This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

PHILIPPI BONAMICII
DE CLARIS
PONTIFICIARUM
EPISTOLARUM
SCRIPTORIBUS

1 . d. 85.

PHILIPPI BONAMICII
DE CLARIS
PONTIFICIARUM
EPISTOLARUM
SCRIPTORIBUS
AD
CLEMENTEM XIV.
PONT. MAX.

EDITIO ALTERA MULTO AUCTIOR
ATQUE EMENDATIOR

ROMÆ MDCCLXX.

EXCUDEBAT MARCUS PALEARINI
PRÆSIDUM PERMISSU

CLEMENTI XIV.

PONT. OPT. MAX.

PHILIPPUS BONAMICIUS

HISTORIAM illorum hominum, qui Summis Pontificibus fuere latinis ab Epi-

ſtolis, quam auctoritate præcipue Benedicti XIV. permotus multis ab hinc annis in lucem emiſeram, novis nunc acceſſionibus veterum monumentorum auctam atque illuſtratam, ad rationem vero temporum, quibus Scriptores ſinguli floruerunt, multo diligentius exactam, inſcribere Tibi non vereor, CLEMENS PONT. MAX., fore confidens, propter eam, quæ Tibi cum illo communis eſt, & morum ſuavitatem, & ingenii præſtantiam, ut qua humanitate labor hic meus a

Benedicto XIV. exceptus olim fuit, eadem a Te quoque nunc excipiatur. Equidem fœlicitate quadam mea factum arbitror, ut hujus Editio Operis, quæ jamdiu in manus hominum perveniſſet, propter graviores quaſdam domeſticas curas, quibus nihil eſſet otii, quod ea in re collocarem, ita dilata ſit, ut in ea tempora inciderit, quibus Chriſtiana Reſpublica univerſa ad ſummum Te humanarum divinarumque rerum faſtigium evectum eſſe vehementiſſime gaudet. Mi-

ram enim mihi opportunitatem oblatam eſſe video, qua ego quoque, qui Tibi plurimum debeo, de ea, quam adeptus es, omnium maxima dignitate vere, magnificeque gratulor. Hic vero non vulgare quoddam atque uſitatum, ſed novum plane, ſingulare, atque ad Tui nominis immortalitatem illuſtre gratulationis genus Tibi deberi nemo non videt, ſi animadvertat Te Pontificem Maximum eſſe factum iis in Comitiis, quibus poſt hominum memoriam nihil fœlicius,

nihil auguſtius ſane fuit. Ad eadem nimirum Comitia reſervabatur inauditum, & in omnem poſteritatem maxime memorandum hoc decus, utglorioſiſſimus Cæſarum JOSEPHUS Auſtriacus, qui præſtanti virtute adhuc Juvenis Europam univerſam rapuit in admirationem ſui, Romam repente advolaret, in Vaticanas ædes pedem inferret, atque auguſtum illud Conclave, quo purpuratorum Patrum Senatus frequens jampridem convenerat, inſperata præſentiæ

ſuæ luce perfunderet, atque illuſtraret. Quo inuſitato ſpectaculo quid unquam, aut huic Urbi jucundius eſſe potuit, aut Romanæ Eccleſiæ honorificentius, aut auſpicatius futuro Pontifici? Neque tamen non ea ſtatim omnium animos pervaſit opinio, ab hiſce Comitiis, quibus tanta divinitus fortuna adjuncta fuerat, neſcio quid extiturum plane magnum atque divinum. Jam vero non multo poſt renunciatus es Pontifex Maximus ita concordibus omnium ſtudiis atque ſuffra-

giis,

giis, ut non admodum quieto Reipublicæ ſtatu tanta extiterit & Sacerdotii & Imperii conſenſio, quantam ne tranquilliſſimis quidem temporibus extitiſſe unquam accepimus; delectuſque es unus ex omnibus, quem inuſitatus Comitiorum ſplendor, quem ipſa conditio temporum, quem univerſæ Eccleſiæ vota flagitare atque expetere viderentur. . . .

Quamquam non falſo dixerim, ſapientiſſimos Patres non magis amplitudini tuæ, quam ſuæ ipſorum laudi, &

omnium ſaluti conſuluiſſe.
Fuit enim eximia eorum prudentiæ laus, gubernaculo Chriſtianæ Reipublicæ, procellis temporum turbulentiſſimorum jactatæ, eum Magiſtrum adhibere, qui non quocumque ventorum impetus ferat, inconſulto vagetur, ſed collectos velis ventos, qualibet parte moveantur, ſibi magna induſtria ita cogat obſecundare, ut expedita navigatione portum fœliciter tenere aliquando poſſit. Fuit magnitudinis animi tuæ, nulla difficultatum mole deter-

reri, quominus humanæ, ac divinæ ſpei plenus delatum Imperium ita acciperes, ut beneficium non accepiſſe, ſed dediſſe videaris. Et miramur tantam ubique gentium, ſimul ac tuum eſt nomen auditum, lætitiam & gratulationem extitiſſe? Nam de Urbe quid dicam, quæ, vix certo nuncio percrebuit, Te renunciatum iri Pontificem Maximum, in Vaticanum montem advolaſſe viſa eſt. Nos ipſi incredibilem illam frequentiam omnium ætatum atque Ordinum vi-

dimus inuſitato gaudio geſtientium: Nos voces audivimus ſummæ lætitiæ indices, teſtes approbationis: Nos ora vultuſque perſpeximus, e quibus de futura Reipublicæ fœlicitate non dubia ſpes eminebat. Una enim Romæ, una Eccleſiæ univerſæ, una Regum ac Principum, una populorum omnium ſententia, eam in Te uno eſſe virtutis atque animi præſtantiam, qua in tanta perturbatione rerum opitulari Reipublicæ facile poſſis, eamque in veterem maje-

ſtatem ac decus vindicare.

Et quidem cogitanti mihi tot tantaſque rerum commutationes, ac vetera memoria repetenti, illud veriſſimum videri ſolet, Reſpublicas ferme omnes fuiſſe perbeatas, atque immortales futuras, ſi eas artes, quibus ab ipſis principiis ſapienter conſtitutæ fuerant, conſtanter retinuiſſent. Hoc quidem certe affirmare licet de Romana Eccleſia; una enim virtute nititur, quæ non fallit opinionem, atque hinc repetat oportet & ornamenta di-

gnitatis, & præſidia ſtabilitatis ſuæ. Sed quum ea ſit conditio rerum humanarum, ut nihil non mutetur, ac ſenſim prolabatur, aſciſcendi ſunt periti, atque excellentes Viri, qui Majorum inſtituta ſervare, & retinere, &, quoad ejus fieri poſſit, revocare contendant, eaſdemque Reſpublicas cum adminiſtrandas ſuſcipiant, quaſi Picturas egregias, ſed vetuſtate evaneſcentes iiſdem, quibus erant, coloribus renovare ſtudeant.

Sed inter cæteras virtu-

tes, quibus Chriſtianæ Reipublicæ ſumma ſalus ac dignitas continetur, majus quoddam, & haud ſcio, an maximum momentum ſemper attulit ad ejus incrementum præſtantiſſima illa virtus, nulli Philoſophorum cognita, atque ab ipſo Religionis Conditore Deo in terras primum deducta, Chriſtiana Humilitas, hoc eſt, excelſior quidam privatarum rationum, & terrenarum rerum omnium contemptus. Hac enim virtute maxime, non ſuperbia dominatus, non opum ſplendo-

re, non armorum crudelitate inſtructi atque ſubnixi veteres illi Pontifices, divini prope ac cæleſtes viri, Eccleſiæ dignitatem amplificarunt, atque hæc ex minimis tanta fecerunt.

Jam vero quis Te præclariſſimis ac cœleſtibus hiſce ſtudiis, aut exercitatior, aut inſtructior unquam fuit, aut eſſe potuit? Primum quidem perveniſti ad ſummos honores ab illa religioſiſſima familia, ac diſciplina, quæ ſemper habita eſt ejuſdem altrix, & magiſtra virtutis. Quo-

ties vero magnum ingenium tuum, magnamque doctrinam, tum ſingularem quamdam atque incredibilem rerum gerendarum ſcientiam admiramur, atque reſpicimus; toties dolemus tantam ſapientiæ vim tamdiu latuiſſe. Quamquam de Te uſuveniſſe intelleximus, quod de ſublimioribus quibuſdam ſtellis, quæ ſpatiis licet immanibus a terris ita recedunt, ut vix, aut ne vix quidem conſpici poſſint, non latent tamen eos, qui oculos eruditos habent, intelligenſque

judicium : Sic præſtans atque incredibilis tua ſapientia non latuit Benedictum XIV. Pontificem illum immortalem, qui Te ex umbratili, ac domeſtica exercitatione eduxit in lucem, Teque uti voluit conſiliario, atque adjutore ſuo in difficillimis atque impeditiſſimis Catholicæ Fidei Quæſtionibus explicandis. Non latuit Clementem XIII. religione & morum ſanctitate nemini ſecundum, qui magis tamen inſtinctu quodam Divinitatis, quam ulla alia cauſſa excita-

tus,

tus, Te in Cardinalium numerum cooptavit, tulitque judicii ſui fructum, quod Te ipſum proxime conſequuturis annis Pontificem præſignavit.

At, quod eſt magis admirandum, hæc ipſa virtus, quæ, ut ſe maxime tueatur, receſſus, ac latebras quærit, ab altiſſimo ampliſſimoque honoris gradu in Te ita extat, atque eminet, ut præ cæteris tuis virtutibus in omnium oculos atque admirationem incurrat: tantum abeſt, ut mentis tuæ quaſi luminibus

officiat altitudo fortunæ & gloriæ, aut animi aciem præſtringat ſplendor ſummæ dignitatis. Quanta vero putas in laude verſari omnium animum illum tuum cum ab omni cupiditate vacuum, tum communium utilitatum maxime ſtudioſum, illam vel in ſummo Imperio inſtitutam vitæ rationem, quæ a modica humilique fortuna vix diſtare videatur, ut nihil ad privatum ſuum bonum, omnia ad ſalutem publicam referat, nihil de ſummo Principatu ad ſe pertinere arbi-

tretur præter ſummos labores? Cur igitur Chriſtianus Orbis univerſus non maxima juſtaque lætitia efferatur? Cur non mirifice gaudeat Te incredibili quodam conſenſu præpoſitum eſſe imperio, qui omnes virtute antecelleres? Nos quidem hæc una contra temporum vices, contra omnem fortunam ſpes, & cogitatio ſuſtentat, quod Te Pontificem habeamus.

Quod ſi in commemoratione rerum maximarum, atque in publica gratulatione eſt aliquis etiam privato offi-

cio locus, patere, quæſo, Clemens Pon. Max.; ut Tibi pro ſingularibus ſummiſque beneficiis, quibus jam ſum a Te cumulatiſſime ornatus, gratias, quas poſſum, maximas habeam, ac labor hic qualiſcumque meus, qui nunc iterum in lucem prodit, auſpicatiſſimo tuo Nomini conſecratus, grati animi ſit in Te mei, ac beneficentiæ ſummæ in me tuæ teſtimonium ſempiternum.

Quamquam hiſtoria ipſa, quam ſcribimus, & latina oratio, qua utimur, quaſi ſuo

jure poſtulant: Altera, ut Pontificio patrocinio commendetur memoria illorum hominum, qui ſummorum Pontificum laudi maxime inſervierunt: Altera, ut latinitatis ſit ipſe aſſertor, & vindex, qui Romanæ, latinæque Eccleſiæ obtinet principatum.

PRÆFATIO

QUÆ me cauſæ moverint, quamobrem de claris Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus librum edere rurſus voluerim, dicam jam plane, iiſque libere ac breviter reſpondebo, qui in priore editione vel diligentiam, vel judicium deſiderarunt meum. Equidem non negaverim, multos eſſe a me, dum Scriptores illos colligerem, dumque opus properabatur, prætermiſſos, multos item neglectos, qui nimium in inquirendo ſtudium aut non poſtulaverant, aut effugerant. Erat enim homini præſertim non peritiſſimo (quod ingenue fateor) in tanta rerum atque hominum turba, temporumque longinquitate, & tenebris, offenſionem vitare negligentiæ difficile: De claris vero ſcribenti omnes velle congerere, etiam illos, qui in locum hujuſmodi Scriptorum non ingenii laude, ſed fortunæ beneficio venerunt, ſupervacaneum. Iis igitur, qui

meæ

meæ negligentiæ me commonent, tantum abeſt, ut ſuccenſeam, ut magnas agam etiam gratias, majores habiturus, ſi, quum tantum antiquitatis cognitione valeant, nomina eorum, quos imprudens ignaruſque præterii, eruant ipſi e latebris vetuſtatis, atque in lucem proferant, dummodo ne quaſi ex face hauriant, & illum in noſtro Dialogo a Eucchesinio ſermonem non de omnibus, aut quibuſcumque, ſed de claris tantum Scriptoribus inſtitutum eſſe meminerint. Id enim ſi feciſſent, & ego non exigua laboris parte levatus eſſem, quem mihi neceſſe fuit in hoc opere inſtaurando, atque augendo ſuſcipere, & ipſorum in illuſtrandis præſtantibus doctrina, atque eloquentia viris fuiſſet induſtria teſtatior, neque non aliquid in Eccleſiam Romanam commodi & gloriæ redundaſſet, cujus maximi intereſt, ad exemplum poſteritatis vigere memoriam hominum optime de ſe meritorum.

Sed iſtorum ego voluntati, qui majorem in veterum monumentis inveſtigandis

curam,

curam, in proferendis illuſtrium Scriptorum nominibus copiam flagitarunt, nunc, ut ſpero, facile ſatisfaciam & libenter. Illorum nunquam potero moroſitati ſatisfacere, neque, ſi poſſim, velim, qui meum de Pontificiarum Epiſtolarum conſcribendarum ratione judicium accuſant.

Sunt enim qui latina omnia contemnunt, propterea quod latinæ linguæ ſtudio impediri dicunt ſtudia rerum graviſſimarum: Et ſunt, qui latine quidem, non tamen ornate, ſed barbare, jejune, putide, hoc eſt, ut ipſi male interpretantur, Eccleſiaſtice ſcribendum putant.

Hic autem fateor equidem, quum primum ex diuturna illa horribilique barbarie, quæ Romano nomini, ac literis omnibus ſempiternam prope noctem offudit, aliquam aliquando latinæ eloquentiæ lucem aſpicere Italia, atque omnis deinde Europa cœpit, ejus inuſitato ſplendore captos homines magis interdum de verbis, quam de rebus fuiſſe ſolicitos, ſtuduiſſeque nimis anxie, non quam ſapienter, ſed quam latine

tine ſcriberent. A quo errore ut longiſſime abeſſe viderentur ii, quibus, quia laborioſum erat, inane videbatur latinæ linguæ ſtudium, in alium errorem prolapſi ſunt, ut, latina rejecta, ad patriam & ſuam quiſque linguam recolendam incumberent, ne ſcilicet accommodatam diſciplinis percipiendis ætatem in latinæ linguæ ſtudium infinitum projicerent. Sed neque tam laborioſum eſt, tamque difficile, quam iſti putant, latinæ linguæ ſtudium (modo recte, atque ordine tradatur), neque ex latinæ linguæ rejectione facilior patet aditus ad doctrinam, quum addiſcendi laborem non ideo minui, ſed augeri oporteat. Nam pro una, quæ ab univerſis olim doctis Viris uſurpabatur, Italicam, Britannicam, Germanicam, Sarmaticam etiam, ſi placet, compluresque alias perdiſcere linguas coguntur, ſi quidem docti & eſſe & haberi velint; præſertim quum id increbuerit, neminem jam ſatis doctum exiſtimari, niſi quæcumque a cujuſque Nationis Sapientibus proprio ſermone conſcripta ſunt, ea omnia inveſti-

veſtiget, ac teneat. Nulla autem quondam fuit tam immanis, atque ab omni cultu remota gens, quæ noſtris temporibus non inſigni aliquo ſapientiæ monumento celebretur. Quanto igitur melius, atque e re literarum publica magis foret, ſi in hanc ſententiam docti omnes convenirent, ut una eademque lingua ſcriberent, ea præſertim, quæ doctiſſimorum ingeniis & ſcriptis exculta jam eſt; quæque adeo nota eſt omnibus, ut iiſdem finibus, quibus olim Imperium Romanum, contineatur?

Sed quod ad doctrinam utile, id ad Religionem neceſſarium eſſe jam vident, qui probe intelligunt hanc unam eſſe oportere Romanæ Eccleſiæ linguam: Latinam ſcilicet, quam Concilia pleraque Sanctiſſimorum Patrum, præſertim vero Tridentinum, colendam decreverunt; quam Pontifices Romani omnes in Edictis, in Epiſtolis, in Reſponſis voce, & ſcripto uſurparunt. Eſt igitur latinus hic ſermo ad quamdam Romanæ Eccleſiæ dignitatem revocandus, ut mihi quidem cum illo Romanæ quoque Ec-

cleſiæ ſplendor obſoleſcere propemodum atque inobſcurari videatur.

Jam vero quis reprehenſorum ferat genus illud alterum, qui Pontificii Scriptoris negant eſſe, illam ſibi in Epiſtolis conficiendis, quæ clarorum Scriptorum fuit, ſcribendi rationem adſciſcere latinam, æquabilem, numeroſam etiam; propterea quod ab Eccleſiaſtico Stylo *neſcio quo, quem ad inſcitiam, vel deſidiam obtegendam ſuam ipſi commenti ſunt, longiſſime abſit?*

Dictum eſt omnino de ejuſmodi Eccleſiaſtico Stylo noſtro hoc in libro, & quidem copioſe ac diligenter; ſed quia nimis indociles quidam tardique ſunt, admonendi videntur hoc in loco iterum. Non igitur ii ſumus, qui Pontificio Scriptori maxime convenire arbitremur eas latinitatis delicias, atque ineptias, quas illi ſequuti ſunt, qui latiniores ut viderentur, Ethnicorum (non enim me pudet verbis uti Eccleſiaſticis) Ethnicorum, inquam, cincinnis Pontificiæ Scriptionis majeſtatem de-

for-

ſormarunt. Sed neque rurſus Eccleſiaſtici Styli intelligentiam ponimus in Sacris quibuſdam verbis, modiſque temere inculcatis, ita ut omne præterea latinæ dictionis ornamentum negligatur. Quod qui faciunt, & ſacris verbis plerumque abutuntur, quod impium prope eſt, &, quod boni certe Scriptoris non eſt, concurſu illo orationis tam inconditæ doctorum hominum aures offendunt, intelligenſque judicium; ſed illud ſcriptionis genus adhibere, quæ latina ſit, gravis, copioſa, plena ſanctitatis, plena roboris ac nervorum, quæ denique divina quadam ſuavitate animos legentium permulceat, atque commoveat; Hoc, inquam, ſcriptionis genus, Eccleſiaſticum, Apoſtolicum, Pontificium Stylum appellamus, hoc eſt ad veram & germanam ſpeciem eloquentiæ conformatum. His igitur reprehenſoribus, non multis profecto, neque magnis (nam pleriſque & ſapientibus Viris probatum fuiſſe intelligo) nova reſpondemus noſtri libri Editione; quam quod multo auctiorem, atque emendatiorem curavimus,

mus,

mus, iccirco in partes tribuendam duas exiſtimavimus; Quarum altera Dialogum continet de claris Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus: Altera uberiorem exhibet notitiam eorundem Scriptorum, qui in Dialogo indicantur.

AD-

ADPROBATIO.

LEgenti mihi accuratiſſime juſſu Rmi Patris Sacri Palatii Magiſtri librum hunc *de Claris Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus* a clariſſimo Auctore ſecundis curis expolitum, noviſque acceſſionibus auctum, nihil in eo occurrit, quod Catholicæ Religionis ſanctitati, ac morum integritati vel minimum obeſſe poſſit. Imo vero cultiſſimi ſtili elegantiam, latinæ locutionis nitorem, copiam denique ac præſtantiam eruditionis ſummopere ſum in eo demiratus. Itaque literatis hominibus jucundiſſimum, germanæ Latinitatis amatoribus utile, Summorum Pontificum in deligendis Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus ſapientiæ glorioſiſſimum fore cenſeo ut publici juris fiat. Romæ II. Kal. Aug. an. MDCCLXX.

Nicolaus Roſſi.

ADPROBATIO.

UT Rmi Patris Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri mandatis obtemperarem, legi perlibenter ſemel & bis librum *Philippi Bonamicii SSmi D. Noſtri a Latinis Epiſtolis de Claris Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus*, ab ipſo clariſſimo Auctore paſſim emendatum, ac locupletatum; eumque ob multiplicem eruditionem, elegantiam, fidem, quas magnopere ſum admiratus, digniſſimum cenſeo, qui denuo in publicam lucem edatur, quum nihil orthodoxæ Fidei, Chriſtianiſque moribus adverſum contineat, quinimmo latinæ linguæ cultoribus, & literariæ Hiſtoriæ perſcrutatoribus utilis gratuſque ſit futurus. Romæ ipſis Kalendis Sextilibus an. Dom. MDCCLXX.

Proſper Petronius.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. P. Magiſtro Sacri Pal. Apoſt.

D. Patriarch. Ant. Vic.

IMPRIMATUR,

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Magiſter Sac. Pal. Apoſt. Ord. Præd.

PHI-

PHILIPPI BONAMICII
AD
BENEDICTUM XIV.
PONT. MAX.

INTELLIGO equidem, BENEDICTE P. M. poſtulari a me jamdiu, vel flagitari potius eorum hominum hiſtoriam, quorum opera illuſtrior fuit in conſcribendis Epiſtolis Pontificum Romanorum. Nam quum hujuſce conſilii Tibi mei rationem jampridem expoſuiſſem, tuaque gravis acceſſiſſet cohortatio, quæ inflammaret hominem flagrantem jam ſtudio hujuſmodi ſcriptionis; videbatur nunc tandem perfectum eſſe oportere, quod tanto ante confecturum promiſeram, tua certe magis auctoritate permotus, quam mearum virium æſtimatione confiſus. Sed ſcribere ingreſſum deterruit ſtatim me incredibilis rei magnitudo, ac difficultas, pene ut deſperarem, quod receperam, præſtare poſſe. Quamquam enim quicquid labore ſtudio diligentia profici in eo genere poteſt, id omne ad eorum, qui Pontificibus Romanis ab Epiſtolis fuerunt, vel ſola nomina e tenebris anti-

quitatis eruenda fuerim perſecutus; nonnullaque etiam collegerim, quæ vel in obſcuris annalium monumentis, vel in diſperſis ſepulchrorum inſcriptionibus, vel in pervulgatis doctorum hominum epiſtolis fuſa erant, ac diſſipata: reliqua tamen erant plurima adeo vel obruta temporis diuturnitate, vel oblivione poſteritatis extincta, ut ea reperire, atque explicare vix, & ne vix quidem poſſem. Itaque tam lente procedebat opus, ut intelligerem in diſcrimen veniſſe me non ingenii ſolum, ſed etiam officii: Ne aut id Tibi, præſertim tanta dignitate, ac ſapientia Principi, recepiſſe viſus eſſem, quod non poteram implere, quod eſt impudentiæ; aut id non effeciſſe, quod poteram, quod eſt negligentiæ. Qua in dubitatione maxima quum verſarer, collegi me aliquando, ac conſtitui, eam mihi rationem ineundam, ut ſin minus omnia, quæ deberem, ea ſaltem ſolverem, quæ poſſem: atque adeo hiſtoriam, quam promiſeram, plene, diligenter, ordinateque ſcribere quum minime liceret, ſcriberem tamen aliquid, Tibique, qui eo me nomine appellas, Benedicte Pontifex, repræſentarem jam non imagines clariſſimorum Virorum expolitas, atque perfectas, ſed neſcio quid quaſi e quercu exculptum, quod ſimile ſimulacri videretur. Ejuſmodi

eſt

eſt Dialogus, quem conſcribere inſtituimus, ad Teque mittimus, Benedicte Pont. Max., qui unus mihi es & lector, & judex optandus æquiſſimus. Neque fruſtra optaverim, quum, quæ tua eſt eruditio, optime omnium noveris, res propter inopiam monimentorum, & vetuſtatem temporis perobſcuras haud ita facile proferri in lucem potuiſſe, præſertim quas oratione illuſtrare velis, non infuſcare barbarie. Quæ vero tua eſt humanitas, neque ad inertiæ culpam trahes, ſi non munus promiſſi omne confecimus; neque id, quodcumque tandem eſt, quod confecimus, omnino repudiandum exiſtimabis.

Jam verò hanc ſcribendi rationem potiſſimum ſecuti ſumus, & quod videbamus, non ad eamdem rerum, & temporum accuratam deſcriptionem, legumque ſeveritatem formari Dialogum oportere, quibus hiſtoria adſtringitur, & quod hoc unum fere ſcriptionis genus optimo conſilio ab optimis Auctoribus uſurpatum eſſe legeramus, a quorum imitatione qui recedunt, ii quidem a præſtanti doctrinæ laude abſunt quam longiſſime. Pigebat enim harum quotidianarum *Diatribarum*, atque *Diſſertationum*; quæ monſtra, aureis inaudita temporibus, ambitio peperit imperitorum, qui, modo emittant aliquid in vulgus, non verentur judi-

judicia doctorum, atque prudentium, a quibus multo facilius impetres, ut non ſcripta deſiderent, quam ut male ſcripta probare poſſint. Id autem non eo dicimus, quo acutius videre nos, quam ceteri, videamur, ſed ut appareat, plus apud nos valere auctoritatem veteris diſciplinæ, quam, quæ temporibus noſtris ſuccrevit jam uberrime, ſcribendi futilitatem. Eoque me minus pœnitet hujus conſilii, quod in ejuſmodi ſcriptione remoto a nobis ſermone, inductiſque ſapientiſſimis Viris plus auctoritatis habitura videtur oratio. Induximus autem *Joannem Vincentium Lucchesinium* civem noſtrum, quem vivum coluimus ſemper, ac mortuum publice laudavimus ea Oratione, quæ eſt in manibus hominum. Fuit enim Luccheſinius vir excellens omni laude virtutis & ingenii, idemque græcis doctus literis, & maxime latinis, quarum ſtudio quum flagraret, Demoſthenis Orationes quaſdam vertit e græco, earumque rerum ſcripſit hiſtoriam, quæ ſua ætate contigerunt. Opus utrumque ſatis accuratum, & magni apud poſteros nominis. Tanta homo doctrina & fama delituit nimium diu in otio literarum, evocatuſque ſero eſt ad Pontificias conſcribendas Epiſtolas, cui muneri, quoad vixit, præfuit ſumma ſua cum laude, & Pontificum dignitate: id

quod

quod ipſe probe noſti, Benedicte Pontifex, qui & illius opera uſus es, & de his rebus optime judicare, ut de omnibus, potes. Hujus igitur non ſine cauſſa tota eſt de claris Epiſtolarum Pontificiarum Scriptoribus diſputatio. Sed cum eo ſimul loquentes fecimus ampliſſimos dignitate, ac ſapientia Viros duos *Alexandrum Furiettium* [1], ex vetere illa diſciplina Præſulum doctiſſimorum, & *Cajetanum Fortium* [2], Advocatum, uti vocant, Conſiſtorialem, in illo ſuo forenſi labore, ut inter homines peritos conſtare video, facile principem, neque tamen politioris humanitatis expertem. Horum autem utrumque & Luccheſinius vivens fecit plurimi, & ego honoris, atque amicitiæ cauſſa nomino. Neque alienum putavi pro meo ſtudio, proque familiaritate, quæ mihi cum Luccheſinio intercеſſit, huic diſputationi videri me quoque interfuiſſe, ſi nihil aliud, ſaltem ut ea, quæ ſapienter in eam rem ab eruditiſ-

 ſimo

1 Alexander Furiettius fuit deinde in Cardinalium numerum a Clemente XIII. cooptatus, aliquanto ſerius, quam illius diuturnus labor in multis difficilibuſque Reipublicæ muneribus caſte integreque verſatus, quam ſumma vitæ probitas, quam multiplex præſtanſque doctrina flagitare viderentur. Quamquam autem admodum ſenex vita deceſſerit, magnum tamen amicis omnibus deſiderium reliquit ſui.

2 Cajetanus Fortius nunc Romanæ Curiæ Præſul ampliſſimus propter eximias veriſſimaſque ingenii doctrinæ humanitatis laudes adeo eſt in ore atque admiratione omnium, ut commendationem noſtram non magnopere deſideret.

ſimo Sene dicta meminiſſem, quantum ego poſſem, non ſinerem intercidere, literiſque cuſtodirem.

QUUM igitur Lucchesſinius Tibur veniſſet, unaque ego ſecum animi cauſſa exiſſem, iique, quos ſupra commemoravi, Furiettius, & Fortius feriis autumnalibus eodem veniſſent, quum plurimi hujuſmodi homines ſolent eſſe in iis locis, forte evenit, ut hi Lucchesſinium in Ateſtina Villa mecum, ut ſolebat, deambulantem offenderent. Hic primo illa, quæ in congreſſu amicorum ſolent: deinde *Lucchesſinius*, ecquid, inquit, Roma novi? Nihil ſane, inquit *Furiettius*, quod ſciamus. Sed miror, te novi quicquam ex me quærere, qui, Tibure quum ſum, totus ſum in Tiburtinis antiquitatibus perveſtigandis, oblitus rerum novarum omnium. Habet tamen, inquit *Fortius*, aliquid ex antiquitatibus ipſis novi, de quo certe plurimum cum eodem ipſo gratuleris. Quidnam, inquit *Lucchesſinius*, præter Centauros illos affabre ſculptos ægyptio e marmore, qui domi ſuæ in Urbe ad viſendum ingenioſis, atque intelligentibus

bus viris patent quotidie non domino magis ornamento, quam civitati? Tum *Furiettius*, quaſi qui theſaurum inveniſſe aliquem dicitur, lætitia geſtiens, habeo, inquit, habeo ex Hadriani Villa recens effoſſum vermiculatum opus ad effigiem vaſis capacioris, & bibentium Columbarum, mirificum adeo, ut nihil ex omni antiquitate in eo genere videatur eſſe, quod cum illo compares. Neque putem hariolari, ſi hujus ipſius operis meminiſſe Plinium dixerim: cujus ego artificii pulchritudine commotus ſcribere aliquid cogitavi *De Muſivis*, quo artifices noſtros ad imitationem veterum hortarer, quamquam nos (vere ut dicam) in hoc ipſo artificio; noſtrorum hominum ſtudio, habemus, quo non ſolum provocemus, ſed antiquitatem vincamus ipſam. Tum *Lucchesinius*, Ego vero, inquit, non in hoc ſolum tibi gratulor, Furietti mi, quod tanti pretii reliquias antiquitatis inveneris, quod eſt cujuſdam felicitatis; ſed multo etiam magis lætor, quod ſtudium ipſum antiquitatis, quo ſane plurimi intemperanter, ac perverſe abutuntur, confers ad utilitatem artium pulcherrimarum; quod eſt ingenii, atque prudentiæ ſingularis, ideſt, tuæ. Et contuliſſe te quidem illud declarat, quod lapidibus ac ſignis veteribus effodiendis das operam, & das

etiam præclaris Civium tuorum monimentis ingenii illuſtrandis; quorum aliqua abs te in lucem edita legi perlibenter. Tum ille: Barzizios, credo, ſignificas, quos idcirco edidi, ut conſtaret, licet judiciali occupatione impeditum, non abhorrere me a ſtudiis amœnioribus, & præterea ut oſtenderem, optimis illis temporibus caſtæ latinitatis ſtudium ad Cœnomanos uſque noſtros perveniſſe. Ceterum probe novi, eos quidem, tametſi non ineleganter ſcripſerint, nihil tamen ad Bembos, ad Sadoletos, atque ad te ipſum, qui eorum non ſolum es in officio ſucceſſor, ſed latinæ imitator eloquentiæ, quam temporibus noſtris prope jam collabentem videris unus pulcherrime ſuſtinere. Hiſtoria enim tua nota eſt omnibus; eo minus vereor laudare præſentem. Sed miror eſſe neminem, qui, ne tantorum Virorum memoria ſenſim evaneſcat, eorum quaſi hiſtoriam diligenter, ordinateque deſcribat. Tum ille, rem a me, inquit, deliberatam, & multum agitatam requiris. Non enim dici poteſt, quam ego commemoratione delecter Virorum excellentium, quorum muneri ſucceſſi, non quo eorum in ſcribendo laudem ſim aſſecutus (hoc enim abs te amice magis dictum, quam verius) ſed quod mihi ipſe aſſentor fortaſſe, quum hanc quaſi fictam hæreditatem

tem alienæ gloriæ tenere videor. Igitur hunc noſtrum (ipſum me autem dicebat) illuc ut ingenii, ac induſtriæ nervos omnes contenderet, vehementer ſum cohortatus. Reliqua enim hiſtoria, quam habeo in manibus, quum jamdiu abſolvi flagitet, non patitur alio me abſtrahi, atque avocari. Tum ego: A me tu id quæris, inquam, quem huius etiam eruditionis habeo magiſtrum optimum? Et a quo in collocutionibus familiaribus, quum multa alia, tum nomina etiam nonnulla accepi eorum, qui, quum in Pontificiis Epiſtolis conſcribendis excellentiores ceteris fuerint, digni ſane ſunt, qui a ſilentio, ac tenebris vindicentur? Tum *Furiettius*, quidni igitur profers, inquit, Luccheſini, & quoniam ſoli ſumus, atque otioſi, nobiſcum communicas, qui, & quales illi fuerint? Neque enim quicquam nobis gratius facere potes; ut pro Fortio etiam loquar. Et recte, ille inquit, loqueris: Nuſquam enim libentius ſum, quam ubi huiuſmodi amœniores diſputationes incidunt, atque agitantur; neque ferre poſſum quorumdam Patronorum inſulſitatem, qui quocumque in loco & quoſcumque inter homines habent ſemper in ore Cauſſas, Judicia, Forum. Sed dabis hanc veniam curioſitati meæ (neque enim Cauſſidici pudentiores omnium hominum

num ſolent eſſe) ut petitioni illi noſtræ addam aliquid, rogemque te, Lucchesini, ut antequam de ſingulis huiuſmodi Viris diſputes, univerſum eorum genus perſtringere ne graveris, nobiſque explices, in quo Pontificiarum Epiſtolarum Scriptores excellere oporteat, quale ſit. Mihi ergo, inquit *Lucchesinius*, ut ſeni partem loquacitatis imponitis; quam quidem non recuſo, quando & id ætatis ſum, & vobis non ingratum futurum eſſe video. Immo, inquit *Furiettius*, gratiſſimum, & quoniam ſatis deambulatum eſt, in pratulum illud, ſi placet, ſecedamus; quo ſane nihil eſt propter adſitarum arborum amœnitatem, agrique Romani proſpectum jucundius. Suis præterea locis ſedes aptiſſimæ diſputationum nos admonere videntur, in quibus eruditi illi veteres, & principes civitatis ruſticationes olim ſuas traduxerunt. At nunc, immutatis moribus, atque temporibus, honeſtiſſimis illis exercitationibus ludi ſucceſſerunt, commeſſationes, & inanis loquacitas, otii comes inertiſſimi. Sed en pratulum: in quo quum omnes conſediſſemus, ita *Lucchesinius* exorſus eſt.

Quærentibus nobis qualis eſſe debeat perfectus Pontificiarum Scriptor Epiſtolarum, illa prætereunda videntur eſſe, quæ ſunt

ſunt in pervulgatis, & contritis præceptis hujus rei: nempe, ut ſit ille liberaliter inſtitutus, fide ſit optima, diligentia maxima; quibus rebus qui ſit ornatus, non tam, mea quidem ſententia, laudandus eſt, quam repudiandus omnino, qui careat. Etenim quis cum Maximo Pontifice agere, ſummiſque de rebus conſuli, hominem ferat agreſtem, infidum, negligentem? Linquamus igitur hæc, quæ facilem cognitionem habent, uſum neceſſarium. Neque enim gravitatis veſtræ eſſe arbitror, neque, ſi placet, meæ in communibus rebus vel audiendis, vel explicandis, ne huius quidem ſeſſionis otium conſumere; præſertim quum non mihi ſit apud vos vulgaris aliquis Epiſtolarum Scriptor informandus, ſed is, qui maximarum rerum interpres ſit ejus Principis, cuius florentiſſimum domi eſt Imperium, ampliſſima apud omnes fere gentes, omneſque Reges auctoritas, humanarum divinarumque rerum poteſtas ſumma, & ſingularis. Quæ quum facile intelligatis, jam neque illud expectare, a me debetis, quod in procemiis Oratores omnes facere conſueverunt, ut illud ſuum, qualecumque eſt, dilaudent, de quo dicturi ſunt. Pontificis enim, cui inſervimus, dignitas dat mihi aditum ad dicendum adeo illuſtrem, ut ſupervacaneum

ſit

ſit de noſtri muneris præſtantia diſputare, & dat etiam materiem, & quaſi ſilvam, unde ea eruam, quæ dicenda mihi videntur paullo attentius cogitanti, qualis eſſe debeat Pontificiarum Scriptor Epiſtolarum. Nam quum ex humanæ, divinæque poteſtatis mirifice inducta conjunctione magnitudo exiſtat Pontificiæ majeſtatis, ex duplici quoque politicarum, ſacrarumque rerum cognitione genus illud ſcribendi efflorefcit Pontifici Maximo accommodatum, eoque dignum Scriptore, quem quærimus. Omnes enim illos derideo, atque contemno, qui hunc Epiſtolarum Scriptorem optimum interpretantur, ſi inanem quamdam, modo elegantem atque urbanam, elocutionem afferat; atque adeo nos ſanctioribus excluſos doctrinæ penetralibus in hoc ſcribendi munus compingunt, atque detrudunt, quaſi in humilem officinam verborum, non rerum. Ego vero arbitror, Scriptorem perfectum illum, de quo loquimur, & rerum inſtrumentis, & ornamentis verborum abundare oportere. Sed de verbis mox erit ſermo, nunc de rebus, quas quidem omnes fere & ex intima Philoſophiæ parte, quæ politica dicitur, & ex cognitione rerum divinarum hauriendas eſſe dico. Hæc eſt enim una maxime Scriptori noſtro ſubjecta materies. Nam qui poſſit

poſſit ignarus Reipublicæ ea ſcriptis ſuis prudenter explicare, quæ pertinent ad Rempublicam? aut Pontificis majeſtatem ſcribendo referre, qui, Pontificem quid deceat, ignoret? Neque tamen (ut hinc exordiar) non ſummi ingenii eſt, & ſummi laboris politicam ſcientiam aſſequi graviſſimam. Aperiendi ſunt humanæ naturæ fontes: unde Imperia extiterint, quibus ſtent legibus, atque inſtitutis; quid iis labem, quid ſalutem afferat, etiam atque etiam inveſtigandum. Cognoſcenda præterea ſtudia Regum & populorum; momenta rerum & temporum; vis tenenda exemplorum; hiſtoria inprimis arripienda, telum maximum iis, qui ad res gerendas accedunt: quæ denique verſantur in quaque Republica, quæ de cujuſque gentis moribus traduntur, ea Scriptori noſtro quæſita, audita, lecta, agitata eſſe debent. Magnum ſane opus, ſed in quacumque arte multum ineſt difficultatis, ubi excellere velis, atque a turba ſecerni. Ætas certe noſtra magnæ illius, & virilis, ut ita dicam, eruditionis, vel faſtidio tenetur, vel labore frangitur. Atque ut in ornamentis domorum jam non ſolida veterum præclarorum opera Artificum, ſed tranſalpinas, tranſmarinaſque delicias leves & inanes requirit, ſic in ſtudiorum ratione adumbrata

brata quadam eruditionis ſpecie delectatur ; effigiem vero doctrinæ ſolidam illam ab optimis auctoribus mirifice expreſſam temere proiecit. Platonem, Ariſtotelem, Thucididem, Demoſthenem, Iſocratem, Xenophontem, Ciceronem, Salluſtium, Livium, Tacitum Scriptori noſtro pervolutandos eſſe, ego nunc ſi dixerim, nonne, quum a vobis, veſtrique ſimilibus diſceſſero, reliquis omnibus, qui pene ſunt infiniti, aut merus Grammaticus, aut ineptus videar amator antiquitatis? Tantum (proh!) a veterum ſtudiorum gravitate deſcitum eſt, tantaque effluxit copia eorum, qui ſuæ blandientes inertiæ libellos neſcio quos de Republica leviter, atque inconſiderate ſcriptos in ore ſemper, atque in manibus habent: Auctores autem fuiſſe alios, qui tanta de re, uberrime, ut decet, atque ornatiſſime ſcripſerint, fortaſſe ne ſuſpicantur quidem! Atque inter veterum doctrinam, iſtorumque levitatem hoc ego intereſſe facile ex me cognoſco, quod illos quum lego (lego autem quotidie), nunquam non occurrit aliquid novi, atque præclari, quo noſtrum alatur ingenium: Ab horum vero lectione jejunior etiam recedo, quam quum ad legendum acceſſi. Illi igitur humanæ prudentiæ fontes, illa capita, unde adminiſtrandæ Reipublicæ ratio optima peti

peti poteſt. Equidem miror, in hac Civitate, quæ habita ſemper eſt doctrinæ domus, & dignitatis, jacere pulcherrimam hanc, maximeque neceſſariam, de qua diſputatur, ſcientiam: In hac, inquam, Civitate, in qua, & Imperium prudentia magis, quam armis continetur, & nemini non patet aditus ad Rempublicam. At memoria teneo, audiviſſe me ex Gallo homine, docto inprimis, ac nobili, quum diceret, Ludovicum non tam cognomine, quam rerum geſtarum, & conſilii præſtantia Magnum, quum animadvertiſſet ſtudium politicæ diſciplinæ negligi a ſuis, novam quamdam Academiam, viro illo doctiſſimo, & Reipublicæ gerendæ peritiſſimo Colberto auctore, atque hortatore, inſtituiſſe. Huius Academiæ proprium erat res magnas, atque memorabiles, ſive ex vetere, ſive ex recentiore hiſtoria proferre, judicium ſuum interponere, omnes vel caſus, vel ſapientiæ, vel temeritatis cauſſas conferre, &, quicquid in quamque partem dici poſſet, expromere, atque ad accuratam politicæ doctrinæ normam diligentiſſime perpendere. Utinam Romæ, ubi plurimæ ſunt optimarum artium Academiæ, hoc etiam tam ſapiens, Reique publicæ tam utile vigeret inſtitutum! Eſſet profecto quaſi ſchola, ex qua optimi prodirent Pontificia-

rum

rum Epiſtolarum Scriptores; quos ex anguſto illo verborum opificio per me eductos, videtis in pulcherrima civilium rerum ſcientia late dominari. Dominari autem, inquit arridens *Fortius*, ut alii tibi concedant, Juriſconſulti certe noſtri acriter repugnabunt, nec vero ferent Scriptorem hunc tuum illam ſuam veluti poſſeſſionem depaſci. Provocabunt etiam ad Furiettium noſtrum, qui (juri dicundo quum præſit) eam illis actionem dabit, quæ actio dicitur finium regundorum. Hìc *Furiettius*, namque, inquit, ad infinitam illam multitudinem litium, varietatemque cauſſarum, quæ me Romæ enecat, etiam hanc moleſtiam aſſumam, ut Tiburtino in otio de pangendis finibus diſciplinarum cognoſcam? Verum, (ut opinor) me Luccheſinius judicem rejiciet, negabitque Juriſconſultum de Juriſconſultorum cauſſa æquo poſſe jure decernere. Tum ille, ego vero non modo, inquit, non recuſo, ſed etiam vehementer velim vos adhibere arbitros, qui, æquiſſimi omnium quum ſitis, non ita veſtram ſcientiam amplexamini, ut omnia illi in ſinum congeratis. Fuerit hoc eorum, qui quæſtus, ac ambitionis gratia artem illam ſuam hoc quaſi præconio venditarunt. Sed habent artes ſuos quæque fines, extra quos, ſi ſibi conſentaneæ eſſe velint, egredi

iis

iis non licet. Juriſprudentia igitur, quæ partem Reipublicæ adminiſtrandam ſuſcepit, non ſane debet invadere in eam ſcientiam, quam civilem Plato vocat, quæque univerſam complectitur, & regit Rempublicam. Quæ Juriſprudentia quidem propter plurimas in hominum ſocietate opportunitates cum civili ſcientia tam arcte copulata eſt, vix ut videatur ab ea poſſe ſejungi. Sejungenda tamen, eodem auctore Platone, ne ſublato earum diſcrimine, perturbatio exiſtat civilium officiorum. Ut enim unum eſt hominis corpus, membra plura; ita Reſpublica quidem una eſt, diverſa munera, aliaque aliis præſtantiora. At neceſſarii ſunt in Republica Juriſperiti. Quid manus, quas natura dedit homini rerum fere omnium miniſtras, quam ſunt neceſſariæ? Nunquam tamen id ſibi aſſument, ut capitis fungantur munere. Similiter Juriſprudentia leges, ſine quibus humana ſocietas ſtare non poteſt, quaſi manus adjutrix, explicat, tuetur, exercet. Quid ſcientia civilis? Sedet domina & caput conſiliorum omnium, leges ipſas, quæ neque ad omnia valent, & cum temporibus plerumque labuntur, ſancit, immutat, id proprie unum agit, quod univerſæ expedire civitati cognoverit. Illa denique adminiſtrum aliquem, ut idem ait Plato,

hæc principem inſtituit reipublicæ. Quamobrem minuenda eſt eorum opinio, qui, propter illam Juriſprudentiæ cum civili ſcientia neceſſitudinem, omnem civilis ſcientiæ vim in Juriſprudentia poſitam eſſe exiſtimarunt; ut, quemadmodum Stoici, ſapiens qui eſſet, Regem eſſe magnifice magis, quam vere prædicarunt, ita hi Juriſconſultos ſolos eſſe dicerent idoneos moderatores, & legitimos quaſi dominos Reipublicæ: quod omnino falſum eſt. Num tu igitur, inquit *Fariettius*, me, aut hunc Fortium Juriſprudentiæ multam ſalutem jubes dicere? Quæ tamen ad opes, atque ad honores mirum, quantum valet in Republica noſtra: Aut, quoniam non eſt integrum nobis conſilio uti tuo, num Adoleſcentes eos, qui ad Rempublicam accedere velint, deducendos cenſes non ad Juris, ſed ad Magiſtros Epiſtolarum? Quibus quidem ſolis ſcientiam tribuere civilem mihi videris: Id quod haud ſcio, an verum ſit, a conſuetudine certe noſtræ civitatis abhorret. Ego vero, inquit *Lucchesinius*, neque vos inſtituti veſtri pœnitere arbitror debere, præſertim, quod optime proceſſerit, neque meum eſſe judico niti, & pugnare adverſus conſuetudinem, cujus tanta vis eſt, ut ejus gratia peccare interdum quodammodo liceat. Sed neque a con-

conſuetudine petendum eſt teſtimonium veritatis, neque quid valeat ad honores adipiſcendos in hac diſputatione quærimus. Nam ſi id quærimus, non tam Juriſprudentiæ fiducia nitendum nobis eſt ad honores, quam pecuniæ, quæ fortaſſe multo expeditiorem, & quaſi compendiariam quibuſdam muniſſe videtur ad opes viam. At neminem unquam vidi factum eſſe pecunia Politicum. Itaque ſcriptorem noſtrum non in Republica dominari, ſed in ſcientia politica diximus, quam ei neceſſariam eſſe contendimus, ex eoque fieri arbitramur, ut capeſſentibus Rempublicam adoleſcentibus, melius conſulere videatur, qui eos in Pontificiis Epiſtolis conſcribendis, quam in Juris formulis addiſcendis ad civilem prudentiam exerceri malit. Nulla certe in Forenſium Juriſperitorum ſcriptis, Forenſium inquam (id enim diligenter intelligi volo) de Regum vel amicitiis conciliandis, vel cupiditatibus flectendis, de viciſſitudine temporum, de publicorum varietate negotiorum litera invenitur. At his omnino rebus, unde ars omnis redundet oportet adminiſtrandæ Reipublicæ, abundant Epiſtolæ Pontificum miſſæ ad Reges & Cæſares: quibus qui ſcribendis aſſueverit, ſi mente ſit idem bona, boniſque diſciplinis præparata (id enim eſt quacun-

 que

que in arte nobiliore perneceſſarium) næ is haud paullo melius ad Rempublicam inſtituetur, quam qui in Forenſium doctorum libris pervolutandis ætatem conterat; Qui quidem doctores magna profeſſi, in parvis, ut ait Cicero, verſantur. Atque ex illa inſtitutione, præſertim ſi uſus deinceps acceſſerit Legationum, & cognitio rerum externarum, rarum illud genus exiſtet virorum, qui & ad Pontificias Epiſtolas conſcribendas genus afferant orationis grave, ſplendidum, quaſique ex ipſa Republica depromtum, & principem etiam apud Pontificem Maximum inter ſcribas, in ipſaque adeo imperii adminiſtratione locum obtineant cum dignitate: ſicuti nunc revera obtinet Silvius Valentius Cardinalis, quem non Forum, credo, ſed politica percepta diſciplina, ſed Legationes obitæ ita inſtruxerunt ad tractationem rerum maximarum, ut Benedicto XIV. ſapientiſſimo illi hominum & rerum æſtimatori, cum fidem & diligentiam, tum etiam ingenium & ſolertiam probaret ſuam, difficillimo tempore, difficillimo in munere, maximo Reipublicæ bono. Quare non injuria Sadoletus, ut accepit Rainutio Farneſio, quem nuper Cardinalem Avus Pontifex creaverat, magiſtrum aliquem, neſcio quem, forenſis Juriſprudentiæ datum, ſtatim longiorem

giorem epiſtolam ſcripſit, & plenam omnium rerum, quæ adoleſcentem ab iſtiuſmodi ſtudio ad majora quædam revocarent. Meminiſſet, non ſe Foro, & litibus, ſed univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ natum eſſe: Cujus gerendæ ratio non aliunde petenda erat, quam a Philoſophiæ fonte, & cognitione rerum divinarum. Hæc Sadoletus Cardinalis in omni recto ſtudio ſemper, magniſque rebus verſatus. Contra quem aliam Epiſtolam ad eundem Cardinalem Farneſium inſcriptam edidit e forenſi turba Maſſa quidam Galleſius, qui omnes partes illius ſenatorii muneris expromendas eſſe e Juriſprudentia dictitabat, idque tam inepte, ut omnes intelligerent, cauſſam minime bonam patroni inſcitia factam eſſe deteriorem. Sed Auctores quidem eruditi & graves, inque his Germanus ille Conringius, homo impia licet ſuperſtitione imbutus, doctus tamen, &, ſi quid ad rem pertinet, Juriſconſultus, Sadoleto magis, quam Maſſæ aſſentiuntur; & aliam eſſe docent regendæ Civitatis, aliam Juris interpretandi ſcientiam. Ego autem non id dico, neque enim hujus eſt inſtitutæ quæſtionis, ſed tantum Juriſperitos amice rogo, ne a politicæ quaſi regno ſcriptorem noſtrum ejiciant, & ipſi, quibus pars reipublicæ attributa eſt, in totam invadere rem-

 publi-

publicam, eamque, ut ſeditioſi cives, perturbare ne moliantur. Quod minime facturos exiſtimo, totoſque etiam futuros a me, ſi veri ſunt, & germani Juriſconſulti, quorum opera, ac doctrina video non minui, ſed augeri etiam poſſe ſcientiam rerum politicarum. Tum ridens *Furiettius*, Non pugnabimus, inquit, tecum amplius. Quod enim Juriſconſultis primo eripere conabare, id ipſum artificio quodam orationis tuæ deinde effeciſti, ut rurſus concedere viderere. Hic *Fortius*, Neque illud mihi, inquit, vehementer non probas, Lucchesini, quod paullo ante dixiſti de veris & germanis Juriſconſultis. Nam duplex eſſe genus Juriſconſultorum mihi quidem videtur, cum cogito, tam multos in hujus muneris gravitatem, ac nominis irrepſiſſe, ut non ſine cauſſa hæc inducta partitio videatur. Quis enim in gregem illorum, qui non docti ipſi quidem veniunt in Forum, ſed ex Foro doctrinam omnem ſuam arripuerunt, claros Viros conjiciat, qui ad Forum, atque ad judicia nulla non humanarum, divinarumque rerum cognitione præditi accedunt, qualis es Tu, Furietti mi, qualis eſt is, quem mihi quum in Foro veni, tanquam exemplar propoſui ad imitandum, Clemens Argenvillerius, aliique præterea, quorum, ſi uſquam eſt,

Romæ

Romæ eſt copia digna hujus Urbis gloria? At iſti, inquit *Lucchesinius*, non unius Juriſprudentiæ ſuffragatione, ſed nativo quodam recto ſenſu, & multiplici rerum cognitione inſtructi, ut producantur ad Rempublicam, atque in politicæ ſcientiæ poſſeſſione pedem ponant, non recuſo, & quominus recuſem maxime omnium Benedictus facit XIV. Pontifex Maximus, qui, quum juris omnis ſit conſultiſſimus, talis eſt Pontifex, ut ejus in ſcribendo doctrinam mirentur omnes, in agendo ſapientiam nemo deſideret: In quem mihi intuenti illud veriſſimum videri ſolet, quod veteres quidam Philoſophi affirmarunt, ſcientiam unam optime qui tenet, eum tenere omnes, propterea quod communi vinculo & cognatione quadam inter ſe continentur. Illis autem aliis, ut in privatorum cauſſis defenſitandis, ſcriptitandiſque ſeſe jactent ego quum conceſſero, illud certe nemo tribuet, ut e vepretis Fori ad arrodendam potius, quam ad regendam Rempublicam emergant, in eamque ſcientiam involent, quæ Scriptoris noſtri adeo propria eſt, ut ex ea conſtare totus videatur.

Quamquam Pontificiarum Epiſtolarum Scriptori, ſi meminerit, quem ſcribendo referat (hoc enim poſuimus tamquam fundamentum diſputationis noſtræ) ad pruden-

tiam rerum civilium adjungenda eſt cognitio rerum divinarum. Neque audiendi ſunt, qui hæc duo, quæ ſejuncta eſſe non poſſunt, diſcerpunt tamen; atque ita diſcerpunt, fieri ut negent poſſe, ut idem ſacris, idem reipubl. præſit, quaſi aut nulla ſit in religione ad rempublicam regendam vis, aut odio quodam perpetuo Imperium a Sacerdotio, ſi ruere nolit, diffidere debeat. Quod contra videtur. Nam neque firma eſt reſpublica, quæ religione caret, neque tutum Imperium, quod cum Sacerdotio digladiatur. Parco exemplis, ut in re nimis clara. Quis enim non videt, ſublata religione, atque adeo juſtitia, quibus rebus omnis humana ſocietas continetur, ſocietatem ipſam, quibuſdam veluti nervis exſectis, diſſolutam ac debilitatam jacere? Aut quæ poteſt eſſe concordiæ, vel denique ſalutis in civitate ſpes, ſi Sacerdotii, atque Imperii poteſtates, quæ ad conſervationem civium coaleſcere una debent, pravo conſilio diſtrahantur? Valuit ſemper in optima quaque republica hæc divinæ, atque politicæ ſcientiæ conjunctio. Hinc Athenienſes omnibus ſemper publicis conſiliis Sacerdotes quoſdam adhibuerunt: Hinc Lacedæmonii & Regibus illis ſuis Augurem aſſeſſorem dederunt, &, ſi quid gravius accideret, Delphos uſque mittebant,

qui

qui oraculum ſciſcitarentur. Hinc Lycurgus, Numa, aliique optimi rerumpublicarum inſtitutores atque moderatores humanam ſocietatem hoc religionis vinculo maxime deviaciendam eſſe exiſtimarunt. Atque hæc fuit, credo, cauſſa; quamobrem ille Philoſophorum ingenio, & doctrina princeps Plato a civili viro, quem informandum ſuſceperat, Juriſprudentiam ſejunxit, Theologiam non ſejunxit; & Sadoletus Cardinalis ea in Epiſtola, quam ſupra commemoravimus, Farneſium dehortatus qui erat a Juriſprudentiæ ſtudio, ad rerum ſacrarum ſtudium vehementer hortatus eſt. Hanc igitur conjunctionem maxime intelligat oportet Pontificiarum ſcriptor epiſtolarum. Eius noſcat cauſſas, vim teneat, eaque ad homines apte, atque ad tempora in ſcribendo utatur. Hoc autem magis eſt ſcriptori noſtro in his rebus pernoſcendis nunc elaborandum, quo, noſtris præſertim temporibus, gravior, latiuſque ſerpit certorum hominum vel error vel dolus, qui magni tum denique politici ſibi videntur eſſe, ſi auctoritatem Pontificis convellant, & ſerant, atque alant inter eum, reliquoſque Principes cauſſam ſemper aliquam diſſenſionis. Ex quo quum multa, tum illud exiſtit malum, ut neque Pontifex Maximus a Principibus pro religionis tutela,

quæ ſibi petenda ſunt, ſatis libere petere poſſit; neque illi tot obſcuris ſuſpicionibus exulcerati ſatis prolixe præſtare velint, quæ debent. Quum autem ejuſmodi ſcribendi cauſſæ incidunt, quæ nimium jam ſæpe incidunt, unde nam niſi a ſacris literis ſcriptori noſtro argumenta ſumenda ſcribendi? Inde eſt omne Pontificiæ doctrinæ robur, inde omne dignitati ornamentum. Propter eum, quem Pontifex Romanus habet a Deo in Chriſtiana Republica locum principem, ſancte atque auguſte colitur a Regibus, gentibuſque fere omnibus; ejuſque habent ſcripta vim legis, & cæleſtis cujuſdam oraculi. De religione, de ceremoniis, de conformandis hominum moribus ipſe unus conſulitur, ipſe reſpondet. Sed tantam hanc, tamque late diffuſam Pontifici auctoritatem una conciliat religionis ſanctitas, & ſacrarum uſus literarum; quas qui ignorat, nunquam, mea quidem ſententia, perfectus erit Pontificiarum ſcriptor epiſtolarum. Nam quum Pontificis auctoritas illa in epiſtolis maxime appareat, ut ipſæ ſint Pontifice dignæ, denique ut eam, quam dixi, habeant auctoritatem, in ſacrarum præſertim literarum cognitione poſitum eſt. Etenim ſi civilium rerum cognitionem ſcriptori noſtro neceſſariam eſſe diximus, recteque diximus, prope-

ptereaquod in Pontificis dignitate Principis eſt etiam ſpectanda perſona; de divinarum rerum ſcientia quid dicemus? Quum ſine religionis præſidio ne ipſa quidem in Pontifice ſtetiſſet ad hanc diem Principatus majeſtas. Illa quidem civilium rerum doctrina utatur Scriptor noſter, quum opus fuerit (opus eſt enim interdum, etiam ne humana prudentia deſtituta religio videatur;) hæc autem rerum divinarum ſcientia ſemper, atque in toto, ut ita dicam, ſpectetur ſcriptionis corpore. Boſſuetius quidem, clariſſimum Gallicæ doctrinæ lumen, rectam omnem adminiſtrandi Imperii rationem non aliunde peti poſſe, quam a ſacris literis, edito libro, demonſtravit; id quod ſi ad reliquos Principes valet, valet multo magis in Pontifice M., in quo nihil non ſanctum, nihil non auguſtum, nihil non eſſe debet a religione ipſa quaſi conſecratum. Quare uti Socrates philoſophiam e Cœlo devocaſſe, & in urbibus domibuſque collocaſſe dicitur; ita cœleſtem Pontifex ſapientiam ad civilem uſum transferet, atque in omnes reipublicæ partes, in ipſamque quoddammodo Regiam introducet. Eamque item ob cauſſam Pontificias in Epiſtolas inducenda eſt divinitas quædam ſermonis hauſta ſacris e literis, quas qui habet bene cognitas, atque perſpe-
ctas,

ctas, multo certe magnificentius & ſentiet, & ſcribet. Omnia enim habent a religione excelſius quiddam atque admirabilius. Qua in re non poſſum non deſiderare prudentiam Cardinalis Bentivoli illius, qui Batavi Belli ſcripſit hiſtoriam, viri coeteroquin prudentiſſimi. Dixiſſe enim dicitur, quum epiſtolas Silvii Antoniani quaſdam Pontificis nomine conſcriptas legiſſet, quod multa eſſent in iis a ſacris literis derivata, videri eas ſibi Monachum redolere, non Principem: quaſi aut Principis, præſertim qui Pontifex idem eſſet, dignitas cum ſacrarum literarum ſtudio pugnaret, aut ad docendos, monendos, regendos populos, ipſoſque Reges (quæ Pontificis Maximi partes ſunt præcipuæ) nulla eſſet in ſacris literis auctoritas. Mihi vero tanta videtur eſſe, ut ſine his neque Pontificis ſatis ſplendeſcere dignitas, neque oratio ſatis potenter influere videatur in legentium animos. Ubi enim major exemplorum copia? ſententiarum gravitas? verborum vis? Quanta in his & quam admirabilis apparet conſpiratio illa Imperii, & Sacerdotii? Quantus hinc divinarum humanarumque rerum quaſi concentus exiſtit? Equidem quod Craſſus de uno XII. tabularum libello, ego de divinis libris veriſſime dixerim, omnes omnium philoſophorum bibliothecas ab illis

& au-

& auctoritatis pondere & utilitatis ubertate ſuperari.

Neque vero reliquæ Theologiæ partes Scriptori noſtro negligendæ ſunt; illaque ſolum cognoſcenda, quæ ſunt in ſacris literis, quæque paucis, quos tanquam ad manum ſibi habuit, occulto quodam ipſe Deus admirabilique modo dictavit. Ea etiam cognoſcendo, quæ vel illi Chriſtianæ Reipublicæ principes a Chriſto præſentes acceperunt, & voce tradiderunt, vel Pontifices Maximi, vel Concilia ſanxerunt, vel præſtantes doctrina & ſanctitate viri ſcriptis commendarunt ſuis; quoniam ex iis etiam Pontificiarum Epiſtolarum conſcribendarum ratio prudentiſſime effingenda eſt. Quæ autem theologiæ pars contentioſa tumultuatur in ſcholis, ſeſeque ad pugnandum exercet adverſus Eccleſiæ hoſtes, ut ſit utilis ad diſſerendum, Scriptori noſtro non nimis neceſſaria eſſe mihi videtur. Volo enim in epiſtolis Pontificiis magis appareat præcipiendi vis, quam diſputandi acumen; ne, ſi intempeſtivis horreſcant Dialecticorum argutiis, recte Bentivolo tum demum videantur Monachum ſapere, non Pontificem. Atque etiam vitanda eſt nimia illa divinarum tracta e ſacris literis coacervatio ſententiarum, quæ naturalem ſcriptionis curſum impedit,

non

non adjuvat. Sed erit hac de re fortaſſe, quum de verbis agemus, accommodatior dicendi locus. Interim videor ne vobis opificem verborum aliquem, aut ſcriptorem, vel exſcriptorem potius formularum deſcripſiſſe? Tu vero, inquit *Furiettius*, magnum quendam virum atque admirandum mihi proponere viſus es. Quid enim abeſſe illi poteſt de maximarum rerum ſcientia, qui civilium divinarumque rerum cognitione ornatus ſit? Et *Fortius*, Majorem certe, inquit, quam plerique ſuſpicantur, & fortaſſe etiam, quam rei patitur natura. Niſi forte ſcriptorem illum tuum non facultatis ipſius, ſed ingenii & doctrinæ tuæ magnitudine metiri voluiſti. Nam quamquam in eo tibi valde aſſentior, quod inanem a principio elocutionem funditus repudiaſti (nihil eſt enim vana futilique loquacitate contemtius;) tamen illud vereor, ut tibi poſſim, Luccheſini, concedere, quod epiſtolarum Pontificiarum Scriptori res illas, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt, oportere ſtatuiſti bene cognitas eſſe, penituſque perſpectas. Atqui ego ſatis ſuperque arbitrabar eſſe, ſi arreptas aliunde ſententias, & vel ſubito ſumtas decenter ſcriptor ille tuus veſtiret, atque ornaret: id quod ejus maxime proprium videtur eſſe, & præterea ipſum per

ſe

ſe magnum adeo, & difficile, ut, ſi ejus induſtria in plura ſtudia diſtrahatur, periculum ſit, ne, dum rebus nimis ſtudet, verborum amittat elegantiam. Ergo illud *Penitus* theologis, politiciſque relinquat, qui ſuam quiſque ſcientiam ſeparatim pertractando, in earum ſtudio conſeneſcere poſſunt, tantumque ipſe ab illis mutuetur, quantum ſibi ſatis videbitur ad hoc dumtaxat, ne iiſdem in rebus peregrinus omnino atque hoſpes videatur. Ita & prudentem, ut opinor, conſequetur, & inanem vitaverit elocutionem. Nam ſecus ſi fecerit, ſibi fortaſſe non conſulet, & in alienum invadet; quod Juriſconſultis quum minime conceſſeris, non video, quare Scriptoribus tuis tribuendum putes. Non eſt enim æqui Judicis aliam in ſua, aliam in aliena cauſſa ſententiam ferre. Tum *Lucchesinius*, De præſtanti, inquit, deque perfecto Pontificiarum Epiſtolarum Scriptore loquor (id enim, quum aliqua de re agitur, quæri ſolet) ex quo facile intelligitur, neque de memetipſo loqui me, qui ab illa perfectione quam longe abſim optime ſentio, neque de veſtro illo, quem communi & levi quadam rerum intelligentia contentum eſſe voluiſti. Nihil autem a perfectione aberrat magis, quam ut leviter diſcas, quod optime tenere debes.
Illud

Illud enim neſcio quid continuo apparet, atque extat, quo facile declaratur, utrum is, qui ſcribat, tantummodo adumbrata quadam earum rerum, de quibus ſcribit, cognitione ſit coloratus, an ad ſcribendum doctrina omni diligentiſſime imbutus acceſſerit. Eadem, quæ peregrinum a cive, doctum hominem a non ſatis docto diſtinguit oratio. Ergo iſtud in ſermone notabitur, effugiet in ſcripto? Quod quidem non prætervolat, ut oratio, ſed hæret diutius in oculis animiſque legentium. Illud Socratis probabile pleriſque videtur, neque tamen verum eſt, omnes in eo, quod ſciant, eloquentes eſſe: At illud apud Ciceronem Craſſi veriſſimum, qui negat de iis rebus, quæ non fuerint antea plane cognitæ, bene quemquam aut loqui, aut ſcribere poſſe. Si igitur Scriptori noſtro politicæ, ac theologicæ res pertractandæ, quæ neceſſario pertractandæ ſunt, utramque ille quidem ſcientiam non ut alienam attingere, ſed poſſidere debet ut propriam & ſuam. Arduum ſane opus, dictum eſt jam ſemel atque iterum, ſed aliter fieri non poteſt, ſi illud ſequi volumus, quod in omni re ſummum & perfectiſſimum eſt. Neque vero tibi non æquum videri, Forti, debet, eam a me Scriptori meo poſſeſſionem dari, unde Juriſconſultos

non ego quidem, ſed Plato dejeciſſe videbatur. Non enim Juriſconſultus expoſtulare, & queri jure poteſt iis ſe rebus ſpoliari, quas ab eo licet ſejungas, nihil tamen deperit de ejus officio, & nomine. At Scriptori noſtro civilium divinarumque rerum ſcientiam ſi eripias, quid, quæſo, relinques, niſi illum, quem recte & vehementer improbas, nulla ſubjecta ſententia, ſonitum inanem verborum? Theologi vero atque politici, quum de ampliſſimarum diſciplinarum magnitudine nihil deminui videant, ſi in earum quaſi poſſeſſionem immittam ſcriptorem meum, quid querantur? Habitent illi quidem in ſua quiſque ſcientia, deque eo genere rerum, quæ ad ſe pertinent, acute diſputent atque ſubtiliter; nihil demum reliqui faciant, quod ad pulcherrimas diſciplinas ornandas illuſtrandaſque deſiderari poſſe videatur: Non ſolum non recuſo, ſed etiam vehementer laudo: faciunt enim, quod proprium ipſorum eſt. Sed neque Scriptor noſter, ſi eaſdem res ad uſum ſuum neceſſario traducat, aut illis quicquam detrahet, aut ſibi non aſſumet, quod ſuum eſt. Non enim dico, theologum, aut politicum eſſe poſſe neminem, quin idem ſit Pontificiarum ſcriptor epiſtolarum; ſed id dico, id omni ratione contendo, nullum eſſe poſſe Pontificiarum epiſtola-

rum ſcriptorem optimum, niſi ad eaſdem epiſtolas conſcribendas politicarum divinarumque rerum cognitione instructiſſimus accedat. Noſtra igitur (ſi modo ſcribimus Pontificis nomine, qui eſt ipſe humanarum divinarumque rerum in terris caput & fons) noſtra, inquam, eſt poſſeſſio illa rerum divinarum, & politicarum, ubi tamquam domini conſiſtere, vagarique libere, & quodammodo regnare debemus. Quæ pulcherrimæ diſciplinæ, ſi rite diligenterque excolantur, jam minime verendum eſt, quin efferant ipſæ per ſeſe eam copiam, elegantiamque verborum, quæ ſcriptoris noſtri ſit propria maxime. Rerum enim copia copiam gignit verborum, quæ numquam non facile occurrent atque incident, ubi, quemadmodum Horatius ait,

Lecta potenter erit res;

præſertim quum luctuoſum illud ac fatale rerum verborumque diſſidium, unde in diſciplinas fere omnes non minima invecta eſt pars incommodorum, aut nullo alio, aut ab hoc ſcribendi genere abeſſe omnino debeat.

Atque hìc non alienum videtur, explicare perbrevi, quales hæ ſint Epiſtolæ Pontificum Romanorum, in quibus Scriptoris noſtri elucere debet induſtria. Aucto enim, ac mirum in modum propagato ſanctiſſimæ reli-

religionis Imperio, propter multiplicem negotiorum varietatem, de quibus & conſulebatur & reſpondebat Romanus Pontifex, varium quoque & multiplex extitit Pontificiarum epiſtolarum genus. Omitto autem perveteres illas, quæ *Formatæ*, quæ *Tractoriæ*, quæ *Synodicæ*, quæ *Encyclicæ*, quæ *Privatæ* dicebantur; non enim ægre utor iis verbis, quibus res, ſin minus latine, certe magis dilucide explicantur. Sed de his epiſtolis, aliiſque plurimis non eſt dicendi locus, quum & Pontificibus Romanis eæ fuerint cum ceteris Epiſcopis communes, & a multis eccleſiaſticarum rerum admodum prudentibus viris, præſertim vero a Franciſco Bernardino Ferrario de iis fuerit diligenter, copioſeque pertractatum. At epiſtolæ illæ propriæ Pontificum Romanorum, quas antea diſperſas collegit primum omnium Dionyſius Exiguus, deinde Antonius Cardinalis Caraffa, tum Antonius Aquinas, cui debere ſe plurimum ille Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ parens Baronius profitetur; poſtremo autem Petrus Conſtantius Benedictinus, qui inchoatum eorum, modo quos nominavi, laborem ad Innocentium uſque III. producere voluit; Eæ, inquam, epiſtolæ nunc quidem in partes tribuuntur duas. Aliæ enim *Bullatæ*, aliæ *Breves* appel-

pellantur: diſcrimen autem *Bullatas* inter & *Breves* quod ſit, & quando incœperit, ii afferant, qui Pontificum Romanorum Diplomata illuſtrant. Sed neque *Brevium* epiſtolarum una atque eadem ratio eſt. Nam aliæ ſummis de rebus a Pontifice Maximo ſcribuntur ad Reges & Principes: Aliæ autem veluti Diplomata ſunt, quibus conſignantur beneficia Pontificum. Atque illæ quidem elegantius quoddam retinuerunt ſcribendi genus: hæ incultius atque horridius, propterea quod certis quibuſdam formulis continentur, quas conditio temporum invexit, atque ita demum amplexa eſt conſuetudo, ut jam neque improbari ſine quadam temeritatis nota, neque mutari ſine multorum querela poſſint. Quamquam ego quidem non video, quid de iis detrahatur, ſi ad rerum ſanctitatem, quæ maxima eſt, verborum addatur elegantia. Neque hujus ipſius elegantiæ ſi exempla quærantur, exempla deſunt; veluti illud, quod Pauli III. nomine ſcripſit Sadoletus, & in Urbis loco celeberrimo inſculptum marmore ad Jacobi in via Flaminia viſitur. Quod exemplum propalam poſitum eos (credo) fugit, qui ſolœciſmos, ſi Deo placet, & barbariſmos appellant formulas, negantque multa bene poſſe ſcribi, niſi inepte ſcribantur. Ve-

rum,

rum, illis omiſſis, de his loquamur Epiſto-lis, quæ proprie ad nos pertinent, & in quibus nemine, ut arbitror, repugnante, latina non incommode verſari poteſt, & vero etiam debet eloquentia; quæ jam ſpreta a Philoſophis atque Theologis, pulſa e veſtro foro, locum hunc fere habet unum, ubi publice poſſit conſiſtere. At vero eloquentia nomen quomodo obtinebit ſuum, ſi verba negligat? & ipſa niſi proprie rem ſignificent verba, unde eniteſcent? Scriptor autem noſter niſi latinam plane noverit linguam, qui poterit verbis uti propriis & lectis, in quo profecto vis maxima eſt ad bene ſcribendum? Delectum enim verborum originem eſſe eloquentiæ dixit Cæſar, Cæſar, inquam, qui in maximo Imperio, maximiſque occupationibus non alienum exiſtimavit dignitate ſua, de ratione latine loquendi accuratiſſime ſcribere. Sit igitur mihi latinis literis inſtructus Scriptor ille, de quo loquimur, neque hominum leviter eruditorum, quorum videtis quanta ſit hodie multitudo, opinione & concurſu abſtrahatur, qui totum hoc latine ſcribere aut ineptum omnino, ut negligendum, aut non tanti putant eſſe, ut docti hominis mentem curamque detineat. At mihi inepti eſſe hominis videtur oſtentare eruditionem, & ne-

gligere illud, in quo tam multi præſtantes ſapientia viri elaboraverunt, & rurſus maxime docti linguam illam excolere, a qua tantum in literas omnes profluxit luminis, atque ornamenti. Neque hoc in eam partem diſputo, ut dicam: natam eſſe in hac urbe latinæ eloquentiæ laudem: ab hac urbe profectam ad omnes fere gentes acceſſiſſe, omnium inſtructam genere ſcriptorum, omnium litam luminibus diſciplinarum: hanc unam laudem eſſe reliquam, qua victi propemodum ab exteris victores vincamus ipſos; atque adeo neceſſario nos commoveri debere ad hujus linguæ ſtudium Romani nominis ſplendore, majorum gloria, noſtro ipſo honore & fructu. Verum hæc prætereo omnia: Unam ſpecto Religionem, a qua neque Pontifex, neque Pontificias qui conſcribit epiſtolas dejicere oculos uſquam debet. Eccleſia enim, quæ Latina dicitur, latini ſermonis uſum in ſacris, in cæremoniis, in decretis ſemper retinuit ſuis, atque ita retinuit, ut quadringentis non ante annis deſitum ſit latine loqui in iis etiam concionibus, quæ in templis haberi ad populum conſueverunt (id quod obſervavit Fontaninus multæ homo eruditionis, & amicus meus); ut Pontifex Romanus non ſine quodam neque inutili conſilio, ſi quis attentius animadverterit,

Ora-

Oratores olim Principum, niſi latine loquentes, non audiret: Epiſcoporum vero epiſtolas, non latine conſcriptas, etiam repudiaret; ex quo nemini mirum videri debet, tantam fuiſſe Pontificum Romanorum, & Conciliorum quoque in latina lingua conſervanda curam, atque diligentiam. Aut igitur abjicienda eſt antiquiſſima hæc Romanæ Eccleſiæ conſuetudo, aut huius linguæ ſtudium neceſſario ſuſcipiendum. An vero, quod eſt ſcire neceſſarium, non erit recte facere pulcherrimum? Scriptori certe noſtro illud eſt diligenter providendum, ne parvi intereſſe putet, latine dum ſcribat, vitioſe, an eleganter ſcribat. Nam neque latinum eſt, mea quidem ſententia, quod incultum, quod barbarum eſt; neque dici poteſt, quantum rebus ipſis momenti accedat a ratione ſcribendi. Quod ni ita ſit, cur eaſdem res, ſi ornate explicentur, legit quiſque avidiſſime; ſin tractentur horride, aut nemo legit, aut legit invitus? Cur ipſa interdum veritas infantia obruitur, & perverſitate ſcribentis? Et contra eminent, lateque dominantur errores una ſtyli elegantioris commendatione probati? Equidem quum video Pontificiæ cauſſam dignitatis fœdari ſordibus ſemilatinæ dictionis, multo acriore ardeo doloris vi, quam ſi excellens ille

pictor Corrigius noctem illam ſuam miſere deformatam videret in trivio.. Atque ut illa cœno oblita vix poſſet agnoſci, ſic inquinatæ ſcriptorum barbarie ſanctiſſimæ res aliæ videntur, atque quum elegantibus expolitæ verbis, tamquam tabulæ collucent bene pictæ, atque in bono lumine collocatæ. Tanti intereſt in ſcribendo cura verborum! Ubi nunc ſunt iſti, qui, ut videantur prudentia quadam repudiare, quod aſſequi ingenii tarditate nequeunt, elegantiam contemnunt elocutionis? Et rebus intenti non ſe de verbis laborare dictitant? Nos autem, qui paullo accuratius ſtudemus elegantiæ, grammaticos jam per contumeliam vocant? Salſe admodum Cujacius, reſtitutor ille Juris civilis, qui quum a leguleio neſcio quo exagitaretur ut grammaticus, latinæ quod erat elegantiæ ſtudioſus; ſcilicet, inquit, huic dolet non eſſe talem. Quamquam optandum nunc quidem foret, ut Romani homines dolerent neſcire latine, neque novis quibuſdam opinionibus depravati, gauderent jacere ſuæ linguæ ſtudium, quæ quidem eſt non leve Italici nominis decus, &, id quod caput eſt, Pontificiæ auctoritatis inſtrumentum.

Sed ut eo revertar, unde me juſto quodam expreſſa dolore oratio averterat, ſcribendum nobis eſt & latine & eleganter; neque

tamen

tamen non fugienda eſt in verbis ſtruendis, atque illuminandis operoſa nimis diligentia. Elaborata enim concinnitas puerilis eſt, & detrahit orationi auctoritatem, & fidem. Quo in genere valde peccatum eſt ab iis, qui veterum latinorum verba ita cupide, atque intemperanter amplexi ſunt, ut alia omnia faſtidirent, atque illa etiam, quæ aut neceſſitas aſciverat, aut Religio conſecraverat. Tale autem vitium ex eo profectum eſſe arbitror, quod ubi primum e diuturnis tenebris, quas latinis literis erumpentes in Italiam Barbari offuderant, lux affulſit aliqua elegantiæ atque humanitatis, perſtrinxit ſtatim adeo hominum mentes, ut ejus neque uſum, neque modum viderent. Unde illa nata ſunt, ut alii ex latinis auctoribus verborum tantum floſculos delibarent & carperent; obliti ſententiarum, atque in unius vocabuli controverſia dijudicanda ingenium omne, atque ætatem abſumerent; Alii nullum probarent verbum, quod non eſſet a Cicerone deſumtum, ab iiſque, qui ab hac opinione diſſentirent, capitali odio diſſiderent; Alii demum, quod multo eſt flagitioſius, nova novis rebus (id autem ſemper licuit) non auſi imponere nomina; a Chriſtiana veritate mallent, quam a latina elegantia diſcedere? Hiſce autem ineptiis quid tandem

tandem ſunt aſſequuti? An numerum in ſcribendo majorem? an copiam? an prudentiam? Ineptus ſane Aonius Palearius, cetera luculentus latinitatis auctor, qui, quo numeroſior caderet oratio, invocandos eſſe Deos immortales, non Deum cenſuit. Copioſiſſimi Ciceronis jejunus imitator Longolius, qui, dum colorem quærit alienum, ſanguinem etiam, ſiquem habet, deperdit ſuum. Julius vero Scaliger perridiculus, qui totis concidit voluminibus Eraſmum hominem non inelegantem, optimeque meritum de literis, hanc unam ob cauſſam, quod ſervilem Ciceronis imitationem facete irriſerit. Quem autem appellem Bembum Cardinalem? Eum certe, arrepta occaſione calumniandi, non veretur impium dicere Scipio Gentilis, qui Lipſii diſcipulus fuit. Uterque autem vel invidia vel odio elatus fuit adverſus elegantiæ latinæ patrem Bembum. Cujus ego Bembi, ut in Epiſtolis Leonis Decimi nomine ſcriptis latinam ſummopere admiror elegantiam, & dignam Principe eloquentiam, ita non poſſum non improbare errorem (utar enim leviore, quam Scipio verbo; Non enim impietatis nomine digna eſt, quæcumque illa fuit, ſcribendi ſuperſtitio, neque maledici conviciatoris acerbitatem doctiſſimi, ampliſſimique viri

viri dignitas recipit.) Sed tamen quid abſurdius? quid porro a ſua, atque a Pontificis perſona alienius, quam quum Chriſti Vicarium, tamquam Jovis aliquem aut Martis flaminem dicentem facit, *creatum ſe Pontificem beneficio Deorum immortalium*? Aut in magna reipublicæ tempeſtate hortantem Venetos, *uti fidant Diis immortalibus*? Sanctiſſimam vero Dei Matrem, cujus templum eſt ſane magnificum apud Lauretanos & religioſum, *Deam* dici *Lauretanam*, quis ferat? Pellatur igitur hæc a Pontificiis Epiſtolis ſuperſtitioſa veterum imitatio; quæ ſi in Paleario, in Longolio, in Scaligero odioſa fuit atque irridenda, quanto erit magis reprehendenda in ſcriptore noſtro, qui debet in ſcribendo modum ſemper adhibere illum, ut elegantia obtemperet Religioni?

Ecce autem de tranſverſo alii, qui omni prophanorum contemta elegantia, *Eccleſiaſtice*, ut ipſi ajunt, ſcribi dicunt oportere. In quo illud primum quæro, quid iſtuc ſit, quod tantopere inculcant? Nam ſi veterum illorum Eccleſiæ Patrum, quorum in ſcriptis multa etiam extant ſingularis eloquentiæ veſtigia, doctrinam imitari, eque Divinæ Sapientiæ theſauris (quod illi apte prudenterque fecerunt) exempla depromere, proferre ſententias, eaſque dilucide atque orna-

ornate explicare, & ſacrorum etiam librorum verbis, ubi maiorem habent ad ſignificandum vim atque auctoritatem, parce, atque opportune uti, iiſque, veluti ſideribus Cælum, Pontificias epiſtolas exornare; id ſi putant eſſe Eccleſiaſtice ſcribere, optime ſentiunt, ſuæque ſententiæ adſcribant meam. Nam quid illud eſt, quod ego paullo ante tam arcte tenui, accurateque defendi, cognoſcenda eſſe ſcriptori noſtro ſanctiſſimorum virorum monumenta atque præcepta, totamque Divinarum rerum ſcientiam penitus hauriendam? Sin autem nulla puri ſermonis, nulla numeri habita ratione, tertio quoque verbo ingerant *Filialem obedientiam*, *paternum zelum*, aliaque huiuſmodi; ſi ſacris e libris verba utcumque inferciant, & ſenſus quoſdam afferant mutilos, atque hiantes, eamque ob cauſſam germanos ſe eſſe arbitrentur Scriptores Eccleſiaſticos, næ illi egregie falluntur; & quam vereor, ne in hac Eccleſiaſtici ſtyli quaſi latebra eorum deliteſcat inſcitia. Fuga enim laboris, qui eſt in recte ſcribendo ſane maximus, diſertam (quod ait Cicero) negligentiam reddidit imperitorum; ut id non oportere diſputent, quod propter ignaviam non libet. Quid? quod hujuſmodi ſcriptionis genus qui conſectantur, in propinquum interdum, & finiti-

nitimum vitium delabuntur, ut ſacrarum literarum verbis temere effrænateque abutantur? Nollem hac in re peccatum eſſe ab eo, quicumque tandem fuit auctor illius epiſtolæ, in qua Pius II. doctiſſimus Pontifex, quum jam ſenem Maurum Ducem Venetorum ad bellum Thracium hortaretur, quod bellum gerendum erat Philippo Sequano Imperatore, qui annos erat (bene ſi memini) octoginta natus, hanc ſuam cum duobus illis ſenibus conjunctionem *ſenilem* non dubitavit appellare *Trinitatem*. Frigidum ſane dictum, neque Pontificium. Et tamen hoc erratum facile prætermiſiſſem, niſi notatum ab aliis diſſimulari non poſſet, & præterea maxime eſſet inſigne ad cavendum. Nam quod Sanctorum Patrum nomina opponunt, maxime vellem hos tam bene illi imitarentur, quam ego laudo & admiror. Imitarentur enim, quæ majora ſunt in eorum ſcriptis, ſanctitatem doctrinæ, gravitatemque ſententiarum, non minora illa, quæ temporum vitio irrepſerunt. Quamquam ne in Patribus quidem deſunt exempla latine ſcribendi. Quis enim Cypriano elegantior? quis Lactantio eloquentior? Prudens igitur Pontificiarum Scriptor Epiſtolarum & vitioſam illam fugiet coacervationem, & hanc vitabit ſacrarum literarum tranſ-

tranſlationem inverecundam ; neque exiſtimabit ſe *Eccleſiaſtice* ſcribere, ſi male & ineleganter ſcribat. Eccleſiæ enim cauſſa, & Pontificis dignitas non læditur elegantia ſermonis, ſed ornatur. Obmutuerunt admiratione quadam Romanæ Eccleſiæ hoſtes, ubi ad eos allata eſt Epiſtola illa Pauli III., quæ Concilium haberi generale jubebat, plena gravitatis, plena dignitatis, plena etiam elegantiæ. At iidem, quum deprehendiſſent aliquid aliquando non ſatis accurate ſcriptum in Epiſtolis, quæ multæ datæ ſunt a Pontificibus, tempore illo difficillimo, quam inſolenter riſerunt, ſtomachatique ſunt! Male illi quidem; Namque, ut Demoſthenes Æſchini quum reſponderet quædam ſua paullo horridiora reprehendenti, negabat in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ; ſic nemo ſanus dixerit, in verborum elegantia ſitam eſſe Eccleſiæ, & Pontificis auctoritatem. Sed tamen noſtri melius, ſi hanc quoque improbis hominibus præripuiſſent cauſſam ad maledicendum. Quid enim cenſetis fuiſſe, quamobrem Pontifices ſapientiſſimi viros non ſolum doctos, ſed etiam latinæ linguæ admodum peritos adhibuerint ad præcepta tradenda Chriſtianæ ſapientiæ, unde aureus ille liber prodiit, qui Romanus dicitur Catechiſmus? Cur Mediolanenſis Archie-

chiepiſcopus ſanctiſſimus, & acerrimus Eccleſiaſticæ vindex diſciplinæ Carolus, ut Eccleſiæ ſuæ acta non ineleganter perſcriberentur, magnopere curaverit? Qua vero diligentia, quo ſtudio excultum eſt genus hoc epiſtolarum, de quibus loquimur, a Sylvio Antoniano, non mediocri homine ingenio & eleganti? Imitentur hunc, qui Pontificias epiſtolas ſcribunt, & *Eccleſiaſtice* volunt & ornate ſcribere. Nam, tametſi hic ipſe non interdum impleat animi mei ſenſum, nonnullaque afferat, quæ non ſatis habent roboris & nervorum, tamen ille eſt fere unus, qui ſcribendi rationem accommodarit ad eam perfectionem, quam ſequimur.

Erit igitur in Scriptore noſtro indoles illa quædam Eccleſiaſtico digna Principe: erit caſtitas atque elegantia ſermonis: utraque autem ita attemperabitur res, ut in Pontificiis epiſtolis religionis ſtudium ſemper, artificium elocutionis nunquam appareat. Artificium enim elocutionis manifeſto deprehenſum offendit homines, & longiſſime abeſt a decoro illo, quo nihil eſſe debet ſcriptori noſtro antiquius.

Decori autem vis ea eſt, diligenter ut inquiratur, quid quemque deceat. Decet autem id, quod eſt cujuſque ſuum maxime, idque eſt in omni re magnopere animadvertendum.

Hoc

Hoc igitur attendet Poeta in carmine, actor in ſcena; & nos in Pontificiis conſcribendis epiſtolis negligemus? An gravior ulla poteſt eſſe, an auguſtior Pontificis Maximi perſona? Quem homines ſtupefacti magis intuentur? De quo cupidius avent ſcire, quid ſcripſerit, quomodoque ſcripſerit? Perſonam igitur præſtantiſſimam omnium, omniumque oculis ſermonibuſque propoſitam videre quid deceat, id ſumma eſt cura elaborandum: Et tanti eſt in ejus conſcribendis epiſtolis, ut ſine hoc, quod Pontificium Decorum dicimus, nihil valeant omnia hactenus allata ſcribendi præcepta; minimeque erraverim, ſi primum id atque extremum Scriptori noſtro præceperim, ut Pontificem quid deceat, probe norit. Nam ſi id norit, primum ſentiet ipſe ſubito, quam magnum, quamque difficile munus ſuſtineat, delectus ad Pontificias conſcribendas epiſtolas, multis implicatas operoſiſque negociis, & quum Regiæ ac Pontificiæ poteſtatis in una perſona conjunctam mirifice vim perſpexerit, intelliget non ingenio ſolum, & fide, ac diligentia, ſed omnium etiam humanarum, divinarumque rerum cognitione maxima opus eſſe, ad ſenſa mentis explicanda, & conſilia tantæ majeſtatis. Quod optime ut faciat, non contentus vulgari-

garibus quibuſdam Politicæ doctrinæ præceptis, quæ, novitatis ſpecie dum percellunt animos, veræ ſapientiæ nervos eliduut, veterum aſſueſcet præclariſſimorum auctorum lectioni, eorumque incredibilem prudentiam ad rem ſuam, atque ad uſum tranſferet præſentis Reipublicæ. Idemque, quum Chriſtianam Religionem humanæ ſocietatis effectricem, atque cuſtodem eſſe, plurimumque ad Pontificii auctoritatem dominatus pertinere intellexerit, attollet ſeſe altius, ad ipſoſque accedet Theologiæ fontes ſanctos, atque auguſtos, unde quum ſe ad ſcribendum retulerit, quanta, & quam varia ipſe affluet magnificentia rerum veriſſimarum! Hæc autem omnia latinis exornabit verbis propriis, & lectis, eaque ſcribendi ratione, quæ neque nimio depicta ſit artificio, neque inſolenti decolorata barbarie, ſed quæ gravis ſit, quæ dilucida, quæ ſplendida, quæ Pontificem deceat regentem populos, monentem Reges, edentem omnibus leges, & præcepta ſempiternæ ſalutis: quæ cohortari ad virtutem ornate, quæ prudenter revocare a flagitio, quæ optimos collaudare viros, quæ deterrere improbos poſſit, quæ denique ipſius in terris imaginem quandam afferat, & ſermonem omnia regentis, & moderantis Dei.

Hæc *Lucchesinius* quum dixiſſet, & ſilentium fuiſſet aliquod conſequutum, tum ego, Deus immortalis! inquam, qualem tu nobis Scriptoris tui formam, Lucchesini, propoſuiſti! quam elegantem! quam novam! quam refertam omnibus, & rerum, & verborum ornamentis! Id ipſum, inquit *Furiettius*, ego ſum, Lucchesinio dicente, admiratus. Quid Fortius? Et ille, Noli, inquit, quærere, qui ita ſum ejus oratione commotus, ut vel Juriſconſultis noſtris Scriptorem illum ſuum minime jam dubitem anteponere. Neque, inquit *Furiettius*, in eo ſtandum putas, quod judicatum olim fuit. In quo tandem? inquit ille: non enim novi. Tum *Furiettius*, Quondam, inquit, quum floreret Scriptorum Collegium horum, de quibus eſt a Lucchesinio ſermo inſtitutus, orta eſt eos inter, & Advocatos, uti vocant, Conſiſtoriales controverſia, utri utris dignitate antecederent; quumque multum eſſet, atque acriter utrinque diſputatum, Pontifex, qui tum regnabat, ſapientiſſimus rem ſecundum Scriptores judicavit; Atque ita Advocati, qui alienas obtinere cauſſas conſueverunt, offenderunt in ſua. Sane, inquam ego, ita eſt. Nam legi in eam rem conſcriptam epiſtolam a Leonardo Aretino, qui & ipſe ex eo Scriptorum Collegio erat, in

in qua quum multa, tum illud inprimis ab eo memini afferri: Mirari ſe, qui potuerit in mentem hominibus venire, quos in foro, non in aula verſari oportet, de dignitate apud Pontificem cum iis contendere, qui ipſius eſſe deberent intimi Pontificis, & graviſſimorum participes conſiliorum. Tum *Fortius*, Me vero nihil iſta de loco, inquit, contentio movet, quæ levis eſt, etiam quum neceſſaria videtur. Illa movent, quæ de ſcriptore illo tuo, Lucchefini, dixiſti præclara, atque divina. Quamquam vereor, ne, quum oſtendere volueris, quales eſſe debeant Pontificiarum epiſtolarum Scriptores, oſtenderis fuiſſe nullos.

Hic *Lucchesinius*, Fuerunt enimvero, inquit, ſi non ab omni elegantiæ laude fœlices, ea certe in ſcribendo auctoritate, & vi, nihil ut in eorum epiſtolis ineſſe non videatur vel ad docendum ſapientiæ, vel ad permovendum eloquentiæ; minimeque mirum ſit, tanti eas apud veteres fuiſſe, ut Adrianus Primus Pont. Carolo Magno Romam advenienti, tamquam munus luculentum obtulerit uno volumine comprehenſas epiſtolas Pontificum Romanorum. Legendæ certe ſunt Leonis Primi, Felicis Tertii, Gelaſii Primi, Symmachi etiam, & aliquorum eius ætatis Pontificum epiſtolæ illæ an-

tiquiores, minus bonis, quo magis admiremur, perſcriptæ temporibus latinæ eloquentiæ. Quam multa in iis de abditiſſimis Religionis noſtræ myſteriis! quam multa de divinis legibus! quam multa de moribus conſcripta ſunt apte, ſubtiliter, dilucide! Illa vero, quæ requirebant ſcribendi quoddam genus ſplendidius, atque nervoſius, quam magnifice! quam graviter! Fuerunt Hæreticorum confutandi errores? Ut illi res involutas explicarunt, diſtinxerunt ambiguas, veras illuſtrarunt! Fuit Rex aliquis monendus, vel Cæſar, ut ne in rerum divinarum adminiſtrationem invaderet? temperatam perſequuti ſunt, & mediam quandam ſcribendi rationem. Jus omne retinendæ Pontificiæ dignitatis, in Byzantiorum maxime Antiſtitum minuenda arrogantia, continebatur. Ergo in omni genere objurgationis exarſerunt; neque ita tamen, ut non huic orationis generi acri, & vehementi illud alterum lene, & ſedatum admiſcerent: Ne videlicet dignitatis retinentiſſimi qui erant, manſuetudinis obliti viderentur. Nam quid ego dicam de GREGORII Primi epiſtolis, quæ tanta, & tam admirabili refertæ ſunt varietate, & copia rerum omnium?

Atque hic eſt ſine controverſia primus, de quo ſit memoriæ proditum, ſcriptorem

fuiſſe

fuiſſe Pontificiarum epiſtolarum., & ex eorum numero habitum eſſe, quos ex me cognoſcere vos velle dixiſtis. Antequam enim Pontificatum nactus eſſet, plane conſtat, adhibitum a Pelagio Secundo fuiſſe, qui ejus epiſtolas conſcriberet. Nam Hieronymvm, & Prosperum Aquitanum ejuſmodi munere functos eſſe, ſuſpicari magis poſſumus, quam liquido confirmare. Ille enim acceritus a Damaſo eſt propter ſacrarum literarum peritiam ſingularem; atque admirabilem, qui de his tantum rebus, quæcumque in diſceptationem quæſtionemque vocarentur, conſuleretur a Damaſo, ut ipſius fuiſſe potius videatur ſtudiorum adjutor, quam ſcriptor epiſtolarum. In Damaſi præterea epiſtolis nihil ineſſe videtur impetus illius concitatioris, qui eminet in Hieronymo, in eumque fortaſſe vel a fervore quodam ingenii, vel a declamandi exercitatione profluxerat.

Neque vero idem eſt ſtylus Proſperi, & Leonis Primi, ut hujus epiſtolas conſcripſiſſe illum aſſeveremus. Nam Proſper attenuata quadam utitur, & preſſa oratione, in qua tamen ſatis eſt virium ad differendum. Leonis contra ſermo grandis eſt, & late explicatus; quæſitaque verborum collocatione

numeroſus, & ob eam ipſam cauſſam nimis interdum redundans.

Sed ut ad Gregorium redeam, mitto, qua vir fuerit ſanctitate, qua Pontifex conſtantia, & conſilio. Scriptorem enim hoc loco quærimus, eoque noſtra omnis referri debet oratio. Fuit is igitur liberaliter inſtitutus, quippe Romæ ſummo loco natus, &, quum Pelagii Secundi Legatus fuiſſet multos annos apud Tiberium Cæſarem Byzantium, ab eodem Pelagio ad epiſtolas Pontificias conſcribendas adhiberi cœptus eſt. Erat homo rei Chriſtianæ, reique publicæ peritiſſimus: inde illa ſcribendi gravitas, & moralium ſententiarum crebritas. Quæ quidem lucet in epiſtolis maxime, quas, tenuiſſima quum eſſet valetudine, ſcripſit amplius octingentas, præceptis refertas omnes utiliſſimis ad Eccleſiæ diſciplinam, atque ad hominum mores. Nullus tamen apud hunc flos ſinceræ latinitatis, nec lumen ullum artis reconditioris, quam vel contemſiſſe videtur, ſpreta veterum lectione, vel non potuiſſe conſequi, temporum vitio impeditus. Multæ certe tranſlationes, & longæ, eoque minus aptæ: verborum item ambitus, non delectus, ut, quum legas, numerus quidam latinus non deſit, elegantia deſit.

Sed

Sed ea ſunt Gregorium tempora conſequuta, ut ne ex ea quidem parte omnino improbandus videatur, qua inelegans eſt, atque horridus; Nam Joannem quendam Abbatem, quem Maximus Monachus, qui eodem tempore floruit, Honorii Primi epiſtolas conſcripſiſſe refert, & doctrina totum illuſtraſſe Occidentem ſignificat, clarum eſſe video Maximi hujus teſtimonio, non ſcriptis ſuis, quæ nulla extant. Itaque, ut hunc omittamus, ſunt Gregorium tempora conſequuta adeo bonis artibus tetra, atque infeſta, ut latina eloquentia, quæ in ſervilem projecta adulationem, a priſtino jampridem ſplendore receſſerat, funditus fere interiret. Si quid tamen in illo interitu, atque occaſu literarum reliquum fuit in ſcribendo humanitatis, atque elegantiæ, Romæ certe, atque in Pontificum epiſtolis fuit; adeo ut eloquentia, quæ, Romana vigente Republica, fuerat libertatis, facta eſſe quodammodo videretur alumna Religionis. Nam quum efferveſcentium impetu barbarorum perculſa ſuccubuiſſet Italia, veterum Romanorum deletis inſtitutis, neceſſario factum eſt, ut victricium Nationum mores Itali homines primo amplecti, deinde (quæ vis eſt conſuetudinis) etiam adamare coeperint agreſtes, atque horridos,

& plane militares, quos ab optimis infringi ſtudiis exiſtimabant. Itaque humaniores contemnebant diſciplinas, quas ignorabant, easque Sacerdotibus pene ſolis reliquerant, qui & inſtituto vivendi ſuo a cædibus, atque armis abhorrere debebant, & latini ſermonis uſurpandi neceſſitate, aliquid temporis, atque operæ literis impertire cogebantur. Quum autem ne Sacerdotes quidem ipſos puderet, ſtudiis neglectis, arma tractare, tum vero per omne vitiorum genus victrix erupit ignorantia literarum, quæ late longeque diffuſa, omnem fere extinxit ubique & bonarum artium & latinitatis ſenſum. Ipſæ tum epiſtolæ Pontificum Romanorum communi hac fuerunt temporum labe contaminatæ, nullæ ut extent a Gregorio Primo ad Gregorium uſque Septimum, quæ virtutem habeant aliquam orationis.

At Gregorius Septimus liberalibus diſciplinis ſatis, ut illa ætate, inſtructus, animum ipſum, quem habuit a natura, &, quem maximarum rerum aſſidua, acerrimaque cogitatione exercuerat, robuſtum, atque excelſum attulit ad ſcribendum. Itaque etſi is non diſcedat omnino, ſi verba ſpectes & numerum, a barbarie ſuorum temporum, ſententiis tamen ita grandis eſt, ita incitatus, ut animos legentium obruere

au-

auctoritate, perfringere impetu videatur, denique facile ut appareat Gregorii epiſtolas eſſe, ejus, qui ampliorem quandam Pontificatus formam primus induxerit, & rationem primus inſtituerit, quemadmodum Pontifices non ſolum colerentur ab Regibus, ſed etiam timerentur. Poſt hunc autem Gregorium, omnium eorum Pontificum, qui jacentibus adhuc literis fuerunt, epiſtolas ſi legas, illis quidem temporibus nihil habebis in ſcribendo fortaſſe melius. Tempora enim illa, quamquam ſuperiorum inſcitiam miſerabilem ex aliqua parte depuliſſe viderentur, nondum tamen barbaræ, atque incultæ dictionis ſordes penitus abjecerant. Erant certe, qui Theologiæ, erant, qui Juriſprudentiæ, erant etiam, qui Grammaticæ operam darent multam magis, quam utilem. Non eadem vigebat adhuc bonorum ignoratio Librorum, magiſtrorum inopia, eloquentiæ nox; donec a Franciſco Petrarcha in tantis tenebris lumen eſt aliquod ſublatum melioris eruditionis; primoque ab hoc commoti ſunt homines ingenio, & doctrina præſtantes, ut auderent accuratius, quam ſuperiores, & ornatius ſcribere. Atque hic ſtatim propter nominis celebritatem ab Urbano Quinto evocatus Pontificias & ipſe conſcripſiſſet epiſtolas, niſi literatum otium

otium arctiſſime amplexus, divelli ab eo nullius neque utilitatis, neque honoris invitamento potuiſſet. Nimirum is multa ſcripſit, fuitque & Orator, & Poeta Latinus, in èo ſane probabilis, quod, ſi non omnium optime, omnium certe princeps, impolitæ vetuſtatis quaſi fuliginem abſterſerit.

Sed enim hæc facta Petrarchæ mentio commonet me, ut ad Scriptores aliquando noſtros redeam, a quibus aberrare jamdiu videor, dum nimis multa, & fortaſſe aliena de Pontificiis epiſtolis diſputo.

Tum *Furiettius*: Iſta vero, inquit, neque aliena tibi fuerint de Scriptoribus loquenti Pontificiarum epiſtolarum, neque certe nobis audientibus injucunda. Miror potius, in iis Pontificibus commemorandis, quorum in epiſtolis ratio fuit aliqua latine ſcribendi illis temporibus, præteritum eſſe abs te Innocentium Tertium, magnum illum Juris Canonici auctorem, & principem. Hìc *Fortius* arriſit, & ſimul, Scilicet, inquit, eo prætermiſit, quod Juriſconſultus fuerit. Tum ille, Pergiſne, inquit, Forti, me apud Juriſconſultos in invidiam rapere, quaſi de iis minus, quam decet, aut amice, aut recte ſentiam? Quamquam epiſtolæ Innocentii Tertii, non hominem tantum declarant peracutum ad excogitandum, quid in Jure,

aut

aut in æquo verum aut eſſet, aut non eſſet; ſed maxime gnarum Reipublicæ, & de illa præſertim inter Philippum, atque Othonem de Germanico Imperio concertatione quum agit, genere utentem orationis ſolerti quodam, & ad rem, cum ſumma perſpicuitate, mirabiliter apto. Verum de Pontificibus eatenus mihi dicendum fuit, ut oſtenderem, barbaris etiam temporibus, latinæ eloquentiæ, ſi qua fuit, in eorum epiſtolis extare veſtigia.

Et quoniam ita traxit commemoratio Pontificum orationem, ut ad Innocentium Tertium pervenerim, prætereundus non eſt Paulus ille Beneventanus, quem ipſius Innocentii epiſtolas collegiſſe reperio, & iis annumeratum eſſe Scriptoribus, quos percenſere inſtitueram. Ita prorſus, inquit *Furiettius*; ſed mihi videris a Gregorio Primo, quem Pelagii Secundi ſcriptorem epiſtolarum fuiſſe ſtatueras, ad Paulum hunc Beneventanum nimis longo intervallo deſcendere, vel præcipitare potius. Atque id neceſſario, inquit ille; neminem enim, licet curioſius exquiſierim, inter horum ætates interjectum eſſe video, qui quidem vere, & perinde, atque a nobis intelligitur, Pontificiarum epiſtolarum Scriptor dici poſſit. Nam *Notarios*, & *Cancellarios*, & *Scriniarios* etiam,

etiam, quos barbaro vocabulo appellant, (ſi tamen hi poſſunt in Scriptorum noſtrorum cœtum, ac numerum venire) permultos ſane ex incondita vetuſtate eruere, deiiſque loqui, de quorum ſcribendi laude nulla monumenta loquuntur nec aliorum, nec ipſorum, quid, quæſo, attinet? Præſertim quum neque ex inani eorum notitia quicquam accedat vel ad antiquitatis laudem, vel ad exemplum poſteritatis; neque propoſitum ſit colligere omnes, ſed eos tantum Scriptores, qui clari fuerint. Atque ego omiſiſſem etiam Beneventanum illum, eodemque & numero & tempore BERARDVM DE NEAPOLI, qui Urbani IV. Clementis IV. Gregorii X., RICARDVM POFIANVM, qui Innocentii IV., MARINVM EBVLENSEM, qui Gregorii X., THOMAM CAMPANVM, qui Innocentii V., JOHANNEM DE BONONIA, qui Bonifacii VIII. epiſtolas conſcripſiſſe dicuntur, niſi eos, annalium memoria teſte, ſciremus aut doctos fuiſſe, aut certe habitos.

Neque vero non multos fortaſſe, qui commemoratione digni fuiſſent, obruit tempus illud difficile ac turbulentum, quo vaſtata bellis Italia, lacerata diſſenſionibus Eccleſia, & ipſa ad exteras gentes tranſlata Sede Religionis, quum orbata annos ipſos LXX. Pontifice Roma, relicta direptioni, atque incendiis

cendiis videretur, multæ privatæ, & publicæ tabulæ fœdiſſime perierunt. Itaque magna facta eſt in hiſtoria labes, ut ſcriptores Pontificiarum epiſtolarum non modo non exiſtimari, quales fuerint, ſed ne internoſci quidem poſſit, qui fuerint. Illud tamen exiſtimare facile poſſumus, ad tantum munus fere ſemper eſſe a Pontificibus adhibitos, & ultro etiam accerſitos, qualeſcumque illi fuerint, quos literarum, & latine ſcribendi fama præſtare cæteris intelligebant. Itaque accerſitus a Clemente VI. Andreas Calduinus, ab Innocentio VI. Zenobius a Strata; quinimmo ab Urbano V. Petrarcha, & quum is recuſaſſet, ut antea diximus, evocati ſunt Franciscus Brunus, & Colutius Salutatus, tuus, Forti, Civis, qui eo munere functi ſunt. Jam magna utriuſque laus a Pontifice evocari, qualis fuit Urbanus Quintus, qui, quum Religionis illam cum literis conjunctionem ad Pontificatus præſidium magnopere neceſſariam eſſe intelligeret, uſque eo fovit ſtudia literarum, ut & multa multis in locis gymnaſia fundaret, & ipſorum ſtudiorum cauſſa adoleſcentes aleret mille, ne videlicet ſtudioſis aut induſtriæ ſubſidia, aut inſtrumenta doctrinæ deeſſent.

At Colutius non mihi judicio Pontificis

ſolum videtur, ſed etiam ſcriptis probatus ſuis; a quibus quamquam abſit perfecta veterum imitatio, quæ multis poſt annis increbuit, non tamen abeſt perſpicuitas, non eruditio, non conatus etiam quidam elegantiæ. Haud enim tam ipſe eleganter ſcripſit, quam potuit admonere alios, ut eleganter ſcriberent. Nam, quod in pleriſque videmus uſuvenire, præcipiebat melius, quam ſcribebat. Et revera quum monendo, cohortando, percontando, communicando acueret, atque adjuvaret in ſtudiis juventutem, magiſter appellatus a Poggio eſt, & Pater ſtudioſorum omnium.

Multum a Colutio aberat non tempore, quippe æqualis prope, ſed ſcribendi facultate THEODORICUS NIEMUS, quem Bonifacii Noni familiarem, & Scriptorem epiſtolarum conſtat fuiſſe. Durus is fuit, incultus, horridus verbis, atque ſententiis; acerbus præterea, criminoſus, & in illo Pontificum diſſidio, cujus hiſtoriam inquinatiſſimo ſermone conſcripſit, partibus iratus etiam iis, quas ſequebatur. Et tamen hic quaſi ſcriptor in illa ſui temporis ſcriptorum paucitate non ad laudem, ſed ad notitiam aliquam hominum devenit. Ejuſmodi ſunt NICOLAUS DE AUXIMO, WILLELMUS BARO, JOHANNES DE SANCTO MARTINO, PETRUS DE BOSCO,

CON-

CONSTANTINUS DELLA PERGOLA, quos non eſt opus commemorare.

At hiſce barbaris habeo, quem opponam, non indiſertum Italum POGGIUM BRACCIOLINUM, qui anno poſtremo ejuſdem Bonifacii Noni ſcriptor fuit Pontificiarum Epiſtolarum. Is, quum latinæ in Italia jam literæ vigerent, & Chryſoloræ Byzantii adventu poſt ſeptingentos tandem annos reviviſcere græcæ inciperent, utriuſque linguæ facultate inſtructus, genus illud ſcribendi ſuum, in quo ſatis eſt virium, & facetiarum, verbis interdum non ſatis latinis, neque ſplendidis infuſcare videtur: Id quod ex ſcriptis ejus, quæ permulta edidit, facillime perſpici poteſt. Etſi ita omnes tum ſcribebant, ut ad ſuperiorum temporum barbariem, polite admodum, ut ad poſteriorum autem diligentem elegantiam, parum nitide. Sed Poggius & non indiſertus, ut paulo ante diximus, ipſe fuit, & Innocentio Septimo, cujus, mortuo Bonifacio, familiaritate utebatur, auctor fuit, ut diſertiſſimum hominem LEONARDUM ARETINUM amicum ſuum, & Jacobum Angeli filium Scarparienſem, in eandem ſocietatem vocaret conſcribendarum epiſtolarum. Homo enim optimis diſciplinis rite excultus, non invidere æmulis ſtudiorum ſuorum, ſed favere didicerat.

Ergo

Ergo Romam quum Leonardus Poggii notitia productus ad Innocentium veniſſet, ſtatim offendiſſe apud Pontificem dicitur, & quod junior videretur, & quod competitorem haberet Jacobum Scarparienſem; doctrina quidem inferiorem, at ſuperiorem, ut plerumque fit, ſtudiis, atque opibus fautorum. Sed opportunitas temporis Leonardi doctrinam illuſtravit, omnemque obruit gratiam competitoris. Nam quum Bituricenſium Duci reſpondendum eſſet, qui magnis de rebus literas per eos forte dies ad Pontificem dederat, tentaturus utriuſque in ſcribendo facultatem Pontifex, de Patrum etiam ſententia, dat utrique negotium, ut literis illis reſcribant. Quod quum accuratius Leonardus confeciſſet, & Pontificis, & Patrum omnium, qui reſponſa illa legerant, judicio victus diſceſſit Jacobus; ipſe autem ſcriptor factus, lætiorem ex contentione fructum gloriæ cœpit. Neque Innocentio Septimo ſolum, ſed Gregorio etiam Duodecimo, Alexandro Quinto, & Johanni Viceſimotertio familiaris fuit, & maxime utilis: Idque quum ſæpe alias, tum vix creato Pontifice Gregorio Duodecimo cognitum eſt. Nam quum literæ ad Benedictum Pſeudopontificem, hominem vaferrimum dandæ eſſent, quæ illum ad pacem,

& con-

& concordiam hortarentur, quæque ita graviter, & conſiderate ſcribi debebant, ut omnium vel obtrectantium judicium ſubire poſſent, unus, quum multis ſcribendi cura demandata eſſet, facile primas Leonardus tulit, atque habitus eſt in eo ſcriptionis genere mirabilis. Et certe ſcriptor fuit temporibus illis ſat bonus, & copioſus, quamquam eo, quo cæteri ejus ætatis, vitio laboravit, ut flueret interdum lutulentus. Itaque, Eraſmi etiam teſtimonio, diligenter latine ſcribendi laude caruit; & fortaſſe etiam, meo judicio, conſtantiæ, quum Joannem Viceſimum tertium, a quo florente ipſemet multa ſe beneficia accepiſſe prædicat, ejus jam præcipitante Pontificatu, deſeruerit, eoque relicto ad Florentinos ſeſe in Etruriam contulerit. Quo item ſe Poggius contulit, verum acta jam ætate, & quum XL. ferme annos ad Nicolaum uſque Quintum in ſcriptorum numero fuiſſet.

Habuit igitur collegas Poggius, & æquales propemodum Bartholomævm Capram, Archiepiſcopum Mediolanenſem, ſcriptis factiſque clarum; Antonivm Lvscvm Vicentinum, Rhetorem non contemnendum; Bartholomævm Politianvm, poetam illis nondum ſatis eruditis temporibus tolerabilem; Cincivm Romanvm, literatum homi-

nem, ac de literis, Lactantio, Vitruvio, Priſciano primum inventis atque in lucem editis, optime meritum; MAFFÆVM VEGIVM Laudenſem, in heroicis carminibus non ſatis magnificum, ſed tamen poetam; denique FLAVIVM BLONDVM, qui tametſi neque in hiſtoria fidem, neque in ſcribendo elegantiam omnem ſervaverit, non mediocrem tamen illuſtrandis Italiæ rebus in Scriptoribus ejus ætatis locum obtinet. Addamus huc etiam JOANNEM AVRISPAM Siculum, poetam, & oratorem, qui latine non peſſime ſcripſit, græcarum etiam literarum admodum ſciens; Et NICOLAVM PEROTTVM, qui Polybii libros quinque vertit e græco non ut interpres, ſed potius uti Livii imitator; etſi neque elocutionem Livii omnino aſſequutus ſit, neque Polybii ſententiam expreſſerit. Ingenio tamen, atque eruditione, optimi cujuſque judicio, excellens fuit. Neque vero prætereundum arbitror DOMINICVM Card. CAPRANICAM, qui quidem etſi propter ſummam nobilitatem, & ſingularem gerendæ reipublicæ peritiam magnus fuit, tamen etiam latine ſcribendi quandam mediocritatem habuit, propterea que a Martino Quinto eodem ferme tempore in horum ſcriptorum numerum relatus eſt. Nam doctorum hominum amicitias coluit ſemper, & veterum

rum omnium quum hiſtoricorum, tum poetarum lectioni pœne quotidianæ in maximis occupationibus aſſueverat. Et erat omnino tum mos, ut reliquis in rebus fortaſſe melior, ſic in hoc ipſo prudentior, ut principes in Eccleſia viri majore quodam eſſent erga optimas artes ſtudio. Video etiam ab Eugenio IV. Pavlvm Capranicam alium ad Epiſtolas conſcribendas adhibitum fuiſſe.

Sed nolite putare quemquam flagrantiore in literas animo fuiſſe Nicolao Quinto; quo Pontificatum tenente, pulcherrimæ omnes diſciplinæ majorem aſſumſiſſe vim, atque exiſtimationem videntur. Hoc igitur Pontifice, & multi fuerunt ex iis, quos nominavimus, ſcriptores Pontificiarum epiſtolarum, & plures additi a Nicolao ipſo, ad quem doctrinæ, & eloquentiæ fama præſtantes certatim homines aut ſponte, aut ab eo invitati confluxerant.

Hoc ex numero fuit Horativs ille Romanvs, cujus græcæ latinæque facundiæ eſt auctor, & idoneus quidem, Æneas Sylvius Piccolomineus is, qui Pontifex fuit. Narrat enim, hunc delectum cum multis fuiſſe, qui Homerum latine redderet: Et hunc unum acri Nicolai judicio ſatisfeciſſe dicit: addit, ab Horatio id etiam perfectum eſſe perbonis verſibus, & ſane dignis, quos *ſua mirare-*

tur, priſca non improbaſſet ætas. Fuit etiam RAINUTIUS ARRETINUS, cujus græcis in literis eruditio laudatur a Valla, qui fuit ejus auditor, in latinis facultas ex fabulis perſpicitur Æſopi, quas vertit e græco accurate magis, quam eleganter.

Adjungantur iis JANNOTIUS MANNETIUS Florentinus, qui philoſophiæ deditus, literarum ſcientiam non neglexit, & tam promta fuit, & parata in loquendo, ſcribendoque celeritate, ut, quæ ab aliis græce legerentur, latine ipſe ſtatim redderet: PETRUS NUCETANUS, de quo nihil accepimus, niſi certum fuiſſe Nicolao Albergato Cardinali auctorem, ut in legatione illa ſua nobili ſcriptorem epiſtolarum ſuarum in Galliam duceret Æneam Sylvium Piccolomineum, quæ prima fuit homini ad amplioris fortunæ ſpem commendatio. Atque ipſe Æneas in eodem ante Pontificatum numero fuit, qui variis in Republica, atque in Eccleſia rebus, ſtudiiſque exercitatus & egit multa ſapienter, & ſcripſit multa præclare, atque ita ſcripſit tamen, ut eruditio ſumma appareat, elegantia mediocris. At iiſdem temporibus PETRUS CANDIDUS DECEMBRIUS, in quo elegantia fortaſſe major, vis certe minor, nullus numerus; ſcribendi autem labor infinitus, quum libros (ſi elogio credimus,

dimus, quod in ejus ſepulchro eſſe inciſum accepimus) centum, & viginti ſeptem, vulgaribus exceptis, aut ſcriptitaverit ipſe, aut a græcis tranſtulerit.

Atque etiam fuerunt, eodem Pontifice Nicolao, Scriptores Pontificiarum Epiſtolarum JACOBVS VANNVCCIVS, TORTELLIVS Arretinus, PHILELPHVS Tolentinas, VALLA Placentinus; Placentinuſne? Ita quidem erudito viro Georgio amico meo, qui Nicolai Quinti vitam conſcripſit, videtur: At non mihi, qui Vallam audio hoc de ſe ipſo palam prædicantem, quod Romæ natus, & ad virilem ætatem educatus fuerat: Et hi quidem literati omnes, ſed in latina lingua exiſtimatores magis metuendi, quam ſcriptores mirabiles. Erant enim eorum verba latina fere omnia, quorum momenta faſtidioſe perpendebant; at ſuccus deerat, & æquabiliter in omnes ſcriptionis partes diffuſus vividæ latinitatis color. Hìc ego, quis eſt, inquam, iſte tandem latinitatis color? aut in quo reprehendendi homines de latina lingua optime quidem meriti? Tum ille, Color hic, inquit, facilius intelligi, quam explicari poteſt. Intelligitur enim, quum optimi latinitatis auctores cum reliquis legendo comparantur, qui ſunt eorum diſſimiles. Nam in illis apta quædam forma ora-

tionis, & nitida, verba lecta, & propria, ſententiæ non abjectæ, ex quo totum illud æquabile exiſtit, quod legentium animos ſine ſatietate delectat. Contra in his, quum ſe ipſi conſulto ad minutam quandam verborum diligentiam limaverint, eſt neſcio quæ macies, atque imbecillitas, quæ univerſam quaſi deformat ſpeciem orationis.

Et quoniam hujus generis facta mentio eſt, GEORGIUM TRAPEZUNTIUM non relinquam. Eumne, inquit *Furiettius*, de quo tam præclare in epiſtola quadam Franciſcus Barbarus ſcribit? Iſtum ipſum, inquit ille, ſed in quo a Barbaro laudatur, reprehenditur a Petavio Georgius, &, mea quidem ſententia, verius. Nam & græcos, quos latinos reddidit, mire depravavit, & fuit, ut vita, ſic oratione etiam turbulentus. Præfractus enim homo, arrogans, & grammaticis contentionibus aſſidue jactatus, aut petebatur ab aliis, aut petebat ipſe alios, neque Latinos ſolum, ſed Græcos etiam ſuos, veluti Gazam, & Beſſarionem doctiſſimos viros. Erga hunc tamen hominem tam moroſum, tamque difficilem comis fuit, atque humanus Pontifex Nicolaus, & ei quondam quum pecuniam daret ſane grandem, iſque verecunde, & dubitanter acciperet, *Aufer*, inquit Pontifex, *aufer*;

non

non enim ſemper Nicolaum habebis. Ex quo, & multis aliis ſatis conſtat, ſingularem fuiſſe in literatos quoſcunque Nicolai Pontificis benevolentiam, & liberalitatem. Quippe iſtuc, inquit *Fortius*, ab Eugenio fortaſſe didicerit, qui fuit ante eum Pontifex, ejus hominum generis ſtudioſiſſimus, & quem habuiſſe ſemper in ore ferunt illud Platonis: Metuendam magis iis, qui rerum potiuntur, poetæ, vel oratoris iracundiam, quam armati exercitus vim. Tum *Lucchesinius*, Recte, inquit, Eugenius, vel Plato. Nam vis interdum vi repelli poteſt; ſtylo autem ſcriptoris inuſtæ Principibus notæ deleri nunquam poſſunt. Veruntamen non ſolum Eugenius, & Nicolaus, ſed Pontifices ferme omnes prudentiſſimi hoc habuerunt omnino, ut doctorum hominum ſtudia, quicunque ii tandem eſſent, ad ſuas, & Pontificatus rationes allicerent, atque excitarent; & quod, ut ſæpe jam diximus, latine ſcribendi elegantia qui præſtarent, maxime apti viderentur ad hoc munus, de quo quærimus, iccirco Pontifices lubentius illos in numerum aggregarunt eorum, qui Pontificias epiſtolas conſcriberent.

Quum autem hinc fieret, ut oppido plures eſſent interdum, quam aut Collegii utilitas, aut rei natura pateretur, Callixtus

primum Tertius certum ſcriptorum conſtituit numerum, ut eſſent ſex. A quo autem Pontifice Collegii initia repeterem, reperire neque ſane potui, neque (vere ut dicam) magnopere curavi. Non enim vehementer ad rem noſtram pertinere ſum arbitratus, commemorare, quando hic ordo cœperit, quam ampli decreti fuerint eidem ordini a Pontificibus honores, quam multa attributa commoda; quum Pontificum Diplomata aperte iſtuc oſtendant, & iis perveſtigandum lubentiſſime relinquam laborioſis hominibus, qui hæc perquam acute odorantur. Hoc ex me ſatis eſt intelligi, Collegium hujuſmodi fuiſſe jam, & vero etiam ſeminarium quoddam Reipublicæ fuiſſe, unde (quod ex ipſorum Scriptorum enumeratione licet cognoſcere) ſemper extiterunt magni, atque illuſtres viri, qui Legati, qui auctores publici conſilii, qui regendæ Eccleſiæ duces, & domi, & foris, & agendo eſſent, & ſcribendo. Ita & a Scriptoribus noſtris, quum docti eſſent, præſidia petebantur Reipublicæ, & Scriptores qui erant Pontificiarum epiſtolarum, eoſdem doctos eſſe oportebat.

Tertio igitur Callixto Pontifice ex hoc numero JACOBUS erat AMMANATUS Lucenſis, doctiſſimus vir, & magnum Patriæ decus

meæ;

meæ ; ſiquidem Lucæ natus, Florentiæ inſtitutus eſt, eique fuit (ut ait ipſe de ſe in epigrammate, quod ſepulchro incidi ſuo juſſit)

mens bona pro genere.

Mens autem *bona* non eſt (in quo Natalis Alexander vim carminis ignorans labitur) familiæ nomen, ſed hominis laus. Romam igitur ſine ulla commendatione majorum homo per ſe cognitus quum veniſſet, facile a Dominico primum Cardinali Capranica, cujus etiam epiſtolas ſcripſiſſe dicitur, deinde ab Æenea Sylvio Piccolomineo in amicitiam & familiaritatem receptus eſt. Atque hujus Ammanatus fuiſſe videtur ſtudiorum imitator, certe fuit fortunæ particeps. Nam Piccolomineus, Pontificatum ubi adeptus eſt, ſtatim illum, qui Callixti fuerat, ſuum eſſe voluit ſcriptorem epiſtolarum. Neque ita multo poſt Papienſi Epiſcopatu auctum in Senatum legit, in familiam, nomenque ſuum aſcivit, maximis beneficiis ornavit; idque non ſine cauſſa: Doctrina enim, & ſcribendi laude, huic qui præſtiterit ætate illa, non facile dixerim. Scripſit epiſtolas ſane plurimas, Commentarios temporum ſuorum, nonnulla etiam carmina, quamquam in his plus eſt argu-

argutiarum, quam elegantiæ: At mihi maxime placet, vel dicam minime diſplicet ejus in epiſtolis oratio plena ſenatoriæ libertatis, quæ latina eſt toto fere genere verborum, ſed fractis, & ſententioſis adſtricta periodis, nervis abundat, mollitudine caret.

Ejus & æqualis, & collega, & amicus GASPAR fuit, quem Marchio Maffejus, nimis fortaſſe Veronenſibus ſuis indulgens, magnum quendam virum facit; Ludovicus contra Muratorius ignotum hominem appellat. Et ejus quidem ſcripta neque tam multa ſunt, ut propter numerum, neque adeo accurata, ut propter elegantiam celebrari poſſint. Licet id facillime ex eo libro judicare, quem de vita Pauli Secundi ſcripſit ipſe verbis non admodum elegans, ſententiis vero ita abjectus, ut hunc hominem a Jacobo Ammanato noſtro tantopere laudatum, atque adjutum magis mirer, quam deſertum querar ab Roderico illo Borgia diſcipulo ſuo, qui Pontifex fuit, & ſextus eſt Alexander dictus.

Cum hoc Gaſpare JACOBI duo fuerunt ætate conjuncti, PASSARELLIVS Ariminenſis, & VENIERIVS Card. Recinatenſis, quorum nulla extant ſcripta, multa memorantur facta. Nam alter in Britanniam, alter in Hiſpaniam

niam Legatus a Pontifice miſſus eſt, & amplis uterque honoribus uſus; Venierius autem Cardinalis etiam fuit, quamquam natura vehementior, & oratione liberior haberetur. Magnos ergo viros res eorum geſtæ, eruditos vero fuiſſe doctorum hominum teſtimonia declarant.

At Pii Secundi, Pauli item Secundi, & Sixti Quarti Pontificum epiſtolas qui conſcripſiſſe dicuntur, acervatim hic libet afferre: Neque enim ætate admodum disjunguntur, etſi in plures Pontificatus inciderint. Proferamus igitur JOANNEM GOBELINIUM, cujus tanta eſt cum Pio Secundo in ſcribendo ſimilitudo, ut quos ipſe de Pii Secundi rebus geſtis Commentarios edidit, ab eodem Pio profecti eſſe exiſtimentur: GORUM SENENSEM, quem bonum virum, innocentem, & ſine cujuſquam querela divitem fuiſſe, ſed ſcripſiſſe parum accepimus: LEONORUM BONONIENSEM, qui græcas literas a Theodoro Theſſalonicenſi didicit, & latinarum fuit ſane peritus: BAPTISTAM REATINUM, quem ornate ſcripſiſſe Gaſpar ait Veronenſis, ſcriptor ipſe non ſatis (ut paulo ante diximus) ornatus: JO. ANT. BUXIUM, Epiſcopum Alerienſem, cujus merito eſt in emendando Strabone laudata diligentia: BENEDICTUM MAFFEIUM Veronenſem ſummo

genere

genere natum, quem tamen, niſi ex ſepulchro cognoviſſemus, in numero noſtrorum ſcriptorum neſciremus fuiſſe: Veronenſem item alterum DOMITIVM CALDERINVM, ingenioſum hominem, atque eruditum, ſed nimis concitum ad rixam, atque oſtentatorem (ut eſt fere ſemper natio Grammaticorum): Denique ANDREAM TRAPEZVNTIVM, FRANCISCVM NOZERANVM, MARCELLVM RVSTICVM, GASPAREM BLONDVM, quos tametſi nulla ingenii monumenta reliquiſſe comperimus, tamen latine ſcribendo valuiſſe, JACOBVS VOLATERRANVS narrat, qui ſcire potuit; cum illis enim erat iiſdem ſtudiis, exercitationibuſque conjunctus. Nam Jacobi Volaterrani, qui & ipſe noſtro e numero fuit, facultas in ſcribendo notior. Commentarios enim reliquit rerum Urbanarum, qui latinarum literarum fuiſſe illum ſignificant & ſtudioſum, & non imperitum. Potuit etiam politioris aliquid doctrinæ hauſiſſe a Cardinali Ammanato, cujus familiaris fuit.

Qui vero latine magis, ac diligenter ſcripſerint, iidemque iiſdem temporibus ſcriptores fuerint Pontificiarum epiſtolarum, fuerunt LEONARDVS DATVS Florentinus, poeta non inſuavis, & quum natura, tum etiam ipſo orationis genere lenis: Et MATHIAS PAL-

MERIVS

MERIVS Piſanus, qui ſui temporis hiſtoriam ſcripſit, non rerum exornator amplus, & magnificus, ut hiſtoricum decet, ſed tamen narrator nitidus, atque elegans. Neque ſilentio hic prætereundi CAROLVS VERARDVS Cæſenas, LEONARDVS GRIFVS, WILLHELMVS CAORSINVS, BARTHOLOMÆVS SCALA, HIERONYMVS BALBANVS Civis meus, quos homines illis temporibus doctrinæ fama præſtantes a Sixto IV. & ab Innocentio Octavo in ſcriptorum numerum aſcriptos legi.

Jam autem commotis hominum ingeniis, latiuſque diffuſis ſtudiis artium pulcherrimarum, erat paullo auctior quædam, & diligentior conſuetudo latine ſcribendi. Sed ſcriptorum noſtrorum hoc ipſo in genere induſtriam, beneficio Pontificum excitatam, repentina calamitas Reipublicæ poene preſſit. Nam quum Innocentius Octavus Collegium ſcriptorum horum propter anguſtias ærarii, bello exhauſti, venale habere inſtituiſſet, ampliavit illud quidem, ut eſſent viginti quatuor, multiſque & commodis & ornamentis locupletavit; at viſus eſt doctrinæ quodammodo aditum illum obſtruere, quem pecuniæ aperuerat. Verum, ne tam facile in præſtantiſſimum Collegium neglectus irreperet literarum, primum obſtitit ſcriptoris ejus, qui domeſticus dicebatur,

batur, reſervata Pontifici creatio (hoc enim lege erat ipſius Innocentii ſancitum), deinde reliquorum delectus, qui Collegio ita erat conceſſus, ut maxima cura fieret: tum demum communis illa, de qua ſupra diximus, injecta hominibus ad optimas artes commotio. Nam Pontificis valde intererat, ſcriptorem habere doctum, atque idoneum, qui ſuo, non alieno lectus arbitrio, conſilia graviora, atque abdita explicaret: & Collegii dignitas poſtulabat, ut eadem, quæ fuerat, maneret in eo fama doctrinæ. Tantus porro autem erat eo tempore ardor ſtudioſorum, ut licet alio diſtracta cura Pontificum, tamquam ventus homines defeciſſe videretur, non flacceſcerent tamen ſtudia liberalium diſciplinarum. Itaque præclari ex hoc numero ſcriptores, & Pontifice hoc Innocentio Octavo, & Alexandro Sexto (mitto enim Pium Tertium, qui paucis diebus in Pontificatu fuit); & ipſo illo Julio Secundo, qui propter bellicas occupationes durior ad hæc ſtudia videbatur, non defuerunt. Neque enim arbitror non aliqua floruiſſe ſcribendi laude, aut AVGVSTINVM STACCIOLIVM Urbinatem, quem a Guidone Feretrio (cujus domus cunctæ Italiæ quaſi hoſpitium quoddam patuit liberalium artium) Legatum ad ſe miſſum quum Inno-

Innocentius Octavus ſummi hominem ingenii, ſummæque ſolertiæ perſpexiſſet, ſcriptorem epiſtolarum ſuarum eſſe voluit; aut Bartholomævm Floridvm Archiep. illum Conſentinum, quæcunque ejus in exitu vel fortuna, vel culpa fuit, qui ab Alexandro Sexto ſuas ad epiſtolas conſcribendas primo adhibitus, deinde ab eodem afflictus eſt miſerandum in modum; aut Henricvm Brvnvm, aut Lodovicvm Podocatherorvm, aut Ventvram Benassai, aut Sigismvndvm Fvlginatem poetam, atque hiſtoricum non ignobilem, quem Bembus laudat, & Julio Secundo ab epiſtolis fuiſſe ait: cui Pontifici fuit etiam ab Epiſtolis Gabriel de Gabrielis eodem Bembo laudatore & teſte. Et habuit idem Pontifex in numero Scriptorum ſuorum Jo. Franciscvm de Comitibvs Sigiſmundi filium paterna magis laude quam ſua commendatum; habuit denique Antonivm Ursvm Venetum, Epiſcopum Agienſem, quem ſcriptorem Pontificium eodem ferme tempore, & non indoctum fuiſſe ſtatim apparet, ſimul ut Marcelli ædem ingreſſus, monumentum ejus a læva aſpexeris, in quo inſculptus eſt acervus librorum cum luculenta inſcriptione. Nam quid ego dicam de Adriano Cornetano Card. qui Alexandri Sexti epiſtolas ſcripſiſſe dicitur? Ut pene me-

memoria exciderat vir commemoratione dignus imprimis! Nam is & ipſe ſcripſit elegantiſſime, & docuit alios. Libellus indicat, in quem excerptas, quas potuit, ab optimis auctoribus latine ſcribendi formas elegantiores congeſſit; & carmen indicat, quod urbano, & propemodum Horatiano genere de itinere Julii Secundi conſcripſit. Huic homini eruditio honori, pecunia invidiæ, ambitio calamitati fuit.

Sed ecce Leonis Decimi Pontificatus, quem maxime bonis artibus utilem omnibus, vereque ſalutarem poſſumus dicere. Ipſe enim Pontifex bene a puero inſtitutus & patris Laurentii diligentia, & Angeli Politiani eruditiſſimi hominis diſciplina, acceptum a Majoribus ſuis, & Pontificio jam more traditum patrocinium literarum mirifice auxit per ſeſe inſigni, & divina quadam liberalitate. Itaque uberrimus tum fuit latinorum poetarum, hiſtoricorum, oratorum fœtus. Incredibilis factus ubique eſt ingeniorum motus, quum ſcholæ omnes, Academiæ, Urbes, Provinciæ, nationes latinæ facultatis cupiditate flagrare viderentur, quum illam certatim doctiſſimus quiſque, aliuſque alio ſtudioſius excoleret: quum alii eruerent, emendarent, interpretarentur veterum pulcherrima monumenta: alii
ſua

ſua proferrent; omnes denique cum barbarie continenter bellum gererent: Qua depulſa tandem, & profligata, cum antiqua Romanorum gloria latine eo tempore ſcribendi elegantia, & copia æquata videbatur. Tum vero fuit PETRUS BEMBUS Card. in ſcriptorum noſtrorum numero, cujus Bembi nomen vobis, o eruditi homines, erit in hoc ipſo ſcriptionis genere inſtar maximæ laudis. Et nimirum is princeps ex noſtris ornamenta illa, & lumina Ciceronis in Pontificias epiſtolas tranſtulit: vellem parcius, neque ita Ciceronem imitaretur, ut ea etiam (id quod antea diximus) aſciſceret, quæ a Chriſtiani hominis pietate abhorrere videbantur, neque erant ad noſtra tempora, noſtroſque mores accommodata. In quo ſicut a nonnullis reprehenditur, ita laudari in eo debet ab omnibus, quod magnificentius, quam antea, & ornatius ſcribendi genus ſequutus, non verba ſolum, ſed etiam vim, atque indolem Ciceronis, & primus, & fere unus omnium maxime expreſſerit. Quamquam non defuerunt, neque vero deſunt, qui hoc ipſum improbent, & Ciceronem vituperent tamquam verboſum, atque elumbem. Vituperare quiſquam eloquentiæ parentem audet, & tam loquaciter impudens eſſe, ut eum accuſet, quem pro-

propter præſtantiam nominis vereri debe-
ret, etiamſi minus propter ingenii, judicii-
que ſui pravitatem imitari poſſet? Sed hos
miſſos faciamus ſtultos vituperatores, & ſi
quando ſe ad ſcribendum contulerint, ine-
ptos ſane ſcriptores; qui, ſi homines eſſent,
Ciceronem potius legerent, quam literam
ſcriberent ullam. Ad Bembum revertamur,
in quo ingenium maximum, doctrina poli-
tiſſima, ſtudium fuit acerrimum. Declarat
multitudo librorum, varietas, elegantia.
Epiſtolas vero Pontificias ita breviter, &
preſſe; & admodum ornate, & perelegan-
ter ſcripſit, ut nihil perfectius quærendum
foret, ſi, ut ad dignitatem Principis, ita
ad ſanctitatem Pontificis apte eſſent, ſcien-
terque conſcriptæ. Etiam in JACOBO SADO-
LETO Cardin., qui Bembi Collega fuit, &
amicus, plurimæ erant literæ, vis ſumma
ingenii, ſcribendi autem ratio, ſi non ita
limata, & nitida, ampla tamen ſatis, &
copioſa, & in epiſtolis Pontificiis colore
illo quodam Eccleſiaſtico, quo Bembus om-
nino caruit, leviter tincta. Ita Bembo Ec-
cleſiaſtici ſermonis ſanctitas, Sadoleto per-
fectio illa, & latinæ dictionis veluti flos;
cumque ſummus uterque fuerit ſcriptor
Pontificiarum epiſtolarum, duæ res maxi-
mæ altera alteri defuit. Hic *Furiettius*,
Etiam-

Etiamne his duobus, quos ego plane perfectos rebar eſſe, tantum, inquit, defuit? Quamquam Sadoleto quod defuit, non quivis unus e turba illa, ut ita dicam, ſemilatina, ſed doctus tantummodo, quemadmodum ipſe es, atque intelligens olfecerit latinitatis exiſtimator. Et vellem equidem de unoquoque ita potuiſſes judicare, ut prudens illa tua, atque acris animadverſio in epiſtolis verſaretur, quæ Pontificum nomine ſcriptæ ſunt. Quod in Bembo, & Sadoleto feciſti. Nam, quum ſuperiores commemoraſti, videbare mihi potius generatim de eorum ſcribendi ratione, quam proprie de illa cognoſcere, qua uſi ſunt in conſcribendis epiſtolis Pontificum Romanorum.

Tum ille, Recte id quidem, & vellem, ut dicis, quantuſcumque ſum ad judicandum, potuiſſe. Sed qui poſſumus, inquit, in reliquis fere omnibus? Quos quidem Pontificiarum epiſtolarum ſcriptores, eoſdemque eruditionis fama præſtantes fuiſſe conſtat, at quas ii nominatim epiſtolas conſcripſerint, non ſatis ex deſcriptione tabularum conſtat. Neque porro neceſſarium eſt, quum ad epiſtolas Pontificum conſcribendas eandem fere ſcribendi rationem ipſi attulerint, quæ in ceteris eorum ſcriptis ſtatim occurrit. Qua cognita, quales illi, & quam cla-

ri Pontificiarum epiſtolarum ſcriptores fuerint, cognoſci etiam poteſt. Neque tamen, quum inciderit, ut id recte fieri poſſit, non interdum proprie ad ipſas Pontificias epiſtolas, quas ſcripſerunt, referam judicium, & orationem meam.

Sed reliquorum ſcriptorum enumerationem perſequamur. Eodem igitur Leone Pontifice fuerunt TRYPHO BENCIVS, PHILIPPVS BEROALDVS junior, & ANGELVS COLOTIVS, quem latinis, quem græcis inſtructum literis ex diſciplina legimus extitiſſe Joviani Pontani Umbri, ejus, qui Neapolim ad Aragonios Reges ſtudium attulit politioris doctrinæ, & quo auctore, & principe ora illa omnis beatiſſima elegantiſſimis & artibus & hominibus frequentari cœpta eſt. Fuerunt etiam Etruſci duo FRANCISCVS BRACCIOLINVS POGGII F., & ÆMILIVS FERRETTIVS, quos ut Juriſperitos (fuerunt enim & huic ſtudio dediti) haud ſcio, quam tu, Forti, probes: latini quidem ſcriptores mediocres fuerunt. Eundem, inquit *Fortius*, apud nos locum obtinent, ut neque primis Juriſconſultis, neque poſtremis adnumerentur; elegantia tamen ſcribendi, quod tu melius intelliges, & juris certe ſcientia Bracciolino præſtitit Ferretius. Quamquam ejuſmodi ſcriptores, & multo his etiam præſtantiores,

res, atque elegantiores, quod magis pigeat, vix jam comparent in hac turba novorum voluminum. Ut video, inquit *Lucchesinius*, nos inopia, vos copia laboratis.

Jam Benedicti Accolti Card., qui una cum Friderico Hetio, cujus meminit Jovius, Adriani VI. epiſtolas conſcripſit, quam fuit illuſtre nomen, quum Cicero vocitatus fuerit! Nimis id quidem; neque enim ſunt ejus ſcripta ad perfectam omnino divini oratoris imitationem elaborata. Paullo tamen uberius laudatum puto, quod ſplendidus fuerit, atque apud doctos homines gratioſus. Neque inelegans ſane orator, & poeta etiam elegantiſſimus viſus eſt; ut minime mirer, eum maxima cum gratia, & gloria ad Cardinalatus amplitudinem perveniſſe. Illud miror potius, cur in mentem Hieronymo Nigro venerit, Accoltum hunc, Collega Sadoleto quum eſſet in eo ſcribendi munere a Clemente Septimo datus, ipſius Sadoleti Bibulum ſubabſurde, falſeque nominare: quaſi quemadmodum Cæſar nihil agere Bibulum ſuum in conſulatu Collegam, ſic nihil Accoltum ſcribere Sadoletus ſiverit. Tantum enim abeſt, ut Sadoletus vir optimus invidere cuiquam potuerit, ut ingenue fateri non dubitaverit, epiſtolas nonnullas, quæ ſuæ ferebantur, fuiſſe Francisci Binii:

quem hominem ingenioſum, atque induſtrium in Pontificiis epiſtolis conſcribendis, ut ego, Bonamice, Te, aſciverat adjutorem ſibi. Atque ipſum Binium video, Sadoleti commendatione, in hunc ſcriptorum numerum perveniſſe aliquot annis poſt, Julio Tertio Pontifice.

Clemente autem Septimo Pontifice, PETRUM CARNESECCAM Florentinum, hominem Hæreſis crimine turpem, & infami etiam ſupplicio affectum refugit animus inter Pontificios Scriptores annumerare; ſed habemus alios claros viros AURELIUM VERGERIUM Juſtinopolitanum, JO. BAPT. SANGAM Romanum utrumque eodem acerbæ mortis genere interemtos, & PAULUM VALRABARINUM, cui ad Pontificis gratiam, & famam eruditionis floreſcenti in direptione illa, & cæde indigniſſima, quum Germani, Hiſpanique in Urbem milites, Borbonio Duce, irrupetunt, erepta ferro vita eſt. Habemus etiam FABIUM VIGILEM Spoletinum, & BLOSIUM PALLADIUM Sabinum, elegantes auctores ita duntaxat, quum carmina ſcriberent, quæ pauca legimus, verum ſuaviſſima, atque optima. Nam ſoluta eorum oratio carminum gloriæ, atque elegantiæ non reſpondet. Hoc autem neſcio quo pacto contingere ſoleat, ut omnes fere, qui poeticæ ſtudeant,

deant, & id arte faciant, iidem a verſibus ad ſolutam traducti orationem, humiliores reperiantur. Neque hoc in Vigili, & Palladio ſolum, qui ſcripta, ex quibus judicium fieri debet, pauca ſane reliquerunt, ſed multo etiam magis in Pontano, in Sannazario, in Fracaſtorio, in Flaminio, aliiſque pluribus ejuſdem ætatis poetis nobiliſſimis intelligi poteſt: niſi forte id aut naturæ ſit, quæ nolit eundem pluribus rebus excellere, aut, quod magis veriſimile eſt, conſuetudinis; propterea quod poetæ carminum quaſi effœminati dulcedine, laborem ferre non poſſunt, qui eſt in ſoluta oratione paullo profecto major, quam forte quiſquam putat. Nam poeta numeri neceſſitate adſtrictus, non ita facile in ſcribendo titubat: orator contra, quum ſine vinculis ſibi ipſe quodammodo moderari debeat, plus habet periculi, & laboris, ne corruat; eos ſemper excipio, qui pauciſſimi fuerunt, & propter ingenii magnitudinem in utraque excellere facultate potuerunt. Quam laudem, ne a noſtris recedamus, maximam in Bembo, ne in Sadoleto quidem mediocrem video fuiſſe. Aliqua etiam in Bernardino Maffæo fuit, cujus carmina ſunt aliquot, & epiſtolæ pari elegantia conſcriptæ. Erat præterea gnarus Reipublicæ, antiquitatis peritus,

ritus, omnibus denique ſtudiis optimis deditus. Atque hic, quum in Pauli Tertii Pontificis epiſtolis conſcribendis aliquot annos verſatus eſſet, Cardinalis factus eſt, neque propterea, ſtudiorum præmium aſſequutus, quicquam de ſtudiorum aſſiduitate remiſit. Nam Maffæi æqualem MARCELLUM CERVINUM Politianum Pont. vitæ gravitas, morumque ſeveritas maxime illuſtravit, etſi ab eruditionis laude non deſerebatur; quod doctorum hominum amicitiæ declarant, quibus ille floruit. Utinam diutius in Pontificatu vixiſſet, neque tam breve ei tempus hujus ſuæ erga literas voluntatis augendæ, & declarandæ fuiſſet! ROMULUS autem AMASÆUS græcarum, latinarumque literarum ſcientiſſimus fuit: quippe eas Romæ, Bononiæ, Pataviique publice docuit. Eloquentiæ igitur famam ſcripta & dicta præclare, prudentiæ, facta etiam confecerant. Neque Julium Tertium Pontificem pœnituit abducere a ſchola doctum hominem, atque in præſidiis Reipublicæ collocare, quem Legatum miſit ad Reges, quem ſcriptorem habuit epiſtolarum ſuarum. Copioſe, & facile ſcribit, atque interdum etiam ſolute, ut minus nonnunquam preſſus, neque ſatis fortis videri queat. Nam de PAULO SADOLETO, qui eodem Pontifice ſcriptor fuit,
quo-

quoniam Jacobus Patruus Cardinalis qualis fuerit, audiſtis, nolite expectare, quid judicem. In ſinu enim Patrui educatus, ejus quodammodo & morum, & ſtudiorum imago fuit.

Eodem etiam apud eundem Pontificem munere functi ſunt Angelus Massarellius Septempedanus, & Julius Canavius Ferrarienſis Card. iiſdem fere laudibus ornati: Et concilio uterque Tridentino interfuit, doctuſque vir, & ſanctus exiſtimatus eſt. Majorem tamen apud Pontificem privato obſequio gratiam conſequutus Cananius eſt: ſcribendi laude illuſtrior fuit Maſſarellius, quem Paulus Quartus, cujus etiam Pontificias ſcripſit epiſtolas, Teleſinæ in Brutiis Eccleſiæ præfecit. At illum alterum Ateſtinorum Principum benevolentia commendatum Gregorius Decimus tertius ad Cardinalatum extulit. Debet etiam non indoctus latinis literis videri Petrus Paulus Gualterius Aretinus, quem in conſcribendis epiſtolis Marcello Secundo, intelligenti Pontifici, probatum conſtat fuiſſe.

Piorum autem Quarti, & Quinti Pontificum temporibus in noſtro numero ſcriptores habendi ſunt valde boni Cæsar Glorierius, & Antonius Floribellus; & fuiſſe quidem ſcripta indicant eorum, quæ in

manus

manus hominum pervenerunt. Quamquam Glorierius, qui direptionem Urbis Borboniam illam foediſſimam latinis literis mandavit, rhetorico potius more, quam hiſtorico ſcribere videtur. Et Florebellus, cujus liber eſt de vita Cardinalis Sadoleti accurate ſane ſcriptus, Cornelium ille quidem Nepotem ſequitur, & aſſequutus videretur, ſi nitidiſſimi auctoris lenitatem quandam orationis exprimere omnino potuiſſet, quam mirari licet omnibus, imitari ne paucis quidem. Tum etiam JULIUS fuit RUGERIUS, cujus de Theologia ſcripta habent aliquid elegantiæ. Nam Theologiæ addiſcendæ rationem optimam, cujus ſe quaſi inventorem facit, a Melchiore Cano accepiſſe videtur, quamvis diſſimulet. Habenda tamen homini gratia, quod, in qua ipſe non maxime excellit, ſcribendi elegantiam Theologo non eſſe repudiandam, edito libro, docuerit.

Sed de JULIO POGGIANO, & ANTONIO GRATIANO dicamus aliquid, quos idem muneris gradus, eademque & ſtudiorum ſimilitudo, & temporis æqualitas conjunxit; quamquam ætate paullo fuit inferior Gratianus, quo Sixtus Quintus epiſtolarum ſcriptore uſus eſt: Poggianus autem a Pio Quinto ſcriptor vix deſignatus interiit. Ergo illi

ver-

verborum habent ſine moleſtia delectum, & ſententiarum ſine ſatietate copiam; totam denique orationis formam gravem, ornatam, illuſtrem: Et ſiquid utrique fortaſſe deeſt, quod Poggianus parum interdum diligens, nimis Gratianus effervescens videatur, inde arbitror factum eſſe, quod ille alieno ingenio, hic ſuo indulſerit plus etiam ſatis. Nam Poggianus fortunæ preſſus injuria neque Patronum, qualem Gratianus Cardinalem Commendonum habuit, liberalem nactus atque intelligentem, coactus eſt ſtudia ſua aliorum arbitrio, & tempori accommodare. Neque eſt quicquam ſcribenti magis adverſarium, quam ingenii, ut ita dicam, ſervitus. Sed illorum pulcherrima eloquentiæ monumenta a noſtris hominibus, inſolenti quodam rerum domeſticarum faſtidio, neglecta in lucem revocat Hieronymus Lagomarſinius latini ſermonis & amantiſſimus, & peritiſſimus, ejuſque homo Societatis, quæ latinarum literarum fugientem jam gloriam omni ſcriptorum genere retinere quodammodo conatur.

Poggiano Thomas ſucceſſit Aldobrandinus, Clementis Octavi Pontificis Maximi Frater; neque ipſe diu in hoc ſcribendi genere florere potuit. Ejus enim ingenium ſimul aſpectum, & deſideratum eſt. Nam quum

quum græcis, latiniſque litteris inſtitutus Laertium vertiſſet e græco, magnamque propterea non ſolum laudem, ſed etiam admirationem conſequutus eſſet, admodum adoleſcens mortuus eſt. Nam ANTONIO BUCCAPADULIO longior vita contigit; qui non uni Pontifici operam ſuam in conſcribendis epiſtolis præbuit, fuitque vir integer, ſed non tam ingenioſus ſcriptor, quam diligens, atque induſtrius imitator. Quæ enim Pontificum nomine ſcriptæ ſunt ab illo epiſtolæ formam aliquam perfectæ imitationis, & quædam optimorum auctorum tamquam lineamenta ſervant. Hunc tamen (quæ plerumque eſt proborum hominum fortuna) Sixtus Quintus ſcriptoris loco depulit, & hujus, quod magis miremur, diſſimilem in ſcribendo, reliquaque omni vita THOMAM GUALTERUTIUM ſubrogavit, perfidioſum hominem, atque indoctum, in eo tam callidum, quod ſcribendi genus affectarit tenebricoſum quoddam, a doctis nunquam probatum, vendibile autem apud imperitos, qui, quæ non intelligunt, admirari maxime conſueverunt. Itaque & honoribus, & divitiis, quas unice amabat, [1] proceſ-

[1] Rem ita quidem narrat Erythræus, ſcriptor non ita accuratus, ut fides illi omnis adhibenda eſſe videatur; & quidem, ut ne adhibeatur, illud facit, quod poſt mortem Sixti Gualterutium in integrum reſtitutum fuiſſe conſtat,

ceſſiſſet fortaſſe longius, niſi in facinore manifeſto deprehenſus pœnas legibus dediſſet.

In ejus igitur dejecti locum ſubſtitutus a Sixto eſt Joannes Baptista Canobius, & hoc etiam amoto, qui Franciſci Patrui magis nomine, ejus, qui Poggiani amiciſſimus fuerat, quam ingenio nitebatur ſuo, Buccapadulium reſtituit Gregorius Decimus quartus, qui Septimum Urbanum paucorum dierum Pontificem conſequutus eſt. Sed neque Gregorius, neque, qui Gregorio ſucceſſit, Nonus Innocentius multo diutius in Pontificatu fuerunt, acciditque eo tempore, quod nunquam fortaſſe antea acciderat, ut uno vix anno Pontifices quatuor interirent. Itaque iiſdem Pontificibus iidem ferme fuerunt epiſtolarum ſcriptores, in quibus aliquod Marcelli etiam Vestrii nomen fuit, poetæ non inſuavis, ut Mureti, ſed jam defloreſcentis, diſcipulum poſſis agnoſcere. Atque hic orationem habuit in Pontificiis Comitiis, cujus mediocritatem eloquentiæ actione occultavit, in qua excellens fuiſſe dicitur.

Venio nunc ad Silvium Antonianum Card., qui Clementis Octavi epiſtolas conſcripſit. Hic omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac Urbe polleat cum ſuavitate morum

morum conjuncta vitæ probitas, doctrinæque præſtantia. His enim rebus, infimo loco natus, tantam & gratiam, & famam nominis conſequutus eſt, ut Bembis, & Sadoletis par dignitate fieret, neque ſcribendi laude inferior videretur. Summam enim hominum expectationem concitavit admodum adoleſcens, ac pœne puer; quum in clariſſimorum virorum conventu latinorum verſuum magnum numerum fudit ex tempore; eamque pulcherrime ſuſtinuit, quum & Romæ optimas artes publice docuit; & ea accurate, cogitateque ſcripſit, ut ad ſuperiorum ſcriptorum laudem pervenerint. In Pontificiis vero epiſtolis ejus, quas legi, vel eo mihi maxime probatur, quod neque ita orationis aſcivit ornatum, ut Bembus conſuevit, qui profana quædam admiſcuit, neque rurſum eum totum, ſicut plerique ante Bembum ſcriptores Pontificiarum epiſtolarum fecerunt, repudiavit. Medium quoddam tenuit, neque porro e ſacris hinc, atque illinc petitis verbis opus quoddam contexit inconſultum, & plane alienum, ſed quum prudenti meditatione orationem extuderit ſuam, tum illam ornamentis modicis ſacrorum verborum aptiſſime diſtinguit. Itaque non ſine cauſſa accedere hunc diximus ad eam ſcribendi perfectionem,
quam

quam in Pontificiis epiſtolis quæſivimus, atque hunc maxime ad imitandum ſcriptori noſtro propoſuimus. Ceterum retinuit ille quidem latinitatis ſuccum, qui Bembi tempore viguit, ſed eſt paullo languidior, &, quo longius ætate proceſſit, etiam remiſſior. Cœperant enim homines ab accurata illa ſcribendi elegantia jam deflectere, vel ſtudio rerum novarum, vel maximi laboris tædio, vel denique humanarum rerum converſione quadam perpetua, quæ quum ſummum attigerunt, retro ſenſim labuntur. Itaque Silvius Antonianus nervoſo, uti diximus, caret ſcribendi genere, minus ille tamen, quam poſteriores, qui & nervis caruerunt, &, vitio ætatis in pejus ruentis, longius etiam a forma veritatis, atque a Ciceronis regula abfuerunt; Cujus quandiu manſit imitatio, tandiu perfectæ ſtudium eloquentiæ vixit.

In hoc igitur quaſi flexu eloquentiæ Pontificiarum epiſtolarum ſcriptores extiterunt LANFRANCUS MARGOTTIUS Card., Paulo V. Pontifici apprime carus; ſolers in agendo magis, quam in ſcribendo præſtans, dilucidus tamen auctor, &, quum italice ſcriberet, etiam probatus: SCIPIO COBELLUTIUS Card., bene latine ſcribens, Sirmondi Jeſuitæ amicus, a quo per literas non inelegan-

legantes flagitat, ut homo Eccleſiaſticæ antiquitatis peritiſſimus ſcribat aliquid de formulis epiſtolarum Pontificiarum: DECIUS MEMMOLUS, qui de Templo Sanctorum quatuor Coronatorum ſcripſit, & poeta etiam Italicus fuit, ut ex Suſanna Tragœdia ejus, non ita in vulgus nota, habemus cognitum: PORPHYRIUS FELICIANUS, quem Erythræus uberrimus laudator poetam clariſſimum appellat: GASPAR PALLONIUS, cujus de Pauli Quinti morte oratio habet inſignes jam latinæ tabeſcentis eloquentiæ notas: ROBERTUS UBALDINUS Leonis Undecimi ſororis F., quem ſapientem hominem, & rectum fuiſſe ferunt, & in cujus epiſtolis gravitas ſumma, & Pontificia quædam ineſt auctoritas, atque etiam elegantia, ſi Erythræo credimus.

Leonis autem Undecimi, qui ſeptem, & viginti dies Pontifex vixit (ut ad paullo ſuperiorem ætatem revehar.) ſcriptor fuit epiſtolarum PETRUS STROZZIUS, quem, ne in languorem illum ſcribendi incideret, de quo ſupra diximus, ne Lazari quidem Bonamici Gentilis tui, cujus fuit auditor, diſciplina prohibuit. Ego vero, inquam, Bertio noſtro e Sodalitate Matris Dei, homini probo, atque in illuſtrandis patriæ rebus perquam diligenti, habeo gratiam, quod eo libro, quem de Scriptoribus Lucen-

ſibus

ſibus aggreſſus eſt ſcribere, Bonamicum hunc in agro Tarviſino natum, conjectura neſcio qua ductus, in meam familiam inſeruerit. Fuit enim maxime ex omnibus, qui ſua ætate floruerunt, græcis, latiniſque literis eruditus; & quamquam ſcribendi laborem non ferret, tantum tamen nominis aſſequutus eſt, ut Patavium, ubi publice docebat, concurſus ad eum, audiendi cauſſa, ex tota Europa fierent. Quin etiam accepi Clementem Septimum per Legatum ſuum Hieronymum Aleandrum egiſſe cum Venetis, ad ſe ut Bonamicum venire ſinerent, cujus in ſcribendo opera uteretur, idque præciſe negatum eſſe ab Andrea Grittio Reipublicæ Principe, quum reſponderet, Venetam Rempublicam hominum excellentium, qualis Bonamicus eſſet, opera uti malle, quam illum aliis quibuſcunque concedere. Me certe nominis ſimilitudine adductum non negaverim paullo libentius latinis literis ſtuduiſſe, ſi poſſem gentilis, ut tu ais, mei elegantiam, & copiam aliquantulum aſſequi. Poſſe arbitror, ille inquit. Sed Petrus Strozzius a Præceptore ſuo plurimum abfuit ſcribendi puritate, & vi; cognitione tamen linguarum, & Peripateticæ Philoſophiæ ſtudio valuit (nondum enim regnare Ariſtoteles deſierat). Ejus eſt etiam induſtria laudata,

quum Eccleſiam Chaldæorum ad Rom. Pontificis obſequium traduxit ; epiſtolamque in eam rem ſcripſit gravem, atque eccleſiaſtice eruditam. Neque tamen obtrectantium Romæ invidiam effugere potuit, coactus in Etruriam ſe ſe ad Coſmum Medicem conferre, a quo perhumaniter exceptus eſt.

Erat etiam a Philoſophia, ab hiſtoria, a peritia rerum Eccleſiaſticarum inſtructus JOANNES BAPTISTA AGVCCHIA Bononienſis, qui Gregorii Decimi quinti Pontificis epiſtolas ſcripſit; neque fuit ceterorum ſui temporis in ſcribendo diſſimilis.

Jam vero increbuerat conſuetudo ſcribendi valde vitioſa, quæ totam immutaverat latinæ formam eloquentiæ. A Juſto autem Lipſio maxime fluxerat, qui ſtudio ſtoicæ diſciplinæ Senecam mirifice adamarat, ejus ſequutus non tam doctrinæ ſeveritatem immodicam, quam affectatum quoddam, & infractum orationis genus. Lipſii vero ſubito plures imitatores extiterunt fama hominis, & rei novitate commoti, eoque ipſo, quem imitabantur, multo, ut fit, vitioſiores. Inde incredibiles argutiæ, atque ineptiſſimæ, & immutatione literæ quæſitæ identidem pueriles venuſtates: inde turgens, atque inflata oratio, in

in qua multa erat luxuries verborum, nulla ſententiarum gravitas.

Atque hujuſmodi ſcribendi, ſentiendique (ut ita loquar) inſania, quæ Urbani VIII. Pontificis tempore in latinas literas incubuit, expertes omnino fere fuiſſent epiſtolæ Pontificum Romanorum, niſi earum pervertere majeſtatem furioſa quadam loquacitate auſus eſſet Joannes Ciampolus, ſcriptor ventoſiſſimus. Unde enim illud, quod in epiſtola quadam Pontificias execrationes *Tonitrua Vaticani* appellat? Potuit quicquam dici vitioſius, inſanius? Atqui omnia ejus hiſce ſunt verborum, ſententiarumque portentis cumulata. Neque ab hoc ſcribendi genere (eſt enim animi index oratio) diſcrepabant hominis mores immoderati, arrogantes. Itaque quum neque ingenium ei deeſſet, neque Urbani gratia Pontificis, qui poeticis ſtudiis delectabatur, non diu tamen jactare ſe potuit. Nam nimia dicacitate gravis omnibus, ipſique Pontifici factus inviſus, per cauſſam honoris in Picenos ablegatus eſt.

Franciscus deinde Herrera Ligur eodem Urbano Pontifice, & inferioris ætatis proximus Decius Azzolinus Card. Picenus ſaniores fuerunt, & antiquorum ſimiles, eoque magis ſunt mirabiles, quod in tanta,

qua de loquuti ſumus, perverſitate ſtudiorum, longiſſime tamen ipſi a talibus deliciis, vel potius ineptiis abſuerunt. Alter placidus, ut erat moribus, fluit oratione, & elegantior eſt. Alter callidior in illo ſcribendi genere elaboravit, quod eſt prudens, acutum, atque aulæ accommodatius; itaque plus & honoris habuit & gratiæ, atque in ſenatum lectus illuſtrem tenuit locum.

His duobus interjecti fuerunt JULIUS ROSPILIOSIUS Piſtorienſis, cujus poetica ſcripta, quia genus habebant artificii, & locutionis temporibus illis, atque hominibus gratum, laudata admodum ſunt, & uberius etiam, quum Pontifex fuit: GASPAR SIMEONIUS Aquilanus, qui bene ea ætate ſcribere putabatur, multa certe ſcripſit, & homo erat non vulgaris doctrinæ, atque eruditionis: FRANCISCUS NERLIUS Card. juris civilis intelligens, ſed ſcriptor tenuis, & latinæ elegantiæ non particeps, non expers. Atque hi, quamquam alius alio doctior, omnes tamen ſui temporis quaſi fuco illiti, iidemque ad Pontificias epiſtolas traducti, non copioſi, non varii ſunt, ut eadem omnes, eodemque efferre modo videantur. NATALIS autem RONDININII, qui Alexandri Septimi epiſtolas ſcripſit, & ſtudia, & ſpes immatura

tura nimium mors intercepit. Qui ſi diutius vixiſſet, detraxiſſet, ille quidem de juvenili illa ingenij licentia, quæ in ejus verſibus effervescit, ſed haud ſcio, an aliquid etiam vitii ad pravam eorum temporum conſuetudinem ſcribendi adjeciſſet. Nam MARIVS SPINVLA, qui Clementi Decimo, Innocentio Undecimo, Alexandro Octavo, & Innocentio etiam Duodecimo Pontificibus diuturnam in conſcribendis epiſtolis operam præbuit, neque clari eſt nominis, neque ignoti, & ſatis ei videtur fuiſſe, non peſſime ſcribere.

At Spinulæ hujus tempore maxime illud inſigne accidit, quod Innocentius Undecimus Scriptorum horum Collegium antiquiſſimum ſuſtulit. Neque jam reprehendo, quod præmium olim eruditionis, & doctrinæ ad quæſtum hominum imperitorum tranſlatum noluerit eſſe Pontifex ſapientiſſimus; illud queror, ſublata nundinatione, cum ea ſimul & Collegium, & quod in retinendo Collegio boni fuiſſet, ſublatum eſſe. Nam ſi res eo meliore ſtatu, quo cœperat, ſtetiſſet, pateret, ut veſtris, Forti, Juriſconſultis, qui Collegium habetis ampliſſimum Conſiſtorialium Advocatorum, ſtudioſis item bonarum artium ſuum veluti curriculum, & præmium eſſet aliquod latinæ

eloquentiæ. Quo jam erepto, & latinis propterea literis jacentibus, ipſa etiam noſtræ imminuta videntur eſſe præſidia Reipublicæ.

Idem vero Innocentius reliquos eſſe duos voluit, quorum alter Pontificis Maximi nomine ſcriberet ad Reges, & Principes, eoque, quo nos, munere fungeretur, alter diplomata curaret, quibus, ut ſupra ſignificavimus, conſignantur beneficia Pontificum Romanorum. Horum autem diplomatum officio graviſſimo præeſt nunc ſumma cum laude noſter, Furietti, amiciſſimus Cardinalis Dominicus Paſſioneus, excellenti vir ingenio, & exquiſita quum librorum, tum eruditionis copia abundans, qui legationibus obitis, rebuſque geſtis magno ſæpe fuit, & eſt uſui Reipublicæ.

Sed, ut reliquos, qui jam pauciſſimi reſtant, perſequar, Ulysses Gozzadinius Bononienſis Card., quem, Romam quum nos veniſſemus, Pontificis Innocentii Duodecimi ſcribentem epiſtolas cognovimus, ſtudiis deditus amœnioribus, & latinæ non ignarus eloquentiæ fuit; ita tamen, ut ineptam illam, & perverſam ſcribendi rationem (reſipiſcere enim jam homines incipiebant) abjicere velle potius, quam poſſe, videretur. Multis tamen probabatur; at mihi,

mihi, qui Hadrianum, ſcriptorem latinum elegantem, & eloquentiæ magiſtrum non ignobilem Piſis audieram, omnino placere non poterat. Hadrianus enim mihi auctor fuit, ut, ſi ſperatam latine ſcribendi gloriam conſequi vellem, Ciceronem maxime ſequerer, neque ad ineptias abirem, quibus erat adhuc ætas infecta. Hujus igitur hortatione excitatus, præceptiſque imbutus, non, Romæ quum eſſem, quod Piſis acceperam, quantumcumque erat, augere deſtiti lectione, & ſtylo. Græca cum latinis conjunxi, utque Demoſthenis vim, & fulmina in dicendo penitus cognoſcerem, ea cauſſa mihi aliquot ejus orationes latine reddendi fuit. Neque his contentus applicavi me ad amicitiam, & familiaritatem doctorum hominum, qui tum in Urbe florebant, & ſanioris eloquentiæ diſciplinam revocare ſe profitebantur. His autem domum ſuam, veluti muſarum diverſorium quoddam, patefecerat jam Chriſtina Svecorum Regina, celebrata carminibus omnium poetarum. Erat interim Arcadum Cœtus inſtitutus, & magna inde orta æmulatio ſtudiorum optimorum, creatuſque Pontifex Clemens XI. magnum pulcherrimis artibus lumen, magnum præſidium attulerat. Ipſe enim doctus non poterat non fovere in aliis, quod

ſenſu guſtarat ſuo. Loquor ut opinor: ſed licet ex epiſtolis judicare, atque orationibus etiam, quas, renovato veterum Pontificum inſtituto, habebat ad Populum. Quantum in his ornatæ, atque Eccleſiaſticæ dictionis! quantum gravitatis, atque prudentiæ! Utebatur ille quidem (nam Gozzadinium Cardinalem fecerat) opera CHRISTOPHORI BATTELLII, ſed ſcribebat ipſe multum. Battellius autem Eccleſiaſticarum rerum peritus, non erat ad latine ſcribendum imparatus. Cujus induſtria magis etiam tum & probata, & deſiderata eſt, quum illum Innocentius Decimus tertius, mortuo Clemente Undecimo, Pontifex factus a Pontificiis conſcribendis epiſtolis amovit, eique rei MATTHÆVM SCALLIONIVM præfecit, Scriptorem ignotum, & repentinum, neque, quod ad rem pertinet, ſuſpicantem, quale eſſet ornate, & latine ſcribere. Igitur in hujus locum a Benedicto Decimo tertio, qui Innocentio ſucceſſerat, CAROLVS MAJELLA Neapolitanus ſuffectus eſt.

Quid hunc cenſes? inquit *Furiettius*, quem a multis audio laudari tam magnifice? At ego addo etiam vere, inquit ille. Neque enim is ſum, qui, quod ejus fuerim in glorioſo labore ſucceſſor, iccirco quicquam de præſtantis viri laude tam recenti detra-

detractum velim. Et ſane fuit eruditiſſimus græcis literis, & latinis, Eccleſiaſticæque diſciplinæ valde peritus; ingenio autem tanto, ut jam adoleſcens cum excellentibus ſcriptoribus latinis compararetur. Edidit enim nonnulla, inque his Commentarium prudentem, atque elegantem de ſeditione quadam Neapoli infœlici conſilio a Gambacurtio homine nobiliſſimo concitata. Itaque quum celebratum nomen ejus eſſet, & propugnator præterea haberetur Eccleſiaſticæ libertatis, pro qua ſcripſerat quædam accurate, intelligenter, & polite etiam, quantum rei natura patiebatur, Romamque Clementis Undecimi invitatu, arceſſituque veniſſet, magna erat apud omnes exiſtimatione doctrinæ; præſertim quam vita, mores, vultus denique ad gravitatem quandam compoſitus augeret. Non mirum igitur, ſi eum Benedictus Tertius decimus ſtatim ab initio Pontificatus ad epiſtolas conſcribendas ſuas adhibere voluerit. Cui certe muneri ſatisfecit ille præclare. Rem enim prudenter videbat: omnia fere ad confirmandum argumenta hauriebat e ſacris literis; eaque non humili ſermone affligebat, neque indiligenter compoſito, ſed oratione ſuſtentabat, quæ rotunda erat, ſplendida, & perfacile currens; neque aberat gravitas,
ſuc-

ſuccus, vis. Sunt, qui majorem in verbis latinitatis diligentiam requirant. Multa enim negleᵭa, ſive potius conſilio quodam adhibita, quod iis ſerviret, quibus nulla ſatis Eccleſiaſtica videtur oratio, niſi eadem barbara, & abjeᵭa ſit. Quin etiam memini, quum diceret, ſibi quondam vitio datum eſſe ab uno quodam ex Aulæ primoribus, quod nimis latine ſcriberet, neque verbis uteretur interdum paullo negligentioribus; quaſi aut in reᵭe ſcribendo quicquam nimium, aut ulla in re ulla poſſit eſſe negligentia laudabilis. Ceterum laudari nunquam ſatis ejus epiſtolæ poſſunt, illæ potiſſimum, quæ Benediᵭi Decimi tertii nomine in ancipiti, ac lubrico negotio datæ ſunt ad Cardinalem Noallienſem, ut monerent hominem, atque hortarentur, in Pontificiam legem ut juraret aliquando, neve diutius ea de re deliberaret, cujus turpis eſſet, atque indigna Epiſcopo, & Cardinali præſertim admodum ſene deliberatio. Haberet rationem exiſtimationis ſuæ, ne tam turpiter in extremo vitæ aᵭu corrueret: Haberet ſalutis, quæ, Divina adventante animadverſione, in propinquum eſſet adduᵭa diſcrimen: Denique ſi non ſe, gregem reſpiceret ſuum, cui noceret exemplo magis, quam peccato. Ita fraᵭa eſt ſenis

octo-

octoginta annos nati pertinacia (tot enim annos Noallius habebat) ; eaque res eo gratior Benedicto Sanctiſſimo Pontifici accidit, quo difficilior, & vix ſperanda videbatur.

Hoc autem tempore omni, quo Majella floruit, totus ego eram in literis ; hiſtoriamque mei temporis latine ſcribebam, cujus primam jam partem perfeceram, Tertioque decimo Benedicto inſcriptam edideram ; atque alteram, eo mortuo, quum abſolviſſem, Clementi Duodecimo Principi magnificentiſſimo obtuleram. Latino autem ſermone libenter utebar, non ſolum illuſtriora ut eſſent apud omnes gentes, omnemque poſteritatis memoriam, quæ literarum monumentis mandare inſtitueram, ſed ut exemplo meo, ſi tantum poſſem, excitarem etiam induſtriam noſtrorum hominum, ut in eo ſcribendi genere elaborarent, quod ipſis magnificum, Eccleſiæque Romanæ glorioſum, atque utile videbam fore. Quum igitur opus acri urgerem animo, repente alio me avocat gravis Majellæ caſus, & data mihi nova ſcribendi provincia. Ille enim ſubito morbi genere affectus Neapolim, ubi deinceps mortem obiit, conferre ſe ſe, ſuſceptumque deſerere munus coactus eſt. Ego autem nihil tale cogitans, quum alii peterent, gratiaque, & precibus pugna-

gnarent, ad Pontificias conſcribendas epiſtolas vocatus ſum: Itaque noſtra in hoc cura, & cogitatio ponenda fuit, & tantum hiſtoriæ relinquendum, quantum vacat ab officio. Etſi vero totum adhuc hiſtoriæ corpus perficere ea de cauſa non potuimus, tertiam tamen partem, ſubciſivis illis horis abſolutam, emittere non neglexìmus, ut publicum quaſi teſtimonium extaret grati animi mei erga Cardinalem Nerium Corſinium. Ipſe enim Patruo Pontifici graviſſimus auctor fuerat ad me ornandum, dignus profecto, qui non ſolum mea, ſed omnium etiam teſtificatione celebretur, quum homo ſit in ampliſſima fortuna moderatus, & probus, quod perraro evenit, & ſine ulla oſtentatione liberalitatis ſane liberalis.

Nunc autem ne, qui viſus fortaſſe ſum nimis diligenter in aliena inquirere, mea ipſe diſſimulem, aperire ea vobis, amiciſſimi homines, non dubitabo, quæ in me ipſo, quum ad Pontificias conſcribendas epiſtolas acceſſi, deſiderari poſſe intellexi. Eram ego ob aſſiduam hiſtoriæ tractationem, in qua mihi Thucydidem ad imitandum propoſueram, genere imbutus ſcribendi aſpero, & compreſſo, & tandem ejuſmodi, quo uti ad epiſtolas nullo modo debeas.

Sa-

Sacrarum etiam literarum ſtudium, a prima mihi ætate cultum, aliis rebus occupatus aliquantum remiſeram, minuſque propterea facile occurrebant, quæ ducenda nobis ab illis ſunt. Quid feci igitur? omnibus poſthabitis, Ciceroni me totum tradidi, ejuſque præſertim epiſtolas ad Lentulum, Appium, Metellum, ceteroſque Romanæ Principes Civitatis lectitabam; eodemque tempore, Theologiæ ſtudio acerrime renovato, in ſacrorum librorum meditatione commorabar attentius. Ita & genus arripiebam orationis grave, perſpicuum, ſedatum, quod in Ciceronianis illis epiſtolis dominatur, noſtræque eſt ſcriptioni maxime aptum, & onerabam, complebamque pectus rerum copia ſanctiſſimarum, unde Pontificiæ ali epiſtolæ, atque illuminari debent. Nam quæ ad Reipublicæ ſcientiam pertinent, ea mihi græcis cognitis, latiniſque hiſtoricis, ſatis videbar habere perſpecta. Quibus in rebus quantum profecerim, illorum erit judicium, qui mea legent. Certe nunquam ſum in pulcherrima exercitatione defatigatus, neque me ætas, quam videtis, neque ambitio, cui nunquam ſervivi, ab optimis ſtudiis avellere potuit. Facta etiam videtur eſſe labori meo major acceſſio, Pontifex quum

quum eſt nobis divinitus datus Benedictus Quartus decimus. Recte enim intelligo ei me Pontifici operam navare, qui ita doctus eſt, ut plura ipſe ſcripſerit, quam alii legerint, ita ſapiens, ut de aliorum ſcriptis vel ſubito poſſit, optimeque judicare. Cujus quidem etiamſi humanitatem prope divinam amare debeo, tamen non poſſum non vereri exquiſitum intelligenſque judicium. Sed huic tam docto, tamque ſapienti Pontifici ſi omnino ſatisfacere me poſſe ſperarem, non diffiderem equidem illam aſſequi ſcribendi perfectionem: ad quam quum multi, quos nominavimus, doctiſſimi ſuæ quiſque ætatis aſpirarint, pauci acceſſerint, nemo adhuc pervenerit, deſperanda mihi profecto eſt gloria tam excellens, & ſingularis. Unum hoc nobis ſatis erit, ſi, quod longo ſermone inveſtigavimus, cognoſci, atque exiſtimari poſſit, qualis eſſe debeat perfectus Pontificiarum ſcriptor epiſtolarum.

Quæ quum eſſet Luccheſinius loquutus, veniamque a Furiettio, & Fortio petiſſet, quod nimia illos, & ſenili (ut ipſe ajebat) loquacitate detinuiſſet, inclinato jam in veſpertinum tempus die, omnes ſurreximus. Et nos quidem, Ego, & Luccheſinius, in villa

villa (ibi enim diverſabamur) remanſimus : Illi autem ita diſceſſerunt , ut vehementer ſe gaviſos eſſe dicerent , quod tam variæ , tamque reconditæ eruditionis participes eſſent facti .

QUod Natura Dialogi minime patiebatur, ut de claris Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus niſi curſim loqueremur, idcirco optimum factu viſum eſt, ſi diligentiorem quandam eorum deſcriptionem afferamus: & præterea, quo res eſſet explicatior, in extrema pagina eorundem ſeriem ad Pontifices illos referamus, quorum ipſi fuerunt, uti vocant, *Secretarii*.

S. HIERONYMUS

DAmaſi Pontificis *Secretarium* fuiſſe Hieronymum, plerique exiſtimant, & præſertim Benedictus XIV. Pontifex immortalis ſua illa Conſtitutione eruditionis, prudentiæque pleniſſima, quæ extat de relationibus Epiſcoporum. Sed tum ipſe, cum alii id maxime conficiunt ex Epiſtola II. Hieronymi, in qua ſcriptum reliquit: *Ante annos plurimos quum in chartis Eccleſiaſticis juvarem Damaſum Romanæ Urbis Epiſcopum, & Orientis, & Occidentis conſultationibus reſponderem*; Hoc autem ad aliquam conjecturam faciendam pertinere, non ad perſpicuitatem, vel evidentiam rei dicimus. Tanta enim eſt in ſcribendo diſſimilitudo

Hieronymi cum Damaſo, ut hujus illum ſtudiorum adjutorem potius, quam ſcriptorem epiſtolarum fuiſſe agnoſcamus. *Chartæ* enim Eccleſiaſticæ ſignificare videntur divinas literas, quarum Hieronymum periſſimum fuiſſe nemo ignorat.

S. PROSPER AQUITANUS.

PRoſperum Aquitanum S. Leonis Papæ *Secretarium* fuiſſe nonnulli tradunt, imprimiſque Gennadius *de Scriptoribus Eccleſiaſticis*, qui ait: *Epiſtolæ quoque Sancti Leonis adverſus Eutychem de vera Chriſti Incarnatione ad diverſos datæ ab ipſo dictatæ creduntur. Id autem potiſſimum de celebri illa ad Flavianum epiſtola ſolet intelligi.*

In eadem Gennadii ſententia Marcellinus fuit in Chronic. ad an. CCCLXIII. necnon Joſeph Antelmius in iis Diſſertationibus, quas de Operibus S. Leonis & S. Proſperi Lutetiæ Pariſiorum publicavit an. CIϽIϽCLXXXIX. Tillemontius vero ſcriptor magni nominis, ut nemo non ignorat, de Proſpero ita loquitur Tom. XVI. ut Leonis Secretarium fuiſſe putet.

Nos autem, ut ut epiſtola illa ad Flavianum Proſperi fuiſſe exiſtimetur, & fuerit, tamen omnino adduci non poſſumus, ut Proſperum Leonis *Secretarium* fuiſſe arbitre-

bitremur, propter diverſam utriuſque rationem ſcribendi. Quid enim tam diſſimile, quam Proſper, & Leo? Præterea Proſperum non *Clericum*, ſed *Laicum* fuiſſe accepimus; ut præteritis *Clericis* illum ad tantum munus a Pontifice adhibitum fuiſſe, vix credibile ſit. Nam qui Epiſcopum fuiſſe ajunt, ii quidem vehementer errant, & Proſperum Aquitanum eundem putant eſſe, atque alterum Proſperum Regii in Gallia Ciſalpina Epiſcopum.

S. GREGORIUS MAGNUS.

PRimus igitur, quantum opinamur, qui ſine ulla controverſia *Papæ Secretarius* dici poſſit, is eſt Gregorius Magnus; quem Pelagius Secundus Conſtantinopoli, quo illum ante ad Imperatorem legaverat, revertentem voluit eſſe ſcriptorem epiſtolarum ſuarum. Atque is, mortuo Pelagio, abſtractus a ſolitudine, in quam confugerat, factus eſt Pontifex magno Romanæ Eccleſiæ bono. Vix enim Pontificem alterum invenias, qui tam multa, & tam ſancte conſcripſerit. Sunt tamen, qui Gregorium accuſent, propterea quod latinos veteres optimos auctores aboleverit, & Bibliothecam ipſam Palatinam combuſſerit, quo

(ut ait Joannes Sariſberienſis *de nugis Curialium*) *divinæ paginæ gratior eſſet locus, & major auctoritas, & diligentia ſtudioſior*. Hæc autem fortaſſe opinio fluxit ab epiſtola illa, qua Archiepiſcopum Viennenſem acriter objurgat, quod Grammaticam edocens latinos Poetas *Ethnicos* interpretaretur. *Quia*, inquit, *in uno ſe ore cum Jovis laudibus Chriſti laudes non capiunt; & quam grave, nefandumque ſit Epiſcopis cavere, quod nec laico religioſo conveniat, ipſe conſidera*. Sed hanc ab eo falſam criminationem depellunt auctores valde boni, imprimiſque Platina in vita ipſius Gregorii, & Sabiniani, qui Gregorio ſucceſſit. Joannes certe Diaconus, qui Gregorii æqualis fuit, ejuſque vitam conſcripſit, teſtatur eum optimis diſciplinis imbutum, & Pythagoricæ Philoſophiæ a prima ætate deditum fuiſſe: tum etiam doctiſſimos clericos, & latinarum literarum peritos *ſibi conſiliarios, familiareſque delegiſſe*.

JOANNES ABBAS.

HOnorii primi *Secretarius* fuit Joannes Abbas, qui epiſtolam illam ad Sergium conſcripſiſſe dicitur, quæ eruditorum fama celebratur. Hujus Joannis perhonori-

rificam mentionem facit S. Maximus *in Dialogo cum Pyrrho. Quis fide dignus iſtiuſmodi epiſtolæ interpres? Is, qui tam ex perſona Honorii ſcripſit, cum & adhuc vitæ ſuperſtes ſit, ac qui cum aliis ſuis virtutibus, pietatis dogmatibus omnem Occidentem illuſtrat.*

PETRUS BENEVENTANUS.

Petrus Beneventanus, qui natus ex perveтuſta nobiliſſimaque Familia Collinuccina Beneventi diem extremum obiit anno CIϽCCLVIII. die XX. Sept., Innocentio III ab Epiſtolis fuiſſe dicitur, atque ab eodem Pontifice Cardinalis Diaconus creatus Tit. S. Mariæ in Aquiro, & Epiſcopus Sabinenſis. Concilio, quod in Monte Peſſulano in Gallia contra Albigenſes habitum eſt, Legatus a latere præfuit. Ob literarum præſtantiam Magiſter vulgo appellatus eſt, atque ipſe unus delectus a Romanis, qui ejuſdem Innocentii III. epiſtolas colligeret, atque Bernardo Compoſtellano collectionem ipſam adornanti opponeretur. Nolebant enim tum Itali a Tranſalpinis hominibus vinci ſtudio, & gloria doctrinæ.

RICARDUS POFIANUS.

IN Chiſiana exquiſitiſſima Bibliotheca extat perantiquus codex epiſtolarum Papæ Innocentii Quarti, quas Magiſtrum Ricardum Poſianum *Secretarium* ipſius conſcripſiſſe apparet. Et quidem perhonorifica *Magiſtri* appellatio hominem etiam doctum fuiſſe declarat, eo præſertim tempore, quo non ita vulgo tribui ſolebat.

BERARDUS DE NEAPOLI.

BErardum de Neapoli decem Summis Pontificibus fuiſſe a *Secretis* ex vetuſtiſſimo quodam elencho, qui in Tabulario Pontificio ſervatur, ſatis ſuperque conſtat. Sed præter nomen diuturnitas temporis nihil reliquum fecit. Fuiſſe tamen hominem non vulgaris doctrinæ maximo argumento eſt, quod tot Summi Pontifices illius opera in conſcribendis ſecretioribus Epiſtolis tamdiu uſi ſint.

MA-

MARINUS EBULENSIS.

Marinus Ebulenſis *Secretarius* Gregorii Papæ Decimi fuit. Hoc facile intelligitur ex *Formulario* illo MS. quod in Vaticana Bibliotheca adſervatur, & quod toties citatur a Raynaldo ad an. 1274. n. 5. ad an. 1256. n. 18. & 28.

THOMAS CAMPANUS.

Eodem fere tempore *Secretarium* Pontificium fuiſſe Thomam quendam Campanum percipi poteſt ex ipſius *Forma dictaminis*, quæ MS. in Bibliotheca Ottoboniana extat. Hujuſce rei aliarumque plurimarum notitiam ad me attulit amicus meus (quem honoris, & grati animi cauſa nomino) Conſtantinus Rugerius, Bibliothecæ Renati Imperiali Cardinalis Præfectus, vir, in quo mira ſane eruditio, mira antiquitatis memoria, &, quod ego pluris quidem facio, mirus candor animi, atque morum. Sed hic VI. ante annos repentina quadam morbi vi correptus mortem miſerabiliter conſciſcit ſibi ipſi magno moerore bonorum omnium; ſane in eum librum inducendus, quem de Literatorum in-

felicitate Pierius Valerianus conſcripſit.

JOANNES ANDREAS CALDUINUS.

JOannes Andreas Calduinus Patria Bononienſis, Juriſque Conſultus, Clementi VI. ab *Epiſtolis* fuit. Nihil de hoc homine præterea novimus, niſi quod in Templo S. Dominici Bononiæ ſepultus eſt.

FRANCISCUS BRUNUS.

HIc eſt Franciſcus ille Brunus rhetor Florentinus, ad quem Petrarcha Epiſtolas conſcribit quatuor, in quibus eum appellat *honorabilem*, *inſignem*, *egregium*. Atque hunc Romam Urbanus Quintus evocavit, ſibi ut eſſet ab Epiſtolis; quod ex epiſtola potiſſimum conſtat Lini Colutii Salutati; in qua legimus: *De illo enim*, Urbano Quinto ſcilicet, *qui te de Patria omnium admiratione vocavit ad ſua ſecreta, de conjugali toro præter conſuetum elegit, totque cumulatis honoribus exornavit*. Aliæ extant ejuſdem Salutati epiſtolæ ad Franciſcum inſcriptæ, *Summi Pontificis Secretarium*. Neque vero Urbani Quinti ſolum, ſed & Gregorii Undecimi, & Urbani Sexti ſcriptor epiſtolarum fuit, quum an. 1358. ut appa-

ret ex hiſtoria, ei adhuc muneri, atque officio præeſſet. Male *Niger de Scriptoribus Florentinis* eundem putat eſſe, atque Leonardum Brunum, de quo infra dicendum eſt.

ZENOBIUS E STRATA.

ZEnobius Joannis Mazolii filius e Strata Vico prope Florentiam, quamquam viginti vix annos natus Grammaticam pueros docere cœperit, quicquid tamen otii a docendi labore ſibi concedebatur, in pervolvendis Poetarum, ac Philoſophorum libris diligentiſſime impendebat. Itaque brevi ſoluta ſtrictaque oratione mirum in modum excelluit. Carmen in laudem Primi Scipionis Africani aggreſſus erat, ſed cum reſciſſet id argumenti a Petrarcha tractari, perficiendi conſilium abjecit. Cum hujus doctrinæ fama percrebuiſſet, a Nicolao Acciajolio magno Regis Neapolitani Seneſcalco accitus eſt, maximiſque honoribus affectus. Non multo deinde poſt a Carolo Bohemo Imperatore Poeta coronatur Piſis, atque ab Innocentio VI. fit Protonotarius atque *Secretarius* Apoſtolicus. Sed cum labori corporis vires pares non eſſent, ſe a difficili ſcribendi Epiſtolas munere abdicavit, totumque ſe Muſis tradidit,

dit, quo naturæ impetu ferebatur. Anno ætatis ſuæ undequinquageſimo Avenione obiit, honorificeque elatus eſt. Forma eximia fuiſſe ferunt, & pudicitiam tamen cum ea conjunxiſſe, atque ad mortem uſque ſervaſſe creditur. Non pauca Zenobii ſcripta conſanguineorum, ad quos hæreditate pervenerant, inſcitia ac ſtultitia interciderunt. Literas publicas, quas Pontificis nomine ſcripſit, PP. Martenius, & Durandius nuper edidere T. 2. Theſ. nov. anec. Præter haſce literas, verſuſque quo die coronatus eſt Piſis recitatos Poccíantes extare ait neſcio quod carmen in ſphæram, & orationem de Fama ad Carolum IV. Imperatorem, quæ Florentiæ in Biblioth. Gaddiana reperitur. Sed præcipuum Zenobii opus eſt Moralium s. Gregorii itala verſio, quæ in lingua italica auctoritatem obtinet, cujus nova Romæ editio Ven. Card. Thomaſii ſtudio cœpta, cura perfecta eſt Alexandri Card. Albani, literarum, pulchrarumque artium omnium, quas apprime callet, Patroni munificentiſſimi.

CO-

COLUTIUS SALUTATUS.

Colutius Salutatus Petri Fr. Piſcienſis Orator, & Poeta latinus, Pontificum Innocentii VI., Urbani V., Gregorii XI., ac demum Reipublicæ Florentinæ *Secretarius* fuit. Ejus vitam quam diligentiſſime conſcripſit Mehus homo antiquitatis valde peritus, qui libros etiam illius omnes recenſet. Poggius Colutium parentem doctorem omnium appellat, propterea quod inter primos fuiſſe dicitur, qui latinas literas quaſi ab interitu revocaverunt. Mortuus Florentiæ eſt an. 1406., eumque Leonardus Arretinus in funere publice laudavit. Quod ad rem noſtram pertinet, hoc addendum exiſtimamus: Tantam in Colutio eloquentiæ vim extitiſſe, ut Joannes Galeatius Vice-Comes *crebro auditus ſit dicere, non tam ſibi mille Florentinorum Equites, quam Colutii ſcripta nocere*. Quam Vice-Comitis ſententiam adeo Sanſovinus, atque Ammiratus amplificarunt, ut jam non mille, ſed pleno ore, ſi Deo placet, viginti millia dixerint.

THEO-

THEODORICUS NIEMUS.

Theodoricus Niemus in Veſtfalia natus, Eccleſiæ Lucanæ Clericus, ſcriptor fuit Pontificiarum epiſtolarum an. 1372., vel quæ aliorum opinio eſt, mortuo jam Gregorio XI.: Is autem mortuus eſt an. 1378. Scripſit de Schiſmate inter Urbanum VI., & Clementem VII. Antipapam, quod opus triginta & octo annorum hiſtoriam complectitur, hoc eſt ab an. 1378. ad anuſque 1410. Vitam etiam Joannis XXIII. Papæ conſcripſit, aliaque plura *de poteſtate Imperiali, & Papali: de Reformatione Romanæ Curiæ: Exhortationem ad Rupertum Regem Romanorum, ut excitatus a ſomno diuturno, & ſchiſma Pontificum in Eccleſia extirpet, & Imperii jura reformet*. Laudatur, quod veritatis ſtudium præſeferens, rem aperte ac ſimpliciter narret; ſed, ut Horatius ait, *eſt modus in rebus*. Ipſe quidem certe adverſus Romanam Eccleſiam non diſſimulat virus acerbitatis ſuæ.

JOAN.

JOANNES BONONIENSIS.

JOannes Bononienſis quid hominis fuerit, invenire nunquam potui; Sed *Secretarium* Bonifacii IX. fuiſſe conſtat ex duplici *Inſtrumento*, quod habetur in Codice Bibliothecæ Vaticanæ, ubi ita ſcriptum eſt: *In regione Parionis in domo habitationis egregii viri, atque venerabilis Domini Joannis de Bononia Secretarii D. N. Papæ &c.* die XI. Aug. 1301. Alia multorum ejuſmodi inania nomina in Dialogo prætereunda exiſtimavimus.

POGGIUS BRACCIOLINUS.

POggius Bracciolinus, Florentinus dictus, ſed in agro Arretino natus an. D. 1380. quum Florentiæ latinas literas a Joanne Ravennate, Græcas ab Emmanuele Chryſolora didiciſſet, Romam venit, multorumque Pontificum, hoc eſt Innocentii VII. Gregorii XII. Alexandri V. Joannis XXIII. Martini V. Eugenii IV. Nicolai V. Epiſtolas conſcripſit. Id enim muneris L. ferme annos, multa ſua cum laude exercuit. Quum fere octoginta vixiſſet annos, Florentiæ, quo admodum ſenex, factus Reipublicæ *Secretarius*,

tarius, venerat an. D. 1459. mortuus eſt. Bene de literis meruiſſe dicitur, quod Tertulliani, Aſconii Pediani, Silii Italici, Ammiani Marcellini, Manilii, Probi Grammatici, Frontini de Aquæductibus, Columellæ, Nonii Marcelli, aliorumque ſcriptorum libros inveniſſe primus exiſtimatur. Sed & ipſe non omnino inelegans ſcriptor fuit, de quo tamen Eraſmi judicium in Dialogo illo, qui Ciceronianus inſcribitur, eſt ejuſmodi: *Natura ſatis erat, artis, & eruditionis non ita multum*; interim impuro ſermonis fluxu, ſi Laurentio Vallæ credimus. Quædam vertit e græco, multa etiam ipſe ſcripſit, imprimiſque Hiſtoriam Florentinam, ſed ambitioſius, quam unius veritatis cultorem Hiſtoricum deceat; de quo eſt pulcherrimum illud Sannazarii.

Dum Patriam laudat, damnat dum Poggius hoſtem,
Nec malus eſt civis, nec bonus hiſtoricus.

Ceterum integra Poggianorum operum collectio, primum Argentorati, deinde Baſileæ in lucem prodiit.

LEO.

LEONARDUS ARRETINUS.

LEonardus Brunus Franciſci Filius, quod Arretii an. D. 1370. natus eſt Arretinus dictus, cum Græcas, latinaſque literas ita calleret, ut omnibus antecelleret, qui ea ætate doctiſſimi habebantur, Poggii literis Romam accitus, ejuſdem opera factus eſt Innocentii Septimi *Secretarius*, ſive, ut ait Volaterranus Pontificiarum Magiſter Epiſtolarum, quod munus exercuit etiam Gregorio, Alexandro, & Joanne XXIII. Summis Pontificibus. Cum Joannes Bononiæ eſſet, Leonardus diſceſſit, ut ſibi delatum Cancellarii munus, Florentiæ obiret. Quo tamen paucis poſt menſibus abdicato Romam ad vetus Secretarii Apoſtolici officium rediit, pauloque poſt uxorem duxit, ex qua unicum Filium ſuſcepit. Cum Joannem Conſtantiam uſque ad Concilium proſequutus eſſet, illiuſque Pontificatum inclinatum ac prope jacentem videret, iterum Florentiam ſe contulit, ubi denuo Cancellarii munere, ſummiſque civitatis Magiſtratibus perfunctus eſt. Septuagenario major Florentiæ obiit ann. D. 1444. elatus publico ſumtu, ſepultuſque in Templo S. Crucis, ubi hoc ipſius Sepulchro Elogium inciſum eſt.

Poſt-

Poſtquam Leonardus e vita migravit,
Hiſtoria luget, eloquentia muta eſt;
Fertu rque muſas tum græcas tum latinas
Lacrymas tenere non potuiſſe.

Multa Leonardus ſcripſit volumina, quorum Indicem vide apud Mazuchellium. Nos unam ex ejus epiſtolis hic afferendam exiſtimavimus.

LEONARDUS PAPÆ [1] S.

NOvam litem, Beatiſſime Pater, Secretariis Beatitudinis tuæ per Advocatos Conſiſtoriales moveri audio in progreſſione, pompaque ſolemni de cohærentia Pontificis contendentes. Ego igitur tanquam clamore excitus curro, ac locum defendere meum pro virili propero, rationes colligens, quæ pro juſticia noſtra contra illorum injuriam facere videntur. Primum igitur incipiam ab eo, quod obſervatum conſpexi. Memini me quidem tribus coronationibus Romanorum Pontificum interfuiſſe, Gregorii, Alexandri, Joannis. In quibus omnibus Advocati nobis præire juſſi ſunt, quoniam in remanendo honos habebatur. Idem quoque ceteris progreſſionibus ſervatum vidi. Quamobrem magnopere quidem admiror, cum mos, & conſuetudo hactenus ita

1 Martino V. exſtat in Codd. mss.

ita fuerit, quid nunc novi impellat ad illa tractanda. Neque enim illud ut credam adduci poſſum, eos ſcilicet moveri, quod Secretariorum, qui nunc ſunt, perſonas contemnant. Habet enim, quod ſine arrogantia dictum velim, officium hoc excellentiſſimos quoſdam viros, & ſcientia, & doctrina, & eloquentia præſtantes, de quibus etiam gloriari Sedes Romana poſſit, qui non recuſabunt, ſi contemni ſe ſentiant, in comparationem illorum devenire. Enimvero perſonas Secretariorum nequaquam contemnunt, ſed officii dignitate ſe præferendos autumant, & de hoc uno controverſia eſt, non de ſcientia, nec de virtute hominum, ſed de officiorum præſtantia, atque dignitate. Si ergo officiorum ipſorum inter ſe comparatio quædam, & quaſi contentio facienda eſt, & utrum eorum ſit dignius, quod Pontifici adhæreat, quærendum, idque unum in judicium venit; redeo ad id, quod primo loco poſui, uſu & conſuetudine jampridem receptum eſſe, ut Secretarii præferantur, quod nec ſine cauſa probabili factum exiſtimare debemus, Deinde ſi omiſſa conſuetudine officia per ſe conſiderare velimus, reperiemus Secretarios de ſui natura Pontifici adhærere; Advocatos autem longe disjunctos eſſe. Neque enim latere nos debet, quia Secretarii, Pontificis ſunt Secretarii, Advo-

cati autem non Pontificis ſunt, ſed litigantium Advocati. Atqui id permagnum quiddam eſt, & quaſi totum in præſenti judicio. Nam cujus quiſque eſt, ei natura cohæreat neceſſe eſt. Apparet autem Secretarios Pontificis eſſe, Advocatos vero litigantium, ex quo fit, ut alter ſuus Pontifici revera ſit, alter extraneus, & impertinens. Veritas ergo ipſa ſubtiliter intuenti oſtendit, Secretarios e ſinu quodammodo Pontificis eſſe, illique velut membrum inhærere; Advocatos vero longe disjunctos eſſe. Ego igitur in pompa progreſſuque ſolemni eum, cujus Secretarius ſum, Pontificem ſequor, eique, ut ratio dictat, inhæreo; tu vero eos, quorum es Advocatus, litigantes ſequare, illiſque inhæreas; qui cum nullum omnino locum in ſolemni progreſſu obtineant, nec tu forſan, ſi recte judicetur, obtinere debes, & tecum bene agi putare, ſi non omnino repellaris. Medium autem interponere te inter Pontificem, & Secretarios ſuos, nec rationabile ſane, nec tolerabile eſt. Vis igitur, & natura utriuſque officii alterum inhærere, alterum disjunctum eſſe oſtendit. Quid autem nomina? nonne hoc idem probant? Et quis non videt Secretarii nomen penetralem quandam cognitionem rerum Pontificis dicere, maximeque conjunctam, & cohærentem deſignare perſonam? Advocati autem

tem nomen longinquum hominem, alienumque ſignificat. Cum enim tres in judicio perſonæ neceſſario verſentur, Judex, actor, & reus, horum nullus eſt Advocatus, ſed eſt alienus quidam ab actore vel reo mercede conductus ad litigandum, qui, quod ab alio, cujus lis erat, vocatur, Advocatus appellatus eſt. Quæ igitur huic homini conjunctio ſit cum Pontifice, qui ad rem alienam, & privatam non a Pontifice adhibetur, ſed a litigante conducitur, cujus etiam munus hoc poſtulat, ut longinquo clamore Pontificem alloquatur, ſecreto autem affari ſuſpicioſum ſit? Quid ergo eſt aliud confundere ordines, perturbare officiorum munera, dejicere a capite membra, quam poſtulare, ut Secretarii procul a Pontifice ſubmoveantur; Advocati autem in propinquo conſiſtant, ut quibus ſecreto loqui expediat, in longinquo ſint, quibus clamore uti conveniat, hi lateri cohæreant? At dignitate præſtabilius eſt Advocatorum officium. Immo nec Secretariorum dignitati par. Sic enim cogita: res curiæ, ut mihi videtur, bifariam dividuntur, in litigioſas ſcilicet, & quietas. Cumque de ſui natura quietæ ſint res litigioſis præferendæ, litigamus enim, ut quietem nanciſcamur, Advocatorum officium in his rebus verſatur, quæ moleſtias, & lites, & odia continent: ex his enim pabulum quærit,

I 2 &

& quaſi alitur Advocatorum opera. Secretariorum vero in pacatis, tranquilliſque rebus magis verſatur. quæ procul dubio litigioſis ſunt digniores. Eſt igitur ratione ſubjecti Secretariorum officium dignius, ac præſtabilius. Præterea lites omnes odibiles ſunt, partibus tamen nonnunquam neceſſariæ, Advocatis vero nunquam. Ex quo fit, ut ſponte lites & odia ſectari videantur, quod nec honeſtum ſane, nec glorioſum eſt. Quod ſi Decretales epiſtolas, & Reſcripta Pontificum Advocati allegent, & quod in illis cognoſcendis, interpretandiſque verſentur, ideo ſe præferendos putent; meminerint quæſo Decretales illas, atque Reſcripta Secretariorum dictata eſſe, atque compoſita. Quæ enim tu, Advocate, legis, quæ interpretaris, ex quibus argumenta detorques, quorum ſententiam admiraris; ea, inquam, verba omnia Secretariorum ſunt. De noſtris vos manibus fundamenta ipſa officii veſtri percepiſtis, nos vero nihil a vobis percepimus. Utrum igitur officium dignitate præcellit? Id ne, quod tradit alteri, atque præſcribit, an id, quod ſuſcipit, atque obſervat? Inſuper id officium dignius eſt exiſtimandum, quod cum majori congruit dignitate. Secretariatus autem officium cum Epiſcopali dignitate concurrit, nec eam dedecere videtur. Fuerunt jampridem profecto & alii

per-

permulti, ſed noſtra ætate Franciſcus Arretinus Epiſcopus, & Bartholomæus Cremonenſis, & poſtquam Epiſcopi facti ſunt, in officio Secretariatus perſeverarunt. Advocationis autem officium Epiſcopalis dignitas deſpicit, atque abhorret, nec decere Epiſcopum ullo modo videtur. An igitur dubium eſt, quin Secretariatus officium & honeſtius, & dignius ſit exiſtimandum, cum Epiſcopalis excellentia, quæ maxima eſt, hoc non dedignetur, illud deſpiciat? Diximus de præſtantia dignitatis, qua procul dubio præcellere Secretarios docuimus: nunc autem de commoditate pauca dicenda ſunt. Equidem ſic exiſtimo, multa interdum ita conſtituta fuiſſe, ut ad commoditatem haberetur reſpectus. Neque enim poſſunt res agendæ, præſertim ingentes, & multæ, niſi certis commoditatibus expediri. Eſt aliquis, qui ſecreta Pontificis excipere debeat? hic propinquus adſit, vultum ejus intueatur, nec verba modo, ſed nutum etiam præſtoletur. Eſt aliquis, qui pro litigatoribus proponere, ac loqui ad Pontificem palam debeat? hic inter litigatores ſuos conſiſtat, ab his rem crebro audiat, atque doceatur, neque Pontifici hæreat, cum ejus cohærentia inutilis ſit, & alios impediat, qui utiles eſſe poſſunt. Hæc diſpoſitio, atque hic ordo in rebus conſtituendis ſemper valuit plurimum, & vale-

 re

re debet. Videmus Notarios Papæ antiqua, conſuetudine hoc uno reſpectu Epiſcopis eſſe prælatos: non enim dignitate, ut antecedant Epiſcopos receptum eſt, ſed commoditate, quod hi ſacros Pontificis affatus excipere, illiuſque juſſa mandare literis ſolerent, unde Notarios appellatos conſtat. Si ergo horum officium, ut videmus, obſolevit, nihilque præter nomen inane illis relictum eſt; Secretarii autem illorum vicem ſubierunt, eaque apud Pontificem gerunt, quæ ab illis gerebantur; eadem patientia ferant Advocati, Secretarios ſibi honore anteferri, qua Epiſcopi Notarios dudum antelatos ſibi pertulere, præſertim cum Epiſcopalis Ordo dignitate longe ſuperet Notarios, Advocati autem dignitate non ſuperent Secretarios, immo nec pares illis ſint, & commoditatis ratione, ut probavimus, ſuperentur.

UBERTUS DECEMBRIUS.

UBertus Decembrius Viglevani in Inſubria natus Emmanuelem Chryſoloram adoleſcens audiit; atque in Philoſophia oratoria atque poetica facultate excelluit. Alexandro primum V. fuiſſe a *Secretis*, deinde Joanni Mariæ Vicecomiti ſatis conſtat. Cum vero in vico Trivilii jus diceret, vita deceſſit, ſepultuſque eſt Mediolani in Por-

Porticu Baſilicæ Ambroſianæ, ubi adhuc legitur Epithaphium a ſe ipſo conſcriptum.

Sorte necis pariter ſtratis cum corpore membris
Hic locus oſſa tenet Uberti incluſa Decembris.
Iſte Ducis Ligurum ſecreta peregit, & Urbis.
Platonica dederat translata volumina turbis
Argiva ac latia linguarum dogmate fultus;
Viglevani natus famoſa eſt Urbe ſepultus.
Non tamen extinxit ſævo mors omnia telo:
Terrea pars terra ceſſit, pars optima Cælo.
CIƆCCCCXXVII. die Veneris XXV. Aprilis.

BARTHOLOMÆUS CAPRA.

Bartholomæus Capra Cremonenſis *Secretarius* fuit Innocentii VII., a quo Epiſcopatu Cremonenſi XVI. Kal. Auguſti an. D. 1405. auctus eſt. Sed hoc Epiſcopatu illum privavit Joannes XXIII., quod in tanta partium contentione Gregorio XII. fa-

viſſe exiſtimabatur. Qua tamen ſuſpicione depoſita, Joannes Pontifex Bartholomæum Archiepiſcopum Mediolanenſem creavit. Orator habitus eſt, & Poeta eo tempore ſat bonus. Quæ autem multa egit prudenter in Concilio Conſtantienſi, leguntur in Ughellio, Mediolanenſis etiam ducis nomine Genuæ præfuit. Sigiſmundum Imperatorem in Ambroſiana Baſilica, corona ferrea impoſita, Regem Italiæ renunciavit. Martinum V. Pontificem e Conſtantienſi Concilio revertentem regia magnificentia Mediolani excepit an. 1418. Mortuus eſt Baſileæ ann. D. 1433., ſive quæ aliorum opinio eſt, 1435. In ejus Epitaphio hi verſiculi ſunt.

Quem legis, inſubris Præſul clariſſimus Urbis,
Capriger hoc ſitus eſt Bartholomæus humo.
Vir rectus præerat populis, & jura ferebat.
Diva huic mens, divum judiciumque fuit.
Oratorque ſuo, vateſque inſignis in aevo
Inſigni doctos auxit honore viros.
Extinctum hunc magni Reges flevere, duceſque:
Teſtata eſt fletus Patria moeſta ſuos.

JA-

JACOBUS ANGELI SCARPARIENSIS.

JAcobus Angeli Scarparienſis latinas literas ſub Colucio Salutato, græcas ſub Emmanuele Chryſolora Florentiæ una cum Leonardo Arretino perdiligenter didicit. Poſtquam Conſtantinopolim profectus novem ferme annos ibi commoratus eſt, Romam venit, ubi cum Arretino, qui cum jam antea de ſtudiis literarum Florentiæ contenderat, de *Secretariatus* Apoſtolici dignitate certavit. Quo in certamine quamquam victus diſceſſerit, quod Arretinus molto elegantius ſcribere putaretur, illique multo plures, potentioreſque amici ſtuderent, ſin minus rem, nomen certe *Secretarii* Apoſtolici conſequutus eſt. Claudii Ptolomæi Geographiam, vitaſque Pompeii, M. Bruti, Marii, Ciceronis ex Plutarco deſumtas latine vertit. Extat etiam Epiſtola ad Emmanuelem Chryſoloram, qua Innocentii VII. funus, & Gregorii XII. electio deſcribitur. Alia (inquit Bartholomæus Facius) putatur fuiſſe ſcripturus, niſi eum in ipſo juventutis flore immatura mors oppreſſiſſet.

DO-

DOMINICUS CARDINALIS CAPRANICA.

DOminicus Capranica, Romæ ſummo genere natus, Patavii primum, deinde Bononiæ ab eximiis Præceptoribus eruditus fuit. A Martino V. factus eſt *Cameræ Clericus*, poſtea aſcitus in numerum *Secretariorum Apoſtolicorum*. Poggius inter ceteros Capranicæ collegas recenſet Vincentium neſcio quem., & Jacobum Languiſcum Veronenſem, de quibus nihil præterea Nobis compertum eſt. Non abs re factum arbitror Poggii verba ipſa exſcripta huc referre. „ Inde in Secretariorum „ numerum adſcitus, clariſſimis totius Or- „ bis viris Collega additur, & qui non „ minus dignitatis, exiſtimationiſque ei of- „ ficio attulerunt, quam ipſi ab eo loco „ ornamenti acceperint. Hi fuerunt Leo- „ nardus Arretinus, Cincius Romanus, „ Antonius Luſcus, *Vincentius*, & parens „ meus Poggius Florentinus; cum quibus „ nec ſatis longo intervallo in eum ordi- „ nem lecti, *Jacobus Languiſco Veronenſis*, „ Blondus Forolivienſis, & alii multi ſi- „ mul floruerunt, qui una cum eo ſunt ex- „ tincti. Nam poſtquam a Caliſto, nullo

„ aut

„ aut hominum, aut loci habito reſpectu,
„ ſordidiſſimis multis in eum ordinem lectis,
„ ad cohortis prætoriæ modum numerus
„ eſt inſtitutus, quæ quondam maxima
„ in Curia Romana erat, dignitas eſſe de-
„ ſiit, & in nullo honore haberi. Et qui
„ deinceps rerum potiti ſunt, rati obla-
„ tam ſibi honeſtam cauſſam, quo tan-
„ tam gentium colluvionem comprimerent,
„ ad unum omnibus collatis eum ordinem
„ funditus ſuſtulerunt. Non tamen omni-
„ no deſperandum eſt, futurum aliquando,
„ ut ampliſſimus ordo in antiquam digni-
„ tatem reſtituatur, quandoquidem, &
„ ſumma ipſius loci auctoritas, & memo-
„ ria multorum virorum excellentium,
„ qui maximo ornamento quondam Pon-
„ tificibus fuerunt, aliquos excitaturæ fo-
„ re videantur. „ Quibus honoribus condecoratus fuerit, quas legationes obiverit, quæ prudenter egerit, quæ fortiter tulerit, Ciacconius Tom. 2. aliique tradunt. Quæ ad rem noſtram pertinent, hæc ſunt: hominem eruditum fuiſſe, ac Hiſtoricorum, & Poetarum omnium lectione ita eſſe delectatum, ut nemo magis. Scripſit aliqua pie, neque ineleganter, ſcilicet:

Introductorium de Pontificatu gerendo opus Italice ſcriptum.

De

De arte pie in Chriſto moriendi.
Orationem ad Alphonſum Regem Neapolis.
Tractatum de contemtu mundi.
Pugnam ſpiritualem, & Artem ſerviendi Deo Lingua Italica. Sepultus eſt in Æde S. Mariæ ſuper Minervam hoc Epitaphio.

Sedente Paulo II.
Dominico Capranicenſi
Tit. S Crucis in Hieruſalem
Presb. Cardinali Antiſtiti Firmano
Magno Pœnitentiario
XII. Apoſtolicis Legationibus claro
Pacis Italicæ in annos XXV. conſtitutori
Doctrina, religione, & ſanctis ſemper operibus
Admirabili
Angelus ejuſdem Tit. Cardinalis
Unanimi Fratri
Ac ſibi commune Monumentum hoc fecit
Vixit idem Dominicus ann. LVIII.

ANTONIUS LUSCUS.

ANtonius Luſcus Vicentinus Romam profectus in magna ſui expectatione a Gregorio XI. P. Max. in *Secretariorum* Collegium admiſſus eſt: Quod ex Epiſtola etiam Philelphi conſtat, quæ ita inſcripta eſt: Antonio Luſco Secretario Apoſtolico. Habuit tantam opinionem poeticæ

cæ laudis,ut magno Laurentio Vallæ crimini datum ſit, quod Bartholomæum Politianum (de quo inferius redibit ſermo) Antonio Luſco antepoſuerit. *Scripſit enim heroico verſu Epiſtolas*, atque *Epigrammata* complura, quæ poſtea collecta filius *& ipſe doctiſſimus in octo libros digeſſit. Solutæ quoque orationi adornata eloquentia operam dedit. Scripſit in undecim Ciceronis orationes opus utile, ac vel doctis probatum. Scripſit item exempla quædam & veluti formulas, quibus Romana Curia in ſcribendo uteretur, quæ etiam ab eruditiſſimis viris in uſum receptæ ſunt. Ad multam ſenectutem vixit, nec unquam a Poeticæ ſtudio ceſſavit*. Ita Facius: ſed de Antonio Luſco perhonorifica mentio eſt apud Poggium in lib. *de Varietate fortunæ*, atque apud alios, præſertim vero apud Cardin. Angelum M. *Quirinum in diatriba prælim. ad Franciſci Barbari Epiſtolas*; quem Cardinalem genere, doctrina, pietate, liberalitate vere ſummum honoris cauſſa nomino.

FRATER FRANCISCUS DE BRUNIS FLORENTINUS.

NOn eſt ſilentio prætereundus Franciſcus de Brunis Dominicanæ Familiæ alumnus, doctrina licet Franci, cujus erat

erat germanus Frater, quam ſua illuſtris, atque ab Urbano V. & Gregorio XI. adſcitus ad Pontificias Epiſtolas conſcribendas; ſed vel hujus laborioſi muneris, vel aulicæ ambitionis pertæſus in Monaſterium ſeſe abdidit; unde ab Urbano V. ad Sueſſanum Epiſcopatum evocatus fuit. Quo Epiſcopatu ſeſe abdicare juſſus ab Urbano VI., cui ſuſpectus atque inviſus fuerat, in Monaſterium rediit, ibique obiit, ſepultuſque eſt variantis fortunæ exemplar futurus. Hujus meminit Petrus Monaldus in lib. *de Familiis Florentinis*.

CINCIUS ROMANUS.

CIncius Ruſticus Romanus *Secretarius Apoſtolicus* fuit. Id enim conſtat etiam ex epiſtola Philelphi, quæ menſe Aprili an. D. 1433. inſcripta eſt *Cincio Secretario Apoſtolico*. Scriptorem non inelegantem fuiſſe, intelligi poteſt ex Epiſtola ipſius edita ab Eminentiſſimo Quirino in eadem Diatriba, & ex Oratione ad Imperatorem Sigiſmundum, ex alia Epiſtola, quæ in fine eſt libri illius, qui *Poggiana* inſcriptus eſt. In Vaticana Bibliotheca adſervantur Epiſtolæ Æſchinis a Cincio e græco ad latinum ſermonem traductæ: quod Fabricius igno-

ignoravit. Conſervantur item aliquot ipſius Epiſtolæ ad amicos ſuos conſcriptæ; nempe ad Antonium Luſcum Collegam; ad Fratrem Joannem a Caſtilione Theologum Ordinis Prædicatorum illuſtrem; ad Petrum de Lazandiere, atque ad Coſmum, & Laurentium Mediceos. Schraderus luculentam ejus ſepulchri inſcriptionem affert, quæ hæc eſt:

Cincio Ruſtico Secretario Apoſtolico, Græca Latinaque lingua perito, quavis virtute decorato, & Marcello Ruſtico Urbis Cancellario, Secretario, & Scriptori Apoſtolico, ac Breviatori frugi, literatoque Antonius Ruſticus Avo, & Fratri benemerito P. anno a Nat. Chriſti 1488. *Idibus Martiis*.

PAULUS CAPRANICA.

PAulus Capranica Romanus Dominici, Angelique Capranicæ Card. germanus Frater, fuit ex Martini V. domeſticis, intimiſque familiaribus, ejuſdemque *Secretarius*. Poſtquam ab Epiſcopatu Ebroicenſi in Gallia ad Beneventanam ſedem traductus eſt, intra duodeviginti menſes vita deceſſit an. 1429. die poſtrema Decemb. Sepulchrum ejus marmoreum in Æde S. Marci hac Inſcriptione ornatur.

Deo

Deo omnipotenti Sacrum.
Paulo Archiepiſcopo Beneventano e Capranica
Oriundo, qui ob morum clementiam,
Et præclaras animi dotes Martino V. Pont.
Max. carus, dignuſque, cujus fidei ſecreta ſua,
Et Cardinalis, & Pontif. crederet,
Ad ſummos honores eveheret, majoribus
Suis eximia virtute præluxit, & Sacellum
Moriens e ſuo dotatum Familiæ ſuæ Caprani-
cenſi reliquit, & Nicolao Epiſcopo Firmano
Antonii Fratris Filio inſignibus
Virtutibus conſpicuo honoribus. ampliſſ. a
Summis Pontificibus ornato, Angelus Epiſcopus
Praneſtinus S.Cruc.in Hieruſalem Fratri,
& Nepoti B. M. ob pietatem poſuit.
Ann. Chriſti 1476. Sixto IV.
Pontif. Max.

BARTHOLOMÆUS POLITIANUS.

BArtholomæum Politianum ab Epiſtolis Apoſtolicis fuiſſe quum Eugenio IV. tum Martino V. Pontificibus, narrat V. Cl. Dominicus Georgius in *diſquiſitione* illa ſua erudita, ac non ineleganti *de Nicolai V. Pont. Max. erga litteras, & litteratos viros patrocinio*: & Poetam fuiſſe conſtat vel ex eo etiam, quod ſupra commemoravimus de Antonio Luſco. De hoc homine licet per-

perhonorificam mentionem faciant tum Poggius, qui eum ſuo illo Dialogo *de avaritia* inducit cum hominibus doctis colloquentem, tum etiam Franciſcus Barbarus in Epiſtola, quam ad Poggium ipſum conſcripſit; peſſime tamen & ſentit, & loquitur Leonardus Arretinus, malevolentia magis, an veritate permotus, non facile dixerim. Sed Bartholomæum vanum hominem & ventoſum fuiſſe, ex eo intelligitur, quod magnificentiſſimum e marmore Sepulchrum in Cathedrali Templo Montis Politiani ſibi Donatelli opera affabre eleganterque faciendum curavit. Vani autem homines, & arrogantes plerumque imperiti deprehenduntnr. Juvat Epiſtolam Leonardi Arretini ad Poggium conſcriptam afferre, qua Bartholomæi, ejuſque ſimilium vanitatem atque inſaniam falſe irridet.

LEONARDUS POGGIO S.

Res protinus riſu digna mihi nuper occurrit, dum iter facio in agrum Arretinum. Offendi enim boves ploſtra trahentes, anhelanteſque. In ploſtris columnæ vehebantur marmoreæ, & ſtatuæ duæ non satis fabrefactæ, baſeſque, & arculi, & hyperſtilia, caſuque in ſaltus difficiles conjecta ploſtra expediri non po-

poterant. Circumſtabant vero redemtores cum dolabris, purgantes iter, adjuvanteſque. Tunc ego novitatem rei admiratus, neque enim plostra per eos ſaltus traduci, neque marmora importari conſuerant, acceſſi propius, & percontatus ſum, quid rei eſſet, & quonam illa tam moleſta opera deferrentur. Tunc unus ex redemtoribus me aſpiciens, ac ſimul manu ſudorem a facie abſtergens, pertaeſus credo laboris, ac ſecum ipſe indignans, Dii perdant, inquit, poetas omnes, & qui fuerunt unquam, & qui futuri ſunt. Egoque hoc ejus reſponſum audiens, Quid tibi cum poetis eſt, inquam, aut qua tandem in re tibi moleſti fuere? In eo, inquit, quod hic poeta, qui nuper defunctus eſt, ſtultus nempe homo atque ventoſus, ſepulchrum ſibi fieri marmoreum imperavit. Eaque de cauſa marmora haec Montepolitianum deferuntur, ſed credo perduci nunquam poterunt difficultate viarum. Et ego volens clarius intelligere, Quid ais, inquam? an Montepolitiani poeta quiſquam deceſſit? Non ibi, inquit, ſed Romae; ſepulchrum tamen in patria faciendum ſibi teſtamento providit. Atque eſt imago ejus, quam cernis, altera vero parentis, quam juxta ſe collocari juſſit. Tum ego de patria, & de obitu conjecturam faciens, audieram enim nuper quendam Bartholomaeum Montepolitianenſem Romae in-

interiſſe, pecuniarumque neſcio quid reliquiſſe, interrogavi redemtorem; num de eo loqueretur, illeque hunc ipſum eſſe annuit. At enim, inquam, cur tu poetis ob hunc aſinum maledicis? An tu illum poetam credis fuiſſe, qui nullam neque ſcientiam, neque doctrinam cognovit, ſtultitia vero, ac vanitate omnes omnino homines ſuperavit? Non novi, inquit, illum, dum vixit, nec eum nominari unquam audivi, ſed oppidani quidem ſui poetam illum arbitrantur, & ſi paulo plus pecuniarum reliquiſſet, Deum putarent. Quod ſi non fuit ille poeta, nec maledictum poetis velim. Atque ego tunc abiens conſiderare mecum cœpi redemtoris verba; qui ſtultum hominem atque ventoſum dixerat eum; qui Romæ decedens marmoreum in patria ſibi fieri ſepulchrum imperaſſet. Re enim vera ſic eſt: nemo qui gloriæ ſuæ confidat, de ſepulchro ſibi faciundo unquam cogitavit. Operum enim laudabilium fama, & claritate nominis contentus, ſatis ob hoc ipſum poſteritati ſe ſe putat commendatum. Quid enim ſepulchrum, quod muta res eſt, juvare ſapientem poteſt? Aut quid vilius, quam ſepulchrum memorari, vitam ſileri? Tres eminentiſſimi imperatores variis ſæculis fuiſſe referuntur, Cyrus, Alexander, Cæſar. Quorum Cyrus qui fuit antiquior nedum ſepulchrum inſigne appetierit, ſed teſta-

mento mandavit nullum ſibi ſepulchrum conſtitui, ſed terra humari, affirmans terram flores producere, & ſegetes, & arbores amœniſſimas precioſiſſimaſque efferre, nec ullam generoſiorem ſepulchri materiam reperiri poſſe. Itaque nuda in humo ſepeliri corpus ſuum jubet ſine ullo penitus marmore, aut ſtructura monumento. Recte quidem: virtus enim illius, & facta egregia perennem ſui memoriam pollicebantur futuram. Bella quippe maxima ſingulari fortitudine, induſtriaque confecerat, victorias plurimas glorioſiſſime reportarat, imperium Medis ademtum in Perſas tranſtulerat. Ipſe vero mirabili ſapientia prœditus, vitaque, & moribus, ut ita dixerim, civiliſſimus, optimis legibus, ſanctiſſima diſciplina partum a ſe imperium communierat, ex quo Cambyſæ, & Ochi, & Xerſæ, & Artaxerſæ, & Darii longiſſima, ac potentiſſima ſucceſſione regnaverunt. Hic ergo tantus, & talis imperator humi ſepeliri voluit, marmor autem Parium, aut Numidicum lapidem non quæſivit. Eadem in Cæſare, & Alexandro mens fuit, quorum neutrum de ſepulchro ſibi faciendo videmus cogitaſſe. Facio contumeliam ſummis viris, quos in reprehendendo hoc viliſſimo homine teſtes adduco. Sed tamen ſi excellentiſſimi viri hanc vanitatem ambitioſam cum laude vitarunt, quantum

in

in hac face hominis hæc eſt ſuperbia deridenda? Tu marmora tibi ex longinquo portari, tu ſepulchrum fieri, & ſtatuas tibi ipſi collocari teſtamento jubes? Quo merito quæſo? An ſcientia, quæ in te nulla fuit? An literis, quarum vix quatuor tenebas? An vita, & moribus, qui leviſſimus, ac ſingulari ſtulticia plenus nihil conſilio, cuncta vero temeritate veſaniaque proſequebare? Verum enim ſi non mores, at genus illum honeſtat, dignumque & ſtatua & ſepulchro marmoreo facit, natum ex Patre mereatore circumforaneo, avia obſtetrice, matre fanatica. An propter pecunias ſub terra abſconditas ſtatua dignum te ipſum cenſebas? Hoc ſuberat unum videlicet. Verumtamen has ipſas pecunias Pontifex poſt mortem tuam, cum illæ tandem in lucem venisſent, ut ſibi a te furto ſubtractas repoſcit. Quid ſcribes quæſo in ſepulchro? quæ acta? quas res geſtas inſigniri facies? An pater tuus ut aſinos, & merces circum nundinas agebat? An avia, ut editos in lucem partus tollebat, puerperis ancillabatur? An mater, ut in fanis ſoluto crine volitabat? An tu ipſe, ut pecunias furtim cumulabas? An Pontifex, ut eas pecunias repoſcebat? Hæc eſt ſumma rerum tuarum, hæc e gloria tua atque tuorum, quæ talia ſunt, ut ſi modo quicquam ſaperes, ſi non, ut in omni vita,

ſic etiam moriens ſtulticia ac temeritate delatus eſſes, teſtamento caviſſes, ut tu olim pecunias, ſic etiam te tui ſub terram abſconderent, ne riſus, & querelæ materiam hæc tua ſepulchri vanitas, & ambitio exhiberet.

FLAVIUS BLONDUS.

FLavius Blondus Forolivienſis *Secretarius* fuit Eugenii Quarti, qui una cum Epiſcopo Recinatenſi eum legavit primum ad Florentinos, deinde ad Venetos, qui Flavium (uti narrat Niger) civitate donarunt. Eodem munere functus eſt Nicolao V., Callixto III., & Pio II. Pontificibus. Uxorem duxit Paulam Antonii Michelinii, ſive Muccolinii filiam, de qua perhonorificam mentionem fecit Campanus hoc Epigrammate, ſive Epitaphio.

Hic ſitus eſt Blondus, Priami cui forma, Catonis
Vita, Titi Livj fama, decuſque fuit.
Conjuncta eſt ſancto Conjux pia Paula marito
Fœminei ſexus gloria, ut ille virum.

Sed id impedimento homini fuit, quominus ad ſummos in Aula Romana honores, dignitateſque pervenerit. Romæ mortuus eſt, ac in Aracælitano Templo ſepultus cum hac inſcriptione, quæ Campani fuiſſe dicitur.

Blon-

Blondo Flavio Foroliviensi
Hiſtorico celeberrimo
Multorum Pontt. Rom.
h. e Eug. IV. Nicolai V. Callixti III. Pii II.
Secretario Fideliſſimo
Blondi quinque Filii
Patri Benemerenti unanimes poſuere
Vixit annos LXXV. *obiit pridie Non. Jun.*
An Sal. Chriſtianæ MCCCCLXIII.
Pio Pont. Max. ſibi ſtudiiſque favente.

Huic inſcriptioni Schraderus hoſce addit verſiculos.

Fui non ſum: eſtis non eritis: nemo immortalis.
Moriens ut viveret, vixit ut moriturus.

Scripſit *Romæ triumphantis lib.* X. *Romæ inſtauratæ lib.* III. *de Origine, & geſtis Venetorum: Italia illuſtrata. Hiſtoriam ab inclinatione Romani Imperii ad annum* MCCCCXL. *decades* III. *lib.* XXXI. In Bibliotheca Vaticana adſervantur ejus Scripta *de expeditione in Turcas ad Alphonſum Regem, & de eadem ad Ducem Genuæ.* Brietius, aliique non pauci hominem accuſant, *quod ſollicitior ſcriptionis fuerit, quam veritatis, & ſtuduerit plura dicere, quam veriora.* P. Mabillonius ait, Flavium hunc Eugenio Quarto auctorem fuiſſe, ut epiſtolis Pontificiis a *Chriſti Incarnatione* inſcriberet. Quæ opinio fuit Pauli Middelburgii Epiſcopi Foroſempronienſis,

ſis, & Ciacconii, ac Papebrochii, aliorumque.

MAFFÆUS VEGIUS.

MAffæus Vegius Laudenſis natus eſt anſal. MCCCCVI., ſive, ut *auctori Dictionarii Critici* videtur, MCCCCVII. Ab Eugenio Quinto *Magiſter Brevium*, a Martino autem Quinto *Datarius*, & *Baſilicæ Vaticanæ Canonicus* factus eſt. Ita Volaterranus l. XXI. pag. 490. nec non Bollandiſtæ *Præfat. lib. Maffæi Vegii de præſtantia Baſilicæ Vaticanæ*. Orator, & Poeta fuit maxime inſignis, & Nicolao V. apprime carus, cujus Nicolai Epitaphium ſcripſiſſe Vegium narrat Torrigius *Grotte Vaticane*; in quo res a Nicolao Quinto Pontifice geſtæ fere omnes deſcribuntur.

Hic ſita ſunt quinti Nicolai antiſtitis oſſa,
Aurea qui dederat ſæcula, Roma, tibi.
Conſilio illuſtris, virtute illuſtrior omni,
Excoluit doctos doctior ipſe viros.
Abſtulit errorem, quo ſchiſma infecerat orbem:
Reſtituit mores, mœnia, Templa, Domos.
Tum Bernardino ſtatuit ſua ſacra Senenſi,
Sancta Jubilei tempora dum celebrat
Cinxit honore caput Federici, conjugis aureo,
Res Italas, icto fœdere, compoſuit.

At-

Attica Romanæ complura volumina linguæ
Prodidit: en tumulo fundite thura ſacro.

Scripſit *de ultimis Æneæ geſtis, & obitu: Antoniados lib.* IV. *verſibus heroicis: de morte Aſtyanactis librum unum. Philalethen, ſeu Dialogum de veritatis amore. De Puerorum inſtitutione lib.* VI. *De vita, & obitu Beatæ Monicæ. Vitam S. Nicolai Tolentinatis: De fœlicitate, & miſeria Palinuri, & Charonis: Vitam B. Petri Cœleſtini: De rebus antiquis memorabilibus Baſilicæ S. Petri Romæ. Vitam S. Bernardini Senenſis.*

Dicitur fuiſſe maxime pius erga memoriam S. Auguſtini, in cujus Romano Templo Sacellum exædificandum curavit, quod B. Monicæ S. Auguſtini Parenti dicatum voluit, cujus Sanctiſſimæ Fœminæ ibi Reliquias ex Hoſtia Romam uſque tranſlatas pie diligenterque collocavit, & Chriſtianorum venerationi expoſuit. Mortuus eſt an. ſal. MCCCCLVIII. uti Niceronio videtur.

JOANNES AURISPA.

JOannes Auriſpa Siculus *apud Nicolaum Pontificem Secretarius in honore fuit. Ingentem librorum tum Græcorum, tum Latinorum numerum congeſſit. Epiſtolarum librum edidit. Opuſcula nonnulla Luciani, ac Xeno-*

phon.

phontis librum, qui Oeconomicus inſcribitur, in latinum traduxit, quem Cicero adoleſcens, ut ſcriptum reliquit, e græco in latinum converterat. Ita Facius. Hieroclem in Pythagoræ carmina, quæ aurea appellant, latinum reddidit. Philelphi amiciſſimus fuit. Laurentius Valla, & Antonius Panormita eum collaudant. At Giraldus *Dialog.* I. *de Poetis ſuorum temporum* ita de Auriſpa loquitur: *Joannes Auriſpa Siculus orator in aliquo Poetarum ordine reponi poteſt, quippe qui græce, & latine probe doctus eſſet. Carmina tamen ejus, quæ ipſe legi, neſcio quid Sicularum gerrarum habere videntur*. Fuit enim eo tempore, quo nondum exquiſitæ literæ in lucem redierant. Mortuus Romæ eſt an. ſal. MCCCCLIX. annum prope nonageſimum agens. Quod conſtat ex l. II. Commentariorum Pii Secundi, qui Commentarii Joannis Gobelinii nomen præferunt.

NICOLAUS PEROTTUS.

NIcolaus Perottus Saxoferratenſis latinis ac græcis literis eruditus fuit. Hunc *Secretarium Apoſtolicum* fuiſſe, quum multa alia, tum illud declarat, quod in Brevi Callixti III. legitur, quod datum eſt an.

an.ſal. mccccLvi. *Cum neceſſe ſit Nos interdum pro noſtris, & Romanæ Eccleſiæ negotiis mittere ad diverſas mundi partes dilectum filium nobilem virum Nicolaum Perottum, Poetam laureatum, Secretarium noſtrum, & noſtri Sacri Lateranenſis Palatii Comitem &c.*

Cardinalis Beſſarionis amiciſſimus fuit; ſed illi intempeſtivo officio ſuo Pontificatum ademiſſe dicitur. Nam ejus in Conclavi poſt Pauli II. obitum contubernalis tres Cardinales, qui in Comitiis multum auctoritate pollebant, quique ſua Beſſarioni ſuffragia deferebant, excluſit, cauſatus ab eo ſtudiis intento admitti neminem. Illi ſubirati diſcedunt, ſtudiaque ſua omnia deferunt ad Cardinalem Franciſcum a Ruvere eligendum, cui Sixto IV. nomen inditum fuit. Adeo vel parvæ res magnum in Comitiis momentum afferunt ad repentinam voluntatum inclinationem! Sed Perottus an. ſal. 1458. Archiepiſcopus Sipontinus creatus, obiit anno ſal. 1480. Extat Epitaphium, quod Gentili ſuo Torquatus Perottus ponendum curavit, quo Epitaphio Nicolai vita fere omnis contineatur.

D. O. M.

Nicolao Perotto Saxoferratenſi, ob reconditam eruditionem, linguarum principum peritiam,

tiam, ſingularemque facundiam, nec non illuſtria rei litterariæ monumenta, Beſſarioni in primis Card. Sapientiſs. eximie charo, tum Friderico III. Imper. Auguſto a conſiliis, & ab eodem Poetica laurea Bononiæ ornato, inde Eugenio IV. Nicolao V., Callixto III., & Pio II. Max. Pont. præcipue ob egregie in Orientali Eccleſia cum Romana tempore Ferrarienſis, & Florentini Concilii unienda navatam operam longe chariſſimo, Umbriæ Tuſciæque Præſidi, de Chriſtiana Republica, univerſa Italia, patriaque optime merito, cujus iſta majoribus, tyrannide extincta, libertatem ac felicitatem debet, Torquatus Perottus, Urbani PP. VIII. a cubiculo intimo, Gentili ſuo L. M. P. anno Domini CIƆIƆCXXIII.

Quæ ſcripſit, quæque e Græco in latinum vertit, affert idem Facius, nec non Niceronius, Jovius, Ughellius, &c.

ANDREAS FLOCCUS.

Andreas Floccus Canonicus Florentinus Eugenio IV. fuit a *Secretis*. Hunc hominem mirum in modum commendat Blondus cum in *Epiſtola ad Leonardum Arretinum*, tum in ea parte *Italiæ Illuſtratæ*, qua præclari Florentiæ viri memorantur. Teſtatur enim, Floccum fuiſſe eloquentia optimum, edi-

editoque de Magiſtratibus opere patriam exornaſſe. Qui liber falſo L. Feneſtellæ auctoris veteris nomine divulgatus, & ab ipſo ad Brandam Card. Placentinum inſcriptus diu fuit in manibus hominum, neque tanti erroris prolata, neque profligata falſitas; Lucius enim Feneſtella, qui Tiberio Imperatore vixit, qui nam potuit Epiſcoporum, & Archiepiſcoporum mentionem facere, qui nam librum ſuum inſcribere Card. Placentino Brandæ, qui Joanne XXII., & Eugenio IV. floruit? Tanta erat eorum temporum caligo!

HORATIUS ROMANUS.

DE Horatio Romano mentionem fecit Pius Secundus *Europa* c. LVIII. p. 459. *In Homeri vero Poemate, quod heroico carmine latinum fieri magnopere cupiebat,* (Nicolaus) *quum plurimi ei morem gerere conarentur, unus tantum inventus eſt, qui acri ejus judicio ſatisfaceret, Horatius Romanus.* Scribatum Apoſtolicum *ea de re conſequutus, magniſque pollicitationibus illectus, Iliadem aggreſſus, nonnullos ex ea libros latinos fecit, dignos, quos noſtra miraretur, priſca non improbaſſet ætas.*

RA-

RANUCCIUS ARRETINUS.

Ranuccius, ſive Rinuccius, ſive Renuccius Caſtilionenſis, quem Joannes Albertus Fabricius *Rimitium* vocat (longe alius ab Alamano Rinuccinio nobiliſſimo, doctiſſimoque cive Florentino, cujus multa extant opera) Caſtilione ortus eſt Oppido Arretinæ Ditionis: Laurentii Vallæ Præceptor fuit; atque inter Apoſtolicos Nicolai Pontificis *Secretarios* adlectus. Quod ex eodem Valla facile intelligitur, qui adverſus Poggium quum ſcriberet, hæc ait: *Et Tu* (Poggi) *me Secretariis inviſum dicere audes? quorum duo, Auriſpa, atque* Rinuccius, *ut ſuo in græcis literis diſcipulo gloriantur, ita ego invicem Præceptoribus?* Æſopi fabulas, & Plutarchi opuſculum, *Quid Principem deceat*, latine vertit, & illas quidem Cardinali Tit. S. Suſannæ, qui poſtea Pontificatum adeptus, Nicolaus Quintus appellatus eſt, hoc Cardinali Condulmerio inſcripſit, qui deinde Eugenius IV. fuit. Hujus mentionem facit vir cl. Dominicus Georgius in ſua illa de Nicolao V. *Diſquiſitione* eruditionis pleniſſima.

JA-

JANNOTIUS MANETTUS.

JAnnotius Manetti Florentiæ natus die quinta Junii 1396. ex pervetuſta nobilique Familia, abſolutis Philoſophiæ, Theologiæ, ac Matheſeos ſtudiis, græcæ linguæ operam dedit, in qua deinde mirum in modum excelluit. Philoſophiæ Doctor diſcipulum habuit Jacobum Ammanatum noſtrum, qui poſtea creatus eſt Cardinalis; tum inter Senatores cooptatus honorificentiora Patriæ munera domi foriſque obiit. Cum Romam veniſſet, quo tempore Fridericus coronatus eſt a Nicolao V. creatus eſt Eques, quem honorem, antea ſibi ab Alfonſo Neapolis Rege delatum, recuſaverat. Ne mille Floren. aureorum multam perſolveret, ſibi irrogatam, quod cum nonnullis Principibus, apud quos legationem obierat, amicitiam contraxiſſet, ſponte patria exulavit. Nicolao V. fuit a *Secretis* annuo 600. num. aureorum ſtipendio, tum Callixto III. ac Pio II. Hic non eſt ſilentio prætereundum quod Dominicus Georgius, ſupra quem memoravimus, de Jannotio Manetto narrat: *Manettus in reditu a legatione Neapolitana, quam pro Florentinorum Republica obierat, Nicolaum Pontificem adiit, a quo inſcius omni-*

nino in eorum ordine principe loco lectus eſt, quibus arcana traduntur, & quos vulgo Apoſtolicos Secretarios appellabant, & liberaliter eidemManetto ad ſe accedenti Pontificium ejus muneris diploma tradidit: qui a Florentinis licentia impretrata, ad Nicolaum Pontificem venit, a quo tanti fuit, ut ſexcentos aureos quotannis, præter eam pecuniæ ſummam, quam ex præfectura ſecretorum capiebat, ex Apoſtolico ærario ei aſſignarit. Denique cum apud Alfonſum Regem ſeſe recepiſſet Neapoli, diem extremum obiit die 26. Octobris ann. 1456. ſed ejus oſſa Florentiam in Ædem S. Spiritus tranſlata ſunt. Præter græcas, fuit etiam latinis hebraicisque literis eruditus, ſcripſitque non pauca, quæ refert Naldus in ejus vita, & Bartholomæus Facius, aliique.

PETRUS NUCETAUS.

HUnc Petrum Nucetanum, ſive Noxetanum *Secretarium Apoſtolicum* fuiſſe teſtatur Philelphus ſua Epiſtola, quæ inſcribitur *Pietro Nucetano Apoſtolico Secretario*; Quam Epiſtolam hiſce verbis concludit: *Vale, & me Sanctiſſimo Domino noſtro commenda.* Hunc Pius Secundus in Commentar. lib. 1. pag. 111. teſtatur ſibi faviſſe, ut Nicolai S. Crucis Cardinalis, & Apoſtolicæ Sedis Legati *Secretarius* fieret. PE-

PETRUS CANDIDUS DECEMBRIUS.

PEtrus Candidus Decembrius Magiſter Brevium fuit Nicolai Quinti, ad quem confugerat, quum Mediolani adverſa fortuna uteretur. Ejuſdem Nicolai Pontificis auſpiciis Appiani Alexandrini libros latinos ab eo factos fuiſſe accepimus. Vertit etiam e Græco *Platonis Politicorum libros* x. *ejuſdem de amicitia librum unum*: denique *libros ſupra* CXXVII. *vulgaribus exceptis* conſcripſit, uti in Epitaphio ejus legitur. Horum plerique perierunt. Mortuus eſt Mediolani an. ſal. MCCCCLXVII. quum annos vixiſſet octo & ſeptuaginta. De hoc loquuntur Volaterranus, Bartholomæus Facius, Cotta in Muſæo Novarienſi, Mabillonius, Muratorius, Dominicus Georgius &c.

PIUS SECUNDUS PONT.

AEneas Sylvius Piccolomineus, qui Pontifex factus Pius Secundus dictus eſt, natus eſt ann. ſal. 1405. in Corſiniano loco ignobili agri Senenſis, qui locus deinceps, tanti Pontificis ortu nobilitatus, a Pio accepto nomine, *Pientia* dicitur, & eſt civitas. *Secretarius trium Pontificum*,

(ut ait Bartholomæus Facius) *Felicis* (Pſeu-do - Pontificis) *Eugenii, ac deinde Nicolai, a Friderico Imperatore Romanorum in Secretarium, & Conſiliarium receptus eſt*. Callixtus Tertius eum Cardinalem creavit ann. ſal. 1456. quo facto magnam ab Alphonſo Aragoniæ Rege, ab Imperatore, ceteriſque Germaniæ Principibus gratiam inivit. Pontifex eligitur anno 1458. ſtatimque de bello Turcis inferendo cogitat. Huic tanto bello, quod magnis impenſis, magniſque laboribus compararat, ut intereſſet ipſe, & præeſſet, Anconam profectus, ibi diem ſupremum obiit ann. 1464. Poeta, Orator, Philoſophus, Theologus inſignis fuit, multaque ſcripſit, quæ ab eruditis hominibus collaudantur; videlicet *Epigrammata nonnulla: de poteſtate Concilii Baſilienſis: de ortu Nili: de ſtudio Venandi: de Fato: de Præſentia Dei: de Hæreſi Bohemorum: de Inſtitutione artis Grammaticæ: Hiſtoriam Bohemicam: Orationes triginta & duas ad Reges & Principes: de Clade Univerſalis Eccleſiæ: de Erratis Baſileenſium: de Defenſione Poetices: de dictis, & factis clarorum Virorum ad Alphonſum Regem: Coſmographia: de pravis Mulieribus: remedium amoris: Epiſtolas &c.* Floridus tamen Sabinus ita de eo ſcriptum reliquit: *In hiſtoria eſt nonnullis*

ex

ex recentioribus ordine poſtponendus, *orator argutus*, *vehemens*, *candidus*, *Poeta itidem non vulgaris*. Pii Secundi vitam conſcripſit Joannes Antonius Campanus, quæ edita eſt *Tom*. 3. *Rerum Italicarum part*. 2. *pag*. 970.

JOANNES TORTELLIUS.

Joannes Tortellius, patria Arretinus, ob præclaram doctrinam inter Apoſtolicos Cubicularios, Subdiaconos, ac *Secretarios* a Nicolao Pontifice adſcitus eſt: quem etiam Æneas Sylvius *de Europa cap*. 8. ait conſiliorum, & curarum Pontificis omnium participem fuiſſe. Scripſit *Commentariorum de Orthographia dictionum e Græcis tractarum opus*, ac Nicolao Pont. Max. dedicavit; quod opus prodiit primum Venetiis an. 1461. Laurentius Valla ſumma cum laude hominem appellat *Præfat. in Libros Elegantiarum*. Habuit ab eodem Pont. Nicolao, cui apprime carus fuit, Præfecturam Bibliothecæ Vaticanæ. Philelphus hujus rei teſtis eſt ea epiſtola, quæ ſcripta eſt ad Leodriſium Cribellium, & in qua dolet eandem Bibliothecam antea fuiſſe fœdum in modum expilatam. Vide Volaterranum *lib*. 21. *Anthrop*. & Philelphum *in epiſt*.

FRANCISCUS PHILELPHUS.

FRanciſcus Philelphus Tolentinas, Chryſoloræ Byzantini auditor, & gener, & græcarum, latinarumque literarum apud Venetos, Florentinos, Senenſes, Bononienſes, Mediolanenſes doctor eximius, quum Romam forte veniſſet, Neapolim profecturus, neque Pontificem adire cogitaret, a Petro Nocetano ad Nicolaum adducitur; a quo benigne exceptus, aureis nummis quingentis donatus eſt, & in *Secretariorum* Apoſtolicorum numerum honoris cauſſa relatus. Extat ejus epiſtola ad Nicolaum Arcimboldum data id. Sept. 1453. hujus rei teſtis:

Haſce ad Te literas dedi ex Tolentino, unde poſt octiduum arripiam ad vos iter tum equeſtribus inſignibus, & poetica laurea ornatus, tum Secretarius Apoſtolicus &c.

Huic Philelpho promiſerat Nicolaus *ædes in Urbe Roma pulcherrimas, lautiſſimum prædium in Agro Romano, quod ſatis eſſet ad opipare, & pro dignitate alendam univerſam familiam, & præterea aureorum nummum decem millia, quæ deponerentur apud quem Philelphus ex omnibus menſarium delegiſſet, quæ illi continuo numerarentur, ſi duo illa*

illa carmina Homeri, Iliada, atque Vliſſeam latine reddidiſſet. At nunc immanes hi ſumtus (ſi Deo placet) in muſicorum greges fiunt, atque oblectamenta otioſorum.

LAURENTIUS VALLA.

DE Laurentio Valla, qui Romæ natus origine Placentinus fuit, hoc accepimus ex Codice quodam Vaticano, qui a Dominico Georgio, quem ſæpe antea commemoravimus, in appendice Monumentorum ad vitam Nicolai Quinti affertur: *Illum fuiſſe inter Grammaticos ætatis ſuæ exquiſitum, & diligentem adeo, ut unicus fere puritatis latinæ obſervator vellet cenſeri: multis in Vrbibus Italiæ Rhetoricam, ac Grammaticam docuiſſe, Genuæ, Papiæ, Mediolani, Neapoli, ubi propter contentionem ortam inter ipſum, & Bartholomæum Fatium Spedienſem, qui Antonii Panormitæ fovebatur patrocinio, ſub Alphonſo Aragonum, ac Siculorum Rege diutius eſſe non potuiſſe; ob quam æmulationem Romam ad Nicolaum Pontificem acceſſiſſe, a quo quum propter alia, tum propter elegantiarum, quem ſcripſit, librum honeſte exceptum fuiſſe, & muneribus donatum amplis, inter quæ officio* SCRIPTORIÆ APOSTOLICÆ. *Ob Thucydidem ex Græco latinum factum a Nicolao quingentos aureos accepiſſe:*

Fuiſſe ei cum omnibus non agreſtem, neque inhumanam contentionem, præterquam cum Poggio Florentino, in quem Invectivam reſcripſiße: Summe omnium Quintilianum amaviſſe, eumque etiam Ciceroni antepoſuiſſe (vides dignam Grammatico ſententiam!) *Canonicum factum eſſe Eccleſiæ Lateranenſis: Denique ſtudioſum fuiſſe, & linguæ veteris latinæ defenſorem: Ita Vigerinus Abbas in eodem Cod.* Hunc tamen non ita eleganter ſcripſiſſe teſtantur non pauci; & Jovius ait, res Ferdinandi ab eo perinde eſſe conſcriptas, quaſi auctor non fuiſſet libri Elegantiarum. De eo mortuo dictum eſt, quod apud inferos jam amplius

Non audet Pluto verba latina loqui.

GEORGIUS TRAPEZUNTIUS.

GEorgium Trapezuntium in *Secretariorum Apoſtolicorum* numerum a Nicolao V. relatum fuiſſe narrant Æneas Sylvius *de Europa cap.* 58. & Volàterranus *Commentar. lib.* 21. *pag.* 497. Multa e græco in latinum vertit, eodem jubente Pontifice, cui omnino quidem non ſatisfecit. Quæ de liberalitate Nicolai erga Georgium commemorantur in Dialogo, ea ſcripta reliquit Angelus Colotius in quibuſdam Adverſariis, quæ in Vaticana Bibliotheca adſervantur. Ceterum Franciſcus

ciſcus Barbarus hominem magnopere collaudat: non ita plerique alii. At Leo Allatius *in Diatriba de Georgiis* I. lib. & ſeq. de latinis illius verſionibus ſermonem inſtituens quid in his laude, quidve reprehenſione dignum ſit, docet. Nemini autem dubium eſt, quin Trapezuntius homo fuerit natura importunus, difficilis, & iracundus adeo, ut palam in Theatro Pompeii, in conventu omnium Collegarum, Poggium verberibus a Georgio male multatum narret Jovius. Quod certe Laurentius Valla in ſua Invectiva Poggio exprobravit. Quare non mirum eſt, ſi Pontifice a ſe abalienato, ad Alphonſum Regem Neapolim ſe contulerit; unde rediens, & Pontifici a Philelpho reconciliatus, Romæ tandem deceſſit an. ſal. MCCCCLXXXV., quum vixiſſet annos XC. ſepultuſque eſt in Templo S. Mariæ ad Minervam. Chriſtianus Fridericus Boernerius in libello ſatis erudito, quem *de doctis hominibus Græcis in Italia literarum Græcarum inſtauratoribus* Lipſiæ edidit anno CIƆIƆCCI. hos Epitaphii ejus verſiculos affert:

Hac urna Trapezuntii quieſcunt
Georgii oſſa; parum diis amici,
Quod acri, & nimium procaci lingua
Platonem, Superis parem, petivit.

Qui tamen verſiculi non extant in ſepulchro, cujus inſcriptionem præter nomen Trapezuntii, totam eſſe vetuſtate attritam Leo Allatius narrat.

JACOBUS AMMANNATUS
LUCENSIS CARD.

JAcobus Ammannatus, Cardinalis Papienſis dictus, Lucæ natus obſcuris parentibus ſed *mente bona* præditus Romam venit Nicolao V. Pont., & Card. Firmano primum fuit ab epiſtolis: deinde factus eſt *Secretarius Apoſtolicus* a Callixto III., ſed aut nullo, aut tam tenui ſtipendio, ut ipſe ante Pontificatum Pii Secundi in ſua quadam epiſtola fateatur, vix, & ne vix quidem habuiſſe, *unde tonderetur*. A Pio Secundo Pontifice ſumma omnia eſt aſſequutus, quæ in Dialogo commemorantur; idque quatuor annorum ſpatio. Multa ſcripſit tum ligata, tum ſoluta oratione: Commentarios præſertim, & Epiſtolas vere plenas Senatoriæ cujuſdam & libertatis, & dignitatis. De Commentariis autem ſatis ſit judicium Jacobi Minutoli Lucenſis perdocti hominis afferre, quod in epiſtola quadam ſua ad Jacobum Volaterranum pronunciavit: *Fremant omnes licet, dicam quod ſentio, unum fuiſſe Papienſem noſtra ætate, a quo hiſtoria ſcribi,*

ſcribi, & potuerit, & debuerit. Paucis annis, antequam moreretur, etiam Epiſcopatu Lucenſi auctus eſt. Vixit annos 57. & mortuus eſt in oppido Laurento apud Vulſinienſes die x. Sep. anno ſal. 1499. quod ab ignobili Piceno medico potionem acceperat, quæ illum occidit miſerandum in modum; ſepultus eſt in Templo s. Auguſtini. Nunc in atrio Cœnobii Auguſtiniani ſepulchrum ejus extat, quo ſepulchro hæc inciſa inſcriptio legitur.

Luca ortu, Sena lege fuit mihi Patria; nomen
Dum vixi Jacobus, mens bona pro genere.
Papa Pius ſedem Papienſem detulit, idem
Cardineo ornavit munere, gente, domo.
Vivite qui legitis: cæleſtia quærite: noſtra
Hæc tandem in cineres gloria tota redit.

Cardinalis teſtamento caverat, ut prope ſepulchrum Pii Pontificis ſepeliretur. Hoc teſtamentum Sixtus IV. irritum fecit, juſſitque Cardinalem in Auguſtiniano Templo, ut diximus, ſepeliri. Quare deminutum Epigramma fuit, abraſique hi duo verſiculi, qui ante extremum Diſtichon ponendi erant.

Quem colui vivens non linquo mortuus: Hic ſum,
Et prope ſancta Patris Filius oſſa cubo.

Prope ſepulchrum Jacobi Cardin. extat eodem in atrio alterum, quod ille Matri ſuæ po-

ponendum curavit, & in quo verſiculos hoſce ſuos incidi juſſit.

Viva Deo, defuncta mihi, Conſtantia Mater,
Quos poſui hic elogos, quæ monumenta Tibi,
Ultima ſunt Fili Papienſis munera: Teſtor,
Defunctæ, & vivæ, quod potui, id tribui.

Vitam Cardinalis Ammannati conſcripſit Jacobus Volaterranus, qui ei fuit ab epiſtolis: nec non V. Cl. Sebaſtianus Pauli Lucenſis Congreg. Matris Dei Clericus Regularis *in Diſquiſitione hiſtorica de Patria, & rebus geſtis Jacobi Ammannati*, quæ etruſco ſermone coſcripta Lucæ prodiit an. ſal. 1722.

GASPAR VERONENSIS.

GAſpar Veronenſis a Callixto Tertio in *Secretariorum Apoſtolicorum* ordinem adſcitus eſt; id quod ipſe teſtatur in vita Pauli Secundi ab eodem conſcripta. Muratorius vir ſane ipſe clarus *in Præf. in vitam ejuſdem Pontificis p. 2. t. 3. Rerum Italic. pagin.* 1023. Gaſparem appellat *virum obſcuri nominis*. At contra doctiſſimus vir Scipio Maffæus *lib. 3. de Scriptoribus Veronenſibus* hominem magnopere collaudat. Præceptor fuit Rhoderici Cardinalis Borgiæ, ejus, qui poſtea Pontifex fuit, de cujus minus grato erga ſe animo conqueritur. Sic enim ſcriptum

ptum reliquit: *Hic* (ſcilicet Cardinalis Borgia) *in benemeritos gratiſſimus pernoſcitur, præter quam Gaſparem Veronenſem, quem ſæpe negligere videtur, & parvi facere, qua in re non parum a recta via recedit*. At Cardinalem Papienſem noſtrum laudat, quod curaverit, ut Pius Secundus, apud quem ille auctoritate, & gratia valebat plurimum, ſibi publice docendi munus daret, annuo centum nummum aureorum ſtipendio decreto. Ait enim: *Gratiſſimus in amicos veteres Jacobus Ammannatus, præſertim in Gaſparem Veronenſem, cum ambo Callixti Tertii Secretarii fuiſſent, & ſumma benevolentia juncti, curavit, ut publice conductus Gaſpar aureos centum quotannis aſſequeretur, tum Poetas, tum Oratores lectitans*. In Bibliotheca Caſanatenſi adſervatur commentarius Gaſparis in Juvenalem.

JACOBUS PASSARELLIUS.

JAcobum Paſſarellium *Secretarium Apoſtolicum* fuiſſe ex eo conſtat, quod Jacobus Volaterranus *in Diario Romano* ad annum 1479. pag. 101. ſcriptum reliquit: *Ad ſextum & viceſimum diem Novembris cooptatus ſum in ordinem Secretariorum Pontificis, & Apoſtolicæ Sedis de numero ſenario parti-*

ticipantium in loco Jacobi Cæſenatis, qui ad Imolenſem Eccleſiam, licet abſens, deſignatus fuit. Innocentius Octavus Jacobum ad Henricum Septimum Britanniæ Regem Legatum miſit, a quo tantam gratiam iniit, ut *Conſiliarius Regius* factus fuerit, & regiæ gentis inſignibus ornatus: Quæ cauſſa fuit, quamobrem ille hoſce ſepulchro ſuo verſiculos incidi juſſerit.

Eſt Roſa, ſunt pardi, ſunt lilia munera Regis
Brittanni; meruit hoc mea magna fides.

Mortuus eſt Menſe Auguſto an. 1496. Marſilius Ficinus eum eruditiſſimum hominem appellat; de quo legendus etiam Ughellius.

ANTONIUS JACOBUS VENIERIUS.

DE Antonio Jacobo Venierio Recinatenſi afferimus teſtimonium Jacobi Volaterrani, qui *in Diario Romano* ad an. 1479. ita ſcripſit: *Obierat per eos dies Auguſto menſe Comenſis Cardinalis S. Clementis apud Recanetum, ortus ſui, & agri Piceni civitatem; quo per æſtatem diverterat. Antonius Jacobus ei nomen fuit, gente Veniera. Fuerat hic Romæ* Apoſtolicorum diplomatum Scriptor, *inde Syracuſanus Antiſtes, a Pio Secundo*

do in Hiſpaniam miſſus, ubi ab Hiſpaniæ Rege honore eſt auctus, & ad Eccleſiam Legionenſem translatus, atque ab eodem Rege Orator ad Pontificem Paulum II. qui Pio ſucceſſerat, deſtinatus. Defuncto Paulo, Sixtus IV. ſucceſſor eumdem Comenſi Eccleſiæ uberiori præfecit; ac poſtea ſecundo Pontificatus anno Cardinalem creavit. Vir erat acris ingenii, magnæ ſolertiæ, linguæ liberæ, & intrepidi animi, ideoque Pontifici, & Mæcenati parum gratus.

JOANNES GOBELINIUS.

QUi primus, & unus Gobelinium, Bonnæ Vicarium, Pii Secundi *Secretarium* fuiſſe tradidit, is fuit Franciſcus Bandinus Senenſis Archiepiſcopus. Sed unius Scriptoris auctoritas tanti apud nos ponderis eſſe non debet, ut Gobelinium inter *Secretarios Pontificios*, præſertim qui clari fuerint, adnumerandum putemus. Certe apud Scriptores ceteros mirum hoc de homine ſilentium; & mirum quidem omnibus videri debet, tum Pium II., cum ejuſdem cariſſimum Secretarium Ammannatum noſtrum in tam multis, quas ſcripſerunt, epiſtolis nunquam hujuſce Secretarii meminiſſe. Bene fortaſſe Aubertus Miræus *in Auctario ad Trithe-*

themium opinatur, Joannem Gobelinium Amanuenſem fuiſſe ipſius Pii II. & hiſtoriam in libros tributam duodecim, quæ a Pio conſcripta fuerat, emiſiſſe veluti ſuam, non eodem ignaro Pontifice.

Edita autem Romæ fuit an. 1584., & 1589. nec non Francofurti an. 1614.

GORUS SENENSIS.

HUjus Gori, ſive Gregorii Senenſis meminit Gaſpar Veronenſis, qui eum in *Apoſtolici Secretarii munere* quinquaginta millia nummum aureorum ſibi lucratum eſſe narrat, *ſine cujuſquam querimonia, aut aliquo ſuo crimine. Secretarius* fuit Pii Secundi, & eundem eſſe opinor, cui Philelphus epiſtolam ſuam quandam inſcripſit: *Gregorio Lollio Secretario Apoſtolico*.

LEONORUS BONONIENSIS.

DE Leonoro Bononienſi ita Gaſpar idem Veronenſis in *vita Pauli Secundi* pag. 1025. *Latinis literis græcas Bononienſis adjecit, atque adeo probe eas, pulchreque novit ... ut æque græce loquatur, ac latine: quod paucos inter Italos novimus eſſe aſſequutos. Audivit enim Leonorus Theodorum Theſſalonicenſem*

ſem ejus linguæ peritiſſimum, & non ignobilem Philoſophum... Poſt Pii II. obitum apud benigniſſimum Paulum Secundum vivere ſtatuit., non tamen, quemadmodum prius, in Brevibus Pontificiis conſcribendis, quæ formam epiſtolarem habent, ſed cubicularius jam evaſit. Extant etiamnum aliquot Leonori epiſtolæ quum græcæ, tum latinæ, quæ MS. in Bibliotheca Vaticana adſervantur.

BAPTISTA REATINUS.

IN *Secretariorum Apoſtolicorum* numero fuiſſe Baptiſtam quendam Reatinum idem tradit Gaſpar Veronenſis *in vita Pauli II.* pag. 1048., ubi ait: *Scribit & ornate Baptiſta Reatinus Scriptor Apoſtolicus*.

NICOLAUS SANDONNINUS.

NIcolaus Sandonninus Lucenſis Paulo II. fuit a *Secretis*. Cum deinde ab eodem Pontifice Mutinenſis Epiſcopus factus eſſet, nonniſi poſt diuturnas graviſſimas contentiones cum Borſo Ferrariæ Duce in Epiſcopatus poſſeſſionem pedem poſuit. Diœceſana Synodus a Nicolao habita maxime celebratur, commendanturque in primis leges latæ *de Clauſura Monialium, ac de Matrimo-*

trimoniis per tres feſtivos dies in Eccleſia publice nunciandis. A Sixto IV. in Galliam miſſus controverſias inter Ludovicum Galliæ Regem, Carolumque Burgundiæ Ducem feliciter compoſuit. Denique anno 1479. a Mutinenſi Sede ad Lucenſem translatum fuiſſe conſtat, ubi multos annos vixit ſplendide atque magnifice, ita tamen, ut, quod tribuendum eſt Epiſcopali officio, fidei, & religioni, minime prætermitteret. Ejus doctrinæ teſtes habemus Campanum, Papienſem, alioſque illius ætatis Scriptores plurimos. In Tabulario Canonicorum Lucenſium, quod omnium in Italia propter antiquitatem celeberrimum, extat oratio, quam Sandonninus nomine Reipublicæ Lucenſis habuit coram Innocentio VIII., qui nuper creatus fuerat Pontifex Maximus, latinæ eloquentiæ atque obſequii pleniſſimam. Exceſſit e vivis an. 1499. non ſine maximo luctu Civium, Præſul ſane ornatiſſimus, & (quæ non ultima laus exiſtimatur) Principibus apprime carus, præſertim vero Ferdinando Neapolitano Regi, qui Nicolaum magnopere dilexit, omnique honore digniſſimum cenſuit.

JOAN-

JOANNES ANTONIUS DE BUXIS.

SEcretarius is fuit Sixti IV., & Bibliothecarius, ac demum Epiſcopus Alerienſis, de quo Volaterranus ita ſcribit: *Joannes Antonius Præſul Alerienſis in librorum locis emendandis jure laudatur*. Strabonem autem quam diligentiſſime emendavit. Mortuus eſt Romæ an. 1475. uti ex inſcriptione ejus ſepulchri conſtat, quod in Templo Sancti Petri ad Vincula poſitum eſt. En inſcriptionem.

Jo Ant. Epiſcopo Alerienſi Jen. Genē de Buxis Patria Viglevanen Xiſti IV. Pont. Max. Ref. Bibliot. Secretarioque; Venerando Senatui ac toti Eccleſiæ caro; Qui fuit pietate fide litteris inſignis; De patria Parentibus amicis & omnibus benemeritus, Jacobus Fr. Germ. pientiſſime vixit an. 57. m. 6. d. 12. obiit an. Jubilai 1475. prid. non. Feb.

BENEDICTUS MAFFÆJUS.

HUnc Benedictum Maffæjum, Veronæ ſummo genere natum, *Secretarium* Sixti IV. fuiſſe, adeoque dictandis Apoſtolicis literis præpoſitum accepimus ex Schradero; qui ejus inſcriptionem ſepulchri affert. *Bene-*

dicto clara Familia Patriciorum Veronenſium Maffaa genito Apoſtolic. literar. major. praeſ. dictan. virtutis ergo a Sixto IV. XII. viro creato, qui vixit annos 65. menſes 11. dies 19. xv. Kal. Julii.

DOMITIUS CALDERINUS.

DOmitium Calderinum in Calderia natum, qui locus eſt ignobilis in agro Veronenſi, a Raphaele Volaterrano *Commentar.* lib. 20. pag. 777. *Secretarius Apoſtolicus* appellatur; & propter ſingularem eruditionem dignus fuit, qui in eo numero reponeretur. Nam, ut ait Barthius in *Statium*, fuit *primus, qui hoc tempore Poetas duriuſculos diligentius coeperit enarrare, & in eos commentarios edere admodum juvenis*. Hoc declarat commentarius ipſius elegans in Papinium Statium, de quo ipſe in *Praefat.* ait: *Incidi in libros V. Sylvarum Papinii Statii, opus granditate heroica ſublime, argumento varium, doctrina remotiſſimum, quod nemo ante nos aut auſus eſt, aut potuit attingere*. Hominem arrogantem fuiſſe, & maledicum omnium obtrectatorem narrat Volaterranus *ib. Hujus ego, quamquam eram familiaris, vitium unicum livoris, atque obtrectationis in omnes doctos non praeteribo, di-*

gnus

gnus propterea, *ut de Lælio Quintilianus ait*, *vita longiore*, *ac ingenio meliore*. Mortuus eſt Romæ admodum juvenis an. 1477. hoc eſt Eugenio IV. Pontifice. Solemne illi factum funus, quo Academici omnes Romani pulla veſte convenere ad exequias cohoneſtandas. Inter Angeli Politiani carmina habes illius Epithaphium, quod eſt.

Hunc Domiti tumulum ſiccis qui tranſit ocellis,
Vel Phœbo ignarus, *vel male gratus homo eſt*.
Intulit hic vatum cæcis pia lumina chartis:
Obſtructum ad muſas hic patefecit iter.
Hunc Verona tulit docti Patria illa Catulli:
Huic lethum atque urnam Roma dedit juveni.

Quo vero mortis genere, aut quo ætatis anno non ſatis inter Scriptores conſtat. Nos Lucium Phoſphorum ſequimur, qui in Epigrammate ita cecinit.

Te ſcelerata lues ſexta Trieteride nondum
Bis Domiti elapſa mittit ad Elyſios.

ANDREAS TRAPEZUNTIUS.
FRANCISCUS NOZERANUS.
MARCELLUS RUSTICUS.
GASPAR BLONDUS.

HOs omnes fuiſſe *Secretarios Apoſtolicos*, luculentus ejus temporis teſtis Jacobus Volaterranus in Diar. ad annum 1479.

confirmat. Andream vero Trapezuntium Georgii filium fuiſſe, & filiam præterea hunc habuiſſe, quæ nuptui data eſt Fauſto Magdalenæ Poetæ illi Romano, quem Leo Decimus dilexit plurimum, Jovius teſtatur. De Marcello autem Ruſtico (nam de Franciſco Nozerano nihil invenimus præterea) habemus inſcriptionem, quam ſupra attulimus, quum de Cincio ageremus; & Gaſparem Blondum facile exiſtimamus unum eſſe ex iis quinque filiis, qui Flavio Patri ſepulchrum poſuerunt, & quos Leander Albertus doctiſſimos fuiſſe ait.

JACOBUS VOLATERRANVS.

DE hujus familia varia eſt opinio, quem alii Maffæja e gente, alii e Gerarda, idque probabilius, Volaterris natum eſſe ajunt. Illud conſtat, fuiſſe ab epiſtolis Jacobi Ammannati Cardinalis Papienſis, in quo error eſt Voſſii palmaris, qui Jacobum Volaterranum eundem facit, atque Jacobum Ammannatum. Mortuo Cardinali Papienſi, a Sixto Quarto in *Secretariorum* ordinem cooptatum ſe eſſe ait ipſe, & ex Codice Vaticano 3912 brevem eruimus Orationem, quam ipſe Jacobus ad Collegas habuit, quo die cooptatus eſt, quæ affertur: *Ampliſſimi,*

&

& ſpectatiſſimi Viri, Patres & Domini mei. Voluit Sanctiſſimus Dominus noſter pro ſua Clementia, deſignare me Secretarium ſuæ Sanctitatis, & Sanctæ Apoſtolicæ Sedis, ac in veſtrum Collegium, & ordinem cooptare, in locum Reverendi Patris D. Jacobi de Caſena electi ad Imolenſem Eccleſiam. Licet autem virtus, & merita mea non ſint ejuſmodi, propter quæ ſim meritus aſſumi ad ampliſſimum munus, tam propter veſtras virtutes, quam Collegii majeſtatem; tamen confiſus in Deo, a quo bona cuncta procedunt, & qui dat affluentur ſperanti in ſe ſapientiam, & doctrinam: confiſus in Clementia Sanctiſſimi Domini Noſtri, quæ immenſa eſt, ut ſcitis: confiſus quoque in veſtra humanitate, quam intellexi hactenus, nunc gratum eſt experiri; ſpero ita me habiturum, ut Pontificem non pœniteat diſignationis: Illas etiam admiſſionis. Et ex hoc tempore, Patres Ampliſſimi, non modo ut collegam, ſed ut filium obſequentiſſimum me, ſalva muneris dignitate, trado & offero Veſtris Paternitatibus, a quibus peto cum omni humilitate, & reverentia, qua decet, in Collegium admittant, & recipiant, juxta ſeriem, & decretum Literarum Apoſtolicarum, & Proceſſus inde ſequuti, ad laudem Dei Omnipotentis, & exaltationem, & honorem ſacri hujus Collegii.

Alia tamen ſtylo ſcripſit minus inelegan-

ti. Hunc etiam fuiſſe ab Innocentio Octavo ad Mediolani Ducem, ad Rempublicam Florentinam, Regemque Neapolis Ferdinandum legatum; à Leone deinde Decimo Epiſcopum factum Aquinatem, Concilioque Lateranenſi Quinto propterea interfuiſſe, & nonaginta prope annos natum Romæ obiiſſe an. CIƆIƆXVI. Ughellius teſtatur.

LEONARDUS DATHUS FLORENT.

FUit hic *Secretarius* Pauli Secundi, & Sixti Quarti Pontificum, ejuſque Leonardi Fratris filius, qui, Martino V. Pontifice, Magiſter fuit Generalis Ordinis Prædicatorum. Multa ſcripſit tum verſu, tum proſa, homo ingenii præſtantia, & morum ſuavitate commendatus, de quo Verinus lib. 2. ita ait.

Tranſieram imprudens Leonardi Carmina Dathi,
Qui pede Romano, numeriſque ligavit etruſcis
Heroas, Lyricoſque modos ſub pondere rerum,
Dum ſacra Pontificis tractat myſteria Pauli.

Mortuus eſt Romæ an. MCCCCLXXII. ſepultuſque eſt in Æde S. Mariæ ad Minervam cum hac Inſcriptione: Leo-

Leonardo Datho Civi Florentino
Viro doctiſſimo optimoque
Pauli II., & Sixti IV. Secretario
Epiſcopo Maſſano . Vixit ann. LXIV.
Menſ. duos CIↃCCCCLXXII.

Qua ex Inſcriptione, & ex Ughellio fuiſſe illum conſtat Populoniæ, & Maſſæ Epiſcopum. Sed v. cl. Salvinus Salvinius, qui Canonicorum Florentinorum vitas conſcripſit, antedictæ Inſcriptionis Auctorem reprehendit, quod Leonardum Dathum, qui & Callixti III. & Pii II. *Secretarius* fuit, ſolum Pauli II. & Sixti IV. *Secretarium* faciat. Id autem conficit ex *actis quibuſdam*, quæ in Tabulario Florentino aſſervantur, ubi poſtridie Kal. Sept. MCCCCLVII. Nicolaus quidam Corbitius inducitur quaſi Procurator *Domini Leonardi de Dathis D. N. Secretarii*; tum etiam ex *mandatis*, quæ die XIV. Maii MCCCCLX. Reſpublica Florentina ſuis ad Callixtum III. gratulandi cauſa Legatis dederat, quæ ita habent: Præterea *farete raccomandato ſtrettamente alla Santità del Papa Meſſer Lionardo Dati noſtro Cittadino, e ſuo Secretario*. Magni hæc ponderis ſunt, ſed non ejuſmodi, ut Inſcriptionem, quæ illa ætate curata fuit, ſtatim erroneam eſſe pronunciandum ſit, præſertim cum Franciſcus

Philelphus an. 1464. hoc eſt Pauli II. Pontificatus anno primo, ita de recenti Secretarii munere gratuletur: *Cum tibi gratulor, Leonarde Dathe, tum mihi in majorem modum, & lætor, & gaudeo, quod ea tibi tandem illuxit dies, qua & tibi poſſis uſui eſſe maximo, & amicis &c.* At Salvinius fortaſſe (pace tanti viri dixerim), aut ignoravit, aut oblitus eſt non unum eſſe genus Secretariorum; alii enim *honorarii* erant, alii *re* id munus exercebant. Callixto III. & Pio II. Pontificibus Dathus *Apoſtolicus Secretarius* fuit honore, & nomine; Paulo II. & Sixto IV. Pontificibus *Scriptor fuit Pontificiarum Epiſtolarum nomine & effectu, & emolumento*. Atque hujuſce unius Secretariatus rationem habuit Auctor Inſcriptionis, qui eadem, qua Dathus, ætate floruit, neque propterea ſtatim, ac temere accuſandus tamquàm aut erroris, aut negligentiæ reus.

MATHIAS PALMERIUS.

HUnc *Secretarium* fuiſſe Sixti IV. Jacobus ait Volaterranus *in Diar. ad ann.* MCCCCLXXXIII. & Martinellius confirmat in *Roma ex ethnico ſacra pag.* 224. qui hanc ejus etiam attulit Inſcriptionem:

Ma-

Mathiæ Palmerio Piſano
Abbreviatori, & Secretario Apoſtolico
Qui eloquentia eruditione græca
Latinaque claruit
Et vitæ probitate innocentia
frugalitateque
Præſtitit: Vixit annos LX.
Silveſter Frater P.

Ariſtæam, nonnullaque alia e græco in latinum opera tranſtulit: De bello etiam Italico ſcripſit, & mortuus eſt die XIX. Sept. MCCCCLXXXIII.

AUGUSTINUS STACCIOLUS, SIVE STACCOLUS URBINAS.

QUÆ de hoc Auguſtino Seraphini filio e nobili Staccolorum familia in Dialogo attulimus, habemus ex Præfat. Jo. Franciſci Magini, qui curavit edenda ejus Carmina thuſce conſcripta ann. MDCCIX. Bononiæ, neque præterea eſt, quod addamus.

JOANNES PETRUS ARRIVABENIUS.

JO. Petrus Arrivabenius Mantuanus Guidi Baldi Urbini Ducis Romæ Orator cum eſſet, ab Innocentio VIII. ſit Urbini Epiſco-

ſcopus,ſibique a *Secretis*. Sanctæ ſedis nomine Legationem obiit apud Ferdinandum Neapolis Regem, qua perfunctus curas omnes in adminiſtratione Urbinatis Eccleſiæ diligentiſſime contulit. Ex Literis Politiani ad eum ſcriptis conſtat non mediocri eruditionis laude floruiſſe. Jam ſenex Urbini deceſſit, ſepultuſque eſt in Æde Maxima, ubi duplex Inſcriptio cl. Antiſtitis memoriam immortalitati commendat. Inſcriptio ſepulchralis ſic habet.

Jo. Petr. Arrivabenius Mant. trium Rom. Pontt. Domeſticus, & unius ex ipſis apud Regem Ferdinandum Orator ac Urbinas Epiſc. hoc Sepulc. ſibi faciendum curavit. Obiit A. D. MDIIII. *vix. an.* LXIIII. *& mens.* XI. *ſedit ann.* XIII. *& m.* VII.

Altera Inſcriptio marmorea e Columna proſtat.

Jo. Petri Arrivabeni Mant. viri Nobilit. Morib. Doctrina æque clari, Divini cultus Propagatoris, Eccleſiæ hujus vigilantiſſ. Præſulis, proximique Sacelli DD. Mart. Turo. & Thom. Cant. Epiſcopis dicati Fundatoris piæ memoriæ poſitum.

BAR-

BARTHOLOMÆUS SCALA COLLENSIS.

BArtholomæus Scala humili genere natus eſt Colle Etruriæ Oppido. Primus illi ad honores aditus fuit contracta cum Coſmo Seniore, Petroque Mediceis neceſſitudo. A Florentinis Civitate donatus, in ea Republica *Secretarii* & Cancellarii munere perfunctus eſt, atque inter Decemviros cooptatus. In ſolemni ad Innocentium VIII. Legatione orationem habuit adeo gratam Pontifici, ut ab eodem Eques auratus, Romæ Senator, ac *Secretarius Apoſtolicus* factus ſit. Florentiam redux ſummos Reipublicæ honores ac Magiſtratus obtinuit. Ita enim ad Politianum æmulum ſcribens ſibi gratulatur; *Interea Florentinus Populus ad Prioratum me evexit, deinde ad Vexilliferatum, tandemque & in Senatorium me Ordinem, equeſtremque collocavit, tanto profecto Suffragiorum conſenſu, ut nihil eſſe factum unquam popularius multi putarent &c.*

Quamquam autem Politiano, qui cum perpetuas ſimultates exercuit, Eraſmo, Joſepho Scaligero peſſimus latinitatis Auctor viſus ſit, ſua tamen ætate plurimi a plurimis factus eſt. Cum jamdiu ex podagra laboraret, tandem Florentiæ obiit ann. 1497. ſepultuſque eſt in

in Templo Virginis ab Angelo ſalutatæ.

Opera quæ ſcripſit hæc ſunt. *Hiſtoria Florentinorum*: *Vita Vitaliani Borrhomai ad Petrum Medicem*, cum Epitaphio ejuſdem Vitaliani: *Oratio ad Innocentium VIII. Oratio pro imperatoriis militaribus ſignis dandis Conſtantio Sfortiæ Imperatori*: *Apologi centum ad inſtruendam vitam accommodati*: *Epiſtolæ*, *carmina*, *Dialogus de conſolatione*, qui dicitur *Coſmus*: *De rebus moralibus*, *Fragmentum Pſalmorum. Apologia contra vituperatores Florentiæ*. Eam protulit in lucem Petrus Crinitus nolente ipſo auctore (ut colligitur ex duabus Criniti epiſtolis eidem Apologiæ præfixis,) & edidit Florentiæ an. 1496. *in fol.* quæ editio rariſſima.

Quamplurimas ſcripſit epiſtolas, quarum partem inſeruit ipſe *Scala in Collectione Coſmiana*, ſeu inter epiſtolas, & carmina a diverſis compoſita in laudem Coſmi Medicis Senioris. Aliæ leguntur epiſtolæ Ang. Politiani lib. V. epiſt. 9. 10. 12. 14. 16. & inter illas Auguſtini Dathi lib. 1. pag. 137. 138. Sermones in Politianum ſcripſiſſe teſtatur Poccianтus *Script. Florent.* & Eclogas tres, quarum una de *Arboribus* carmine hexametro exarata, poema potius, quàm Ecloga dicenda eſt. Sed multo plura ſcripſit, quæ inedita ſunt. Extant MS. in

in Biblioth. Medicea. Poema feciſſe ad imitationem Lucretii ſcribit Pocciantus. Plura vide apud Zenum *diſſert. Voſ.* to. 2. pag. 260. a quo hæc omnia collegimus.

HIERONYMUS BALBANUS.

Hieronymus Balbanus Lucæ ortus ex antiqua, nobiliſſimaque Familia, quæ non paucos præſtantes virtute viros tulit ad præſidium ac ornamentum illius Reipublicæ. Is fuit homo doctus, atque, ut iis temporibus, ſane in ſcribendo elegans, & propterea Innocentio VIII. Pont. Max. ab *Epiſtolis*. A quo factus Epiſcopus Peruſinus anno poſt Romæ obiit Alexandro VI. Pontifice. Extant latinæ aliquot ejuſdem Epiſtolæ ſcriptæ non ineleganter.

LEONARDUS GRYPHIUS.

Leonardus Gryphius Romanus, ſive ut alii putant Beneventanus, Sixto IV. fuit ab Epiſtolis. Primum Epiſcopus Eugubinus factus fuit, deinceps ad Beneventanam Eccleſiam multo opulentiorem translatus. Obiit an. 1485. Ejus mentionem fecimus, ne iis ſermo daretur, qui ejus nomen ſæpe inter Secretarios Apoſtolicos legerunt. Cæterum quid

quid ſcripſerit, & quomodo ſcripſerit ignoramus.

WILLELMUS CAORSINUS.

Willelmus Caorſinus Duaci natus in Belgio Rhodi annos quadraginta Procancellarii munere perſunctus eſt. Rebus in celeberrima Rhodi obſidione an. 1480. fortiter geſtis ſtrenuus propugnator interfuit, atque Rhodiorum Equitum nomine Legationes obiit duas, alteram, ut adverſus præpotentes Turcarum vires opem a Paulo II. P. M. imploraret; Alteram poſtquam Innocentius VIII. renunciatus eſt Pontifex, ut ei gratularetur, Equitumque Rhodiorum Rempublicam commendaret. Accidit perjucunda Pontifici oratio Caorſini gratulatoria. Itaque Comes Palatinus eſt factus, ac pro veteri more inſtitutoque Pontificum ſibi adjungendi homines latina eloquentia præſtantes, inter *Secretarios Pontificios* relatus. Illud animadverſione dignum videtur, quod in ea oratione ad Innocentium converſus: *Nec parvi pendes*, inquit, *Rhodiam Urbem tutari, quæ avitos cineres reconditos poſſidet, Genitorique ortum dedit*. Quibus ex verbis nobiliſſimæ Cyborum familiæ origo innoteſcit. Obiit an. 1501. Caorſini memine-

nere inter alios Bohourſius in vita Cardin. Buſſonii gallice ſcripta, & Abbas Vertotius in hiſtoria Equitum Rhodiorum. Commentarium vero, quæ Caorſinus in Rhodi obſidione res fortiter geſtas deſcribit, mirum in modum commendat Caſſandra Fidelis in ſuis ad Petrum Buſſonium magnum Hieroſolymitanæ militiæ Magiſtrum literis. *Quæ omnia Gullielmus Caorſinus tuus elegantiſſima complexus eſt hiſtoria, dignus ſane cum perſpicua rerum fide, tum ſermonis candore atque elegantia, qui inter veteres potius, quam recentes, reponatur Scriptores, dignus & tu qui a tanto celebrareris homine. Gratulor itaque tuæ felicitati, Princeps clementiſſime, gratulantur Chriſtiani omnes, qui publicam, & privatam ſalutem tibi deberi fatentur.*

Omnia Caorſini ſcripta Ulmæ ſunt edita uno volumine; videlicet.

Guillelmi Caorſini Rhodiorum Vice-Cancellarii obſidionis Rhodiæ urbis deſcriptio.

De Terramotus labe, qua Rhodii affecti ſunt.

Oratio in Senatu Rhodiorum de morte Magni Turci habita pridie Kal. Jun. MCCCCLXXXI.

De caſu Regis Zyzymi Commentarium.

De celeberrimo fœdere cum Turcorum Rege Bagyazet per Rhodios inito Commentarium.

De

De admiſſione Regis Zyzymi in Gallias, & diligenti cuſtodia, & aſſervatione exhortatio.

De translatione ſacræ dexteræ S. Jo. Baptiſtæ Chriſti Præcurſoris ex Conſtantinopoli ad Rhodios commentarium. Accedit oratio in laudem ejuſdem Præcurſoris.

Ad Sum. Pont. Innocentium VIII. oratio habita coram eodem Pontifice, ac ſacro Senatu Prælatorum, & Curialium præſentia adſtante V. Kal. Feb. MCCCCLXXXV.

De traductione Zyzymi Sultani Fratris Magni Turci ad Urbem commentarium.

Volumen ſtabilimentorum Rhodiorum Militum Sacri Ordinis Hoſpitalis S. Joannis Hieroſolymitani.

BARTHOLOMÆUS FLORIDUS ARCHIEP. CONSENTINUS.

HUjus infœlicis *Secretarii* hiſtoriam ſcripſit Joannes Burchardus *in Diario Curiæ Romanæ ſub Alexandro VI.* qui ait: *Feria V. XIV. Septembris circa horam quintam noctis Sanctiſſimus Dominus Noſter vocato R. P. D. Bartholomæo Florido Archiepiſcopo Cuſentino Secretario ſuo, eum capi facit, & carceribus Sancti Angeli mancipari.* Et deinceps: *Feria 2. Octobr. fuit ſecretum Conſiſtorium, in quo*

quo lectus eſt Proceſſus contra D. Archiepiſcopum Cuſentinum Sanctiſſimi D. N. Secretarium habitus, & confeſſio per eum facta: Eodem die in ſero Bartholomæus Floridus, olim Archiepiſcopus Cuſentinus, depoſitus eſt omni habitu, & veſtibus ſuis, & indutus gonella loco diploidis de panno albo groſſiſſimo, duplicata longa ad medium palmum ſupra genua, uno pari caligarum albarum de panno groſſo, uno pari calceorum coraminis groſſiſſimi, gabbano de panno viridi longo ad terram, & bireto duplo albo, & data ſibi in manus imago Crucifixi. Sicque veſtitus ductus eſt ad locum ſepulturæ Adriani, ſomajocho nuncupatum, pro perpetuis carceribus ſibi deputatum, in quo parata ſibi fuit lectica ex tabulis more ſolito compoſita, & deſuper poſitus paleritius, & materatium cum duabus Sclavinis, & dati ſibi Breviarium, Biblia, & Epiſtolæ. Item unum Barrile aquæ, tres cacchiate panis, unum boccale olei, & lucerna pro lumine. Mandatum fuit per Papam, quod ſingulis diebus duobus vel tribus debeat idem incluſus per Caſtellanum ejus nomine viſitari, & panem, & aquam pro ejus victu, & oleum pro lumine ſibi miniſtrare. Relatum fuit, ſingulis diebus Sanctiſſimum D. N. miſiſſe ad prædictum Cuſentinum electum Tullenſem, & alios familiares ſuos, qui ſecum in

ſcacchis luderent, ac ipſum convenientes perſuaſionibus inducerent ad confitendum ſe plura Brevia ſine Pontificis juſſu expediviſſe, ut Pontifex per id ſe de aliis ſuo juſſu expeditis, quæ Regem Hiſpaniarum irritaverant, excuſaret, ac ſi etiam eo inſcio expedita eſſent. Quod ſi ipſe Cuſentinus faceret, eum exaltaturum, & majoribus beneficiis remuneraturum; & hujuſmodi perſuaſionibus Cuſentinum præmiſſa confeſſum eſſe, & eo facto dictos Tullenſem, & alios ad eum nunquam rediiſſe. Et deinceps: *Feria XIII. Jul. obiit Bartholomæus Floridus, olim Archiep. Cuſentinus, & Sanctiſſimi D. N. Secretarius in Caſtro s. Angeli, & in ſero portatus fuit ad Eccleſiam B. Mariæ Traſpontinæ ſine lumine aliquo, & ibidem ſepultus ſine aliqua ordinatione Eccleſiæ.* Hanc hiſtoriam barbare quidem, ſed ſimpliciter enarratam damus legentium curioſitati.

HADRIANUS CARDINALIS CORNETANUS.

S*Ecretarium* fuiſſe Hadrianum Alexandri VI. narrat idem Burchardus in eodem Diario, ubi ait: *Sabbato XIV. Octobris Sanctiſſimus D. N. recepit in Secretarium ſuum ſecretum in locum Cuſentini R. P. D. Adrianum*

num Caſtellenſem de Corneto Clericum Cameræ &c.

Hunc Pierius Valerianus *in Dialog. de literatorum infœlicitate*, *emunctiſſimæ latinitatis auctorem* appellat; de quo etiam ita ſcribit: *Beneficio Alexandri VI. Pontificis Maximi*, *cui fuerat a ſecretis, ad id honoris* (Cardinalatus) *evectus*, *ſub Julio Secundo Pontifice Maximo*, *mox exul factus*, *& acerbiſſimis percuſſus edictis*, *annos aliquot in Germanicis Rhætorum alpibus obſcura*, *& ſordida peregrinatione delituit. Defuncto mox Julio*, *eique Leone ſuffecto*, *profaniſſimæ in talem Principem conjurationis conſcius fuit*, *qua patefacta*, *veniaque ab humaniſſimo Pontifice impetrata*, *diplomateque abſolutionis accepto*, *ſuæ ſtimulo conſcientiæ exulceratus*, *noctu clam fugam arripuit*, *neque quo abierit*, *neque ubi ſit*, *quatuordecim jam annorum ſpatio quiſquam potuit explorare. Conſtans autem opinio eſt*, *eum inſuto in interiorem thoracem auro oneratum*, *comitis famuli perfidia oppreſſum*, *auroque ſurrepto*, *cadaver in ſolitarium aliquem locum abjectum occultari*. Locus autem, ubi exulavit, Ripa eſt oppidum ad Benacum in agro Tridentino, ibique in Templo Mariæ Aſſumptæ inſcriptio legitur Polydoro cuidam Caramico familiari ſuo ab eodem Hadriano poſita.

Exulat Adrianus: Tu jam Polydore quieſcis,
Æternumque vales: nobis dira omnia reſtant.

Quod ſemen ipſi fuit malorum omnium. Scripſit dum exularet, *de ſermone latino*, in cujus libri præfatione ad Carolum Principem Hiſpaniæ ita ait: *Erat in animo proſequi captum jampridem opus ſacros veteris inſtrumenti libros ex Hebræo ad verbum in latinum ſermonem vertendi, ſed quum me procella temporis in Tridentinas rupes, quo Judæi ob Simonis cædem ne aſpirare quidem audent, detruſerit, atque animus inquies nihil agere non poſſet, hæc ſum adgreſſus*. Scripſit etiam carmina *de venatione*, *& de itinere Pauli II.* nec non deſcriptionem ædium ſuarum, quas prope Vaticanum exædificandas curavit.

SIGISMUNDUS DE COMITIBUS.

Sigiſmundus de Comitibus e familia Trincia Fori Flaminii ortum duxit anno CIↃCCCCXXXII., ſi verum eſt, octogenarium obiiſſe, fuitque, ut affert Durantes Doria, qui Familiæ Trinciæ hiſtoriam conſcripſit, Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI., & Julio II. *ab Epiſtolis*. Poeta

ta fuit atque Orator inſignis, ſcripſitque hiſtoriam ſui temporis in decem, & novem libros tributam, quæ tamen nunquam in vulgus prodiit. Sigiſmundum plerique auctores laudant, ſed inſtar maximæ laudis illud eſt, quod Petrus Bembus in libro de *Guido Ubaldo Feretrio, deque Eliſabetha Gonzagia Urbini Ducibus ad Nicolaum Theupulum* ſcriptum reliquit: *Nam is* (is autem erat Julius II. Pont. Max.) *& Sigiſmundum unice diligit, apud ſeque habet, atque in ſcribendis Epiſtolis præclara ejus opera utitur: in quo difficile eſt, quantum unus omnes excellat, quum ſcriptionis elegantia, & candore ſtyli, tum plane diligentia & fide.*

Jacobillus, qui res ſuorum civium diligentiſſime inveſtigavit, ſcripſiſſe etiam affirmat *nonnullos Commentarios in Decades Flavii Blondi, aliaque non pauca tum ſoluta, tum ligata Oratione*. Sed præter hiſtoriam *Epiſtolas latinas duas, Elegiam unam, verum etiam Epigramma, Hendecaſyllabos Italico ſermone conſcriptos*, cætera adhuc deliteſcunt. In Tabulario Vaticano habetur ſatis prolixa ejuſdem declamatio *pro Secretariis Apoſtolicis* adverſus Advocatos Conſiſtoriales.

Abſtemius meminit etiam *Carminis* a Sigiſmundo editi in laudem Ludovici Toſca-

ni. Obiit Romæ, ſepultuſque eſt in Aracælitano Templo, ubi hæc inſcriptio extat.

Giſmundo de Comitibus
Fulginati noſtri temporis
Hiſtoriographo celeberrimo Julii II. Pont. Max.
Secretario, merito ac unanimiter Ludovico
Nepoti
Adoleſcenti vita functis an. D. MDXLVII.
d. XXII. *Auguſt.*
Monumentum piiſſimæ ſorores poſuere. cumque
ex Concilii
Decreto licitum foret hoc parvum ob memoriam
Reſtaurarunt.
An. ſal. MDLXV. *idib. Aprilis.*

JOANNES FRANCISCUS DE COMITIBUS.

JOannes Franciſcus de Comitibus, quem Giſmundus a conjuge *Allegrezza degli Atti*, habuit, Patri ſucceſſit, fuitque Julio II. & Clementi VII. *ab Epiſtolis*. Ita de ipſo ſcriptum legi: *Magnifico D. Joanni Franciſco ex Comitibus, Nobili primario Fulginei Secretario Scriptorique Apoſtolico digniſſimo.*

AN-

ANTONIUS URSUS VENETUS.

HUnc *Secretarium* Apoſtolicum fuiſſe accepimus ex inſcriptione ſepulchri, quod in Templo s. Marcelli poſitum eſt quum illi, tum Joanni Michaelio Patritio Veneto s. Angeli Cardinali, cujus Antonius familiaris fuit. Huic homini aliquam in ſcientia Juris Pontificii laudem tribuunt Sanſovinus, eo libro, qui inſcribitur, *Venetiæ illuſtratæ*, & Fuſcarenus, vir nobilitate, atque eruditione præſtantiſſimus, eo libro, quem de Literatis Venetis nuper edidit.

En Inſcriptionis pars, quæ ad ipſum pertinet.

Joann. Michaelio Patritio Veneto
Card. S. Angeli &c. &c. &c.
Antonius Urſus Venetus Secretarius Apoſtolic. Epiſcopus Agienſis familiaris pientiſſ. ſicuti fide ac ſingulari amore totius ſuæ vitæ tempore adſtitit, ita & in morte ab hac ſua gratiſſ. ſubjectione inſeparatum videri cupiens conditorium Domino ſuo ſeque ſub illo tumulari teſtamento mandavit. Qui Innoc. VIII. Alexandri VI. Pii III. Julii II. Pontiff. Re-

ferendarius ſumma integritate, doctrina, religione, juſtitia, vixit annos LXXII. *ob.* 28. *Sept. an.* MDXI.
Jacobus Fr. Benemerentib. Poſ.

LUDOVICUS PODOCATHARUS.

LUdovicus Podocatharus ex pervetuſta nobiliſſimaque familia Cypri natus, poſtquam Patavii humaniores literas, ſeverioreſque diſciplinas egregie didiciſſet, Romam ſe contulit, ubi primum ab Alexandro VI. Epiſcopus Caputaquenſis, deinde *Secretarius Apoſtolicus*, denique creatus eſt Presbyter Cardinalis Tit. S. Agathæ in Suburra. Quamquam in ſepulchrali Inſcriptione nulla ſit mentio, tamen Archiepiſcopatu etiam Beneventano ornatum fuiſſe ſatis conſtat, quam Sedem nunquam adiit, quod Romæ Signaturæ Brevium præeſſet. Optima dum vixit ſemper uſus eſt valetudine. Ciacconius Romæ, alii apud Olduinum Mediolani obiiſſe tradunt, dum ad Hiſpaniarum Regem proficiſceretur. In Templo S. Mariæ de Populo, in quo Sacellum extruxit, annuoque ad quotidianum ſacrificium cenſu dotavit, extat marmoreum ſepulchrum cum hac Inſcriptione.

Lud.

Lud. Podocatharo. Cyprio. Presb.
Tit. S. Agathæ Card. Caputaquen.
Philoſophor. illius tempeſtatis doctiſs.
& eloquentiſſ. in re Eccleſiaſtica gu-
bernanda multos annos difficillimis
temporibus ſumma prudentiæ judicii
integritatis laude verſato, ejuſque er-
go ampliſſimæ dignitatis præmia opti-
mis Patrum quibuſque expoſtulantib.
adepto, dignoque omnium ſententia
majora accipere, qui maxima eſſet
conſequutus.
Vix. ann. LXXV.

CAROLUS VERARDUS.

Vitam Caroli Verardi Cæſenatis fermè omnem complectitur ſepulchralis Inſcriptio, quæ Romæ in Æde S. Auguſtini adhuc legitur.

D. O. M.

Carolo Verardo Archidiac.
Cæſenati hujus in Patria dignitatis
Auctori
humanarum divinarumque rerum peritiſſ.
IV. Pont. Max. a cubiculo

L

Literiſque Apoſtolicis
dictandis ultra ciſque Alpis
Honoribus ampliſſ. honeſtiſſime
functo.
Vix. an. LX. *obiit anno ſæculari*
M. D. Idibus Decembris.
Camillus Eques Pontificius
Sigiſmundus Hippolytuſque
Patruo B. M. Poſ. Curante Marcellino
Alumno æterno dolore
adflicto.

Quanta vero latinitatis laude Verardus floruerit, ſatis documento eſt Comœdia illa, ſive potius Dialogus latine proſa oratione ſcriptus; in hujus præfatione Cardinalem Raphaelem Riarium Rom. Eccleſiæ Camerarium alloquens, in cujus ædibus, quæ nunc ad Cancellariam Apoſtolicam pertinent, Theatro præpoſitus antea fuerat, *Unius* (inquit) *dumtaxat diei, quo videlicet Urbs Granata Baudelis Regis bello jam fracti, fameque fatigati deditione* (a Ferdinando Catholico) *recepta eſt, acta complexus ſum, hiſtoriamque interlocutionibus, perſoniſque ita contexui, ac diſtinxi, ut totam rem, ita uti geſta eſt, poſſet Populus Romanus non ſolum auribus percipere, verum etiam oculis intueri*. Tanto autem Patrum ac Populi ſilentio,

lentio, & attentione recepta eſt, tantuſque favor ac plauſus ſubſequutus, ut jamdudum nihil æque gratum ac jucundum auribus, oculiſque ſuis oblatum fuiſſe omnes faterentur.

Tragi-Comœdiam, quæ *Fernandus ſervatus* inſcribitur, a Marcellino Verardo Fratris Filio verſibus Jambicis ſcriptam, Carolo Verardo magna ex parte tribuendam eſſe arbitror. Hic enim Petrum Mendozam Toleti Archiepiſcopum, & Hiſpaniarum Primatem in præfatione hujus operis alloquens inſidias Barcinonæ Ferdinando Catholico factas, machinationibus Dæmonis tribuit, quæ Divini Numinis ope ac vi in nihilum recidiſſent, atque hanc materiam eſſe, ait, ſcriptione dignam, & in qua præclara quæque ingenia deſudarent. Itaque totam eam digeſſit, & perſonis variis, quas induxit loquentes, diſtinxit, Marcellinoque, qui Poeſi mirifice delectabatur, tradidit verſibus, & poeticis coloribus, ſalva rerum dignitate ac veritate, pingendam, exornandamque. Marcellinus Patrui conſiliis paruit: Tragicomœdia hæc poſtulantibus duobus Regiis Legatis Bernardino Carvallio, & Joanne Medina, altero Badayocio, altero Aſturicæ Epiſcopo, recitata Romæ eſt coram Alexandro VI. Pont. Max. & Cardinalibus,

libus, atque ea voluptate excepta eſt, ut *facile appareret eos omnes vel ſola fama virtutum Fernandi Regis illectos omnia, quæ ad ejus laudem dicerentur, aut fierent, ſtudioſe audire, & cernere.*

Perſonæ, quæ inducuntur loquentes, eorum temporum ſtylum atque ingenium produnt. Sunt enim *Pluto, Alecto, Tyſiphone, Megæra, Regina Iſabella, ejus nutrix, Jacobus Apoſtolus, Ferdinandus, Petrus Mendoza Cardinalis, Ruffus Sycarius*: Quamquam Joannes Mariana lib. XXVI. fuiſſe affirmat Joannem Canariarium Cathalanum.

HENRICUS BRUNUS.

Henricus Brunus Aſtenſis fuit Alexandro VI. Sacroque Cardinalium Senatui a *Secretis*. Ab Hortana Epiſcopali Sede ad Archiepiſcopalem Tarentinam tranſlatus eſt anno 1498. anno vero 1509. Romæ obiit, ſepultuſque in Æde s. Auguſtini prope Ludovicum Brunum affinem ſuum Epiſcopum Aquenſem.

GA-

GABRIEL DE GABRIELIIS.

Gabriel Fani Fortunæ nobili genere natus a Julio II. qui ejus ſidem atque conſtantiam in adverſa fortuna perſpexerat, ſtatim ſui Pontificatus initio factus eſt ſibi ab *Epiſtolis*, vel (ut ait Bembus) a conſiliis potius atque ab animo ipſo. Unus enim prope ille erat, quem Pontifex mirifice diligeret, quemque appellaret familiariſſime ſummaque cum dignitate. Itaque brevi in altiori longeque illuſtriori honoris gradu poſitus eſt, factuſque tum Urbini Epiſcopus, mox Cardinalis Tit. s. Praxedis, atque Umbriæ legatus. Ad Savonenſem congreſſum, cui Ludovicus XII. Galliæ Rex, ac Ferdinandus Aragonius interfuere, unus a Pontifice miſſus eſt, qui S. Sedis auctoritatem tueretur; Ex quo re bene geſta Romam cum revertiſſet, atque Umbriæ Legatione ſe abdicaſſet, diem extremum obiit an. MDXI. die VI. Novembris, ſepultuſque eſt in Æde s. Praxedis. Inſcriptio Sepulchralis ſic habet.

Ga-

Gabriel ex Fano Fortunæ ex gente ſui Nominis cooptatus in Sacrum Collegium Cardinalium a Julio II. Pont. Max. pro Clementia ſuæ Sanctitatis rediens ex Legatione Peruſina hic diem functus eſt. Vixit an. LXVI. *jacetque ſub hoc parvo lapide.*

PETRUS CARD. BEMBUS.

PEtri Cardinalis Bembi nomen adeo clarum in literaria Republica eſt, ut quid tantus vir ad reſtituendas latinas literas egerit, quid ſcripſerit, & quam eleganter, ſapienterque ſcripſerit, nemo ignoret, niſi qui in optimis ſtudiis hoſpes omnino, ac peregrinus inveniatur; præſertim quum vitam ejus multi auctores, imprimiſque diſertiſſimus ipſe ſcriptor Joannes Caſa monumentis literarum mandaverit. Legenda etiam vita Bembi ab Aloyſio Beccatellio Archiepiſcopo Raguſino conſcripta, quam pulcherrimis animadverſionibus illuſtravit V. Cl. Apoſtolus Zenus.

De ſua Pontificias Epiſtolas conſcribendi ratione quid ipſe & ſenſerit, & dixerit, legitur in Epiſtola nuncupatoria ad Paulum III. li-

librorum duodecim Epiſtolarum, quas nomine Leonis X. ſcripſit, quæ data eſt Patavii idibus Januarii MDXXXV. ſic enim ait: *Qui etiam eo juſtius ad Te libri veniunt omnibus politioribus literis, & doctrinis perornatum, quo magis ipſi ea latine loquuntur, quæ adhuc quidem ſatis vel inepte, vel etiam perperam, nulla quidem certe cum dignitate, more exemploque urbanæ & forenſis diſciplinæ ſolita ſunt ſcribi ab Epiſtolarum Pontificalium Magiſtris, qui triginta eſſe conſueverunt. Hæ quoniam Epiſtolæ multas ad exteras perſæpe nationes perferuntur, eſſe uſui noſtra hac diligentia poterit, non hominibus ſolum noſtris, ſed illis etiam, ad quos ea non Romane ſcribendi conſuetudo, quod a R. Pontificibus proficiſcitur, contagionem quandam affert tradentium majeſtate fultam, & comprobatam, ut errare ſe ſic ſcribentes non exiſtiment.* Fuerunt tamen, qui hanc ipſam ob cauſſam, quod ſuperſtitioſam quandam latine ſcribendi rationem adhibuerit, illum neque fortaſſe inepte, reprehenderint. Inter quos Ubaldinus Bandinellius: qui de hoc judicio in Epiſtola ad ipſum Bembum data purgat ſeſe.

Ubal-

Ubaldinus Bandinellius
Petro Bembo.

J*Acobus Sadoletus Cardinalis quum mihi caput quoddam literarum tuarum legiſſet, quo capite ad ea reſcriptum erat, quæ is tecum meo rogatu, de meo non modo virtutum tuarum honorificentiſſimo judicio, verum etiam perpetuo erga te ſtudio egerat, etſi iiſdem literis ſatisfactionem noſtram accipere, teque mihi placatum eſſe affirmabas, tamen, quod a principio altius hæſiſſe tibi obtrectatorum meorum criminationes declarabas, quodque eas magis amici gratiæ condonabas, quam tibi ſatis purgatas ſignificabas, faciendum mihi viſum eſt pro animi mei conſcientia, proque eo quanti te facio, ut aliquid iiſdem de rebus ad te literarum darem, quibus aut voluntatem meam tibi vere planeque probarem, aut illam apud cæteros certe teſtatam relinquerem. Et quoniam omnis offenſio orta eſt ex epiſtola quadam Nigri, qua ille cum ad te de judiciis hominum urbanorum de tuis epiſtolis Pontificiis perſcriberet, me illas vehementer vituperare criminatus eſt, quomodo omnis hæc res acta ſit, breviter ſimpliciterque narrabo. Ego cum in taberna libraria forte adeſſem, adeſſetque Molſa noſter, aliique nonnulli:*

nulli: Niger autem, ut opinor, & certe non adeſſet, ortus eſt de his ipſis epiſtolis tuis ſermo, quidamque ex iis, quid de illis ſentirem, ex me quæſivit: cui ego ſine ulla cunctatione reſpondi, ſatis eas ſua præſcriptione laudatas videri debere. Quid enim, inquam, a Bembo proficiſci, niſi doctum, atque elegans poteſt? Tum hoc addidi, me illos libros tamen vendibiliores putare fuiſſe futuros, niſi a certis verbis obſoletis illis quidem, ſed tamen huic ſcriptioni pene neceſſariis, tantopere refugiſſes. Cum enim tantum tuum nomen eſſet, nemo non ſolum harum liberaliorum, humanarumque artium ſtudiis deditus, ſed ne ſcriba quidem ullus, aut librarius eos habere noluiſſet, præſertim cum ejus generis epiſtolæ ſint, quæ in maxima parte in cæterarum formularum libris non extent. Itaque me illas arbitrari pro dictatis, atque exemplis eſſe potuiſſe: ſic vero cum tantum abhorreant ab forenſi verborum conſuetudine, horum dico noſtratium, neminem illos niſi doctum in manus ſumpturum, eoſque ipſos magis ut, quomodo veteres illi Coſſ. aut Prætores locuti ſunt, agnoſcant, quam quomodo noſtri Pontifices loquantur, addiſcant. Atque hæc ſumma ſententiæ meæ, ſive, ut verius dicam, ſermonis fuit &c. &c.

O Pau-

Paulus Tertius Pont. Max. Bembum Cardinalem creavit an. MDXXXIX. commendatione præſertim Cardinalis Jacobi Sadoleti, qui negabat ſibi jucundam eam dignitatem futuram, niſi Bembum ſtudiis, amicitiaque ſibi conjunctiſſimum in ea collegam haberet. Mortuus eſt Romæ, ſepultuſque in Templo s. Mariæ ad Minervam inter monumenta Leonis X. & Clementis VII. cum hac inſcriptione.

Petro Bembo Patricio Veneto
Ob ejus ſingulares virtutes
A Paulo III. Pont. Max.
In ſacrum Collegium cooptato
Torquatus Bembus poſuit
Obiit XV. *Kal. Febr.* MDXLVII.
Vixit annos LXXVI. *menſ.* VII. *dies* XVII.

JACOBUS SADOLETUS CARD.

De Jacobo Sadoleto Mutinenſi eadem fere, quæ de Bembo, fama doctrinæ. Quibus Pontificibus, quandiuque *Secretarius* fuerit Apoſtolicus, ipſe narrat in procemio Operis *de Republica Chriſtiana*, quod moliebatur: cujus Procemii partem, quæ ad illuſtrandam hominis notitiam valet, afferimus. Procemium hoc, quod Epiſtolam ſemel

mel atque iterum appellaverim; ſemel atque iterum erratum fateor.

Cupienti mihi agere ſemper aliquid, quod eſſet dignum iis ſtudiis, in quibus a puero non modo liberaliter, verum etiam magna cum ſpe fueram educatus, multa ſæpe obſtiterunt, quæ non tam interrumperent quidem hunc omnino meæ voluntatis curſum, quam retardarent. Nam quum mearum initio actionum, quas in media ipſa adoleſcentia, conſiliis poſteræ & conſequentis vitæ capiendis ſuſceperam; claris in urbe & potentibus viris obſervandis me dediſſem, quod is fere ad lucem, & ad cognitionem hominum omnibus ingenuis, & præſtantibus animis aditus primus, atque introitus eſſe videbatur; uſus illorum auctoritate & conſilio ad eam vitæ rationem me contuli, quæ ſoluta & cœlebs, ac Sacerdotum ordini legibus noſtris præſcripta, magis etiam cum meis optimarum artium ſtudiis, & occupationibus congruebat. Quarum ego artium amore inflammatus cetera omnia vilia, & mihi poſthabenda eſſe ducebam. Itaque quantum mihi ab obſervantiæ officiis vacui & liberi temporis relinquebatur, quod erat tum quidem plurimum, totum in Philoſophia, & in volutandis ſummorum auctorum libris, monumentiſque terebam, dieque, ac noctu & Græcis & Latinis inſudabam literis,

ſemper id mihi, quod illa ætas tum ferebat, præcipue habens propoſitum, ut eis imitandis, quos aſſidue legebam, immortalitatem aſſequerer eandem, ſi poſſem, quam illos videbam eſſe conſequutos; & in cognitione quidem rerum, atque doctrina ad omnem excellentiam, in parandis vero rei familiaris copiis ad mediocritatem aliquam pervenirem. Sequuta ſunt tempora, quum a Leone X primum, deinde a Clem. VII. PP. MM. ad negotia publica vocatus, factuſque Epiſtolarum Principalium, h. e. earum, quæ, vel ad Reges a Pontifice ſummis de rebus mitterentur, vel a Regibus eiſdem ad Pontificem afferrentur, & lucubrator & cuſtos. Quod munus magni ſane in Urbe & honoris & nominis ſuperioribus temporibus Magiſterium ſcrinii, nunc a Populo Romano Secretarium Domeſticum appellari video. Gratam illam admodum, & mihi non inopportunam occaſionem accepi, quæ mihi datura eas exercitationes videretur, ex quibus ad ea doctrinæ ſtudia, quæ colueram, maximarum quoque rerum uſum adjungerem. Igitur XIII. *annis in eo negotio verſatus, quum ita & fidem meam Pontificibus, & ceteris comitatem, liberalitatemque probaſſem, ut omnibus perſpicuum factum eſſet, nihil a me neque in uberrima re illiberalis compendii, neque in illo honore faſtus, ſed tantum integri-*

gritatis fructum & bonam exiſtimationem eſſe quæſitam &c. &c.

Multa, quæ reliquit, ingenii monumenta doctis omnibus & nota & probata ſunt. Vitam Sadoleti Florebellus, qui fuit ejus familiaris, ſcripſit eleganter, in qua ſpecimen mihi videtur eſſe docti, atque integri Cardinalis. Hanc ei dignitatem contulit Paulus III. Pontifex ſapientiſſimus, quum doctos viros, etiam latentes, etiam nolentes, ad Rempublicam vocavit. Mortuus eſt Romæ anno MDXLVII. quum vixiſſet annos LXX. menſes III. dies VI. ſepultuſque eſt in Templo s. Petri ad Vincula, cum hac inſcriptione, quæ vitio vel hominum, vel temporum nuſquam apparet.

D. C. M. S.

Jacobo Sadoleto Epiſcopo Carpentoractenſi S. R. E. *Presb. Card. viro morum gravitate prudentia & vitæ integritate præſtantiſſimo doctrina & eloquentia cum iis quos mirata eſt antiquitas comparando Paulus Sadoletus Epiſcopus Carpentoractis & Camillus Sadoletus Fratrum filii mœſtiſſimi multis cum lachrymis Patruo benemerenti pro tempore poſuerunt. Vixit ann* LXX. *menſes* III. *dies* VI.

Sed V. Cl. Michael Angelus Monſacratius Abbas Generalis, uti vocant, Canonicorum Regularium S. Salvatoris, civis, & affinis meus, conjectura neſcio qua ductus, contendit eam Inſcriptionem, quam Florebellus affert, nunquam poſitam fuiſſe. Nolo ego Florebellum defendere; utcumque tamen res ceciderit, non moleſte Monſacratius feret, ſi multo faciliorem, ſibique etiam glorioſiorem domeſticæ exiſtimationis vindicandæ rationem oſtendam, quæ eſt ejuſmodi: ut quando is ſummum inter ſuos Magiſtratum gerit, in Templo, quod eſt ſuorum fidei commendatum, tanti Cardinalis monumentum aut reſtituendum, aut ponendum omnino curet. Hoc ab illo officium ſuæ eruditioni, ſuæ dignitati debitum, non requirit modo, ſed vero etiam flagitat quicquid Romæ eſt hominum eruditorum, atque elegantium.

ANGELUS COLOTIUS.

Inter Leonis X. *Secretarios* hic eſt annumerandus, quem Pierius Valerianus *lib.* I. *de infœlicitate literatorum* incomparabili probitate virum, & græce latineque doctiſſimum appellat. Neapoli quum eſſet, Academiæ celeberrimæ, quam Pontanus inſtitue-

tuerat, aſcriptus eſt. Literatorum amiciſſimus omnium fuit, quippe cui Ælius Calentius, Poeta inſignis, ſuos quatuor Elegiarum libros, & Antonius Mancinellius ſermonum Decadem, ipſe denique Pontanus *de Magnanimitate* librum inſcripſerit. Romæ domum ſuam patere voluit doctis quibuſque viris, cujus ſplendor non ineptis deliciis, ſed veteris Romæ eruditis monimentis, & lectiſſimorum librorum copia conſtabat. Aliqua ejus venuſtiſſima carmina in Coryciana elegantiſſimorum Poetarum collectione leguntur. Eum Clemens VII. Epiſcopum Nucerinum fecit, atque Aſculo præeſſe cum imperio voluit, quam provinciam ſancte, prudenterque adminiſtravit. Mortuus eſt anno MDXLIX. Ejus vita a Federico Ubaldino conſcripta typis Romanis vulgata eſt anno MDCLXXIII.

FRANCISCUS BRACCIOLINUS.

Hunc non tam ſuo, quam Poggii Patris nomine clarum dilexit plurimum Leo Decimus, quem, Canonicus quum eſſet Eccleſiæ Florentinæ, præmiis propoſitis Romam evocavit, & *Secretarium* eſſe ſuum voluit. Intelligentem fuiſſe Juris Canonici ex

libro apparet, quem *de Poteſtate Papæ*, & *Concilii* conſcripſit. Annos natus undeoctoginta Romæ obiit ſexto Kal. Julii MDXXII. & ſepultus eſt in Templo S. Gregorii.

ÆMILIUS FERRETIUS.

HUjus hominis, qui in Caſtro Franco in Etruria natus eſt ann. MCCCCLXXXIX. varium fuit & vitæ, & eruditionis genus. Cum literis enim humanioribus Canonici, & Civilis juris ſcientiam conjunxit. Adoleſcentulus quum eſſet, *Secretarius* fuit Cardinalis Salviati, deinde Jus civile docuit, propterque ingenii elegantiam a Leone X. locum habuit inter *Apoſtolicos Secretarios*: Quo non multos poſt annos relicto, in Patriam redit, unde, quum biennium illic fuiſſet, vim adverſariorum fugiens, qui Patrem ejus interfecerant, Neapolim militatum abiit; ſed profligato exercitu Lautrechii, quo ipſe Imperatore merebat, captus eſt ab Hiſpanis militibus, grandique pecunia redemtus in Galliam proficiſcitur, ubi benigniore fortuna uſus eſt. A Franciſco enim Primo Conſiliarius in Curia Pariſienſi factus ad Venetos, & Florentinos legatur. Poſtremo ad Jus civile docendum relapſus

Ca-

Cathedram Avenione conſtituit. In hujus autem Cathedræ veluti lemmate hoc eſt inſcriptum:

Peritum orno, imperitum dedecoro.

Hujus auctoris in ſcribendo elegantiam ita Muretus elevat in Orat. xii. *Qui* (Ferretius ſ.) *ſi ipſe tam bene latine ſcripſiſſet, quam ſibi videbatur, nonnihil fortaſſe nos illius commoveret auctoritas. Nunc quum nonnulla quidem ita ſcripſerit, ut eadem venus, eadem ſuadela, quæ in Bartoli labris ſeſſitaverat, hujus quoque libris inſediſſe videatur: In quibus autem cultior, ac comtior eſſe voluit, oſtenderit tamen, ne quid gravius dicam, ſe aliarum rerum, quam deliciarum latini ſermonis intelligentiorem fuiſſe ..... Bonus Juriſconſultus fuerit, nihil enim impedio: latinitatis certe non admodum idoneus exiſtimator fuit.* Contra tanta valuit in Jure Civili vel doctrina, vel opinione doctrinæ, ut, quum ejus in docendi munere ſucceſſor Simon Cravetta aliquid de hominis fama detrahere velle videretur, ſtatim ab auditoribus exſibilatus, & deinde etiam Avenione exterminatus fuerit. Multa de Jure ſcripſit, ſexagintaque tres annos natus Avenione obiit ann. mdlxxii. Vide Niceronium tom. v.

FRAN-

FRANCISCUS CASTELLIONENSIS FLORENTINUS.

FRanciſcus Dantis Guidonis a Caſtellione nobilis Florentinus, dignus Victorini Feltrenſis diſcipulus, pietate, doctrina, atque humanitate præclarus, inter illuſtres Innocentii VIII., & Leonis X. *Secretarios* annumeratur; & non immerito quidem, cum multa pie, atque illis temporibus eleganter conſcripſerit; præſertim vero vitas ſanctorum virorum, hoc eſt, *Sancti Dominici, Sancti Vincentii, Sancti Petri Martyris*, ac *S. Thomæ Aquinatis*, aliaque non pauca, quæ in manus hominum pervenerunt. Mirum eſt Cardinalis Papienſis judicium de hoc ſcriptionis genere. Ita enim ſua quadam epiſtola ad eumdem Franciſcum loquitur: *Requiris quid de tuis Opuſculis ſentiam, genus dicendi probo; vitam Vincentii Confeſſoris probo; quid ni hæc probem? Stylus laudatur a doctis. Officia religione ſunt plena. Vincentium inter Sanctos Eccleſia retulit. Sed alia ſunt, quæ a te magis Papienſis expoſcit. In minutis exiguus eſt tum labor: tum commendatio: tum vero etiam fructus. Ad quandam quaſi majorem quietem hæ ſcriptiunculæ ſuſcipi ſolent: non ad ſatisfactionem expectationis.*

Gran-

Grandius aliquid adorire dignum ætate tua, elegantia quoque, & cathedra, quam in Domo Domini profeſſus es. Colligere ex his potes, cur aliquando reſcribere differam. Panegyricum canere de parvis non poſſum.

Sed de Franciſco Caſtellionenſi conſulendus Salvinus Salvinius vir magnopere eruditus, & Florentinarum antiquitatum inveſtigator ſane diligens.

BENEDICTUS ACCOLTUS CARDINALIS.

Benedictus Accoltus Arretinus origine, ſed Florentiæ natus, poſtquam politioribus literis, Philoſophia, Juriſprudentia, ceteriſque artibus, quibus ætas puerilis informari ſolet, liberaliſſime inſtitutus Piſis fuiſſet, Romam venit, ubi a Leone X. admodum adoleſcens Gaditanus primum Epiſcopus, deinde Cremonenſis eſt factus; ab Adriano vero VI. Ravennæ Archiepiſcopus, ſibique a *Secretis*: quo in munere, quum Clemente VII. Pontifice una cum Sadoleto verſatus aliquantum eſſet, ageretque trigeſimum ætatis annum, inter Cardinales cooptatus eſt, miſſuſque in Picenum Legatus a latere. De hujus porro Legationis adminiſtratione cum illi poſtea lis intentata eſſet

ab

ab Hippolyto Cardinali Mediceo, die 15. Aprilis ann. 1535. in Arcem Adrianam detruſus eſt, a qua die ultima Octobris, ut narrat Felix Contelorius parte ſecunda Elenchi *S.R.E. Card. dimiſſus fuit, cum prius ſe erraſſe, ac deliquiſſe fuiſſet confeſſus, ac perſolutis Ducatis novem, & quinquaginta millibus auri ſolidi.* Molza vero, qui Card. Hippolyto erat ex intimis familiaribus, plenam veneni orationem ſcripſit, in eumque invectus eſt tamquam depeculatorem, vexatoremque totius Piceni. Ceterum ſummis Principibus, ac Carolo V. Imperatori fuit in primis carus, cum ob miram in rebus gerendis ſolertiam, tum ob eximiam eruditionem. Literas nunquam non coluit, quibus liquida quadam voluptate perfundi ſe affirmabat. Cum eſſet admodum dives pecuniam in literatos homines large effundebat, quos etiam frequentiſſime in convivium adhibebat. Qua de re perlegenda eſt epiſtola quædam Angeli Florentiolæ nuncupatoria, quam primum nuper in lucem edidit Petrus Antonius Serraſius, vir ſane eruditus, & amiciſſimus meus, qui tam uberem ac mirificam clariſſimorum virorum, qui ſæculo XVI floruerunt, notitiam habet, ut cum iis vixiſſe, & verſari etiam num videatur: En verba iſta epiſtolæ: *Egli non è molto tempo, che ritrovandomi alla*

alla tavola del mio Gentil Signore, il Sig. Arciveſcovo di Ravenna, dove per ſua liberalità, e gentilezza è ſempre il fiore de' più purgati ſpiriti dell' Accademia Romana, a' quali egli e coll' ingegno, e colle lettere fa ottimo paragone &c.

Etiam Marcus Antonius Flaminius Scypho aureo donatus hoc illi epigramma eucharisticum ſcripſit:

Hanc pateram chio ſpumantem auroq. nitentem
Accoltus vati donat habere ſuo.
Ipſe meri partem libo tibi candide liber,
Et partem libo pulcher Apollo tibi.
Vos pateram contra muſarum nectare dulci
Implete, & large proluite ora mihi;
Accolto dignas ut ſolvam carmine grates,
Carmine quod poſſit nulla abolere dies.

Florentiæ diem extremum obiit an. D. 1549. ætatis vero ſuæ LII. Longum nimis eſſet ornatiſſima literatorum hominum de Benedicto Accolto judicia ſingillatim percenſere. Omnes tamen cum Lilio Gyraldo ferme conſentiunt, qui dum de poetis ſui temporis diſſerit Dialog. 2. *Quis*, inquit, *non inter primos Epigrammatum, & Elegiarum poetas commemores Benedictum Accoltum Ravennæ Car-*

Cardinalem? Quis cultior? politior? extant, & perleguntur ejus carmina mira concinnitate compoſita. Mitto nunc ſolutam orationem, qua pene omnem Ciceronis phraſim eſt aſſequutus; quod manifeſtant ejus Epiſtolæ, & Libelli; mitto, qua benevolentia ſemper doctos eſt proſequutus &c.

Nonnulla, & verſu, & proſa ſcripſit, ab omnibuſque ejus temporis viris, & dilectus, & laudatus eſt. Extat Epiſtola etruſce ſcripta Hieronymi Nigri, in qua illum *Sadoleti Bibulum* appellat, id quod in Dialogo memoravimus. Denique Florentiæ obiit anno MDXLIX.

PAULUS VALDARABINUS.

INterfectum hunc fuiſſe in direptione Borbonia, & *Secretarium* præterea fuiſſe Clementis VII., qui tum erat Pontifex, ex Torrigio novimus, *Grotte Vaticane* part. 2. cap. 8. pag. 262. Nos autem Fratrem, vel agnatum fuiſſe ſuſpicamur Gerii illius, quem Valdambrinium, atque Arretinum domo, virumque in literarum ſtudiis toto vitæ tempore verſatum, & Clementi VII. percarum narrat Pierius Valerianus lib. 2. *de literatorum infœlicitate*; cujus etiam repentinam, atque immaturam mortem altero

tero ejuſdem Clementis VII. Pontificatus anno accidiſſe commemorat. Certe nominis ſimilitudo, benevolentia Pontificis, multaque alia concurrunt, quare hæc mea ſuſpicio non omnino inanis videri poſſit.

FABIUS VIGIL SPOLETINUS.

HIC quoque in claris habitus eſt *Secretariis* Pontificiis, ejuſque opera uſus eſt Paulus III. Poeta fuit elegantiſſimi ingenii. In libello, cujus ſupra mentionem fecimus, qui Coryciana inſcribitur, & eſt admodum rarus, nonnulla ejus leguntur carmina, nonnullaque alia ab eo ſcripta eſſe Ughellius affirmat. Eundem hunc eſſe arbitror, atque illum, quem Sadoletus in Italica quadam Epiſtola *Meſſer Fabiano da Spoleti* appellat, & *Secretarium* eſſe ait Pontificis, *lett. de'* XIII. *Vomini illuſtri lib.* 6. Ughellio teſte, Epiſcopus primum Fulginas, deinde Spoletinus fuit. Romæ demum obiit ſingulari eruditionis fama.

BLOSIUS PALLADIUS SABINUS.

CAſtro veteri in Sabinis ortus Palladius Poetica facultate maxime valuit, ſuiſque carminibus Suburbanum Auguſtini Chiſii

ſii illuſtravit. Præterea habet Coryciana aliquot ejus Hendecaſyllabos, atque Epigrammata. A Paulo III., cujus fuit *Secretarius*, Epiſcopatu Fulginati auctus eſt; quo abdicato, Romam ſe contulit, ubi obiit anno MDLVIII. ſepultuſque eſt in Templo S. Mariæ in Aquiro, uti conſtat ex Inſcriptione, quæ conſequitur.

D. O. M.

Bloſio Palladio Sabino Præſuli Fulginat. Clement. VII. Pauli III. Jul. III. Pontif. a ſecretis, viro in omni vita probatiſſimo, Incurabilium, Orphanorumque ſocii hæredes poſuere MDL.

JOANNES BAPTISTA SANGA ROMANUS.

JOannes Baptiſta Sanga Romanus natus eſt circa ann. MCCCCXCV. Adhuc adoleſcens cum eſſet, Joanni Matthæo Giberto fuit ab *Epiſtolis*, ejuſque perpetuus comes in legationibus, quas religionis cauſſa plurimas Gibertus obiit. In eodem deinde munere egregiam operam Clementi VII. præſtitit, ſcripſitque illius nomine quamplures graviſſimas epiſtolas, quarum aliquæ in lucem editæ ſunt, aliæ manuſcriptæ in Bibliotheca Vaticana

ticana aſſervantur. Bembo, Sadoleto, Molzæ, Bernio, cæteriſque, qui ea ætate politioris doctrinæ laude præſtitere, cariſſimus fuit. Arioſtus etiam poſtremo ſui poematis cantu Sangæ meminit.

E par che anch' io ci ſcerna
Marc' Antonio Flaminio, il Sanga, e 'l Berna.

In ipſo ætatis flore veneno infeliciſſime ſublatus eſt: Qua de re operæ pretium erit perlegere quid Hieronymus Mutius ad Marcum Ottonellum Vidam ſcripſerit.

Voi conoſceſte il Sanga, e ſapete l' amicizia, che era fra M. Aurelio (Vergerio), e lui. Il Sanga aveva una Femina, alla quale egli voleva tutto il ſuo bene, e per amor di colei egli viveva dalla propria Madre ſeparato, di che quella buona Donna ne ſentiva ineſtimabil dolore: ed aveva Ella per coſtante, che quella Giovane aveſſe con malìe recato il Figliuolo a così ferventemente amarla. Nè potendo lungamente queſta coſa ſopportare, ſi deliberò di tor la vita a Lei, che gli toglieva il Figliuolo. E del tutto con Lei infingendoſi, e tutta amorevole a lei dimoſtrandoſi, un dì dopo deſinare, ſpiato, che il Figliuolo non vi foſſe, ſotto ſpecie di viſitazione, ſecondo, che Ella alcuna volta era uſata di fare, andò a Lei, e portolli da fare una inſalatuzza la

più bella, che ſi poteſſe vedere. Avendola la Giovane veduta, ed eſſendole piaciuta aſſai, la Vecchia le diſſe: Figliuola mia, io l' ho colta con le mie mani, e portatalati acciocchè tu te ne merendi. E la Giovane diſſe, che fatto l' avrebbe di voglia. La Vecchia quivi poco dimoratasi, ſe ne andò, e la Giovane ſenza da poi mettervi molto indugio ſi diede ad acconciare quella ſua inſalata. Ed ecco appena diſpoſte le coſe per quella infelice merenda ſopragiungere il Sanga, e il Vergerio, e trovato quello appreſtamento le cominciarono ridendo a dire: A queſto modo? voi vi credevate farla ſenza Noi, ma ella non vi andrà fatta queſta volta: anche Noi ci vogliamo la parte noſtra di queſta così bella inſalata. E così ſcherzando, e motteggiando con Colei, inſieme con Lei cominciarono a mangiare la inſalata più bella, che buona; nè di quella altro ne rimaſe, che un pocolin di aceto, nel quale un Ragazzo intinſe del pane. E la inſalata, che prima dalla Vecchia era ſtata ſalata di altro, che di ſale, acconciò coloro in maniera, che in pochiſſimi giorni il Vergerio, il Sanga, la Giovane, ed il Ragazzo, ſenza intenderſi quale foſſe il loro male, ſe ne morirono.

MAR.

MARCUS AURELIUS VERGERIUS.

MArcus Aurelius Vergerius Vergerii illius, qui a Catholica Religione turpiſſime deſcivit, germanus Frater, Academico nomine Favonius dictus, Clementi VII. fuit a *Secretis*, ut ex Epitaphio, quod in æde S. Mariæ ſupra Minervam perlegitur, ſatis conſtat.

M. Aurelio Vergerio Juſtinopolitano
Clementi VII. Pont. Max.
A Secretis acerba morte intercepto
Dum id munus
Cum ſumma omnium admiratione obiret
Joannes Baptiſta Epiſcopus Polæ
Et Petrus Paulus Vergerius
T. C.
Fratri B. M. poſuere
Qui vixit A. XLI.

De genere mortis nuper dictum eſt, cum de Sanga fuit ſermo: utrumque vero a. MDXXXII. menſe Auguſti obiiſſe ſcribit Gibertus. Aliquæ tantum Vergerii literæ in manus hominum pervenere, quæ inter illas XIII. Virorum illuſtrium, atque in Pini collectione locum obtinent.

PETRUS CARNESECCA.

DIU anceps fui utrum inter Claros Pontificiarum Scriptores Epiſtolarum Petri Carneſeccæ nomen adſciberem, quem ſceleris, & ſupplicii infamia dedecoravit magis, quam ingenii, doctrinæ, & muneris ſplendor nobilitaret.

Certe Muretus ſuo eum nomine appellare nefas habuit, quod ex ea epiſtola intelligitur, cujus verba huc afferuntur.

„ Erat & ad Petrum τὸν ξηροχρέων (finge
„ aliquod ejuſmodi nomen aut latinum, aut
„ vernaculum, ita quem dicam intelliges)
„ Ode una jampridem ſcripta, de qua quid
„ faciam neſcio. Nam neque cum homine,
„ in eam ſuſpicionem adducto, niſi prius de
„ illius innocentia conſtiterit, quicquam mi-
„ hi negotii eſſe volo, & perire eam, etſi ni-
„ hil eſt, nollem.

Ego vero ſilentio illum non prætereundum exiſtimavi hanc ſaltem ob cauſam, quod triſtis ac luctuoſus hominis exitus deterrere poteſt eos, qui doctrina, & ingenio ad violandam Religionem abutuntur. Fuit igitur Petrus Carneſecca cum forma eximia corporis, tum ingenio propemodum ſingulari. Itaque quas vehementer appetebat prin-

principum virorum amicitias ac familiaritates, facile conſequutus eſt. Clementi VII. a *Secretis* cum eſſet, totum ferme ipſius Pontificatum adminiſtraſſe memoratur. Ter violatæ Religionis factus eſt reus; primum ſub Paulo III. apud quem cum ſe rite purgaſſet, abſolutus eſt; iterum ſub Paulo IV., a quo ſibi admodum metuens Romam, quo accerſitus erat, venire recuſavit; tertio denique ſub Pio V. capite poenas dedit.

BERNARDINUS MAFFÆUS CARDINALIS.

Romæ natus Romanæ hic antiquitatis amator fuit, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam valde illuſtraverit eo volumine, quod *de Inſcriptionibus, & imaginibus antiquorum numiſmatum* ſcripſit. Quam vero fuerit veterum, & oratorum, & poetarum excellens imitator, ex epiſtolis, orationibus, & carminibus cognoſcimus, iiſque animadverſionibus, quibus explicavit Ciceronem, exemplum in ſcribendo unicum ſuum. In Bibliotheca Vaticana MS. elogium extat, ex quo multa poſſunt percipi, quæ ad diligentiorem hujuſce Cardinalis notitiam pertinent. Quum aliquot annos Alexandro Farneſio Cardinali, Pauli III.

Pontificis Nepoti, operam ſuam in conſcribendis epiſtolis probaſſet, ab eodem Paulo III. Canonicus S. Petri, Epiſcopus Maſſenſis, *Secretarius* ſuus; ac demum Cardinalis factus eſt. Morum ſanctitatis nullum afferre majus teſtimonium poſſumus, quam quod S. Ignatii amiciſſimus fuerit. Magnum denique ſui deſiderium reliquit, quum quadraginta nondum annos natus Romæ obiit XVII. Kal. Auguſti an. MDLII. Sepultus eſt in Templo S. Mariæ ad Minervam, atque in monumento hoc extat elogium.

D. O. M.

Bernardino Hieronymi Filio Maffæo
S.R.E. Presbytero Cardinali. Vixit
Annos XXXIX. *menſes* V. *dies* XX.
Obiit XVII. *Kal. Auguſti* MDLII.

MARCELLUS II. PONTIFEX.

MArcellum Cervinum Senenſes ſuum, Politiani ſuum, Montis item Fani homines in Piceno ſuum dicunt eſſe. Et illi, quod apud ſe educatus fuerit in nobiliſſima Spannocchiorum domo, eamque ob cauſſam dici ipſe voluerit *Cervinus de Spannocchiis*: Alii, quod Cervinorum familia antiquiſſima in ea civitate ſit: Poſtremi autem, quod eo in loco natus fuerit. Sed illum Pontificiarum Epiſtolarum Scriptorem conſtat fuiſſe;

ſe ; idque potiſſimum habemus ex Oratione Julii Pogiani in ejus funere: *Hunc* (ait enim) *tum quatuor, & triginta annos natum excitatum a doctrinæ ſtudiis* Pontificiæ Scriptioni, *& Reipublicæ Pontifex præfecit. Quibus in actionibus ita ſe geſſit, ut cum cetera Paulus laudaret, prudentiam, & auctoritatem obſtupeſceret.* Ab eodem Pontifice Cardinalis factus, Pontificatum ipſe, mortuo Julio III., adeptus eſt, nimis quidem brevem, quippe dierum xxii. ſed in quo magna ſpes, & prope explorata rerum optimarum oſtendebatur. Erit etiam non vulgare Cerviniæ gentis ornamentum, quod non ſolum Marcellum protulerit Pontificem tam inſignem, ſed Pontificis Sororem Cynthiam, quæ Robertum Bellarminum peperit, ſanctiſſimum doctiſſimumque Cardinalem, magnum illud Romanæ Eccleſiæ lumen, & decus. Marcelli vitam nuper accurate ſcripſit Petrus Pollidorus. Mortuus Romæ eſt, ſepultuſque in Templo Vaticano cum hac Inſcriptione.

Marcellus II. *Cervinus*
Politianus
Pontifex Maximus
Sedit dies xxii.
Vixit annos liv.
Obiit Kal. Maii mdliv.

NICOLAUS ARDINGHELLUS

Nicolaum Ardinghellum Florentiæ nobili genere natum ſatis conſtat Paulo III. fuiſſe a *Secretis*. Cetera, quæ ad ipſius vitam pertinent, repeti facile poſſunt ex prolixa ſepulchrali Inſcriptione in æde S. Mariæ ſupra Minervam.

D. O. M.

Nicolao Ardinghello Florentino primariæ
Nobilitatis viro, quem juris utriuſque
Conſultiſſimum, omniſque virtutis, ac
Sapientiæ laude præſtantem ad Epiſcopatum
Foroſempronienſem provectum, cum Paulus III.
Pont. Max. Piceno primum cum honore
Variæ Legationis imponeret,
Deinde ſupplicum libellis præficeret,
Demum in ſacrum Cardinalium Collegium
Adoptaret, Tituloque S. Apollinaris
Inſigniret, non tam hominem, quam
Honorem cohoneſtare viſus eſt. Annos
Natus quatuor & quadraginta in medio
Virtutum, & honorum ereptus acerbum
Sui deſiderium reliquit omnibus decimo Kal.
Septembris MDXLVII. *Alexander Ruſpulus*
Bartholomæi, & Mariæ Ardinghelliæ Filius ob
Memoriam erga conſanguineam optimam
Voluntatem poſ. an. poſt
Conditam ſalutem MDCI.

LA-

LATINUS JUVENALIS.

HUnc hominem Legationibus in Germania obitis ſatis nobilem Paulo III. ab *Epiſtolis* fuiſſe, ex literis intelligitur Epiſcopi Theatini (qui deinde fuit Paulus IV.) Ad literas enim a Paulo III. ſibi miſſas, ut Romam veniret, ita reſpondet: *Miſit nuper ad me vir clarus Latinus Juvenalis Sanctitatis Veſtræ* Secretarius &c. In vita Pauli IV. lib. v. pag. 275.

ROMULUS AMASÆUS UTINENSIS.

HIC græcas, latinaſque literas publice docuit Patavii, & Bononiæ, qua in Urbe *Secretarius* etiam Senatus fuit. Erat enim Bononia oriundus. Romam deinde a Paulo III. evocatus eloquentiam docuit, annuo ſexcentum nummum aureorum ſtipendio decreto, ab eodemque Pontifice Alexandro Farneſio Præceptor datus eſt. Qua ex re crevit adeo non ſolum fama doctrinæ, ſed etiam auctoritate, & prudentia, ut ad Imperatorem, Germaniæque Principes; atque ad Poloniæ Regem magnis de rebus a Pontifice mitteretur. Hunc autem *Secretarium* ſuum fecit Julius III. an. MDL. Quem locum

locum tenuit annos duos. Mortuus eſt enim MDLII. uti conſtat ex Epiſtola Antonii Seronis, quæ extat in Collectione Epiſtolarum Italicarum, quam emiſit Franciſcus Turchius. In quo error deprehenditur Thuani, qui eum mortuum eſſe narrat an. MDLVIII. Vixit autem annos LXIII. Scripſit *orationum volumen*, & *ſcholas duas de ratione inſtituendi*. Pauſaniæ *deſcriptionem Græciæ* latine vertit. Quod tamen majore elegantia præſtitiſſe exiſtimatur, quam fide. Xenophontis etiam *de Expeditione Cyri* libros ſeptem latinos fecit. Denique inter Epiſtolas clarorum virorum ſelectas, quæ in lucem prodierunt Coloniæ MDLXIX. nonnullæ etiam Romuli Amaſæi annumerantur.

PAULUS SADOLETUS.

HIC acceptam a Patruo Jacobo Cardinali Sadoleto gloriam auxit virtute, atque induſtria ſua. Neque enim illi ſolum in Epiſcopatu Carpentoractenſi ſucceſſor fuit; ſed in munere etiam ſcribendi Pontificias Epiſtolas, ad quod munus Romam eſt a Julio III. Pontifice evocatus. Id facile intelligitur ex iis literis, quas italice conſcriptas an. MDLII, Paulus Sadoletus hac de re ad Hieronymum Cardinalem Dandinum dedit, & nos afferendas exiſtimavimus.

A Monſ.

A Monſ. Girolamo Card. Dandino.

PER la lettera di V. S. R. de' xxv. del paſſato ſcritta di man ſua, e con la ſua rara, & incomparabile gentilezza & dolcezza, veggo l' onorato peſo, ch' è piaciuto a N. S. d' imponermi, chiamandomi al luogo di ſuo Secretario. *Del qual' honorato giudicio, oltra l' infinita & principale obligazione, ch' io mi ſento haver' alla benignità, & beneficenzia ſua, io ſo bene, quanta parte io ne riconoſca dallo amore & affezione fraterna di V. S. R. verſo di me, & dal ſuo deſiderio del ben mio. Io accetto tutto per bene, & voglio credere, & ſperare, che ſia per noſtra ſalute quello, che ſenza alcuna opera noſtra è ordinato dal Signore Dio, maſſimamente col mezzo di cooperatori sì degni, & di sì buona mente. Ben dico a V. S. R. che s' ella haveſſe una volta guſtato, quali ſieno i piaceri, e le ſincere dilettazioni, & dolcezze di queſta vita, libera da i negoci, & dalle ſervitù humane, & ſerva di Dio, & del proprio, & principale officio della vocazion noſtra, il che tanto più poi ſentono coloro, che ſono di più pura vita, che non ſon io; ella ſaria forſe andata più ritenuta in turbare queſto ſtato a un ſuo sì caro amico. Mà di queſto parleremo più lungamente in preſenzia. Vegga pur V.S.R. di non*

di non havere per ſoverchio amore ampliato troppo il ſuo teſtimonio di me, perciò che s' io m' accorgo, che ella habbia promeſſo per me di troppo gran ſomma, ſarà forza per poterla pagare, che io mi rivolti ad improntar da lei della ſufficienzia, & eloquenzia ſua. V. S. R. vedrà per la mia riſpoſta al Breve di Sua Santità, come io m' inclino a fare la obedienza, tratto in vero più dall' amor di Sua Beatitudine, ond' io ſon preſo, per così amorevole ſua dimoſtrazione verſo me, che da alcun' altro obietto, non eſſendo mai i diſegni, & deſiderj miei uſciti de' termini della mediocrità, parendomi, che in quella conſiſta la vita più felice. Deſidero, & così commetto al mio M. Giacopo Sacrato, che la detta mia lettera ſia preſentata a Sua Santità per mano di V. S. R. acciò col mezzo della deſtra maniera ſua le ſia tanto più grata, & ancora acciocchè V. S. R. poſſa fare la ſcuſa della tardanza d' eſſa mia riſpoſta, la quale è ſtata cauſata dal ritenimento del Breve, che da Lione inſin quì è ſtato per via XIV. *giorni, come ella potrà vedere per l' incluſa fede di chi me l' ha dato. Et perchè io vengo con diſegno di accoſtarmi quanto più mi ſarà lecito, & di ſtar fiſſo al lato di Sua Santità per lo gran deſiderio, ch' io ho di moſtrarmele grato, mi ſaria caro, d' haver qualche ſtanza in Palazzo, dove poteſſi habitare non incomodamente, & con*

& con qualche poco di decoro, volendo io nel reſto non perdonare a ſpeſa ſecondo le facoltà mie, per farle honore. In queſto ſe voſtra Signorià Reverend. mi potrà ajutare, con uſare però ogni modeſtia, & pudore a mio nome nel domandare, havendo ricorſo ancora al patrocinio del Reverendiſs. & Illuſtriſs. Card. di Monte, mio Signore così humanamente, & ſpontaneamente con lettere da ſua Signoria Reverendiſs. offertomi, certo ella mi farà coſa ſommamente deſiderata, & cara. In buona grazia della quale con tutto il cuore mi raccomando ſempre. Di Carpentras, a' XXX. d' Agoſto MDLII.

Extant Epiſtolæ aliquot a Paulo Sadoleto Pontificis nomine conſcriptæ; ſed una præſertim laudatur accurata, & copioſa data ad Reginaldum Cardinalem Polum de Angliæ Regno ad catholicam Religionem reducendo. Illud certe conſtat, Paulum Sadoletum fuiſſe hominem divinarum humanarumque rerum peritum, doctum, eloquentem; nec non in paucis, quæ ſcripſit, diſciplinam omnem, & quaſi imaginem Patrui expreſſiſſe.

JOAN.

JOANNES FRANCISCUS BINIUS.

HIc etiam extitit ex eadem Card. Sadoleti diſciplina, cui in munere conſcribendi Pontificias Epiſtolas ſucceſſit. Ad hanc rem apertiſſime declarandam, nec non ad magnam hominis laudem valet Epiſtola, quam Jacobus Sadoletus ad Cardinalem Trivultium de Binio Italice ſcripſit, & hæc eſt.

Al Cardinal Trivultio.

PEnſo, che voſtra Signoria Reverendiſſima ſappia la ſtretta familiarità, che hebbe meco M. Gio. Franceſco Bini, mentre io era in Roma, e l'amore, ch'io li portava, e la ſtima, ch' io faceva di lui per la ſua virtù, ſofficienza, & integrità; le quali coſe erano in lui tali, che io in tutto quel tempo, che ſtetti nell' officio di Secretario ſotto Clemente, felice memoria, mi valſi molto, con mia gran comodità, & bonore, dell' opera, & induſtria ſua in quello eſercizio, eſſendo lo ſtil di lui accettato per mio, & quando partii di là, eſſo meritò d'eſſer nel detto officio in gran parte mio ſucceſſore, eſſendo chiamato al ſervizio più ſecreto, e più familiare di Sua Santità. Nel qual luogo con quanta fede, & diligenzia ſi ſia ſem-

ſempre portato, non dubito che voſtra Sig. Reverendiſſima, che è ſtata preſente, lo ſappia ancor meglio di me. Ora eſſendo egli per la morte di Sua Santità rimaſo ſenza patrone, e quel che più m'increſce ſenza premio della ſervitù ſua pari alla ſua virtù, non poſſo fare di non ripigliar penſiero di lui & delle coſe ſue, & di non cercare con ogni mia opera d'ajutarlo, dove io ne vegga l'occaſione. E però credendoſi, per la elezione fatta hora da N. Sig. di M. Fabiano da Spoleti per ſuo Secretario, che il voſtro ſacro Collegio vorrà in luogo di lui proveder d'un'altro nell' officio del Chericato, che il detto M. Fabiano teneva prima, ho voluto raccomandare in queſto a voſtra Signoria Reverendiſſima il mio ſopradetto M. Bino, & pregarla con ogni mia affezione, & ſtudio, che accadendo, che ſi faccia elezione d'alcuno, ella voglia per amor mio, con l'autorità, e favor ſuo, fare opera, ch'ei ſia preferito & eletto a quello officio, al quale è attiſſimo, e ſufficiente.

Ceterum Binius homo promto ingenio fuit, & non inexercitatus ad latine ſcribendum. Poeta etiam etruſcus habitus eſt elegans, & facetus.

Ex inſcriptione ſepulchri, quod poſitum illi fuit in Templo s. Mariæ Majoris, colligimus & ejuſdem Baſilicæ Canonicum, & trium

trium Pontificum Julii Tertii, Marcelli Secundi, Pauli Quarti, nec non ſacri Cardinalium Senatus *Secretarium* fuiſſe. Inſcriptionem legimus in Schradero fol. 150.

Joanni Franciſco Bino Florentino Civi Romano hujus ædis Sacerdoti Canonico, viro bono docto atque urbano, ob probatos mores puramque orationem Summorum trium Pontificum Julii III. Marcelli II. Pauli IIII. ac ſacri Senatus ſcribæ Margarita Soror Fratri Optimo.

TRIPHO BENCIUS.

TRipho Bencius Aſſiſii natus ab anno MDXXX. ad MDLXX. floruit, fuitque non paucis Pontificibus, ac præcipue Julio III. a ſecretis, ac Magiſter Cyfræ. Semel Cameracum anno MDXXXIII. iterum in Germaniam anno MDXLI profectus eſt Chriſtianæ Reipublicæ cauſa. Triphonis habitum corporis atque ingenii Marcus Antonius Flaminius ita deſcripſit.

O dentatior & Lupis, & Apris,
O ſetoſior hirco olente, & idem
Tamen deliciæ novem Dearum,
Quæ Sylvam aoniam colunt, & idem
Amores boni Apollinis.

Mores

Mores vero Pompejus Arnolphinus.

Ut me perpetuo tibi obligaſti,
Non tantum omnigena eruditione,
Quam morum probitate, candidoque
Et præſtante animi tui nitore,
Quo ſic Socraticum ſapis leporem,
Ut ſæpe in dubium voces apud me,
An Triphon mage Socratem æmuletur,
Socrates magis an ſuum Triphonem.

Quamquam plurima carmina felici, facillimaque vena ſcripſerit, ut M. Antonius Flaminius, Annibal Carus, aliique tradunt; vix pauca ad nos pervenere.

GALEATIUS FLORIMONTES.

GAleatius Florimontes obſcuris natalibus Seſſæ ortus, ſed ingenii doctrinæque præſtantia ac probitate elegantiaque morum clariſſimus primum Alphonſo Avalo fuit a conſiliis, deinde ex Giberti intimis familiaribus, poſtremo a Paulo III. legibus Canonicis ſolutus, quibus vitio natalium ab Epiſcopatu prohibebatur, factus eſt Aquini Epiſcopus; atque inter quatuor Judices Concilii Tridentini cooptatus. Julius III. hujus opera *in conſcribendis Epiſtolis* uſus eſt, eumque ab Aquini Sede ad

Patriæ Epiſcopatum traduxit. Poſt Julii III. mortem cum Florimontes Seſſam ſe recepiſſet, iterum a Paulo IV Romam evocatur, ut una cum Epiſcopo Carpentoractenſi ad res Eccleſiaſticas componendas proficiſceretur in Galliam. Quo munere perfunctus cum fuiſſet, Seſſam rediit, a qua Eccleſia ne amplius divelleretur, Archiepiſcopatum Brunduſinum a Philippo II Hiſpaniarum Rege ſibi oblatum, conſtanter recuſavit. Denique admodum ſenex, cum paulo ante Epiſcopatu ſe abdicaſſet, ſummum an. MIƆLXVII. moriens bonis omnibus deſiderium reliquit ſui.

Ferunt Florimontem auctorem fuiſſe Joanni Caſæ amiciſſimo homini perelegantis illius Libelli concinnandi, qui Galathæus inſcribitur.

Eſt hujus quidem Florimontis vita accurate eleganterque deſcripta in ejuſdem libri præfatione, qui liber nuper ex Romana Palladis Typographia in lucem prodiit; Pulcherrimæ autem præfationis Auctor eſt Nicolaus Roſſius, quicum pervetus mihi amicitia, & conſuetudo eſt, Cardinalis Andreæ Corſinii, quem honoris cauſſa nomino, ab *Epiſtolis*, & propter ſingularem eruditionem, atque elegans tum latine tum etruſce ſcribendi genus dignus ſane, qui

cum

cum iis Epiſtolarum Scriptoribus conferatur, quos Sæculo XVI. floruiſſe accepimus.

Extant adhuc Platonis Dialogi, atque Homiliæ nonnullæ a Florimonte italice verſæ, tum Commentarius in Ethicam Ariſtotelis, atque epiſtola parænetica ad Bernardinum Ocellum, ſive Ochinum.

ANGELUS MASSARELLUS.

A Paulo IV. Pont. Max. hic *Secretarius* delectus eſt, atque Epiſcopus factus Teleſinus. Ita de illo Ughellius: *Angelus Maſſarellus Septempedanus Picenus Patriam illuſtravit gloria doctrinæ, & eruditionis fere omnigenæ commendatione. Ex Priore Collegiatæ Eccleſiæ ſuæ Patriæ adlectus eſt Epiſcopus Teleſinus a Paulo Quarto*, CUJUS ERAT A SECRETIS, *die* XV. *Decembris* MDLVI. *Sub Pio Quarto Concilii Tridentini Secretarius fuit, cujus acta ſtylo facundo, & nobili conſcripſit.*

Angeli Maſſarelli ms. *Diarium* ab obitu Julii III. uſque ad an. MDLXI. de rebus Concilii Tridentini adſervatur in Tabulario Vaticano; ejuſque exemplum unum in Burgheſiana Bibliotheca extare dicitur. Sed Ughellii teſtimonium perſequamur.

Tandem fama, ac laboribus onuſtus Romæ mortalitatem explevit anno MDLXVI. *honorifi-*

ce tumulatus in æde Aracœlitana, hoc ad ſepulchrum habet Epitaphium:

D. O. M.

Angelo Maſſarello Sanſeverinati in Picentibus juris utriuſque Doct. Epiſcopo Teleſino Chriſtiana pietate ac doctrina inſigni, qui cum Julii III. Marcelli II. & Pauli III. Summorum Pont. a ſecretis fuiſſet, eodem Secretarii munere in ſacro Concilio Tridentino functus eſt, in quo ita ſe geſſit, ut nihil eorum, quæ in ipſo Concilio acta ſunt, vel minimum deſideretur. Michael Angelus, & Cynthius Pamphilus ſororis filius fratri & avunculo de ſe optime merito mœrentes poſuere. Vixit an. LVI. *ob.* XVII. *Kal. Auguſti* MDLXVI.

Neque tamen prætereundum eſt perhonorificum teſtimonium Panvinii. *Magna poſt hæc habenda eſt gratia ab omnibus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſtudioſis Angelo Maſſarello Sanſeverinati Piceno Romani Pontificis a ſecretis, cujus beneficio, & ſingulari caritate, ut eſt vir omnium humaniſſimus, adjutus ſum, quum in omni hoc opere conficiendo, tum præſertim in hac parte, quæ eorum Pontificum & Cardinalium ſeriem continet, qui abſen-*

abſentes ad Urbe in Galliis Avenione commorati ſunt; me enim benigne, & amice juvit, mihique multa, quæ ipſe in hac materia congregaverat, libenter tribuit. Nam inter cæteras Urbani V. Gregorii XI. Clem. VI. & Benedicti XI. dicti XIII. creationes mihi accommodavit; quarum ita diſtinctam notitiam antea non habebam.

JULIUS CANANIUS CARD.

TOtam hujus *Secretarii* quaſi vitam intueri licet in Epitaphio bene longo, quod Ferrariæ in ejus ſepulchro inſcriptum eſt.

D. I.

Julio Canano nobili Ferrarien. S. R. E. Tit. S. Anaſtaſiæ Presbyt. Card. ex Cananorum Bizanthii ſtirpe Palæologis Imperatoribus una propagata. Qui Julio III. Pont. Max. juvenis admodum a SECRETIS *adeo acceptus inſervivit, ut in eum Pontificiam auctoritatem, ſupplicationes quaſcunque, ſcripturaſque ſignandi fidenter effuderit. Qui Adriæ & Mutinæ Epiſcopatus, veneficia cohibendo, hæreſes extirpando, ac templa reſtituendo vigilanter rexit. Qui a Grego-*

rio XIII. poſtrema illa promotione inter Cardinales cooptatus fuit. Qui denique Sixti V. Legatus Æmiliam tam æque juſteque eſt moderatus, ut nomen ejus perpetuoglorioſum ſit permanſurum. Alexander S. Jacobi Eques, & Sapientum judex fratri optimo gratæ teſtificationis ergo P. J. vixit annos LXVIII. *obiit* V. *Kal. Decembris* MDXCII.

Nos addimus, quod Elogii auctor prætermiſit, Cananii fortunæ initium ex eo peti debere, quod ab epiſtolis fuerit primum Balduino de Monte, deinde Balduini fratri Joanni Mariæ de Monte Cardinali, qui ſummus Pontifex fuit. Tantum privati obſequii fructum tulit!

PETRUS PAULUS GUALTERIUS.

HUnc Marcello II. ab Epiſtolis latinis fuiſſe liquido apparet ex inſcriptione, quæ in Templo S. Mariæ ad Viam, quæ lata dicitur, ſepulchro eius inciſa eſt, quæque affertur a Martinellio eo libro, qui *primo trionfo della Santa Croce* inſcribitur.

D. O. M.

Petro Paulo Gualterio Presbytero Civi & Archidiacono Aretino hujuſce

Eccle-

Eccleſiæ Canonico, & S. Card. Ordinis a ſecretis, qui cum Marcello II. P. M. IN LATINIS EPISTOLIS SCRIBENDIS *egregiam operam navaſſet, ac aliis Pontificibus ob vitæ probitatem, diſciplinarum peritiam, & linguarum varietatem gratus fuiſſet, vel degens Romæ annos* LV. *ibidem in omnibus fortunæ eventibus, totus ex ſe pendens, aureaque mediocritate contentus ſuos non minus virtutum ſuarum exemplo, quam beneficiis honeſtavit, Stephanus & Raphael fratres mæſt. poſſ. vixit an.* LXXI. *menſ.* V. *dies* VII. *obiit a.* MDLXXII.

CÆSAR GLORIERIUS GALLUS.

HUnc fuiſſe multis ſummis Pontificibus earum Epiſtolarum a ſecretis, quæ Brevia vocant, affirmat Erythræus, qui addit etiam, *quod Gregorius XIII. Pontifex Cæſarem Brevium conficiendorum munere ac loco dejecerit, cauſſatus, neſcio quid de re admodum gravi ab eo eſſe conſcriptum, quod non ipſe juſſiſſet*. Sed hujus calamitatis Cæſari cauſſa fuit Alexander filius, qui, Clericus Cameræ cum eſſet, pro jure ſui Collegii libere nimis, adeoque contendit adverſus Philippum Guaſtavillanum

num Cardinalem, & S. R. E. Camerarium, ut graviter offenderit apud Pontificem, cujus Cardinalis erat Sororis filius. Scripſit hiſtoriam direptionis Borboniæ, cujus in Dialogo mentionem fecimus.

ANTONIUS FLOREBELLUS MUTINENSIS.

S. PII V. Pont. Max. hunc *Secretarium* fuiſſe conſtat ex libris quinque Epiſtolarum ejuſdem Pontificis, quos Franciſcus Goubau Antuerpiæ emiſit in manus hominum ann. MDCXL. Quarum Epiſtolarum pleræque a Florebello conſcriptæ deprehenduntur. Lavellinum Epiſcopum factum eſſe die XXVIII. Auguſti ann. MDLVIII. narrat Ughellius, qui eum *eruditione ſingulari virum, omniumque ſcientiarum genere illuſtrem appellat*. Neque immerito: Scripſit enim vitam Cardinalis Sadoleti, cujus fuit familiaris: Orationes item tres: *ac de auctoritate Summi Pontificis Eccleſiæ capitis librum*. Obiit Mutinæ, quæ ipſius Patria fuit, anno D. MDLXXIV.

JU-

JULIUS RUGERIUS.

Clarum alterum S. Pii Quinti *Secretarium* nominat Poſſevinus l. 1. *ſua Bibliotheca*, ubi ait: *Julius Rogerius Protonotarius, & Secretarius Apoſtolicus, Abbas Lamularum & Theologus, qui noſtra vixit ætate, quique in Polonia Legatione apud eum Regem eſt functus pro S. A. Sede* … Hujus Polonicæ Legationis Acta ms. habet, ſua in exquiſitiſſima Bibliotheca Mareſuſchius Præſul ampliſſimus, ac eruditiſſimus, quem honoris cauſſa nomino. At Rugerium Theologum fuiſſe non ignobilem, & vero etiam elegantem, ſcripta ejus oſtendunt Venetiis divulgata anno MDLXXXI. Illum certe Dupinius inter Scriptores Eccleſiaſticos ſæculi XVI. connumerat.

JULIUS POGIANUS.

Ab eodem Poſſevino hic in Novarienſi natus agro collaudatus eſt; ait enim in ſua Bibliotheca: *Julius Pogianus S. Joannis Chryſoſtomi librum de Virginitate e græco bene latinum reddidit, quam verſionem Plantinus Antuerpiæ protulit in lucem. Feruntur ejus Lectiones Hiſtoricæ Breviarii Romani ſub Pio Quinto Pontifice Maximo. Ejus etiam*

opus

opus eſt ultimum caput Romani Catechiſmi.

Hæc autem omnia ſcripta optime ſunt. Quamquam de ſua ſcribendi ratione, Romæ quum eſſet, in ſua quadam Epiſtola ita Paulum Manutium alloquitur.

Nec vero ſentio, quid me non omnino languentem ocio, aut, quando etiam ita vis, non tardum ingenio magnopere in ſtudio unquam adjuvet coeli, aut loci hujus opportunitas, contra potius, quantum mihi Roma obfuerit, intelligo: nam cuicunque hic operam dederim, ea adhuc officii conditione dedi, ut ejus, apud quem eſſem, non meo arbitrio, & ſtudere, & ſcribere cogerer. Quæris quæ ſit hac in Urbe ratio ſcriptionis, & lectionis meæ? horrida, inculta, & plane diſſimilis ejus artis, in qua ipſe ſingulari honore verſaris; quin etiam coelum hoc, cujus affectio, te olim incola hujus Urbis, eloquentiam vobis ingenerabat, neſcio quo modo eſt immutatum, & vim illam ſuam dimiſit; ne ſummorum quidem virorum imagines conſuetudinem ſervant in admonendo ſuam: prorſus mutæ ſunt, ut aliis quibuſdam loquentibus modo imaginibus ſilentio gratificari videantur. Reliqui ſunt Gulielmus Sirletus, & Octavius Pantagathus, duo eruditiſſimi, ac ſanctiſſimi viri, quos ſi, quod mihi eſſet optatiſſimum, quamquam mihi facultatem eorum concedit humanitas, fre-

frequens poſſem convenire, non me mea fortunæ pœniteret. Sed tanti, tamque propinqui boni fructum neceſſaria aſſiduitas operæ meæ capere non ſinit. Ita mecum actum eſt, & agitur incommodius, qui quum præclara alia multa Romæ cum multis deſidero, tum iſtam ornate dicentem, non ſolum pure loquentem prudentiam, cujus cupiditate ſum incenſus a puero, in his ejus ſedibus dolenter interdum requiro cum paucis, ac luſtratis animo terris omnibus, in unis fere tuis ædibus, id eſt in ſcriptis concluſam Romanæ orationis dignitatem & amo, & admiror.

Omnium ſui temporis doctorum virorum amicitia floruit, Sirletoque imprimis, Seripando, Commendono, Oſio Crdinalibus ſapientiſſimis, uſus eſt familiariter. Multas, eaſque elegantes ad eos epiſtolas dedit. quæ manu ſcriptæ in Bibliotheca Barberinia adſervantur, digniſſimæ quidem, quæ aliquando in lucem proferantur. Verum audio Epiſtolas ejus, & eas præſertim, quas Congregationis Concilii Tridentini nomine Pogianus ipſe conſcripſit, a Hieronymo Lagomarſinio S. J. omnium viro elegantiarum ſtudioſiſſimo, propediem evulgatum iri, & quidem eruditiſſimis colluſtratas animadverſionibus (*a*). Quum igitur Pogianus & ingenio bono, & ſtudio ſingulari, moribus etiam

eſſet

eſſet ſuaviſſimis, multorum primum Cardinalium; & (quod in ipſius maxima laude ponendum eſt) S. Caroli Borromæi: deinde Congregationis Concilii Tridentini; poſtremo vero S. Pii V. Pont. Max. *Secretarius* fuit. Quo in munere Romæ obiit, ſepultuſque eſt in Templo S. Petri in Janiculo, ubi hoc ejus legitur elogium.

Julio Pogiano Novarien. honeſtis moribus
Ingenio & eloquentia præſtanti
Pontificum Max. Piorum IIII. & V.
Ab. epiſtolis latinis
Jo. Antonius & Bartholomæus Fratri
Chariſſimo fecerunt. Vixit Ann. XLVI.
M. I. D. XXIII. *Deceſſit non. Nov.* MDLXVIII.

(*a*) Quod receperat præſtitit, & cumulate præſtitit, optimus ſenex de optimo latine ſcribendi genere optime meritus.

ANTONIUS GRATIANUS.

SI præclarum eſt laudatiſſimis viris placere, magna eſt certe Antonio Gratiano laus tribuenda, quod ita celebratiſſimo Cardinali Commendono placuerit, ut hoc eodem & magiſtro, & Patrono, & amico, & demum quaſi parente Gratianus uteretur. Qui ejus *ſcripta* legerit *invita minerva*, quæ non ita pridem edenda curavit Lagomarſinius,

nius, quem ſupra laudavimus, nihil ille quidem deſiderabit eorum, quæ ad Gratiani vitam pertinent, & multa etiam intelliget, quæ ad Reipublicæ, illorumque temporum cognitionem pertinent. Libri ſunt ſane utiles; quos tamen nemo fere legit; at Pſeudopoliticorum ineptias quaſcunque conquirunt, & legunt plerique avidiſſime. Ex iiſdem ſcriptis *Secretarium* illum fuiſſe Sixti V. deprehendimus. Perhonorificam ejus mentionem Janus Nycius Erythræus facit in Pinacotheca pag. 484. Plura ſcripſit, velut *de caſibus virorum illuſtrium*: *vitam Commendoni*: *de Bello Cyprio*. Sed nihil tam ejus prudentiam, atque eloquentiam civilem declarat, quam epiſtolæ illæ, quas, quum Legatus eſſet Pontificis apud Venetos, italice ſcripſit, quaſque legi in Bibliotheca Cardinalis Portocarreri, qui nunc Regis Hiſpani ad Pontificem Legatus, & Principis viri, & Eccleſiaſtici hominis virtutes, non ita ſæpe inter ſe congruentes, mirifice conjungit. Epiſcopus Gratianus factus Amerinus, & tam tenui ſuorum laborum, ſtudiorumque præmio remuneratus, eam in Urbem poſt Venetam Legationem libenter conceſſit, aulam pertæſus, quæ magnos, & doctos viros admirari magis, quam ornare ſolet. Obiit Ameriæ XVII. Kal. Aprilis MDCXI. ann. agens LXXV.

THO-

a ſacrarum literarum uſu nunquam diſcederet.

Si Romanis hominibus in ſua civitate, ubi ſita eſt arx vera germanaque Religionis, ubi latini ritus majeſtas, tanquam in ſuo regno, ſedem ac domicilium habet, laudi daretur, quod Latine, pure, dilucide, eleganterque loquerentur ac ſcriberent, SI MUNERA ILLA, QUÆ ELOQUENTIS CUJUSPIAM HOMINIS REQUIRUNT INDUSTRIAM, IIS DEFERRENTUR, QUI ELOQUENTIA CÆTERIS ANTESTARENT, *quis dubitat, quin multi ſemper exiſterent, qui cum veteribus Scriptoribus conferri dicendi gloria poſſent? Verum, quum videamus, nihil fere iis eſſe contemtius, qui totos ſe in hoc ſtudiorum genere collocarunt, ut etiam, contumeliæ cauſa, pædagogi nomine afficiantur; quum in eorum honores, ac præmia ii cernantur invadere, qui nondum, ne ſuſpicione quidem, aſſequi potuerunt, quænam ſit ratio puri, dilucidi, latinique ſermonis, immo qui vix primoribus labris guſtarunt Latinæ Grammatices ſtudia, & extremis, ut dicitur, digitis attigerunt, quumque, ut ea, quæ ſcriberent, & caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſervent, multis egeant pædagogis: quid mirum, ſi Romanorum hominum, quod ad eloquentiæ laudem attinet, ſpes infringatur, & langueſcat induſtria?* Honos, *inquit ille,*

alit

alit artes, omneſque incendimur ad ſtudia gloria; jacentque ea ſemper, quæ apud quoſque improbantur. *Quod ſi noſtra ætate unus, aut alter homo Romanus, Latine ſcribendi laude perſpicuus, eo eſt in loco conſpectus, qui huic præſertim arti ſtudioque debetur, hic non tam ſui artificii meritis, quaſi viribus, ad eum pervenit, quam potentioris cujuſpiam auctoritate & gratia, quæ ad honores etiam eos, qui induſtriæ debentur, conſequendos plurimum valet, tamquam machinatione aliqua, eſt ad eundem attractus. Sylvium Antonianum in Urbe natum Clemens VIII. magis recte ſcribendi laude & celeritate, qua ſuperior erat cæteris, quam longo cum ipſo amicitiæ & conſuetudinis uſu, ad Latinas literas ſcribendas adhibuit: ſimiliter Gregorius XIII. hanc eandem provinciam Antonio Buccapadulio demandavit, amicitia, quæ cum ipſo intercedebat, impulſus. Atque hic Antonius, ab origine ultima ſtirpis Romanæ, nobili inter ſuos ortus eſt loco (etenim Buccapaduliorum familia non in poſtremis Urbis Romæ numeratur) patre uſus eſt diligente in ipſo erudiendo, eoque magis, quod ille ſummam in puero ingenii docilitatem, & in percipiendis iis, quæ tradebantur, celeritatem agnoſcebat, cujus ingenii magnitudinis erant indicio quidam eloquentiæ quaſi igniculi, qui in eo, etiam tum puero, elucebant: ut*

R *enim,*

enim, quemadmodum probe inquit Cicero, hominis decus, ingenium, ſic ingenii ipſius lumen eſt eloquentia: ad quam cum ſe a natura ferri ſentiret, ſimul ac doctrinis illis, quibus puerilis ætas impertiri ſolet, eruditus, exceſſit ex ephebis, quum ſibi eloquentiam, quaſi ſponſam deſpondiſſet, noluit eam indotatam habere, ſed ad magiſtros Philoſophiæ, ac Theologiæ ſe contulit, ut eam ab iis ſponſæ, quam ſibi delegerat, dotem arceſſeret: a quibus ſatis habuit, earum ſcientiarum fontes & capita noſcere; ut inde poſtea hauriret tantum, quantum eſſet neceſſe ad ſuam eloquentiam ornandam, inſtruendamque: quæ eloquentia, cum a parvis initiis orta, maturitatem ſuam adepta eſſet, non eam ille domeſticis parietibus incluſam aluit, ſed foras eduxit, ac ſæpe multis audientibus, quanta ea eſſet, aperuit. Sed cito intervenit Gregorius XIII., qui illum, ab omnibus aliis exercitationibus abductum, ad conficiendas Pontificias epiſtolas, quibus Brevium eſt nomen, adduxit, quarum concinnator Secretarii domeſtici nomine inſignitur. Ad quas ſcribendas tantam primum eloquentiam attulit, quantam nemo alius ante ipſum, qui in eodem munere verſatus ſit; tum magnum ſacrarum literarum uſum, quarum verba, atque ſententias ita ſcite in ſuis epiſtolis illigabat, ita apte iis locis, quibus opus erat, in-

clu-

cludebat, ut eæ ad illam rem natæ viderentur; tum ſingularem prudentiam, qua nullum in illis verbum collocabat, nullum dictum ex ipſius dictantis ore exibat, quod jure reprehendi poſſet; poſtremo illud orationis genus adhibebat, quod Pontificiam majeſtatem, eorumque, ad quos literæ dabantur, conditionem, ac dignitatem deceret. Nec fuit illi magnopere deſiderandum in eo munere, ut inſignis aliqua ingenii, prudentiæque ſibi ſuæ declarandæ occaſio, atque materia objiceretur. Nam Gregorio Pontifice, qui tredecim annis Eccleſiæ navis in puppi ſedens, ejuſque gubernacula retinens, e multis eam ſcopulis auctoritate, ſapientiaque eripuit, multæ ac graves ſeſe dederunt: ut, quum magnus militiæ Hieroſolymitanæ Magiſter, pluribus maximis criminibus accuſatus, Romam fuit evocandus, ut cauſam diceret: qua de re multa ad Reges, ad Reſpub., ad Dynaſtas Brevia ſcribenda ac mittenda fuerunt: quæ ego, Marcelli Veſtrii opera, ex Sedis Apoſtolicæ tabulariis accepta, ita legi, ut neminem unquam de rebus, ad ſummam Reipub. ſpectantibus, ſcribentem, magis ſim admiratus. Qui magnus Magiſter, me puerulo, utpote non amplius quinque annos nato, Romam venit, regali prorſus apparatu, ab Hippolyto Card. Eſtenſi hoſpitio exceptus; apud quem etiam, ſive ægritudine, ſive alia vi morbi oppreſſus, vi-

vendi finem fecit, atque delatus eſt in ædem D. Ludovici, nationis Gallicanæ, ea funeris pompa magnificentiaque, qua nulla poſtea Romæ major, neque amplior eſt viſa: nam, quantum ineuntis illius ætatis retinere memoria valuit, quantumque meminiſſe poſſum, præter omnes Laicorum Sodalitates, præter omnes religioſorum Ordinum e mendicato victitantium familias, præter Sacerdotes, ſuperpelliciis indutos, quorum incredibilis erat numerus, longus atratis in equis ſedentium ordo conſpiciebatur, quorum partim tubis diſſonis atque diſcordibus, ac luctum maxime præferentibus, canebant, alii longiſſima ex ſerico vexilla trahebant; hos ſubſequebantur non minus multi pedites atrati, qui tympana fractum ac diſcordem ſonum edentia pulſabant; plerique vexilla item alia ex ſerico poſt ſe trahentes, lugubrem oculis afferebant aſpectum: & quoniam eo die lutulentæ erant, ac corruptæ imbribus viæ, erat mihi ægre, ut puero, tantam vim ſericæ veſtis inſici, lutoque corrumpi: accedebant deinde, ſi recte memini, omnes illi Hieroſolymitani equites, qui Magiſtrum ſuum ac ducem, honoris officiique gratia, Romam comitati fuerant, quorum non parvus erat numerus, longis ſyrmatibus, quacunque incedebant, humum infectam cœno verrebant: funalium vero, quæ defuncti lectum, auro tectum,

ctum, hac illac complectebantur, ea vis erat, ut viæ, quibus funeris pompæ iter erat, non collucere, ſed ardere viderentur. Sed quid fruſtra tempus in his rebus referendis conterimus, quæ nihil ad rem, de qua agimus, pertinent? Redeo ad Antonium, cui, Gregorio extincto, Sixtus V. qui illi in Pontificatu ſucceſſerat, ſcribendarum epiſtolarum munus, quod tanta eloquentiæ fidelitatiſque cum laude obeundo adminiſtraverat, abrogavit, ac Thomæ Gualterutio, qui omnium Brevium conſcribendorum provinciam acquiſierat, mandavit; homini elato, ac pertinaciter ſuo juri ſententiæque addicto, cujus eorum, quæ diceret (nam ſæpius eum in Sodalitiis verba facientem audivi) quamvis admodum attenderem, quæque ſcriberet, nunquam potui quidquam intelligere; ita confuſa erat oratio, ita perturbata, nihil ut eſſet primum, nihil ſecundum. Sed hic non diu jactare ſe potuit; etenim non ita multo poſt gravi in crimine, quo Pontificis ſummi majeſtas lædebatur, deprehenſus, pœnas legibus dedit, ac tum munere, tum pecuniis, quibus illud comparaverat, quæ erant magnæ, everſus periit, & in ejus locum ſubrogatus eſt Joannes Baptiſta Canobius. Sed Sixto morte ſublato, rurſus Antonius a Gregorio XIV. eſt revocatus in curſum, ac tenuit locum, unde fuerat depulſus, fere tamdiu, quam vixit. Fuit etiam Baſilicæ A-

poſtolorum Principis Canonicus; eique muneri aſſiduitate ac diligentia, quoties per occupationes publicas licebat, non defuit: præterea moribus integerrimis, atque mitiſſimis.

JOANNES BAPTISTA CANOBIUS BONONIENSIS.

HIC Bononiæ nobili genere natus, fratris filius fuit Franciſci illius, qui erat Julii Pogiani amiciſſimus, & quem comperimus miſſum ad Poloniæ Reginam fuiſſe a Pio V. Roſæ aureæ deferendæ cauſſa. *Secretarium* fuiſſe Pontificium conſtat ex Bulla Sixti V., qua *Secretariorum* Apoſtolicorum jura amplificantur.

MARCELLUS VESTRIUS BARBIANUS.

MArcellus Veſtrius Barbianus Patria Imolenſis, Octaviani Veſtrii Juriſconſulti, cujus liber extat de omnibus Urbis Magiſtratibus, ac de omnium judiciorum ratione, filius. Mortua conjuge, ex qua filium ſuſceperat, a Gregorio XIV. earum Epiſtolarum, quæ Brevia appellantur, ſcribendarum muneri præfectus eſt, utpote qui a Marco Antonio Mureto nitidam, elegantemque latine ſcribendi rationem edidiciſſet. Eamdem

dem deinde operam præſtitit tum Clementi VIII. tum Paulo V. in cujus Pontificatus initiis diem extremum obiit. Habuit ſemel orationem ad S. R. E. Cardinales, cum ſubrogandi Pontificis cauſſa Conclave ingreſſuri eſſent, eaque, teſte Erythræo, non tam verborum ſententiarumque luminibus, quibus enitebat, placuit, quam actione, quæ fuit in eo ſingularis.

SYLVIUS ANTONIANUS CARD.

Siquis vel principem locum inter Claros Pontificiarum Epiſtolarum Scriptores Sylvio Antoniano tribuendum putet, non repugno. Is enim mihi eam propius ſcribendi rationem ſecutus videtur, quæ hujuſmodi ſcriptores maxime decet. Nulla vero majorum commendatione ſubnixus, nullo fretus aulico artificio, ſed ingenii doctrinæque præſtantia, vitæ integritate, pietate, fide, ad honores ampliſſimos ſibi viam munivit. Natus Romæ eſt obſcuris parentibus anno MDXL. die 31. Decembris, matremque ſomniaſſe ferunt, ſe puerum edituram, qui maximo Romanæ Eccleſiæ ornamento futurus eſſet. Cum Cardinalis Alexander Farneſius ſplendidiſſimum non paucis Cardinalibus convivium inſtruxiſſet, in

eo convivio Sylvius adhuc adoleſcens ac pene puer quædam latina carmina ex tempore effudit, quibus Jo. Angelo Cardinali Mediceo Pontificatum augurabatur: Qui primus illi fuit ad hominum exiſtimationem atque ad ampliorem fortunam gradus. Cum enim revera Cardinalis Mediceus Pontificatum adeptus eſſet, cui Pio IV. nomen inditum eſt, Sylviani Vaticinii non immemor fuit. Pontificia enim commendatione factus eſt Cardinali Carolo Borrhomæo ab *Epiſtolis*, cum quo Mediolanum profectus *Acta Eccleſiæ Mediolanenſis* perſcripſit. Fuit deinde in Germaniam miſſus ad Cardinalem Moronum Legatum, ut ejus opera in conſcribendis Epiſtolis latinis uteretur. Gregorius XIV. Epiſcopatus Papienſem, & Capuanum illi ultro detulit; quos tamen, cum ſibi tanto oneri ferendo impar videretur, ſingulari animi moderatione recuſavit. Denique Clemens VIII. egregius hominum virtute ac doctrina præſtantium Patronus, eum ſibi ab *Epiſtolis*, quæ *Brevia ad Principes* vocant, aſcivit, nec non Magiſtrum admiſſionum, qui Pontificii cubiculi Præfectus dicitur, fecit.

Jam allatum a nobis eſt minus æquum de Antoniano Cardinalis Bentivoli in Commentariis ſuis de ejus Epiſtolis Pontificiis judicium, quod in Dialogo animadverſum eſt.

Sed

Sed non erit opinor abs re hic epiſtolam deſcribere, quam de optima Brevium ſcribendorum ratione ad Joannem Badeſium dedit. *Non ſatis eſt latine ſcribere, niſi ornate, & eleganter ſcribas. Hoc meum ſcribendi genus Eccleſiaſticum eſt, quod tamen non omnes aſſequuntur, neque me aſſequutum puto. Multi ſunt, qui Ciceronem imitantur, eloquentiæ plane parentem, & optimum latinitatis auctorem; ſed, DUM CICERONIANI ESSE VOLUNT, SE CHRISTIANOS, AUT SACERDOTES ESSE OBLIVISCUNTUR. ITAQUE ITA LOQUUNTUR, ET SCRIBUNT, AC SI IN CAPITOLIO VERSARENTUR, NON IN ECCLESIA. MULTA PRÆTER DECOREM, QUÆDAM INTERDUM PARUM PIE EFFUTIUNT. ALII CONTRA PIETATI, ET RELIGIONI VALDE ADDICTI, EX FAECE HAURIUNT, ET INQUINATISSIME SCRIBUNT; quamquam ego hoc ſum ingenio, ut potius res bonas, quam bona verba requiram. Sed tamen non eſt facile, ut dixi, ſtylum ita temperare, ut elegantiam ſimul, & quamdam Eccleſiaſticam gravitatem, & pietatem referat. Id fit SS. Patrum, & ſacræ Scripturæ lectione cum Cicerone conjungenda. Id ſuo tempore tu quoque, ut ſpero, efficies &c.*

Hæc Epiſtola affertur a Franciſco Maria Tur-

Turrigio in lib. de Eminentiſſimis S. R. E. Scriptoribus Cardinalibus.

Quod de Imperatore optimo dici ſolet ſtantem mori oportere, hoc de Sylvio Antoniano dici etiam poteſt; nam dum æſtivo tempore dies noctesque impenſius graviſſimis Brevibus conſcribendis dediſſet operam, lethali morbo correptus eſt, quo brevi vita exceſſit. Eum tamen morti proximum Clemens VIII. benigniſſime inviſit, ac repetitis amplexibus præſentis amoris vim ac futuri deſiderii dolorem indicavit. Obiit anno Dom. MDCIII. ætatis vero ſuæ LXIII. cum jam quinque abhinc annis inter Cardinales cooptatus fuiſſet. Magna funeris pompa elatus eſt, ſupremiſque honoribus illi rite perſolutis, ſepultus deinde eſt in æde S. Mariæ in Vallicella. Sepulchralis Inſcriptio, cujus ipſum Sylvium auctorem ferunt, ſic habet.

Sylvius Antonianus Presbyter Romanus
Sacellum ornavit
Locum Sepulturæ delegit
Anno Dom. MDLXXX.

Scripſit: *De obſcuritate Solis in Morte Chriſti: de Primatu S Petri: de ſucceſſione Apoſtolica: de ſtylo Eccleſiaſtico, ſeu de conſcribenda Eccleſiaſtica Hiſtoria: Lucubrationes in Rhetoricam Ariſtotelis, & in Orationes Ciceronis.* Ejus me-

meminerunt *Ludovicus Donius*, *Paulus Manutius*, *Gavantus*, *Famianus Strada*, *Morerius*, *Auctor Dictionarii Critici*, *Erythræus*, *Caſtelvetrius*, *Auguſtinus Valerius*: ejuſque vitam accurate ſcripſit *Joſeph Caſtaleo*.

PETRUS STROZZIUS.

HIC Florentiæ nobili genere natus Lazarum Bonamicum audivit. Ariſtotelicæ Philoſophiæ, & linguarum cognitione clariſſimus fuit. Nam librum edidit de dogmatibus Chaldæorum. In architectura etiam excelluit. Romam venit, Leone XI. Pontifice creato, cujus *Secretarius* fuit; ejuſque ſe muneris ſumme ſe cupidum fuiſſe narrabat, quod præter exiſtimationem, & decus, quod habebat adjunctum, magnam prudentiæ oſtendendæ, ingeniique declarandi facultatem afferret. Quum Pauli V. Pont. cujus etiam *Secretarius* fuit, gratia excidiſſet, communes aulæ peſtes invidiam, atque inſcitiam pertæſus, in Etruriam ſe contulit, uxore ducta puella elegantiſſima.

LANFRANCUS MARGOTIUS CARDINALIS.

MAgna nobis habenda gratia eſt J. Nicio Erythræo, quod multorum clarorum virorum, qui ſæculo ſuperiore floruerunt, imagi-

imaginem vitæ, atque ingenii in Pinacotheca ſua nobis repræſentaverit. Ecce Margotius, de quo ita ait.

Lanfrancus Margotius, magis ex ſeſe, quam ex majoribus ſuis cognitus, ſine multis literis, in ſcribendis epiſtolis longe doctiſſimorum hominum induſtriæ anteivit. Etenim rem, de qua ſcribendum eſſet, videbat acutè, explicabat dilucide, ſententias adhibebat illuſtres, quæque non tam haberent venuſtatem, quam dignitatem ac pondus: verba erant, non illa quidem elegantiſſimo ſermone, ſed quæ rem maxime explicarent. Omnia ſcribendi genera noverat; eoque utebatur, quod cum ejus, qui ſcriberet, eorumque, ad quos ſcribebatur, perſonis congrueret. Ne multa; nulla in eo virtus deſiderabatur, illi neceſſaria, cui arcana ſummorum Principum negocia, per literas tractanda mandantur; ut verum in eo apparuerit, quod dicitur, ſæpius ad laudem atque virtutem, naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Magno fuit animo, ac pecuniæ ſuperiori; tum etiam, quum una cum ſummis viris, genere, divitiis, ac dignitate præſtantibus, ad aliquam animi remiſſionem ludumque deſcenderet: adeo ut ceteris largius ſumtus faceret, eoſdemque liberalius, atque animoſius provocaret in aleam. Quod, quamquam non ſit magnopere per ſe laudandum,

ejus

ejus tamen magnitudinem animi indicabat, perficiebatque, ut illi, quibus cum una erat, quamvis nobiliſſimi, præ eo, humili, abjecto, contemtoque orti loco, ipſe longa cognatione ſtirpi cuipiam regiæ annexus videretur. Duobus ſumm. Pont. Clementi VIII. & Paulo V. in ſcribendis epiſtolis egregiam navavit operam, atque fidelem; ob quam, præſertim a Paulo V. in ampliſſimum Cardinalium ordinem eſt cooptatus, ſummumque in ejus gratia tenuit locum; ac tum multo magis, quum ejus, qui illi obtrectabat, invidia atque malignitas facta eſt palam. Sed mortis celeritas, ne tanto Pontificis beneficio, ejuſdemque egregia in ſe voluntate, diutius frueretur, obſtitit. Nam paucis poſt annis, an menſibus? a lethali puſtula, in dextero, ut ajunt, brachio oborta, pene ſubitum eſt ad interitum datus: neque quidquam moriens de ſolita magnitudine animi amiſit. Nam rogatus a Pont. qui, ut eum in tam gravi caſu conſolaretur, adierat, numquidnam vellet? Nihil, inquit ille, niſi præteritæ mihi vitæ noxas, auctoritate tibi divinitus conceſſa, dimitti. Obiit inſigni epiſtolarum volumine edito.

Sepultus eſt in Templo S. Petri ad Vincula cum hoc Elogio, quod in ſepulchro magnifice extructo inſculptum eſt.

D. O. M.

D. O. M.
Lanfranco Margotio Parmenſi
S. R. E. Presb. Card. Tit. S. Petri
Ad Vinc. qui duor. Pontiff. Maxx.
Clem. VIII. & Pauli V. negociis
Cum Orbis Principibus ſumma Pru-
dentia ſtiloq. aptiſſimo candidiſſimoq.
Pertractatis in eoq. unus omnem ætate
Sua laudem promeritus a Paulo V.
In ſacr. Cardd. CM. cooptatus prius
Vitæ, quam gloriæ curſum viſus eſt
Obiiſſe Octavius Margotius Fr.
M. P. vixit annos LII. *menſ.* II.
Obiit ann. MDCXI. *Prid. Kal. Decemb.*

SCIPIO COBELLUTIUS CARD.

HIC Viterbii natus, & mortuo Marcello Veſtrio *Secretarius* factus Pontificius a Paulo V., propter doctrinæ, atque integritatis opinionem in Cardinalium Collegium cooptatus eſt. Ejus ſunt Epiſtolæ aliquot latinæ, neque inelegantes, ad Sirmondum datæ Jeſuitam eruditiſſimum, cujus is fuerat amiciſſimus. Diligebat ipſe doctos quoſque viros, & ab iis colebatur. Huic Pignorius libros ſuos *de Servis, & Patavinis originibus*: librum item ſuum *de Capitolio*

Ric-

Ricquius inſcripſit. Obiit Romæ MDCXXVII. ſexageſimo ſecundo ætatis ſuæ. Morientem hæc illum multis audientibus dixiſſe ait Erythræus: *Duobus ſe plurimum debere; Paulo V. qui quum Purpuræ honore ipſum cohoneſtaret, ex reliquorum hominum numero exemerat; & cuidam alteri, cujus artibus de ſummi Pontificatus ſpe fuerat dejectus.*

DECIUS MEMMOLUS.

DEcii Memmoli Arianenſis vitam complectitur ſepulchralis Inſcriptio, quæ in Baſilica Liberiana adhuc legitur.

D. O. M.
Decio Memmolo
Hujus Baſilicæ Canonico
Paulo V. Pont. Max.
A Secretis ad Principes
Solertia, fide, opera ſumme caro
Eximia in Deum, & homines Pietate
Vitæ integritate, morum candore
Ac Eruditione præſtanti
Omnibus Aulæ Ordinis amabili
Chriſtophorus Memmolus
Ruborum Epiſcopus
Fratri dulciſs. lacrimans P.
Dormiens obiit, qui dicere poterat

Ego

Ego dormio, & cor meum vigilat
XII. *Kal. Julii*
Anno Domini MDCXXXI.
Ætatis LI.

Hujus mentionem faciunt Leo Allatius, Nicolaus Alemannus, Cardinalis Bentivolus, Andreas Victorellus, Franciſcus Xaverius Quadrius, qui Poeticam omnem facultatem libris eruditiſſimis amplexus eſt. Non pauca Italice edidit Memmolus, videlicet.

1. *De Vita, Eccleſia, & Reliquiis SS. Quatuor Coronatorum ad Garziam Millinum Cardinalem. Romæ apud Grignanum* 1628. *in* 8.

2. *Monita pro Concionatoribus. apud eundem* 1630.

3. *Monita ad conſequendam in præſenti vita animi quietem, atque in futura æternam felicitatem ad Moniales S. Suſannæ.*

4. *Dialogos duos muſice recitandos Romæ apud eumdem* 1630. *in* 24.

5. *Suſanna Tragœdiam. Romæ apud eumdem* 1632. *in* 8.

6. *Vitam Cardinalis Garziæ Millini Romani. Romæ apud Jo. Paulum Rocchetti* 1644.

Reliquit præterea Tragœdiam aliam, quæ *Alfonſus Rex Congi* inſcribitur.

In laudem ſerviendi (del ſervire) *Tractatum.*

In

In laudem honoris Tractatum.
De Rebus Baſilicæ S. Mariæ Majoris Dialogum.
Contra Macchiavelli fautores Diſcurſum.
De bellica Hiſpanorum irruptione in Montem Ferratum Diſcurſum.

PORPHYRIUS FELICIANUS.

HUnc elegantiſſimum & Poetam, & Scriptorem Epiſtolarum omnes fere ejus temporis auctores laudant. Pauli V. primum *Secretarius*, deinde Epiſcopus fuit Fulginas, qua in Urbe natus eſt. In Paſſionea Bibliotheca luculentiſſima MSS. eſt copia ingens epiſtolarum ejus. Joannes Baptiſta Laurus Peruſinus in Dialogo, qui dicitur *Theatri Romani Orcheſtra*, hæc de eo ſcribit: *Porphyrius Felicianus Epiſcopus Fulginas diu eſt, quum in ea excubat ſenex jucundiſſimus, & diſertiſſimus, dignus utique, qui una cum Lanfranco Margotio æquali olim Pugile pallam purpuream indueret*. Obiit Fulginii poſtridie Kal. Octobr. MDCXXXII. ætatis ſuæ ſeptuageſimo.

GASPAR PALLONIUS:

HUjus ingenii experimentum habemus in Oratione, quam habuit in funere Pauli V. *Secretarium* vero fuiſſe Pontificis Lau-

rus Peruſinus, quem ſupra commemoravimus, affirmat.

ROBERTUS UBALDINUS CARD.

Florentiæ is Leonis XI. Sororis Filia natus, Pontificis affinitate fretus certam in ſpem honorum, atque opum venit. Qua, intra ſeptem & viginti dies extincto Leone, quum ſubito excidiſſet, relevatus eſt a Paulo V., qui Leoni ſucceſſit, eumque *Secretarium* ſuum fecit; neque alium ſe invenire dicebat, *qui majori ſententiarum gravitate, ac verborum ſplendore animi ſui ſenſa complecteretur*. Id ſcribit Erythræus ſibi narrare ſolitum fuiſſe Marcellum Veſtrium, *qui tectam ejus in ſcribendo prudentiam, & ſingularem latini ſermonis elegantiam, miris in Cœlum laudibus efferebat; ac fidei faciendæ gratia oſtendiſſe ſibi aliquot ejus Brevia, quibus etiam*, ejuſdem Erythræi ſententia, *nihil poterat eſſe præſtantius*. Legatus in Galliam miſſus, prudentiæ præmium Cardinalatum accepit; quo in honore nihil habuit antiquius, quam pietatem in Deum, liberalitatem in literatos, etiam eos, qui non ſatis honorifice de ſe loquebantur. Auguſtinum enim Maſcardum obtrectatorem ſuum, gravi affectum morbo non dubitavit inviſere,

re, neque conſolari ſolum, ſed etiam ingenti pecunia ſublevare. Obiit die xxiii. Octobris ann. mdcxxxv. non ann. mdcxxxii. in quo labitur Ughellius.

JOANNES BAPTISTA AGUCCHIA BONONIENSIS.

Sine dubio doctus hic vir extitit. Multa enim & varia ſcripſit, fuitque & Theologus, & Mathematicus, & Philoſophus, & antiquitatis peritus. Neque minus eſt in Republica verſatus; quum & Gregorii XV. *Secretarius* fuerit, ut ait Philippus Thomaſſinus *in Vitis illuſtrium Virorum*, & ab Urbano VIII. legatus ad Venetos ſit; quo in munere quum Apoſtolicæ Sedis jura tueretur, magni atque invicti animi laudem tulit. Denique quum in Forum Julium, peſtilentiæ vitandæ cauſſa, conceſſiſſet, ibi deceſſit ann. mdcxxxii. Eum Erythræus, ut ingenio ad literas bono, laudat, ut animo in amicos non ſatis bono, reprehendit. Scripſit *Vitas Philippi Segæ, & Hieronymi Fratris ſui,* qui Cardinales ambo fuerunt: *De Cometis*: *De antiquitatibus Bononienſibus*: *de Pictura*, cujus etiam artis intelligens fuit, quippe Annibalis Caraccii amicus, eique ad Hiſtorias, Fabulaſque pingendas auctor, & dux.

Multas præterea ſcripſit Epiſtolas, quas maxime commendat Erythræus. Item opuſcula, quæ ad Philoſophiam moralem pertinent: veluti *de ambitione: de Amore muliebri: de Vita privata: de ingrati animi vitio &c.*

JOANNES CIAMPOLUS FLORENT.

MAgno hic ingenio, ſed non bene exculto fuit. Veterum enim Auctorum contemtor, dum his ſuperiorem ſe facit, multo eſt etiam recentioribus inventus inferior. Poeticæ quum imprimis facultati operam daret, valebat ille quidem impetu, ſed a ratione, & prudentia deſerebatur. Virgilium, Horatium, Petrarcam inſectatus eſt veluti imperitos, ineptos, & minime dignos, qui Poetæ appellarentur. Famam tamen comparavit novitate rei, adeo ut ad Epiſtolas conſcribendas ſuas Gregorius XV. illum evocaverit. Latinas nunquam literas attigerat, & quum muneris neceſſitate compelleretur ad latine ſcribendum, ſtatim viſus eſt aliquid poſſe. Neque tamen ab ingenio ſuo diſceſſit, quum Epiſtolas ipſas impleverit luxurie quadam verborum & ſententiarum, quæ erat barbarie ipſa deterior. Id quod ex ejus Epiſtolis conſtat, quæ MSS. extant in Tabulario Vaticano. Urbano etiam

Octa-

Octavo primum placuit, cujus etiam & *Secretarius* & *Cubicularius* fuit: deinde quum elatius ſe ſe gereret, ipſique non dubitaret detrahere Pontifici, qui erat Poeticæ gloriæ cupidiſſimus, Aula detruſus ſpes omnes ſuas corrupit, atque in Picenum, ut oppido cuidam præeſſet, ablegatus, moerens, atque inglorius deceſſit. Multa de hoc Erythræus in Pinacotheca ſua. Item Laurentius Craſſus in Elogiis, Creſcimbenius *tomo* IV. *ſuorum Commentariorum pag.* 189. & Leo Allatius in *Apibus Urbanis*.

FRANCISCUS HERRERA.

Eruditionem hic, & pietatem ex diſciplina Jeſuitarum hauſit, quorum primum alumnus, deinde ſocius aliquot annos fuit. Nam aqua intercute laborans Societatem invitus invitam reliquit. Id enim a Pontifice Fratres ejus impetraverant. Quum Savonæ, ubi ipſe patre Hiſpano natus erat, propter Coeli ſalubritatem convaluiſſet, Romam rediit, & Tuſculi plerumque vivebat in villa procul ab omni ambitione, & ſtrepitu. Ibi tamen amicitiam nactus eſt Cardinalis Maffæi Barberini, qui eo in loco ruſticari conſueverat, ſuaviſſimiſque Herreræ moribus, & doctrina delectabatur. Pon-

tifex factus Barberinus *Secretarium* eum ſuum, amoto Ciampolo, fecit. In ejus Epiſtolis Pontificiis gravitatem, prudentiam, atque orationis cultum, & nitorem elucere ait Erythræus, & revera ita eſt. Obiit anno MDCXXXVI. ætatis ſuæ LVI.

CLEMENS IX. PONT. PISTORIENSIS.

JUlio Roſpillioſio Poeſis, quod rariſſimum eſt, cauſſa honorum, atque opum fuit. Nam quum a Famiano Strada Jeſuita optime eſſet in literis latinis eruditus, & a Franciſco Accariſio Piſis Jus Civile, & Pontificium didiciſſet, non tam his artibus claruit, quam Poetica facultate. Scribebat enim Italico ſermone Dramata, quæ in Theatro Barberino agebantur. Hac de cauſſa & Antonio Barberino Cardinali, & Urbano VIII. Pontifici maxime acceptus fuit, qui Canonicum Baſilicæ Liberianæ, & *Secretarium* eum ſuum fecit, Legatumque in Hiſpaniam miſit. Demum Cardinalis, & Pontifex factus obiit ann. MDCLXIX. In eadem Baſilica Liberiana magnificum ei Sepulchrum Clemens X. ponendum curavit cum ejuſdem Clementis IX. ſtatua, & hac Inſcriptione:

Cle-

Clementis IX. æternæ memoriæ Pontificis Magni Cineres ne abſque ullo Sepulchrali honore ſicut ipſe juſſerat humi laterent Clemens X. Pont. Max. Benefactori ſuo & ob ſpectatum Fidei zelum ob egregiam erga omnes beneficentiam & charitatem de re Christiana optime merito Grati animi monumentum poſuit anno Domini MDCLXXI.

De hoc legendus Ciacconius To. IV. pag. 718. & Quadrius in Hiſtoria ſua Poetica.

LAURENTIUS AZOLINUS.

LAurentius Azolinus Firmi in Piceno nobili genere natus, Epiſcopus Narnienſis cum eſſet, ac multiplici eruditione, poeticaque in primis facultate floreret, ab Urbano VIII. Pontifice Maximo, quem hujuſmodi ſtudia delectabant, accitus eſt, ut ſibi eſſet ab *Epiſtolis*. Non pauca pereleganter ſcripſit, atque in primis ejus Satyræ Italico carmine concinnatæ commendantur. Satyram atque Odem Italicam ejuſdem Auctoris perlegere eſt in delectu Italorum carminum, quæ primum Venetiis edidit Paulus Ballionius ann. MDCLXXXVI. in 8.

GASPAR SIMEONIUS AQUILANUS.

S*Ecretarius* hic fuit Innocentii X., uti conſtat ex Tabulario Vaticano, atque ex Marraccio in Bibliotheca Mariana *part.* 1. *pag.* 470. Auguſtinus Maſcardus in Epiſtola, quam ad Thuanum dedit, eum *Philoſophiæ, Theologiæ, Matheſeos, aliarumque diſciplinarum peritiſſimum* appellat. *In amœnioribus tamen ſtudiis ingenio tam ſubacto, ut Latine non minus, quam Etruſce, qua ſoluta, qua numeris aſtricta oratione, fœlicitate non diſpari ſcribat*. Scripſit *Apes Urbanas*: *Panegyricum ad Lemenſium Comitem Neapolitani Regni Proregem*: *Gemmas Oceanitides*: *Epitomen Geſtorum S. Pamphili Epiſcopi Sulmonenſis*: *Orationes Accademicas*: *Inſcriptiones Sepulchrales*: *Diſſertationem de Miraculis*: *Vitas Sanctorum, qui in Samnio habentur*. *Elogia Hiſtorica Principum, & Virorum illuſtrium*: Hæc tamen omnia fuiſſe illum declarant magis eruditum, quam elegantem.

FRANCISCUS NERLIUS CARD.

HUnc Florentiæ natum in Jure magis excellentem, quam latinæ elegantiæ peritum, quum antea Roberti Ubaldini Cardinalis,

nalis, cujus ſupra mentionem fecimus, amicitia floruiſſet, *Secretarium* ſuum fecit Innocentius X. Duodeviginti annos eo in munere verſatus eſt, quamquam Epiſcopus Piſtorienſis factus eſſet, & deinde Archiepiſcopus Florentinus. A Clemente demum IX. Cardinalis creatus eſt, atque ex hac dignitate unum modo annum lætatus, ſeptuaginta, & quinque annos natus, Romæ obiit MDCLXX. ſepultuſque eſt in Sacello Gentilitio in Templo Florentinorum; En Inſcriptio.

Franciſco S. R. E.
Tit. S. Bartholomæi in Inſula
Presbyt. Card. Nerlio
Archiepiſcopo Florentino
Quod per plures, & ingentes
Munerum, ac dignitatum
Atque omnes pietatis, ac doctrinæ
Gradus
Ad gloriæ, promeritorumque apicem
Continenter aſcendit
Franciſcus S. R. E.
Hujus Tit. S. Mathæi in Merulana
Presb. Cardinalis Nerlius
Archiepiſcopus Florentinus
Patruo ac deceſſori memorabili
Poſuit
Ann. D. CIƆIƆCLXXXII.
Obiit Romæ VI. *Nov.* MDCLXX.
Ætatis LXXV.

DE

DECIUS AZOLINUS CARD.

HIC etſi latine ſcribebat eleganter, & prudenter, uti ex ejus Epiſtolis conſtat, quæ extant in Tabulario Vaticano, tamen multo ejus notior in agendo ſolertia, quam in ſcribendo concinnitas. Itaque decem annos *Secretarius* fuit Innocentii X., cujus gratia floruit. Cardinalis deinde factus valuit apud omnes auctoritate plurimum. Chriſtina Svecorum Regina ita eum magni fecit, ut hæredem inſtituerit ſuum. Id quod etiam tamquam magnificum in Elogio ejus Sepulchri legitur, quod eſt in Templo S. Mariæ in Vallicella.

D. O. M.

Decius Cardinalis Azolinus Firmanus egregia fide invicta animi fortitudine Apoſtolicæ Sedi perpetuo addictus Summis Pontificibus acceptiſſimus, apud quos conſilio potens, opere ſtrenuus magnæ Chriſtinæ Alexandræ Orthodoxæ Svecorum Reginæ ex teſtamento hæres obiit VI. *id. Jun.* MDCLXXXIX. *æt.* LXVII.

NA-

NATALIS RONDININIUS.

IN hoc adoleſcente magna apparuit ingenii vis. Legenda ſunt ejus carmina in libro Antuerpiæ edito MDCLXII. typis Plantinianis, qui inſcribitur *Septem illuſtrium virorum Poemata*. Hunc Alexander VII. Poeta, & Pontifex illuſtris, ejus eruditione, atque ingenio captus, *Secretarium* ſuum, & Canonicum Baſilicæ Vaticanæ fecit, quum annos nondum haberet XXVII. Neque diutius eo honore frui potuit. Immature enim interiit, tumulatuſque eſt in ſepulchro extructo magnifice in Templo S. Mariæ ad Portam Flaminiam. Hoc autem ejus eſt Elogium; quod etiam a Mandoſio in Bibliotheca Romana affertur To. II. p. 213.

D. O. M.

Natali Rondinino Romano Alexandri fil. Pauli Æmilii Card. Fr., pietate ingenio eruditione Romanæ juventutis facile Principi qui XXVII. *annum agens ab Alex. VII. P. M. Præfectus Epiſtolis ad Principes operam ſuam Pont. ſapientiſſimo ita probavit ut mox ab eo Canonicatu Vatic. Baſil. auctus fuerit nova in domeſticas imagines decora illaturus niſi majora in dies de ſe pollicentem repentina vis morbi in ipſo robore*

ætatis

ætatis Reipub. eripuiſſet Felix Zacchia filio dulciſs. contra Votum ſuperſtes P. obiit anno Domini MDCLVII. *ætatis ſuæ* XXX.

MARIUS SPINULA GENUENSIS.

HIC Clementis X. Innocentii XI. Innocentii item XII. *Secretarius* fuit; neque tamen habendus in doctorum hominum numero, quum nihil ſcripſerit, neque magnopere viſus fuerit, aut curaſſe, aut potuiſſe famam conſequi ejuſmodi. Epiſtolæ quidem ejus Pontificiæ, quæ in Tabulario Vaticano extant, & quas legimus, tenues admodum ſunt, & jejunæ. Quapropter memoriæ traditum eſt, plerumque ad ſcribendas Pontificias Epiſtolas de rebus gravioribus adhibitum eſſe Auguſtinum Favoritum, eruditum hominem temporibus illis, & Poetam latinum maxime celebratum.

ULYSSES GOZZADINIUS BONON. CARDINALIS.

OPtimis ſtudiis inſtructus Gozzadinius, doctos omnes viros mirifice complexus eſt, fuitque magis hac illuſtris benevolentia, quam ſcriptis ſuis, quæ neque multa ſunt, neque ſatis ad præclaram eloquentiæ for-

ſormam elaborata. Quod tamen temporis vitio potius, quam hominis tribuendum puto, ut in Dialogo innuimus. Hunc Innocentius XII. Pont., & Clemens XI. ſucceſſor *Secretarium* ſuum fecerunt. Hic vero poſtremus etiam Cardinalem. Epiſcopus fuit Forocornelienſis, & Legatus Pontificius Æmiliam Provinciam ſancte, prudenterque rexit. Hujus orationes duas habemus, Italicam unam, quam in Capitolio habuit de Sculpturæ, Picturæ, atque Architecturæ artibus: ad Ravennates latinam alteram, quum Legatus eſſet. Hujus Cardinalis Elogium MS. extat in exquiſita Renati Cardinalis Imperiali Bibliotheca. Ejus etiam mentionem facit Guarnaccius Præſul doctrina, & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ eruditione clarus in eo libro, quem de Cardinalibus, Ciacconii exemplum ſequutus, diligenter contexuit.

Hic autem non alienum ab inſtituto Scriptionis meæ puto, ſi Fœminam ex hac familia latinis literis mirabiliter eruditam commemorem. Bettiſia enim Gozzadinia Amatoris Gozzadinii Filia an. MCCXXXII. latina funebri oratione Ludovici Frattæ Bononienſis Epiſcopi laudes in Templo Bononiæ maximo perſequuta eſt; Juriſprudentiam publice docuit; atque a Summis Pontifici-

bus

bus ſummo in honore habita fuit. At ſingularis mea obſervantia erga Ulyſſem Gozzadinium Cardinalis, dequo loquimur, Fratris Filium, qui nunc Romæ pro Patria magna cum diligentiæ ac ſplendoris laude Oratorem agit, poſtulat quidem, ut hoc loco eum honoris, & reverentiæ cauſſa nominem, & non falſo, non ambitioſe, ſed proprie, vereque affirmem, omnia vetuſtiſſimæ, nobiliſſimæque Gozzadiniæ familiæ ornamenta in eum conjunctim derivaſſe, ita ſcilicet, ut ob politioris doctrinæ præſtantiam morumque ſuavitatem *delibatus Bononienſis flos Nobilitatis* vere appellandus eſſe videatur.

CHRISTOPHORUS BATTELLIUS.

HIC in Provincia natus Montis Feretrii loco ignobili, qui Saxum Corbarium dicitur, familiaritate uſus Card. Albani, ad *Secretarii* officium ab eodem, quum Pontifex fuit, poſt Gozzadinium admiſſus eſt. Aque hunc locum apud illum, toto Pontificatus tempore, tenuit. Laudata eſt *Diſſertatio* ejus, quæ inſcribitur: *Expoſitio aurei Numiſmatis Heracliani ex Muſæo Clementis XI. Pontificis Maximi. Ritum annuæ ablutionis Altaris majoris Baſilicæ Vaticanæ in die Cœnæ Do-*

Domini, libro edito explicavit, atque illuſtravit. Dedit etiam ad Lanciſium Medicum celeberrimum *de Veſtigiis Villæ Plinianæ* literas non ineruditas.

Orationem habuit *de Laudibus* S. Pii V. in Baſilica Liberiana, cujus erat Canonicus, & in qua ſepultus eſt cum hac Inſcriptione non ſane eleganti.

D. O. M.

Joanni Chriſtophoro Battello ex Urbinate Provincia olim hujus Sacroſanctæ Baſilicæ Canonico utriuſque Signaturæ Referendario Archiepiſcopo Amaſeno Pontificio ſolio Aſſiſtenti, & ſanctiſſimi ſapientiſſimique Pontificis Clementis XI. integro decennio Apoſtolicorum Brevium ad Principes a ſecretis qui ad regionem viventium demigravit die XXX. *Menſis Julii* MDCCXXV. *annos natus* LXVII. *menſes* VIII. *Executores Teſtamentarii Monumentum poſuere*.

MATTHÆUS SCALLIONIUS.

OMnem hic, in agro Viterbienſi natus, fortunam debet ſuam Innocentii XIII. Pontificis benevolentiæ, qua illum ita complexus eſt, ut etiam *Secretarium* ſuum fecerit. Tum autem maxime intellectum eſt, poſſe

poſſe homines benevolentia Principis locupletes, atque honoratos fieri, doctos, atque idoneos non poſſe. Itaque vix tenuit locum, quandiu Pontifex vixit, qui vixit brevi: Canonicus tamen obiit Baſilicæ Lateranenſis.

CAROLUS MAJELLA NEAPOLIT.

IN Seminario Neapolitano poſuit hic rudimenta doctrinæ, in qua tantos progreſſus fecit, ut etiam adoleſcens peridoneus viſus ſit, qui alios doceret. A ſchola abductus, & Canonicus Neapolitanus factus quædam ſcripſit pro jure Eccleſiæ Romanæ, quæ adeo Clementi XI. Pontifici probata ſunt, ut eum Romam evocaverit, atque unum fecerit ex intimis Sacellanis ſuis. Deinde Bibliothecæ Vaticanæ Cuſtos, & Vaticanæ item Eccleſiæ Canonicus; poſtremo autem Benedicti XIII., nec non Clementis XII. *Secretarius* fuit. Quam præclare ſe in eo munere geſſerit, ſatis oſtendimus in Dialogo. Mortuus eſt Neapoli, quo ſe valetudinis cauſſa contulerat, tertio Kal. Jan. MDCCXXXVIII. Hujus elogium ſcripſit Alexius Symmachus Mazzocchius, vir ſane doctus, atque omnis antiquitatis peritus, his verbis.

Carolus

Carolus Majellus Neapolitanus olim Canonicus, deque hoc Capitulo optime meritus, quam a puero pietate, & literis præſtans fuerit, Seminarium hoc ejus ope ad tantam gloriam provectum declarat. Nihil certe in obſtruſioribus diſciplinis, & linguis arduum fuit, quod non vi ingenii, & labore pervicerit. Ultro Romam a Clemente XI. evocatus, & quum Bibliothecæ præfectura, tum Canonicatu S. Petri donatus, poſtremo a Benedicto XIII. Secretarius ad Principes, & Archiepiſcopus Emiſſenus creatus fuit, in quibus muneribus præter auream eloquentiam, & latini ſermonis nativam elegantiam, quum virtutibus omnibus ad miraculum eniteret, nullum in Aula Romana majoris moliminis negocium fuit, quod non ejus opera feliciter ceſſerit. Omnium opinione Cardinalatu digniſſimus Neapoli obiit III. *Kal. Jan. an.* MDCCXXXVIII.

Sunt etiam verſiculi Nicolai Capaſſi in ejus laudem.

Et ſancte vixit ſophos hic, & vixit in Aula,
Non modo ſprevit opes, ſprevit & ingenium.

Denique vitam ejus ſcripſit diligenter, ac non ineleganter Evodius Aſſemanus Archiepiſcopus Apamenſis in *Præfat. ad Acta SS. Martyrum Orientalium*. Quare Majellæ ſtudioſos ad librum illum delegamus.

JOANNES VINCENTIUS LUCCHESINIUS.

LUcæ natus eſt vetuſta, ac nobili familia, quæ claris doctiſque viris, atque etiam fœminis floruit. Hadrianum Piſis audivit, Doctorem tum eloquentiæ inſignem. Romam quum veniſſet, græca cum latinis conjunxit. Demoſthenis Orationes aliquot vertit e græco, de quibus varium fuit eruditorum judicium. Rollinus Gallus, veteri conſcripta hiſtoria clarus, eum magnopere collaudat. Quapropter quum doctrinæ ejus fama percrebuiſſet, viſum eſt Clementi XI. Pontifici literatorum amantiſſimo, hominem apud ſe vocare, ut epiſtolarum latinarum *Secretarii* munere fungeretur. Hic autem animadvertendum eſt, non eundem hunc eſſe *Secretarium*, atque eum, de quo nos ſcripſimus. Etenim epiſtolæ, quas ſcribit, Pontificiæ dici non poſſunt, quum non Pontificis, ſed *Secretarii* (ut ajunt) *Status* nomine ſcribantur, qui manum etiam iiſdem epiſtolis, & ſigillum apponit ſuum; ut Pontificis *Secretarius* non poſſit proprie nominari. At *Secretarius*, de quo loquuti ſumus, & epiſtolis, ſive (ut ajunt) *Brevibus* ſubſcribit ipſe, & Pontificio

cio utitur ſigillo, & recte appellari poteſt ſcriptor Pontificiarum epiſtolarum. Ad hoc vero munus tam præclarum non eſt Luccheſinius, niſi ſero, poſtque Majellæ ab Urbe diſceſſum a Clemente XII. evocatus, in eoque perſeveravit, quoad vixit, Benedicto etiam XIV. Pontifice. Scripſit Luccheſinius Hiſtoriam ſui temporis, quæ Romæ typis Mainardianis evulgata eſt. Canonicus etiam fuit Vaticanæ Eccleſiæ. Obiit Romæ octoginta amplius annos natus, magna, & probitatis, & doctrinæ fama; ſepultuſque eſt in Vaticano, atque a nobis publice laudatus ea latina Oratione, quæ pervenit in manus hominum, atque huc affertur, ne diſperſa amitteretur.

PHILIPPI BONAMICII

ORATIO IN FUNERE

JOANNIS VINCENTII LUCCHESINII

AD LUCENSES

Dum ampliſſimo Præſuli in Templo Nationis officia exequiarum perſolverent.

Quod Metellus Macedonicus, ſimul ac mortem intellexit Scipionis Æmiliani, cum quo civiles inimicitias exercebat, natis ſuis dixiſſe fertur: Ite o filii, exequias celebrate, nunquam majoris Civis funus eſtis ducturi; liceat mihi idem illud hodierno die apud Vos, Viri Lucenſes, dum ampliſſimo Præſuli Joanni Vincentio Luccheſinio juſta funeris perſolvitis, palam veriſſimeque prædicare. Amiſimus (quod ſine lacrymis dici non poteſt) amiſimus non immaturo illo quidem, ſed tamen importuno ſemper graviſſimoque caſu ablatum Civem noſtrum, Civem optimum, quo vix ſuperioribus ſæculis Patria noſtra tulit, & conſequentibus vix fere unquam vel ſanctitate, & innocentia morum, vel admirabili doctrina, & exquiſita optimarum artium cognitione, vel omni laudis genere præſtantiorem. Nec vereor jam, ne hæc mea de tanto Viro prædicatio, etſi non extorta ab inimico, qualis Metelli adverſus Scipio-

pionem fuit, ſed ab amiciſſimo ſummiſque illius beneficiis devincto animo profecta, minus tamen vera cuiquam videri poſſit, cum ſummæ Lucchesinii laudes non modo mihi, & Vobis exploratæ compertæque ſint, ſed ad exterarum quoque Nationum omnium famam ſermonemque percrebuerint. Illud potius verendum mihi eſt, ne ingentes illius virtutes hac ingenii mei tenuitate, quod etiam dolor impedit, obterantur potius, quam extollantur; quando me omni dicendi præſidio imparatum ad hanc officioſam laudationem perſolvendam invitaſtis. Sed Vos, ut ego conjectura aſſequor, in me potiſſimum deligendo non quid ego poſſem, ſed quid deberem, rationem habuiſtis, ſecuti veterem conſuetudinem Romanorum, apud quos mortuorum laudationes ab iis plerumque habebantur, qui aliqua cum iiſdem mortuis eſſent vel cognatione vel affinitate conjuncti. Etſi autem nulla mihi cum Lucchesinio ſanguinis neceſſitudo eſt, illa tamen eſt multo major multoque diuturnior amoris, atque beneficiorum. Quorum quidem ego expenſor potius atque æſtimator, quam virium mearum, tantum oneris non tam hortatu veſtro, quam mea quadam inclinatione voluntatis ſuſcepi. Malui enim minus idoneus, quam minus gratus videri; Ex quo intelligitis, a me in hac funeris celebritate non ingenii, ſed pietatis, non eloquentiæ, ſed benevolentiæ partes fuiſſe ſu-

ſceptas. Sed jam ad ea, quæ, quam breviſſime planiſſimeque potero, dicturus ſum, quæſo, diligenter attendite.

CUm multa, & præclara ſunt hujus Urbis inſtituta, tum illud eximium certe ac ſingulare, quod non tam ſuorum, quam exterorum induſtriæ atque virtuti patet aditus ad Rempublicam. Decet enim in ea Civitate, quæ virtute ceteras ſuperavit, atque hoc nomine ad tantam amplitudinem poteſtatemque pervernit, primum virtuti locum eſſe, ut quos ipſa commendat, quicunque tandem ſint, in eandem Civitatem adſciſcantur ad ipſius præſidium, atque ornamentum. Nolo hic enumerare dicendo, quot quantoſque Viros in hanc tantæ Urbis lucem emiſerit Civitas noſtra, Lucenſes, quæ etſi anguſtos fines habet, plurimis tamen in exteras Provincias ſuorum Civium quaſi coloniis deductis, latiſſime propagatur. Hoc dicam unum, magno numero ex Civibus noſtris extitiſſe, quos Roma ob bene geſtam Rempublicam ampliſſimis juſtiſſimiſque honoribus affecerit; Nos autem Romæ domeſticis ſane multis præclariſſimæ virtutis exemplis abundare. Nam ut veteres illos omittam Lucium III. P. M. Cardinalem Ammanatum, Papienſem dictum, Antelminellum, Caſtruccium, Stephanum & Vincentium a Porticu,

vel

vel dignitate, vel doctrina, vel utraque ſpectatiſſimos Viros: ut ne commemorem Vidaccionios duos, aut Bartholomæum Cardinalem, aut Joannem præſertim, illud eloquentiæ & poeſis clariſſimum lumen, cujus nomen tamdiu laudabitur, quoad optimis ſtudiis habebitur honos: Ut hos prætercam, alioſque permultos ex Annalium monumentis conquirendos, an recentiores illos poſſumus oblivisci Franciottios, Benviſios, Barſottios, Spadas, Guiniſios, Bottinios, Fatinellios, Santinios, Bernardinios, qui omni laude ornatiſſimi non modo ſuam Civitatem, ſed hanc ipſam quodammodo illuſtrare potuerunt? Verum tantum hoc domeſticæ Patrimonium dignitatis auxit mirum in modum, exaggeravitque Joannes Vincentius Lucchesinius, quo uno, ut abeſſent ceteri, Lucenſium tamen in hac Urbe laus, & gloria pulcherrime niteretur.

Atque ego ſic exiſtimo, in homine, qui Romanæ atque adeo univerſæ Eccleſiæ totum dedere ſe ſe, quaſique conſecrare velit, duas potiſſimum res ineſſe oportere, eximiam doctrinam, atque excellentem morum integritatem. Etenim hæ duæ res disjunctæ forte ſeparatæque ſi fuerint, vix, quid Eccleſiæ prodeſſe poſſint, intelligitur. Nam a bonis viris, ſed indoctis magna admodum expectari præſidia nequeunt: docti autem, ſed improbi quis ignorat quot quantaſque calamitates in Eccleſiam invexerunt? Eorum igitur

in Chriſtiana Republica late patere poterit induſtria, qui & virtutem laudatarum artium ſcientia quaſi quibuſdam armis inſtruant, & hanc omnibus virtutum ornamentis illuſtrent. Ex hoc genere fuiſſe Luccheſinium noſtrum ſine ulla dubitatione confirmo; qui tamen utrum doctrina, an morum innocentia præſtantior fuerit, non poſſum ſtatuere. Age vero, quanta ipſius doctrina fuerit, primum videamus. Nam cum iis ſtudiis, quibus ætas puerilis informari ſolet, Senis dediſſet operam, cumque Piſis poſtea gravioribus diſciplinis, & doctiſſimorum hominum familiaritate, quibus ea Civitas maxime floret, ſe magis magiſque perpoliviſſet, Romam venit, quo jamdiu & ſua eum ingenii præſtantia, & Eccleſiaſticæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ evocabant. Habent enim hoc præclara ingenia, ut in occulto eſſe non poſſint, ſed proferri gaudeant ad famam nominis, & commune bonum; neque Eccleſiaſtici Ordinis Viro alius, quam in Romana Civitate, apertior eſt curſus ad exercitationem ingenii atque virtutis. Sed hic ſtatim extulit ſe ſe, oſtenditque lumen ſuum Luccheſinii doctrina, præſertim vero latine dicendi facultas, in qua mirum in modum excellere viſus eſt. Exiſtimaverat enim, ſi uſquam, hac in Civitate latinæ linguæ ſtudium maxime coli, probarique oportere, qua in Civitate ejuſdem Matre, atque Altrice etiamnum

Le-

Leges, Edicta, Religiones, & ſacra omnia non alia, quam latina lingua, continerentur. Atque illud etiam animadverterat, quod eſt utique veriſſimum, maximo Romæ probro, ac dedecori verti poſſe, ſi quid ex hoc ipſo pulcherrimæ latinitatis quaſi natali ſolo ſcriptum efferretur, quod non plane latinum eſſet, quodque ab exteris ipſis gentibus tanquam barbarum repudiaretur. Quæ cum ſecum animo cogitaſſet, dici vix poteſt, quantum operæ laboris induſtriæ in eo ſtudio putaverit collocandum. Sed qui probe norat, latinam linguam ſine græca rite perfecteque comparare neminem poſſe, quod hæc aperit una fontes, aperit cauſas illius, ad græcas literas omnem animi contentionem diligentiamque convertit. Neque hic ego diſputabo, utrum in græco ſermone plurimum profeciſſe videatur, cum teſtes ſint duodecim illæ Demoſthenis Orationes a Lucchesinio in Latium translatæ, exquiſitiſque animadverſionibus illuſtratæ; quæ quanta utriuſque linguæ laude floruerit, quantam plurimarum rerum ſcientiam comprehenderit, quantam græcæ hiſtoriæ cognitionem, quam variam, quam multiplicem, quam intimam habuerit, & ipſæ per ſe ſe declarant emiſſæ in manus hominum, & doctiſſimi Viri judicarunt. Equidem cum ad illas legendas accedo, minus graviter earum deſiderium ferre poſſe videor, quas a Cicerone ipſo latinas factas accepimus, & in-

injuria temporum periiſſe indignamur. Nam quis perfecti munus interpretis melius explevit? Quis Demoſthenis (cujus difficillima omnium interpretatio) incredibilem vim illam robur nervos acumen, quantum latina lingua patitur, expreſſit diligentius? Quis loca quædam vel obſcura, vel ſalebroſa uberius illuſtravit, explicavitque felicius? Vidit hoc Rollinus homo Gallus, atque doctiſſimus, qui hanc Luccheſinianam Demoſthenis interpretationem, tanquam optimam probatiſſimamque, omnibus græcæ linguæ, & eruditionis ſtudioſis proponit ad legendum. Vidit Janus Vincentius Gravina; at qui Vir, quantuſque! Vos ſcilicet non ignoratis quam magnum ingenium habuerit optimiſque diſciplinis limatum, quam intelligens ſincerumque judicium, quam teretes aures ac religioſas. Atque is homo cum eandem interpretationem perlegiſſet, ita de ſummo Luccheſinii ingenio judicavit, ut cum eum, quem ne de facie quidem antea noverat, in hominum literatiſſimorum conventu offendiſſet, continere ſe non potuerit, quin omni officio, atque obſequio proſequeretur, & clara voce, ita ut nemo non exaudiret; En, diceret, hominem vere doctum, qui Romæ latinarum græcarumque literarum gloriam pulcherrime ſuſtinet. Valet, valet, mihi credite, plurimum ad Luccheſinii commendationem hoc laudati hominis clarique teſtimonium. Neque enim ab omnibus

lau-

laudari optabile eſt, turpe etiam a quibuſdam: at ab eo, qui optimo ingenio optimoque judicio ſit præditus, quique in eodem ſcribendi genere verſetur, ſi qua laus proficiſcitur, ea non fallax, non inanis, non ulla vel ſimulationis vel adulationis labe ſuffuſa laus cenſeri debet, ſed a rei veritate certaque virtutis exiſtimatione profecta. Etenim ornamenta doctrinæ indocti plerique adipiſcuntur, ſed talia doctiſſimorum virorum judicia ſine doctrina aſſequi nemo poteſt. Hinc ille profluxit ad famam hominum, atque ad tantam doctrinæ opinionem, ut non Romæ ſolum, ſed apud exteros etiam liberalium omnium artium peritiſſimus & haberetur, & eſſet. Qua nominis celebritate permotus CLEMENS *undecimus Pontifex doctiſſimus, maximeque in eloquentiæ ſtudiis verſatus (talem enim fuiſſe declarant ejus monumenta plena ſapientiæ, plena eloquentiæ cum Pontificia quadam dignitate conjuncta) nemini profecto mirum videri debet, ſi peculiari benevolentia Lucchesinium amplexus eſt, ſi inter ſuos honorarios Familiares adſcivit, ſi denique Cardinali, qui eſt a ſecretis Status, ut vocant, mandavit, ut in latinis literis conſcribendis ejus opera uteretur. Quid?* PROSPER LAMBERTINIUS, *quem nunc in excelſa illa ac Deo proxima Sede divino munere collocatum & videmus & gaudemus, doctus quidem ipſe, & doctorum hominum amantiſſimus, nonne*

ne ad graviſſimum tantorum Virorum de Lucchesinio judicium adjunxit ſuum? Nam cum Congregationis Cardinalium Tridentini Concilii interpretum a Secretis eſſet, cumque permultos Epiſcopos, qui ſuæ quiſque Diœceſis ſtatum, qualiſcunque eſt, eidem Congregationi diligenter exponunt, nullum habere reſponſum animadvertiſſet, adiit Pontificem, oravitque, ſibi ut aliquem daret, latina præſertim facultate expolitum, qui quæ Congregatio ſapienter decreviſſet, eleganter explicata mitteret ad Epiſcopos. At quemnam alium non poſtulavit ſolum, verum etiam flagitavit, niſi Lucchesinium? Cujus graviſſimum teſtimonium, velut Platonis Antimarcho Clario, eſt mihi inſtar omnium ad Lucchesinii commendationem. Quod non laudatorie quidem, ſed latine dico, & non quod Pontifex maximus vivit; ſed quod nunquam non vivet in æternis illis ampliſſimiſque ingenii monumentis, quibus conſecravit memoriam nominis ſui. Utrum vero tantæ LAMBERTINII expectationi cumulate ille ſatisfecerit, nolite quærere. Accipiebant Epiſcopi elegantiſſimas epiſtolas, iiſque vehementer delectabantur, neque defuerunt, qui Lucchesinio tantam cum ſapientia conjunctam eloquentiam gratularentur. Et miramur, ſi Romæ illis temporibus Academia nulla paulo celebrior, nulla liberalium artium exercitatio illuſtrior, nulla clariſſimorum hominum lau-

datio funebris haberetur; ubi primæ quaſi partes eloquentiæ Lucchefinio non deferrentur? Extat Oratio de honeſtiſſimis architectandi, pingendi, ſcalpendi artibus Thuſco ſermone conſcripta, atque ea quidem magnifica illuſtris ornata, in qua docuit, tum demum Etruſcum dicendi genus non eſſe futile, languidum, inane, cum a græcis & latinis literis accipit nervos & vires. Extat altera latina in funere Petri Secundi Luſitaniæ Regis, qua nihil eſt, mea quidem ſententia, aut elegantius aut uberius aut magnificentius. Cujus lectione ita delectatum fuiſſe ajunt Clementem Undecimum, ut Regi illi mortuo tantum laudatorem invidiſſe, & non tam ab omnibus ipſe, quam ab hoc uno laudari maluiſſe videretur. Nec aliter profecto accidit, ac ipſe exoptaverat. Nam e vivis ereptus Pontifex Maximus, in funere, quod in Vaticano templo ipſi curatum eſt, eundem laudum ſuarum optatiſſimum Præconem habuit. Atenim putaſne perfectam doctrinæ laudem in hiſce ſolum eloquentiæ ſtudiis contineri? Hic ego non ea reſpondebo, quæ veriſſime reſpondere poſſe videor: nunquam a doctrina eloquentiam disjungi poſſe: multos ſæpe doctos in variis ſcientiis ſine eloquentia, neminem vero ſine doctrina eloquentem extitiſſe: quæ nullis rebus abundat, eam non eloquentiam eſſe, ſed inanem quendam ſonum ſtrepitumque verborum. Neque illud etiam

tiam meo jure contendam, quod eſt apertiſſimum, in eo perfectam, ac ſolidam doctrinæ laudem eſſe poſitam, ſi apte dicas, quæ ſapienter cogitaveris. Ex quibus facile poſſem concludere, Lucchesinium omnino doctum videri oportere, cujus monumenta ingenii ſiquis penitus inſpiciat, ea videat rerum non minus, quam verborum ubertate abundare, neque tam e rhetorum officina, quam e ſcientiarum penetralibus fuiſſe depromta. Sed hæc omnia ſilentio prætermitti patiar, Voſque orabo potius, mihi ut ſubjiciatis diſciplinas illas graviores, quas qui ignorat, is aditum ad perfectæ doctrinæ laudem habet interclusum. Sic enim ſtatuo; nullum earum genus a Vobis proferri poſſe, quod Lucchesinius aut attingendum, aut plane etiam comprehendendum non exiſtimaverit. An Philoſophiam illam, quæ in occultis involutiſque a Natura rerum cauſis inveſtigandis evolvendiſque verſatur? Sed nego eſſe aliquid hujuſmodi ſive a veteribus Philoſophis literis traditum, ſive recentiorum induſtria excogitatum, ac experimentorum ope bono in lumine collocatum, quod non ille habuerit plane cognitum atque perſpectum. Nego eſſe auctores ullos principes in eo Philoſophiæ genere, quos non avide diligenterque perlegiſſet. An ſcientiam illam hauſtam e reconditiſſimis eorum, qui Mathematici vocantur, abditiſſimiſque fontibus? At cum acre ingenium a natura & velox

&

& acutum Lucchеſinius accepiſſet, non eam modo deguſtarat, ſed diligentiſſimorum Philoſophorum more quicquid in ea eſt mutiplex ſubtile obſcurum ita perſcrutatus animo erat, ita memoria ſepſerat, ut ex iis unus videretur, qui omne vitæ ſuæ tempus in eo ſtudio non inutiliter conſumunt. Teſtantur id permulti doctiſſimi Viri, atque in hoc diſciplinarum genere verſati, qui Lucchеſinium de Philoſophia, deque Matheſeos rebus copioſe diſſerentem audiebant, atque idcirco ipſius familiaritate mirifice delectabantur. Quid mihi in mentem revocatis ſanctiſſimam illam diſciplinam, quæ de divinis rebus agit, quæque Theologia appellatur? Quam funditus eam calluerit, nihil eſt, quod ego dicam. Dicant Academici illi, qui & in veteribus, & in illis, quas modo ſapientiſſimus Pontifex inſtauravit, Academiis quæſtiones plurimas uberrime tractantem admirati ſunt, docentemque, poſſe pulcherrimam diſciplinam eloquentiæ ſplendore niteſcere, poſſe a barbariæ ſitu, & ſordibus vindicari. Quid Hiſtoriæ cognitionem memoratis? Habuit enim tantam, quantam poſſumus cogitare maximam, ac prope admirabilem. Sive enim de profanis vel Græcorum vel Romanorum, ſive de ſacris vel Hebræorum vel Chriſtianorum, ſive de perantiquis ſive de recentioribus hiſtoriis ſermo habeatur, has ille omnes perluſtraverat, has legerat, has ita in promtu, utque ante-

men-

mentis oculos habebat, ut nulla unquam, ne in extrema quidem ſenectute, exciderit. Sed peropportune de hiſtoria mentionem feciſtis. Quid enim aliud non ſignificare modo, ſed oſtendere apertius poteſt doctrinam illius magnam, atque multiplicem, quam quod ſuorum temporum hiſtoriam conſcripſit? Nemo enim bonus idemque prudens rerum æſtimator judicabit, rem tantam, quæ doctiſſimos homines ſua magnitudine ac difficultate ſemper deterruit, niſi ab homine excellenter docto ſuſcipi abſolvique poſſe. Quanti enim putatis exponere narrando Regum maximorum inimicitias, bella, prælia? neque id ſolum, ſed, quod majus eſt, omnium eventorum cauſas aperire, cur illud factum, hoc omiſſum? collaudare vel reprehendere conſilia Imperatorum, & virtutem vel ignaviam Militum? Quanti locorum opportunitates, Urbium munitiones, Oppidorum oppugnationes pœne ſub legentium oculos ſubjicere? Quanti denique nullas gentium commotiones, nullas exercituum comparationes, nullas claſſes, nullas illuſtriores neces, non morborum eluviones, non famem duriorem aliquam, non variarum gentium ac Populorum diſciplinas, mores, leges, cæremonias, ſacrorum ritus, nullum denique factum vel dictum paullo excellens, ac memoratu dignum prætermittere? Res hæc eſt pleniſſima ingenii, pleniſſima laboris, res magna, &

non-

nonniſi hominis omni doctrinarum genere abundantis. Non enim ille temporum, non locorum accuratam deſcriptionem, non ſcientiam rerum civilium ac militarium, non familiarum nobiliſſimarum genealogias, non jura fœderum ac pactionum, non vim teſtamentorum ac ſucceſſionum, non hæc omnia aliaque permulta, de quibus in hiſtoria ſponte ac neceſſario ſermo incidit, niſi turpiſſime labi velit, debet ignorare. Huc accedit, quod ad eas res omnes veſtiendas exornandaſque afferre debet Hiſtoricus dicendi genus caſtum, dilucidum, varium, plenum cujuſdam voluptatis, quæ vehementer legentium animos retinere poſſit. Hæc autem omnia an Lucchеſinius ſua in Hiſtoria præſtiterit, malo ex ipſius lectione, quam ex me quiſquam intelligat. Nam ſi guſtum literarum aliquem habeat, fateatur profecto neceſſe eſt, in illa omni ex parte ingenium hominis maximum, artem plurimam, doctrinam ſingularem elucere. Videbit in ea veterum omnium optimorum Hiſtoricorum virtutes liberali quadam imitatione maxime expreſſas, & quaſi in unum collectas omnes. Non in Oppidorum obſidionibus deſcribendis diligentiam elegantiamque Cæſaris, non in concionibus habendis Livii facundiam atque copiam, non in politicis rebus tractandis Taciti pondus brevitatemque ſententiarum, non in moribus, & ingeniis hominum exprimendis judi-

 cium

cium Saluſtii deſiderabit. Nihil denique a Lucheſinio perfectius, nihil difficilius, nihil praterea, quo majorem a Poſteris, bonarumque literarum ſtudioſis hominibus gratiam inire potuerit. Habet enimvero noſtra hæc ætas res maxime dignas ſcriptione, & memorabiles, ſed qui literis prodant, atque poſteritati propagent, habet admodum paucos, vel forte neminem; ut dignus ſit celebrari laudibus ampliſſimis, dignus omni poſterorum benevolentia, qui in mira Hiſtoricorum inopia tantam rem perfecerit cum dignitate. Atque utinam hoc opus non fuiſſet gravioris muneris, quod a CLEMENTE XII. *delatum Lucchesinio eſt, quaſi interpellatione quadam abruptum, haberemus integram & perpetuam noſtrorum temporum hiſtoriam! Quam incepiſſe, atque ad tertium uſque volumen explicaſſe, magna Lucchesinii laus eſt; at abſolvere non potuiſſe, magnum fuit rei literariæ detrimentum. Sed ſapientiſſimum Pontificem, qui ita ſemper fuit animatus, ut quæ doctis viris præmia debentur, ea libentiſſime liberaliſſimeque perſolveret, ſuppudebat (utar eo verbo, quo ille Lucchesinii doctrinam admiratus uti voluit) ſuppudebat non aliquo ante beneficio tantum Virum exornaſſe. Quare ne cogitantem quidem inter ſecretiores Familiares ſuos adſcriptum, & Baſilicæ Vaticanæ Canonicatu auctum ad Pontificias Epiſtolas, quas Brevia ad Principes vocant,*

cant, conſcribendas advocavit. Eſt hoc munus quidem perhonorificum, ſed quod niſi homo divinarum humanarumque rerum prudens, & in latina præſertim facultate exercitatus tueri cum laude poſſit. Gerit enim perſonam Principis, debetque intelligere, ita ſe Pontificia interpretem atque explanatorem voluntatis eſſe, ut quicquid ſcribit, divino quaſi ex oraculo ſcribere videatur. Quanta igitur ſapientia, conſilio, fide præditus ſit oportet, cui tantum oneris imponatur? Quanta doctrina, quanta præſertim latina eloquentia, non ea quidem, quæ nimium ſit elaborata, & quaſi fuco quodam illita, ſed ſimplex, gravis, ſedata, plena roboris, plena ſanctitatis, quamque vere Pontificiam poſſis dicere? Ut ſe ipſe ſuſtentare debet in ſcribendo! ut verba omnia moderari! quam diligenter animadvertere, nequid cupide, temere, inepte, non loco, non tempore, nequid etiam impolite, atque a Pontificia alienum dignitate, emittat! Quamobrem deſino jam mirari, cur Pontifices maximi non alios, quam magni nominis magnæque doctrinæ viros ad tantum munus obeundum, vel maximis propoſitis præmiis, accerſiverunt. Quis enim ignorat Cardinalem Papienſem noſtrum, quis Poggios, Trapezuntios, Blondos, Leonardos Aretinos, quis Bembos, Sadoletos, Silvios Antonianos, alioſque plurimos, ſuæ quemque ætatis doctiſſimos, ac

literarum laude florentiſſimos, ad ejuſmodi epiſtolas conſcribendas fuiſſe adhibitos? At nemo ſane me reprehendet; nemo jam criminabitur, ſi in hoc ſummorum Virorum numero reponam & quidem optimo jure Lucchesinium noſtrum, qui etſi graviore ætate tantam Provinciam ſuſcepit, ſuſtinuit tamen, atque ita ſuſtinuit, ut CLEMENS XII., & BENEDICTUS XIV. in eo epiſtolarum genere non minus, quam LEO X., & CLEMENS VII. fortunati fuiſſe videantur. Manent adhuc elegantiſſimæ epiſtolæ a Lucchesinio conſcriptæ, quas quoties poſteri legent, toties Lucchesinii latinitatem admirabuntur, toties tantorum Pontificum judicium ſapientiamque collaudabunt.

Video Vos quidem tantæ doctrinæ admiratione detineri, quod, quæ ſingula laudem habent plurimam, univerſa in Lucchesinio conjuncta extiterunt. Intellexiſtis enim eundem Oratorem, Hiſtoricum, Epiſtolarum Pontificiarum Scriptorem optimum fuiſſe, optimum, inquam, hoc eſt, reliquarum ſcientiarum omnium multiplici cognitione ornatum, atque inſtructum. Sed neque deerit fortaſſe ex Vobis, qui quæ hactenus non oratorio, ſed ſimplici magiſque ad veritatem accommodato ſermone diſputavi, ſecum animo repetens, tantum Virum ſibi antea ex oculis ereptum, quam bene cognitum ingemiſcat. Sed habeo hujus rei veriſſimam pulcherrimam-

rimamque cauſam, habeo fontem; Chriſtianam ſcilicet ac prope incredibilem animi demiſſionem, quo veluti integumento quodam ad occultandum doctrinæ ſuæ ſplendorem utebatur. Quæ quidem virtus, omnis quaſi parens probitatis, me admonet, ut ad alteram Orationis meæ partem deſcendam, ad quam jamdiu me vocat & hujus ſanctitas loci, & Chriſtiani funeris pietas, atque religio.

Quamquam nolite exiſtimare, quæ hactenus de illius doctrina diſſerui, ad majorem aliquam inſequentis probitatis commendationem non pertinere. Scitote in ſuperioribus jacta eſſe fundamenta laudum reliquarum. Creſcit enim a doctrina Lucchеſinii virtus, exurgitque mirandum in modum, quod non hanc ab illa turpi funeſtoque diſſidio disjunxit, quod non ingenio, non doctrina, non tanta cognitione rerum plurimarum uſus eſt ad arrogantiam, ad oſtentationem, ad perniciem aliorum & ſuam. Intellexerat quippe, in literis ſine virtute nihil ſolidum, firmum, ſalutare eſſe poſſe, eaſdemque ab illa diſſociatas vel leves eſſe vel pernicioſas. Si vero hæc rara quidem, ſed maxime optabili ſocietate copulentur, ſi ad ſcientiarum dignitatem virtutis ſplendor acceſſerit, tum exiſtere optimum illud, atque perfectum: cujus quaſi formam in Lucchеſinio ipſo expreſſam licet intueri. Etenim quæ virtus ab illo abfuit? Quam al-

ta in eo fuerunt ſtirpes illius, modo quam nominavi, Chriſtianæ demiſſionis animi! Præclara hæc ſemper eſt atque laudabilis, tamen cum doctrinæ ſplendore conjuncta, multo plus habet laudis ac dignitatis. Eſt enim pervulgatum, quod ſapientiſſimi Viri affirmarunt, doctrina plerumque ſuperbiam finitimam eſſe, ut quo quiſque eſt doctior, eo majores quoſdam ſpiritus ſumat, faſtidiatque ceteros, quos longe a ſe diſtare plurimum, atque in omnium rerum ignoratione verſari videt. Sed Vos ego teſtor, qui plurimum cum illo familiaritatis vel ſermonis uſum habuiſtis: ex vobis quæro, num factum, num dictum ab eo quicquam fuit, quod ſui oſtentationem, aliorumque contemtum declararet? Quæ morum facilitas! quæ ſuavitas affabilitaſque ſermonis erga cujuſque generis homines! Nonne cum rudibus atque imperitis colloqui & verſari ita erat illi jucundum, ut qui doctrina ceteros præſtabat, par vel inferior illis videretur eſſe? Sed quid illud ex aliis percontor, de quo poſſum ego vobis & quidem certiſſimus eſſe teſtis, qui quinquennium cum illo vixi perquam familiariter, ejuſdemque mores ac naturam diligenter inſpexi? Atque ego certe admirabar hominem ingenio præſtantem, aſſiduo uſu exercitatum, variarum rerum cognitione prope divinum, ſed illius modeſtiæ admiratione multo magis commovebar. Cum tam demiſſe de ſe ſentientem,

tem, cum nihil ſibi arrogantem, cum nihil alienæ famæ ac laudi detrahentem, cum in ſuis ædibus deliteſcentem, & lucem hominum celebritatemque fugientem viderem, Hiccine, egomet mecum interdum, hiccine, qui Demoſthenem, qui Hiſtoriam, quem Pontifices Maximi, quem ex univerſa Europa univerſus doctiſſimorum hominum conſenſus? Poteſtne tantam doctrinam inter atque modeſtiam, & tam firma ſocietas conciliari? Sed accipite moderati animi exemplum ſingulare, quod apud Vos vix fidem ſit habiturum, quodque tamen veriſſimum eſſe, ſanctiſſime vobis teſtor atque confirmo. Cum inter colloquendum ſermo incidiſſet de iis judiciis, quæ ad communem Studioſorum utilitatem a quibuſdam exteris doctiſſimis hominibus de recentiorum authorum operibus pronuntiantur atque pervulgantur, oſtendi perhonorificam ab iis de illo mentionem eſſe factam. Quid quæritis? Adeo illi novum atque inauditum accidit, ut nihil magis. Atqui viginti amplius anni erant, ex quo tam præclarum de illo judicium per manus hominum pervagabatur. Tantum vero abeſt, ut hujuſce laudis commemoratione delectaretur, ut ex ejus ore quædam animi offenſio, atque indignatio emineret. Atqui ego, ſubiratus inquit, vellem nullus hominum de me loqueretur, nullus nomen audiſſet meum! O vocem magnæ indicem Chriſtianæ humilitatis!

O rarum modeſtiæ exemplum atque admirandum! Ubi illi ſunt, qui ſi vel tenuem aliquem ingenii fructum protulerunt, ſtatim docti haberi ab omnibus, ac magnifice prædicari volunt? Ubi illi oſtentatores meri, qui ejuſmodi laudum teſtimonia callido quodam artificio eliciunt, & fortaſſe etiam nundinantur? Pudeat eos tantæ levitatis, & doctiſſimi hominis exemplo ſapiant aliquando, ſi poſſunt. Ille ut in Principum familiaritatem daret ſe ſe, ac inſinuaret? quos nunquam, niſi neceſſitate cogente, convenit? Ille ut ad aliquid faciundum, unde ſibi ſpes aliqua honoris oſtentaretur, ultro ſe ſe inferret atque intruderet? qui nihil unquam negotii ſuſcepit, niſi juſſus, ad nullum in Republica munus adivit, niſi advocatus? Magna hæc modeſtiæ documenta, maxima vero in homine plurimi ingenii, plurimæque doctrinæ. Quid ſi accedit eodem, ut ſumma generis nobilitate floreat? Quid ſi, ut domi inter claros majorum ſuorum honores educatus? Quid ſi, ut Romæ, hoc eſt, in tanto ambitionis curriculo perdiu verſatus ſit? Quid ſi, ut natura vehemens & proclivis ad iracundiam? At non vos latet, Lucchesinium ſummo apud nos loco natum; neque fugit, florentioris tempus ætatis duxiſſe in ampliſſima Magni Etruriæ Ducis Aula, apud quem Pater Legatum agebat pro noſtra Republica; reliquam vero ætatem

con-

conſumſiſſe in hac Urbe apud ſummos Pontifices, quibus multo cariſſimus fuit. Naturæ vero illius habitum quicunque penitus inſpexit, non ignorat ejuſmodi fuiſſe, ut facile redundante bili, atque iracundia graviore commoveretur. Ex quo plane perſpici poteſt; modeſtiam illius non a natura, non a neceſſitate fuiſſe ductam, ſed á conſilio, a ratione, a virtute, vel potius ab authore ipſo ac perfectore virtutum omnium Deo. Hæc ſi alius quiſquam non indiſertus nactus eſſet, quam accurate percenſeret! quam artificioſe exaggeraret! quam copioſe exornaret! Neque ego fortaſſe non poſſem in tanta rerum dicendarum ſegete. Sed mihi in animo eſt leviter tranſire, ac ita perſtringere unamquamque rem, ut quiſque intelligat, me Lucchesinium non ſtudio, ſed officio collaudare.

Cum tanta igitur in eo fuerit Chriſtiana humilitas, procreatrix & quaſi parens virtutum omnium, jam intelligitis, reliquas etiam mirifice effloruiſſe. Quamobrem omitto illam cupiditatum omnium moderatricem, voluptatiſque expultricem temperantiam, qua reſpuebat oblectamenta omnia, non profuſis ſumtibus, non otio delectabatur, homo bene frugi, moderatus, ac veriſſimum his corruptis temporibus pudoris, abſtinentiæ, antiquitatis exemplum. Nihil loquor de magna animi fortitudine, qua idem ſemper fuit, ſuique ſimilis, ut nunquam

in

in ſecundis rebus nimium efferentem ſe ſe, nunquam in adverſis concidentem videris. Nihil de juſtitia, fide, ſapientia, ceteriſque animi ornamentis, quæ ſi ſingula complecti velim, nullum modum aut finem mea inveniat Oratio. Sed una præ ceteris Chriſtianæ humilitatis ſocia atque aſſectatrix pietas adverſus Deum atque Religio ſe ſe mihi offert, ac de ſe taceri nequaquam patitur. Atque hæc virtus etiam tanto pulchrior videri debet, quo rarius in literatis hominibus deprehendi ſolet. Horum enim pleriſque quò majore ingenio præſtant, eò ſanctiſſima pietatis officia aut contemnunt faſtidioſius, aut negligentius exercent. Procul a Lucchesinio hæc animi intemperies fuit. Nam quid ea minora ac quotidiana commemorem? illud non modo gravioris, ſed vel leviſſimæ apud Deum offenſionis odium magnum acerrimumque: illam diligentiam ſeveritatis pleniſſimam, qua in vitam ſuam, mores, actioneſque omnes acute inquirebat, ne a recta conſcientia vel tranſverſum unguem diſcederet: illam orandi numinis, ac cœleſtium rerum contemplandarum conſuetudinem, certis repetitam temporibus, ac nunquam, ne in extrema quidem ſenectute, intermiſſam. Quoties ætate grave corpus abjiciebat humi, gemenſque graviter divinam opem ac auxilium implorabat? Quoties in die ad pedes Imaginis Chriſti ſuffixi cruci jacebat cum fletu, & la-

& lacrymis? Quoties aut divinos libros legendo, aut precando bonam noctis partem inſumebat? Sed illud mihi & vobis mirum, per, inquam, mirum videri debet, quod non ante, quam fere octoginta annos natus, Sacerdos creari voluit. Quid ita? Quod ſtudiorum (ut ajebat) interpellatione impeditus auguſtum illud ſanctiſſimumque munus verebatur. At Vos audiſtis caſtiſſimam vivendi rationem, exercitationeſque virtutum: audiſtis Eccleſiaſticum Virum numeris omnibus abſolutum. O Chriſtianam humilitatem (revertor enim ſæpius ad eam virtutem, quæ ipſius propria ac peculiaris fuit, quæque cum ea, de qua loquor, maxime complicatur) o Chriſtianam humilitatem omnium ſermone ac literis prædicandam! O pietatem & religionem admirabilem! Neque tamen unquam induxiſſet animum, ut divinis Myſteriis initiaretur, niſi hortante ac jubente eo, quem habuit ſuarum actionum omnium judicem ac moderatorem. Verum cum ad divinam Aram primum acceſſit, tum extulit ſe ſe pietas ſingularis, tum Religionis ardor efferbuit. Qui tum illius animi ſenſus extiterunt! Quam ardentes divinæ impetus charitatis in vultum ipſum oculoſque redundarunt! Vidi vidi ego ſanctiſſimum Senem, dum primum rem divinam faceret, incredibili quadam ac cœleſti voluptate delibutum, neque lacrymas continere potui, & vix

& vix nunc poſſum, cum recordor. Ex eo vero tempore dici non poteſt, quam ſeveriorem exactioremque virtutum omnium ſibi legem dixerit. Ita profecto conſequentibus duobus annis vivere viſus eſt, ut ejus vita quaſi inchoatio quædam illius videretur eſſe, ad quam immortalem ac divinam, ut ſperare quidem poſſumus, ex hac contagione corporis ſolutus ac liber repente evolavit. Mortuus ille eſt, cum octoginta amplius annos natus eſſet, qua ætate qui moriuntur, non lugendi videntur eſſe: at immatura ſemper eſt, omnique lamentationis genere proſequenda mors hujuſmodi Virorum, quorum mira eſt ubique paucitas. Mihi quidem pectus effodit, effodietque ſemper illius diei acerba recordatio, quo die bene mane audivi Lucchesinium repentina morbi vi oppreſſum obiiſſe. An ego poſſum oblivisci ſummum hominis ingenium, mores ſuaviſſimos, tantam erga me benevolentiam? Poſſum non ſentire jacturam hujus quaſi Parentis ac Magiſtri optimi? quem ego ſemper colui plurimum, uniceque dilexi, & a quo etiam (quod non arroganter, ſed pie dico) dilectus ſum ac ſingularibus beneficiis exornatus? Vos autem, Viri Lucenſes, poteſtiſne tantum Patriæ lumen, decus, ornamentum ſine ſumma animi ægritudine amiſiſſe? Poteſtis graviſſimum hoc Reipublicæ vulnus placidis oculis ac tranquillo vultu intueri? Sed non committam,

ut &

ut & Vos querelis angam diutius, & ſcindam ipſe quodammodo dolorem meum. Hortabor potius, ut quam ingenii, quam vitæ præclariſſimam imaginem reliquit, eam intueamur, eam nobis proponamus ad imitandum. Non enim dubito, quin ſi tanti Viri imitatione Nos ipſos conformemus, noſtræ Nationis gloria in hoc principe orbis terrarum loco pulcherrime continuata, latius etiam propagetur.

Quoniam multi ſunt, qui a me flagitant, ut de ceteris etiam, qui Lucchеſinio hactenus ſucceſſerunt, & de quibus in Dialogo a Lucchеſinio ipſo mentio fieri non potuit, judicium feram, libenter obtemperabo, idque pauciſſimis verbis præſtare conabor.

Primum itaque Lucchеſinio ſuffectus eſt Cajetanus Amatus S. Severini in Picentinis natus, non admodum quidem in latine ſcribendo elegans, ſed multæ homo probitatis ac diligentiæ. Obiit anno 1759.

Amatum excepit Thomas Emaldus Lugienſis, cui ſi quis vel Juriſprudentiæ, vel Theologiæ, vel politicæ cujuſdam prudentiæ laudem, atque ornamenta alia conceſſerit, non magnopere contendam; ab ea tamen facultate, quam id munus maxime flagitat, deſerebatur, neque ad Pontificias

Epi-

Epiſtolas latine ſcribendas Latinis literis Amato inſtructior acceſſit. Obiit Romæ ann. 1762. Baſilicæ Lateranenſis Canonicus.

Emaldo ſucceſſit Michael Angelus Jacomellius Piſtorienſis, græcis, latinis, italiciſque Literis apprime eruditus; qui quandiu Clemens XIII. vixit, *Secretarius* Brevium ad Principes fuit. Nunc Canonicatu Baſilicæ Vaticanæ auctus, & Archiepiſcopatu Chalcedonenſi ornatus, literatæ ſenectutis otio perfruitur.

Denique Summus Pontifex Clemens XIV. Benedictum Stajum Raguſinum *ab Epiſtolis* ſibi delegit, Virum excellentis virtutis atque doctrinæ, mihique amiciſſimum, quem tamen neſcio utrum plus diligam propter modeſtiam, ac probitatem, an propter ingenii, ſcientiæque præſtantiam. Recentior utraque Carteſii, Neuthonique Philoſophia Lucretianis verſibus ab eodem tradita ejus nomen immortalitati jamdiu commendavit. Qui viri clariſſimi mores atque doctrinam probe exploratam habent, me in eo commendando nihil amicitiæ tribuiſſe facile conceſſuros ſcio.

PON-

PONTIFICES.	SECRETARII.
S. Damasus I.	S. Hieronymus.
S. Leo Magnus.	S. Proſper.
Pelagius II.	S. Gregorius Magnus.
Honorius I.	Joannes Abbas.
Innocentius III.	Petrus Beneventanus.
Innocentius IV.	Riccardus Poſianus. Berardus de Neapolis.
Gregorius X.	Marinus Ebulenſis.
Innocentius V.	Thomas Campanus.
Clemens VI.	Joannes Andreas Calduinus Bononienſis.
Urbanus V.	Franciſcus Brunus.
Innocentius VI.	Colutius Salutatus. Zenobius e Strata.
Gregorius XI.	Theodoricus Niemius. Colutius Salutatus. F. Franciſcus de Brunis.
Bonifacius IX.	Joannes Bononienſis.

PONTIFICES.	SECRETARII.
INNOCENTIUS VII.	Poggius Bracciolinus. Leonardus Arretinus. Bartholomæus Capra.
GREGORIUS XII.	Leonardus Arretinus. Poggius Bracciolinus.
ALEXANDER V.	Ubertus Decembrius. Leonardus Arretinus. Poggius Bracciolinus.
JOANNES XXII. aut XXIII.	Jacobus Angeli Scarpa-rienſis. Leonardus Arretinus. Poggius Bracciolinus.
MARTINUS V.	Poggius Bracciolinus. Dominicus Card. Ca-pranica. Antonius Luſcus. Cincius Romanus. Paulus Capranica. Bartholomæus Politia-nus.
EUGENIUS IV.	Poggius Bracciolinus. Flavius Blondus.

PONTIFICES.	SECRETARII.
Eugenius IV.	Maffæus Vegius. Joannes Auriſpa. Nicolaus Perottus. Andreas Floccus.
Nicolaus V.	Poggius Bracciolinus. Flavius Blondus. Joannes Auriſpa. Maffæus Vegius. Nicolaus Perottus. Ranuccius Arretinus. Georgius Trapezuntius. Jannotius Manettus. Petrus Candidus Decembrius. Horatius Romanus. Petrus Nucetanus. Æneas Sylvius Piccolomineus, qui fuit Pius II. Joannes Tortellius. Franciſcus Philelphus. Laurentius Valla. Joannes Tuſcanella, *qui etſi in Dialogo non commemoratur, tamen inter claros habendus.*

PONTIFICES.	SECRETARII.
	Flavius Blondus.
	Nicolaus Perottus.
	Jannotius Manettus.
CALLIXTUS III.	Jacobus Ammanatus Card.
	Gaſpar Veronenſis.
	Leonardus Datus.
	Antonius Venierius.
	Jacobus Ammanatus Card.
	Flavius Blondus.
PIUS II.	Nicolaus Perottus.
	Jannotius Manettus.
	Leonorus Bononienſis.
	Gorus Senenſis.
	Joannes Gobelinus.
	Leonardus Datus.
PAULUS II.	Sigiſmundus de Comitibus.
	Baptiſta Reatinus.
	Nicolaus Sandonninus.
SIXTUS IV.	Leonardus Datus.
	Sigiſmundus de Comitibus.

SIXTUS

PONTIFICES.	SECRETARII.
Sixtus IV.	Mathias Palmerius. Andreas Trapezuntius. Gaſpar Blondus. Joannes Ant. de Buxis. Franciſcus Nozeranus. Jacobus Paſſarellius. Marcellus Ruſticus. Benedictus Maffæjus. Domitius de Calderiis, ſive Calderinus. Jacobus Volaterranus.
Innocentius VIII.	Sigiſmundus de Comitibus. Jacobus Volaterranus. Auguſtinus Stacciolus. Joannes Petrus Arrivabenius. Bartholomæus Scala. Hieronymus Balbanus. Willelmus Caorſinus. Franc. Caſtellionenſis.
Alexander VI.	Bartholomæus Floridus Archiep. Conſentinus. Adrianus Cornetanus Card.

PONTIFICES.	SECRETARII.
Alexander VI.	Angelus Colutius. Sigiſmundus de Comitibus. Ludovicus Podocatharus. Carolus Verardus. Antonius Urſus Epiſcopus Agienſis. Henricus Brunus.
Julius II.	Sigiſmundus de Comitibus. Gabriel de Gabrieliis.
Leo X.	Petrus Bembus Card. Jacobus Sadoletus Card. Angelus Colutius. Joannes Franc. Bracciolinus. Æmilius Ferettius. Franciſcus Caſtellionenſis.
Adrianus VI.	Benedictus Accoltus Card. Fridericus Heſius.

PONTIFICES.	SECRETARII.
CLEMENS VII.	Jacobus Sadoletus Card. Fabius Vigil. Paulus Valtabarinus. Bloſius Palladius. Joannes Baptiſta Sanga. Marcus Aurelius Vergerius. Petrus Carneſecca. Marcellus Cervinus Pont.
PAULUS III.	Fabius Vigil. Bloſius Palladius. Marcellus Cervinus. Bernardinus Maffæus Card. Nicolaus Ardinghellus. Latinus Juvenalis.
JULIUS III.	Bloſius Palladius. Romulus Amaſæus. Angelus Maſſarellus. Julius Cananus Card. Paulus Sadoletus. Joannes Franc. Binus. Galeatius Florimontes. Trypho Bencius.

PONTIFICES.	SECRETARII.
Marcellus II.	Joannes Franc. Binus. Petrus Paulus Gualterius.
Paulus IV.	Angelus Maſſarellus. Joannes Franc. Binus. Antonius Florebellus.
Pius IV.	Cæſar Glorierius. Antonius Florebellus. Julius Rugerius.
Pius V.	Cæſar Glorierius. Antonius Florebellus. Julius Pogianus. Thomas Aldobrandinus.
Gregorius XIII.	Antonius Buccapadulius. Cæſar Glorierius.
Sixtus V.	Leonardus Grifus. Thomas Gualterius. Joannes Baptiſta Canobius. Antonius M. Gratianus.

GRE-

PONTIFICES.	SECRETARII.
GREGORIUS XIV.	Antonius Buccapadulius. Marcellus Veſtrius.
CLEMENS VIII.	Sylvius Antonianus Card. Marcellus Veſtrius.
LEO XI.	Petrus Strozzius.
PAULUS V.	Petrus Strozzius. Lanfrancus Margottus Card. Porphyrius Felicianus. Scipio Cobellutius Card. Gaſpar Pallonius. Robertus Ubaldinus Card. Decius Memmolus.
GREGORIUS XV.	Jo. Baptiſta Aguechia.
URBANUS VIII.	Joannes Ciampolus. Franciſcus Herrera. Julius Roſpiglioſius, qui fuit Clemens Pont. IX. Laurentius Azolinus.

PONTIFICES.	SECRETARII.
Innocentius X.	Gaſpar de Simeonibus. Franciſcus Nerlius Card. Decius Azolinus Card.
Alexander VII.	Natalis Rondininus.
Clemens IX.	Franciſcus Nerlius Card.
Clemens X.	Marius Spinula.
Innocentius XI.	Marius Spinula.
Alexander VIII.	Marius Spinula.
Innocentius XII.	Marius Spinula. Ulyſſes Gozzadinius Card.
Clemens XI.	Ulyſſes Gozzadinius Card. Chriſtophorus Battellius.
Innocentius XIII.	Matthæus Scallionius.
Benedictus XIII.	Carolus Majella.

PONTIFICES.	SECRETARII.
CLEMENS XII.	Carolus Majella. Joannes Vincentius Lucchesinius.
BENEDICTUS XIV.	Joannes Vincentius Lucchesinius. Cajetanus Amatus.
CLEMENS XIII.	Cajetanus Amatus. Thomas Emaldus. Michael Angelus Jacomellius.
CLEMENS XIV.	Benedictus Stayus.

INDEX

INDEX
RERUM MEMORABILIUM
QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

A

ACcoltus Benedictus, Adriani VI. Secretarius. 85. Orator non inelegans, & poeta elegantiſſimus. *ibid.* Splendidus & apud doctos homines gratioſus. *ibid.* Sadoleti Bibulus a Hieron. Nigro appellatus. *ib.* Anno ætatis xxx. inter Cardinales adſcitus. 219. Poſt Piceni legationem repetundarum reus in molem Adrianam conjicitur. 220. Multa erogata e cuſtodia emiſſus. *ibid.* Literatos convivio excipit, & liberaliter donat. 221. Ejus mors. 222.

Adrianus I. Carolo Magno dono dat volumen Epiſtolarum Pontificum Romanorum. 51.

Adrianus Cardinalis Cornetanus, Alexandri VI. Secretarius. 79. Scripſit elegantiſſimè & docuit. 80. Ejus fuga, exilium, & ingenii monumenta. 195.

Ætas noſtra ſolidæ eruditionis impatiens tranſalpinas ineptias confectatur. 13. Quantum a veterum ſtudiorum gravitate deſciverit. 14.

Agucchia Jo. Baptiſta, Gregorii XV. Secretarius, non diſſimilis ceterorum ſui temporis in ſcribendo. 98. Vir tamen multiplici doctrina ornatus. 275. Ejus munera, & ingenii monumenta. 175. 176.

Albanus Alexander, S.R.E. Cardinalis, laudatus. 122. Editionem Italæ verſionis Moralium s. Gregorii a Ven. Card. Thomaſio coeptam perfici curat. *ibid.*

Aldobrandinus Thomas, Clementis VIII. frater, Secretarius Apoſtolicus. 91. Laertium vertit e Græco. 92. Hanc verſionem viri doctiſſimi animadverſionibus illuſtrant. 254. Commendoni ad eum epiſtola. *ibid.*

Ama-

Amaſeus Romulus, Græcarum latinarumque literarum ſcientiſſimus. 88. A Julio III. a ſchola abductus, & in præſidio Reip. collocatus. *ibid.* Ejus ſcribendi ratio. *ibid.* In omnibus Italiæ gymnaſiis publicè docuit. 233. A Paulo III. Card. Farneſio præceptor datus. *ibid.* Quo anno mortem obierit. 234.
Amatus Cajetanus, Luccheſinii ſucceſſor. 317. Multæ homo probitatis & diligentiæ, ſed parum multæ in ſcribendo elegantiæ. *ibid.*
Ammannatus Jacobus Lucenſis, Callixti III. Secretarius, & Pii II. qui eum Cardinalem creavit. 72. Multa præclara de ejus vita & ſtudiis. 73. 74. Jacobi Volaterrani de eo teſtimonium. 168. Epitaphium ſepulchro inſculptum. 169. Qui de ejus vita ac rebus geſtis ſcripſerint. 170.
Antonianus Sylvius, Pontificiarum Epiſtolarum Scriptor egregius, earumque ſcribendarum perfectum fere exemplar. 47. Clementis VIII. Secretarius. 93. Vitæ probitate, doctrinæque præſtantia ex infimo loco ad Cardinalatum evectus. 94. Ejus ſtyli ratio Pontificum Epiſtolis ſcribendis multo aptiſſima. *ib.* In quo differat a Bembo. 94. 95. De eo quædam memoratu digna. 263. 264. Ejus opinio de optima Brevium ſcribendorum ratione. 265. Quantum a Clemente VIII diligeretur. 266. Ejus interitus & funeris pompa. *ibid.*
Arcadum coetus æmulationem excitat ſtudiorum optimorum. 103.
Ardinghellus Nicolaus, Pauli III. Secretarius. 232. Ejus elogium ex ſepulchrali inſcriptione. *ibid.*
Aretinus Leonardus, ab Innocentio VIII. accerſitus. 64. In literario certamine victor. *ibid.* Scriptor ſat bonus, ſed interdum luculentus. 65. Græcarum latinarumque literarum ſcientia doctiſſimis omnibus antecellit. 127. Florentiæ mortuus effertur ſumptu publico. *ibid.* Ejus epitaphium. 128. Epiſtola pro Secretariis adverſus Advocatos Conſiſtoriales. *ibid.* Altera de Bartholomæi Politiani vanitate. 145.
Areti-

Aretinus Rainutius, Nicolai V. Secretarius. 68. Ejus Græcis in literis eruditio a Valla laudata. *ibid.* Vallæ præceptor. 158. Ejus ſcripta. *ibid.*
Argenvillerius Clemens, verus & germanus Juriſconſultus. 22.
Arrivabenius Jo. Petrus, Innocentii VIII. Secretarius. 185. Legatus ad Ferdinandum Neap. Regem. 186. Senex Epiſcopus Urbini moritur. *ibid.*
Artes habent ſuos quæque fines. 16.
Aſſemanus Evodius Archiep. Apamenſis laudatus. 289.
Athenienſes publicis conſiliis ſacerdotes adhibuerunt. 24.
Aulæ peſtes invidia & inſcitia. 267.
Auriſpa Joannes, Nicolai V. Secretarius. 153. Philelphi amiciſſimus. 154. Gyraldi de ejus verſibus judicium. *ibid.*
Azzolinus Decius, Secretarius Innocentii X. 100. Prudens atque acutum ſcribendi genus ſectatur. *ibid.* Ejus tamen notior in agendo ſolertia, quam in ſcribendo concinnitas. 282. Cardinalis creatus. *ibid.* Chriſtinæ Svecorum Reginæ amicus & hæres. *ibid.*
Azzolinus Laurentius, ab Urbano VIII. ob ſtudiorum ſimilitudinem accitus. 279. Ejus poemata celebrata. *ibid.*

B

Balbanus Hieronymus Lucenſis, Secretarius Apoſtolicus. 77. Homo doctus, & in ſcribendo, ut iis temporibus, elegans. 189.
Barbaries poſt Gregorii I. tempora eloquentiæ boniſque artibus infeſta. 55.
Battelius Chriſtophorus, Clementis XI. Secretarius, rerum Eccleſiaſticarum peritus, nec ad latine ſcribendum imparatus. 104. Ejus ingenii monumenta. 286. Epitaphium. 287.
Bembus Petrus, Cardinalis, latinæ elegantiæ pater. 42. A Scipione Gentili & a Lipſio per invidiam maledictis proſciſſus. *ibid.* Ejus ſuperſtitioſa veterum imita-

imitatio improbata . 43. Leonis X. Secretarius, primus omnium Ciceronis ornamenta in Pontificias Epiſtolas tranſtulit . 81. Ejus ingenium maximum, & doctrina politiſſima . 82. Nihil ejus epiſtolis perfectius, ſi, ut ad dignitatem principis, ita ad ſanctitatem Pontificis aptius conſcriptæ eſſent . *ibid.* Ejus vita a Jo. Caſa, & Lud. Beccatellio ſcripta . 207. Quid ipſe de ſuis Pontificiis epiſtolis ſenſerit . 207. De iiſdem Ubaldini Bandinellii judicium . 208.

Benaſſai Ventura, Secretarius Apoſtolicus . 79.

Bencius Tripho, Leonis X. Secretarius . 84. Julio III. a ſecretis & magiſter cyfræ . 140. Ejus mores & corporis habitus . *ibid.* Scripta . 141.

Benedictus XIV. Pont. Max. auctorem ad ſcribendum cohortatur . 1. Ejus humanitas . 3. Eruditio . 5. Acerrimus hominum & rerum æſtimator . 20. Ejus in ſcribendo doctrina, & in agendo ſapientia . 23. Exquiſitum intelligenſque judicium . 110. S. Hieronymum epiſtolarum s. Damaſi Papæ Scriptorem exiſtimat . 113.

Bentivoli Cardinalis de epiſtola quadam Pontificia Sylvii Antoniani judicium improbatum . 28.

Berardus de Neapoli, Urbani IV., Clementis IV., & Gregorii X. epiſtolarum Scriptor . 60. Homo non vulgaris doctrinæ . 118.

Beroaldus Philippus junior, Leonis X. Secretarius . 84.

Binius Jo. Franciſcus, adjutor a Sadoleto adſcitus ad epiſtolas ſcribendas . 85. Secretarius Apoſtolicus ſub Julio III. 86. Sadoleti teſtimonium de ejus integritate & doctrina . 238. Canonicus Baſilicæ Liberianæ, & ſacri Collegii Secretarius . 240.

Blondus Flavius, Secretarius Apoſtolicus, non mediocrem inter ſuæ ætatis Scriptores locum obtinet . 66. Ad Florentinos, & ad Venetos ab Eugenio IV. legatus . 150. Ejus ſcripta & elogium . 151.

Bonamici Philippi Oratio in funere Jo. Vincentii Lucchefinii . 292. *& ſeqq.*

Bonamicus Lazarus, Philippi gentilis . 96. A P. Bertio

tio inter Scriptores Lucenſes relatus. 97. Stimulus fuit auctori ad excolenda ſtudia literarum. *ib.* Quantum Senatui Veneto carus. *ibid.*

Bononia Joannes. Bonifacii VIII. Epiſtolarum Scriptor. 60.

Borromæi s. Caroli ſtudium, ut Eccleſiæ Mediolanenſis acta eleganter perſcriberentur. 47.

Boſſuetius, non aliunde rectam imperii adminiſtrandi rationem, quam a ſacris literis, peti poſſe demonſtrat. 27.

Bracciolinus Franciſcus Poggii filius, Secretarius Apoſtolicus. 84. Leoni X. carus. 215. Ejus liber de Poteſtate Papæ & Concilii. 216.

Brunus Franciſcus, Urbani V. Secretarius. 61. A Petrarca laudatus. 120. Gregorii XI., & Urbani VI. Epiſtolarum Scriptor. *ibid.*

Brunus Franciſcus alter. Dominicanæ familiæ alumnus. 141. Sueſſano Epiſcopatu deturbatus. 142.

Brunus Henricus, Secretarius Apoſtolicus. 79. Romæ moritur Archiep. Tarentinus. 204.

Buccapadulius Antonius, Gregorii XIII. Secretarius. 92. Vir integer, & cujus ſcripta formam aliquam habent perfectæ imitationis. *ibid.* A Sixto V. loco depulſus. *ibid.* A Gregorio XIV. reſtitutus. 93. Ejus oratio in funere Pii V. laudata. 255. Imago a Jano Nicio Erythræo deſcripta. 256.

Buxius Jo. Antonius, Epiſcopus Alerienſis. 75. Ejus in emendando Strabone diligentia. *ibid.* Romæ moritur Sixti IV. Secretarius. 177.

C

CAlderinus Domitius, Secretarius Apoſtolicus, ingenioſus atque eruditus, ſed nimis concitus ad rixam. 76. Primus ſui temporis, qui poetas diligentius coeperit emendare. 178. Homo arrogans & maledicus. *ibid.* Moritur Romæ admodum juvenis. 179.

Calduinus Andreas, a Clemente VI. ad ſcribendas epiſtolas accerſitus. 61. Bononiæ moritur. 120.

Callix-

Callixtus III. certum Secretariorum numerum conſtituit. 72.

Campanus Thomas, Innocentii VI. Secretarius. 60. 119.

Cananius Julius Ferrarienſis, Julii III. Secretarius, vir doctus & ſanctus. 79. Concilio Tridentino interfuit. *ibid.* A Gregorio XIII. Cardinalis creatus. *ibid.* Ejus epitaphium. 242. Cui fortunæ initium debeat. 246.

Canobius Jo. Baptiſta Bononienſis, Sixti V. Secretarius. 93. Ad Poloniæ reginam miſſus roſæ aureæ deferendæ cauſſa. 262.

Caorſinus Willhelmus, Secretarius Apoſtolicus Rhodi Procancellarius. 190. Rhodiorum Equitum ad Paulum II., & ad Innoc. VIII. legatus. *ibid.* Ejus ſcripta. 191.

Capra Bartholomæus, Archiep. Mediolanenſis, Poggii collega, ſcriptis factiſque clarus. 65. Epiſcopus Cremonæ. 175. Orator habitus & poeta ſat bonus. 176. Martinum V. Mediolani regia magnificentia excipit. *ibid.*

Capranica Dominicus, Cardinalis, Martini V. Secretarius, vir nobiliſſimus & reip. gerendæ maxime peritus. 66. Doctorum hominum conſuetudini, & antiquorum lectioni deditus. 67. 138. Ejus ſcripta. 139. Epitaphium. 140.

Carneſecca Petrus, Clementis VII. Secretarius, hæreſis crimine infamis. 86. Forma corporis eximia, & ingenio ſingulari præditus. 228. Ter violatæ religionis reus ſupplicio afficitur. 229.

Caſtellionenſis Franciſcus, Victorini Feltrenſis diſcipulus, inter illuſtres Innocentii VIII. Secretarios adnumeratus. 218. Multa pie atque eleganter ab eo ſcripta. *ibid.* Cardinalis Papienſis de ejus ſcriptis judicium. 219.

Catechiſmus Romanus elegantiſſime ſcriptus. 46.

Cervinus Marcellus, Pauli III. Secretarius, vir multa vitæ gravitate, & rerum maximarum doctrina præ-

ſtans. 88. Pontifex paucorum dierum. *ibid.* & 231. Senis in nobiliſſima Spannocchiorum domo educatus. 230. In funere laudatus a Julio Poggiano. 231. Cynthiæ Bellarmini matris germanus frater, *ibid.* Ejus vita a Petro Pollidoro ſcripta. *ibid.*

Chriſtina Svecorum regina, quantum bonis artibus faverit. 103. Hæredem inſtituit Cardinalem Azzolinum. 282.

Ciampolus Joannes, Urbani VIII. Secretarius Scriptor ventoſiſſimus. 99. Furioſa loquacitate epiſtolarum Pontificiarum majeſtatem pervertit. *ibid.* Magno tamen ingenio, ſed non bene exculto. 276. Poeta elatus & imprudens. *ibid.* Ejus epiſtolæ luxurie quadam verborum & ſententiarum infectæ. *ibid.* Aula detruſus & in Picenum ablegatus decedit inglorius; 277.

Cicero ſtulte a quibuſdam vituperatus tamquam verboſus & elumbis. 81.

Gincius Romanus, homo literatus & de literis optime meritus. 65. Lactantium, Vitruvium, Priſcianum primus invenit, atque in lucem edidit. 66. Ejus ſcripta in Vaticana Bibliotheca. 142. Sepulchri inſcriptio. 143.

Clemens XI. magnum pulcherrimis artibus lumen & præſidium attulit. 103. Ejus epiſtolæ & orationes quam ornatæ & graves. 104.

Cobellutius Scipio, Secretarius Apoſtolicus, bene latine ſcribens. 95. Propter doctrinæ atque integritatis opinionem Cardinalis creatus. 270. Ejus morientis dictum. 271.

Colbertus, auctor Ludovico Magno, ut Accademiam Politicæ diſciplinæ inſtituat. 15.

Collegium Secretariorum Pontificiorum Seminarium quoddam reipublicæ. 72. Venale haberi coeptum ſub Innocentio VIII. 77. Ab Innocentio XI. ſublatum. 101.

Collinuccinus Petrus, Innocentii III. Secretarius. 117. De eo quædam memoratu digna. *ibid.*

Colotius Angelus, Leonis X. Secretarius. 84. Literatorum omnium amiciſſimus. 215. Ejus domus inſtructa veteribus monumentis, & lectiſſimorum librorum copia. *ibid.* Epiſcopus Nucerinus & Aſculi præfectus. *ibid.*

Color vividæ latinitatis quiſnam. 69. 70.

de Comitibus Sigiſmundus, Julii II. Secretarius, poeta atque hiſtoricus non ignobilis. 79. E familia Trincia. 196. Orator inſignis. 197. Sepultus in templo Aracælitano. 198.

de Comitibus Jo. Franciſcus, Sigiſmundi filius, patris in Secretarii munere ſucceſſor. 198.

Concinnitas nimis elaborata orationi auctoritatem & fidem detrahit. 41.

Controverſia de dignitate inter Epiſtolarum Pontificiarum Scriptores & Advocatos Conſiſtoriales ſecundum Scriptores judicata. 50.

Corſinius Nerius S. R. E. Cardinalis, in ampliſſima fortuna moderatus & probus. 108. Liberalis ſine oſtentatione Lucchefinium ornat. *ibid.*

Cujacii falſa admodum reſponſio. 40.

D

Datus Leonardus, Secretarius Apoſtolicus, poeta non inſuavis. 76. Romæ moritur. 182. Epiſcopus Maſſanus. 183. Quorum Pontificum Secretarius. 184.

Decembrius Petrus Candidus, quot libros ſcripſerit. 69. Mediolani adverſa fortuna agitatus ad Nicolaum V. confugit. 161. Ejus ſcripta & mors. *ibid.*

Decembrius Ubertus, Chryſoloræ auditor, Alexandri V. Secretarius. 134. Oratoria & poetica facultate excellens. *ibid.*

Demoſthenis facetum Æſchini reſponſum. 46. Ejus Orationes aliquot a Lucchefinio latine verſæ. 103 291.

Diatribarum atque Diſſertationum monſtra auctor improbat. 3.

Dictum

Dictum ſane frigidum neque Pontificium in quadam epiſtola nomine Pii II. doctiſſimi Pontificis ſcripta. 45.

Diſciplinæ humaniores barbaris temporibus ſolis fere ſacerdotibus relictæ. 56.

E

ECcleſiaſticus ſtylus inepte a quibuſdam inculcatus. 43. In hujuſmodi ſtyli quaſi latebra eorum inſcitia deliteſcit. 44.

Elegantia verborum nihil detrahit ſanctitati. 36. Neque lædit, ſed ornat cauſſam & dignitatem Pontificum. 46.

Emaldus Thomas, Amati ſucceſſor. 317. Iuriſprudentia magis & rerum gerendarum uſu, quam latine ſcribendi elegantia præſtans. 318.

Epiſtolæ Pontificiæ quales eſſe debeant. 11. & *ſeq.* Inde Pontificiæ doctrinæ robur, & dignitati ornamentum. 26. Multa in iis a ſacris literis derivata eſſe oportet. 28. In iiſque magis præcipiendi vim, quam diſputandi acumen apparere. 29. Hujuſmodi epiſtolarum varia genera apud veteres. 35. Earum collectores. *ibid.* Nomina & differentiæ. 35. 36. In iis latina verſari debet eloquentia & verborum nitor. 37. Fugienda tamen operoſa nimis diligentia. 41.

Eugenius IV. literatorum ſtudioſiſſimus. 71. Ejus ſententia de poetarum & oratorum iracundia. *ibid.*

F

FAvoritus Auguſtinus, plerumque adhibitus ad Pontificias epiſtolas de rebus gravioribus conſcribendas. 284. Vir eruditus, & poeta latinus maxime celebratus. *ibid.*

Felicianus Porphyrius, Pauli V. Secretarius, ab Erythræo laudatus. 96. Epiſcopus Fulginas. 273. Poeta,

ta, & Scriptor epiſtolarum elegantiſſimus. *ibid.* Ejus Scripta in Bibliotheca Cardinalis Paſſionei. *ibid.*

Ferrettius Æmilius, Secretarius Apoſtolicus, & Juriſconſultus non contemnendus. 84. Propter ingenii elegantiam Leoni X. carus. 216. Ejus varia fortuna. *ibid.* Avenione jus civile docet cum ſumma opinione doctrinæ. 217.

Floccus Andreas, Eugenii IV. Secretarius, a Blondo mire commendatus. 156. Auctor libri de Magiſtratibus Romanis L. Feneſtellæ falſo attributi. 157.

Florebellus Antonius, Secretarius Apoſtolicus. 89. Ejus libellus de Vita Card. Sadoleti accurate ſcriptus. 90. Cornelium Nepotem imitatur. *ibid.* Ab Ughellio præclare laudatus. 248.

Floridus Bartholomæus, ab Alexandro VI. ad Epiſtolas conſcribendas adhibitus. 79. Ab eodem afflictus miſerandum in modum. *ibid.* Hujus infelicis Secretarii hiſtoria ab Joanne Burchardo deſcripta. 192. *& ſeq.*

Florimontes Galeatius, ingenii doctrinæque præſtantia & probitate morum clariſſimus. 241. Giberti familiaris. *ibid.* Epiſcopus Aquinas, & inter quatuor Judices Concilii Tridentini adſcitus. *ibid.* Julio III. operam navat in epiſtolis ſcribendis. *ibid.* Alia ejus munera. 242. Auctor eſt Joanni Caſæ venuſtiſſimi libelli concinnandi, qui *Galathæus* inſcribitur. *ibid.* Ejus vita a Nicolao Roſſio accurate eleganterque deſcripta. *ibid.* Ejus ingenii monumenta. 243.

Fontaninus Juſtus, multæ Præſul eruditionis, & Lucchefinii amicus. 38.

Fortius Cajetanus, Præſul ampliſſimus, unus ex hujus Dialogi locutoribus. 5. Laudatus *ibid.*

Furiettius Joſeph Alexander, Præſul doctiſſimus ad loquendum in Dialogo inductus. 5. Cardinalis creatus multo ſerius, quam ejus in remp. merita poſtulabant. *ibid. in not.* Totus in Tiburtinis antiquitatibus perveſtigandis. 6. Præter Centauros ex A-

driani

drīani villa effodit opus vermiculatum pulcherrimi artificii. 7. Barziziorum Bergomatum opera edidit. 8. Juridicundo præfuit. 16. Ad forum acceſſit omni humanarum divinarumque rerum cognitione præditus. 22.

Fuſcarenus Marcus, vir nobilitate atque eruditione præſtantiſſimus. 199. Ejus liber *de Literatura Venetorum* laudatus. *ibid.*

G

GAbrielius Gabriel Fanenſis, Secretarius Julio II. acceptiſſimus. 205. Incredibili Pontificis benevolentia brevi ad ſummos honores evectus. *ib.* Elegatione Peruſina rediens moritur. 206.

Gaſpar Veronenſis Callixti III. Secretarius. 74. Vitam Pauli II. ſcripſit inepte & ineleganter. *ibid.* Deſertus a Roderico Borgia diſcipulo. *ibid.* Vir obſcuri nominis a Muratorio appellatus. 170. Ejus Commentarii in Juvenalem in Bibliotheca Caſanatenſi. 171.

Georgius Dominicus egregium Commentarium edit de Vita Nicolai V. 69. Laudatus. 158. 165.

Glorierius Cæſar, Pii IV. Secreterius. 8. Direptionem Urbis literis latinis mandavit. 90. A Gregorio XIII. cur loco dejectus. 247.

Gobelenius Joannes, Pii II. familiaris. 75. Ejus Commentarii ab ipſomet Pio profecti exiſtimantur. *ibid.* An fuerit Secretarius Apoſtolicus. 173. Pii amanuenſis ab Auberto Miræo appellatus. 174.

Gorus Senenſis, vir bonus & ſine cujuſquam querela dives. 75. Secretarius Pii II. 174.

Gozzadinia Bettiſia, foemina literis clariſſima ſæculi XIII. 285.

Gozzadinius Ulyſſes, Innocentii XII. Secretarius, ſtudiis amoenioribus deditus, & latinæ eloquentiæ non ignarus. 102. A Clemente XI. Cardinalis creatus. 104. Doctos homines mirifice complectebatur.

tur. 284. Legatus provinciæ Æmiliæ. 285. Ejus elogium ms in Bibliotheca Imperiali. *ibid.*

Gozzadinius Ulyſſes, Cardinalis Gozzadinii fratris filius, Bononiæ Orator apud s. Sedem, laudatus. 286. Flos Bononienſis nobilitatis. *ibid.*

Gratianus Antonius, Sixti V. Secretarius. 90 Ejus oratio elegans & copioſa. 91. Suo interdum ingenio pluſquam ſatis indulget. *ibid.* Cardinalis Commendoni alumnus. 252. Ejus *ſcripta Invita Minerva* a Lagomarſinio edita. *ibid.* Pontificius Legatus ad Remp. Venetam. 253. Ejus obitus. *ibid.*

s. Gregorii I. Pon.Max. Epiſtolæ admirabili rerum varietate & copia refertæ. 52.

s. Gregorius ante Pontificatum a Pelagio II. ad ſcribendas epiſtolas adhibitus. 53. Primus, de quo ſit memoriæ proditum Scriptorem fuiſſe Pontificiarum Epiſtolarum. *ibid.* & 115. Homo rei Chriſtianæ reique publicæ peritiſſimus. 54. In ſcribendo gravis, & ſententiis creber. *ibid.* Nullus tamen apud eum flos ſinceræ latinitatis. *ibid.* Veteres auctores aboleviſſe, & Bibliothecam Palatinam combuſſiſſe accuſatur. 115. Ab hac criminatione defenditur. 116.

Gregorius VII. robuſtus in ſcribendo, grandis, & incitatus. 56. Non omnino tamen diſcedit a barbarie ſuorum temporum. *ibid.*

Griphus Leonardus, Secretarius Apoſtolicus. 77. Ab Eugubina ad Beneventanam Eccleſiam tranſlatus. 189. Ejus obitus. *ibid.*

Gritti Andreæ Venetorum Ducis præclarum de Lazaro Bonamico judicium. 97.

Gualterius Petrus Paulus Aretinus, in conſcribendis epiſtolis Marcello II. probatus. 89. Ejus epitaphium in templo s. Mariæ ad viam latam. 246.

Gualterutius Thomas, Sixti V. Secretarius, homo perfidioſus & callidus. 92. Ejus ſcribendi genus tenebricoſum. *ibid.* Manifeſto in crimine deprehenſus. 93. Jani Nicii Erythræi de eo judicium. 261.

Herrera

H

Herrera Franciſcus, Urbani VIII., amoto Ciampolo, Secretarius. 99. Ejus oratio longiſſimè abeſt a ſui ſæculi ineptiis. 100. Eruditionem & pietatem a Jeſuitis hauſerat, quorum ſocius fuit aliquot annos. 277. Tuſculi Card. Barberini amicitiam nactus, ab eo Pontifice in Secretarium adſcitus. *ibid.* Epiſtolæ ejuſdem ab Erythræo celebratæ. *ibid.*

s. Hieronymus a Damaſo Papa accerſitus. 53. An eidem Pontifici fuerit ab Epiſtolis. 113. Auctoris de ea re opinio. 114.

Horatius Romanus, Nicolai V. Secretarius, Græcis latiniſque literis excultiſſimus. 67. Delectus cum multis ad Homerum latine reddendum unus Pontifici ſatisfecit. *ibid.* A Pio II. laudatus. 157.

I

Jacobus Scarparienſis Colucii Salutati diſcipulus. 137. A Leonardo Aretino in literario certamine victus. *ibid.* Ejus ſcripta. *ibid.*

Jacomellius Michael Angelus, Clementis XIII. Secretarius. 318. Græcis, Latinis, Italiciſque literis apprime eruditus. *ibid.* Canonicus Baſilicæ Vaticanæ, & Archiep. Chalcedonenſis. *ibid.*

Imperium diffidens a Sacerdotio non eſt tutum. 24. 25. 26.

Innocentius III., homo peracutus & maxime gnarus Reip. 59. Genere utitur orationis ſolerti, & ad tem mirabiliter apto. *ibid.*

Innocentius VIII. Collegium Secretariorum venale habere inſtituit. 77. Sibi tamen reſervata Secretarii domeſtici creatione. 78.

Innocentius XI., ſublato Secretariorum Collegio, duos ſibi reliquos eſſe voluit. 102.

Joannes Abbas, epiſtolarum Honorii I. Scriptor. 55.

X 4 Ejus

Ejus epiſtola ad Sergium celebrata. 116. Honorificum de eo s. Maximi teſtimonium. 117.
Joannes Bononienſis, Bonifacii IX. Secretarius. 125.
Juriſperiti veri & germani quales ſint, quibuſque finibus contenti eſſe debeant. 21. 22.
Juriſperitorum duo genera. 22. 23.
Juriſprudentia cum civili ſcientia arcte copulata. 17. Ad opes atque honores mirifice valet. 18. Differt a ſcientia regendæ civitatis. 20.
Juvenalis Latinus, Paulo III. ab epiſtolis. 233. Legationibus obitis & doctrina clarus. *ibid.*

L

LAgomarſinius Hieronymus, laudatus. 91. Poggiani, & Gratiani latinas lucubrationes edidit. 252.
Latinæ linguæ ſtudium non leve Italiæ decus. 40.
Latine ſcribendi exempla in ss. Patribus non deſunt. 45.
Latini ſermonis nitor quantum latinæ Eccleſiæ Religionique conveniat. 38.
s. Leonis I. ſermo grandis & late explicatus. 53. Numeroſus, & nimis interdum redundans. *ibid.*
Leonis X. Pontificatus bonis artibus utilis, vereque ſalutaris. 80. Auream ætatem attulit. 81.
Leonorus Bononienſis Græcis latiniſque literis excultus. 75. Græce æque loquebatur ac latine. 174. Ejus epiſtolæ in Biblioth. Vaticana. 175.
Lipſius, Senecæ admirator infractum quoddam orationis genus introducit. 98.
Longolius, jejunus Ciceronis imitator. 42.
Luccheſinius Jo. Vincentius, civis Lucenſis, laudatus. 4. Ei tota de Pontificiarum Epiſtolarum Scriptoribus diſputatio attributa. 5. & *ſeq.* Hadriani Belgæ in Gymnaſio Piſano auditor. 103. Græca cum latinis conjungens Demoſthenis orationes aliquot latine reddit. *ibid.* Hiſtoriam ſui temporis latine ſcri-

ſcribit. 107. Ad pontificias epiſtolas ſcribendas in Majellæ locum ſuffectus. 108. Eo in munere Ciceroni totum ſe tradit, & in ſacrorum librorum meditatione attentius commoratur. 109. Ejus ſtudium vehementius incenditur Benedicti XIV. doctrina. 110. Vetuſta & nobili familia natus. 290. Epiſtolarum latinarum Secretarius a Clemente XI creatus. ibid. Baſilicæ Vaticanæ Canonicus. 291. Obiit octogenario major, ab Auctore publice laudatus latina oratione. *ibid.* Hæc oratio allata. 291. *& ſeqq.*

Luſcus Antonius, Vicentinus, Rhetor non contemnendus. 65. A Gregorio XI. in Secretariorum Collegium admiſſus. 140. Ejus ſcripta verſibus & ſoluta oratione. 141.

Lycurgus religionis vinculo Remp. devinciendam exiſtimat. 25.

M

Maffejus Benedictus, Secretarius Apoſtolicus. 75. Veronæ ſummo genere natus. 177. Ejus mors & epitaphium. 178.

Maffejus Bernardinus, Pauli III. Secretarius, Scriptor multæ elegantiæ. 87. In Rep. adminiſtranda, & antiquitatum ſtudiis verſatus. 88. Cardinalis creatur. *ibid.* Veterum oratorum & poetarum egregius imitator. 229. Ejus elogium in Biblioth. Vaticana. *ibid.* S. Ignatii amiciſſimus. 230. Moritur nondum quadragenarius. *ibid.*

Maffejus Scipio, nimis Veronenſibus ſuis indulgens. 74. Gaſparem Maffejum perperam extollit. 170.

Majella Carolus, Benedicti XIII. Secretarius, a multis magnifice laudatus. 104. Græcis literis, & latinis eruditiſſimus. 105. Ejus præclara ſcripta, & mores vere eccleſiaſtici. *ibid.* Epiſtolæ ad Cardinalem Noallienſem celebratæ. 106. Adoleſcens docuit in Seminario Neapolitano. 288. Clementis XI. Sacellanus, & Biblioth. Vaticanæ cuſtos. *ibid.*

ibid. Ejus Elogium a Cl. Mazzocchio exaratum. 289. Vita Cl. Evodio Aſſemano auctore. *ibid.*
Mannetius Jannotius, Nicolai V. Secretarius, vir incredibilis in loquendo ſcribendoque celeritatis. 68. Jacobi Ammanati præceptor. 159. Pontificis in eum liberalitas. 160.
Mareſuſchius Marius, Præſul ampliſſimus & eruditiſſimus. 249. Ejus exquiſitiſſima Bibliotheca. *ibid.*
Margottus Lanfrancus, Cardinalis, Paulo V. Pontifici apprime carus. 95. Solers in agendo magis, quam in ſcribendo præſtans. *ibid.* Ejus imago ab Erythræo deſcripta. 268. Epitaphium. 270.
Marinus Ebulenſis, Gregorii X. Secretarius. 60. 119.
Maſſa Galleſius, e forenſi turba, Juriſprudentiam inepte extollit. 21.
Maſſarellius Angelus, Julii III. & Pauli IV. Secretarius, vir doctus & ſanctus. 89. Interfuit Concilio Tridentino. *ibid.* Epiſcopus Teleſinus. *ibid.* Ejus Diarium de rebus Concilii Tridentini in Tabulario Vaticano. 243. Epitaphium in æde Aracælitana. 244. Panvinium liberaliſſime juvat in ſerie *Pontificum* & Cardinalium contexenda. 245.
Memmolus Decius Arianenſis, Secretarius Apoſtolicus. 96. Baſilicæ Liberianæ Canonicus. 271. Ejus laudes & ingenii monumenta. 272.
Monſacratius Michael Angelus Lucenſis, Abbas Generalis Canonicórum ss. Salvatoris, auctoris affinis, laudatus. 214.
Muretus Æmilii Ferretii in ſcribendo elegantiam elevat. 217. Oden ſcribit ad Petrum Carneſeccam. 228.

N

Nerlius Franciſcus, Secretarius Innocentii X., juris civilis intelligens, ſed Scriptor tenuis. 100. Magis Jure excellens, quam latinæ elegantiæ peritus. 280. Archiep. Florentinus, & Cardinalis creatus. 281.

Nicolaus V. literarum, atque artium omnium pulcherrimarum cupidiſſimus. 67. Auget numerum Secretariorum. *ibid.* Grandem pecuniam dat Georgio Trapezuntio. 70. Ejus liberalitas in Jannotium Mannetium. 160.

Niemus Theodoricus, Bonifacii IX. Secretarius. 61. Scriptor durus, incultus, & criminoſus. *ibid.* Ejus hiſtoria acerbitatis plena adverſus Eccleſiam Romanam. 124.

Nozeranus Franciſcus, Secretarius Apoſtolicus. 76. 179.

Nucetanus Petrus, auctor omnium fortunarum Æneæ Sylvio Piccolomineo. 68. Secretarius Apoſtolicus. 160.

P

PAlearii Aonii inepta Deorum appellatio, quo numeroſior ſua caderet oratio. 42.

Palladius Bloſius, Clementis VII Secretarius, poeta ſuaviſſimus, non item orator. 86. Suburbanum Auguſtini Chiſii verſibus illuſtravit. 223. Fulginati Epiſcopatu ſe abdicat. 224. Ejus epitaphium in templo s. Mariæ in Aquiro. *ibid.*

Pallonius Gaſpar, Secretarius Apoſtolicus. 96. Ejus oratio de Pauli V. morte tabeſcentis latinæ eloquentiæ notis foedata. *ibid.* A Lauro Peruſino laudatus. 273.

Palmerius Matthias, narrator nitidus atque elegans. 77. Sixti IV. Secretarius. 184. Ejus Epitaphium. 185.

Paſſarellius Jacobus Ariminenſis, Secretarius Apoſtolicus. 74. Ab Innocentio VIII. Legatus ad Henricum Britanniæ regem. 172. Homo eruditiſſimus dictus a Marſilio Ficino. *ibid.*

Paſſioneus Dominicus, Cardinalis, laudatus. 102.

Paulus Beneventanus Epiſtolarum Innocentii III. collector. 59.

Perot-

Perottus Nicolaus, Livii imitator, ingenio atque eruditione excellens. 66. Callixti III. Secretarius. 154. Cardinali Beſſarioni intempeſtivo officio Pontificatum adimit. 155. Ejus epitaphium. 156.

Petrarcha Franciſcus, ab Urbano V. ad ſcribendas epiſtolas evocatus. 57. A literarum otio ſe divelli non patitur. 58. Princeps impolitæ vetuſtatis quaſi fuliginem abſterſit. *ibid.*

Philelphus Franciſcus, Nicolai V. Secretarius. 69. Chryſoloræ auditor & gener. 164. Ingens præmium ei exhibitum, ſi Homeri Iliada, atque Ulyſſeam latine reddidiſſet. 165.

Piccolomineus Æneas Sylvius, Nicolai Cardinalis Albergati Secretarius. 68. Scripſit multa præclare, elegantia tamen mediocri. *ibid.* Habet Ammanatum ſtudiorum imitatorem, & fortunæ participem. 73. Natus in Corſiniano. 161. A Callixto III. Cardinalis creatus. 162. Ejus geſta, & ingenii monumenta. 162. 163. *Vide* Pius II.

Pius II. Joannem Gobelenium habet ab epiſtolis. 75. Corſinianum natale ſolum Civitatem creat, Pientiamque a ſuo nomine appellari jubet. 161.

Podocatharus Lodovicus Cardinalis, Alexandri VI. Secretarius. 200. Literis, ſeverioribuſque diſciplinis egregie excultus. *ibid.* Ejus epitaphium in Sanctæ Mariæ de Populo. 201.

Poetæ ad ſolutam orationem traducti humiliores reperiuntur. 87.

Poggianus Julius, Secretarius a Pio V. deſignatus. 90. Scriptor nitidus & ſine ſatietate copioſus. 91. Coactus ſtudia ſua aliorum arbitrio accomodare. *ibid.* A Poſſevino laudatus. 249. Floruit amicitia ſummorum virorum. 251. Ejus opera a Lagomarſinio edita. *ibid.* Epitaphium. 252.

Poggius Bracciolinus, Bonifacii IX. epiſtolarum ſcriptor. 63. Ejus ſcribendi genus. *ibid.* Auctor fuit Innocentio VII. ut Leonardum Aretinum & Jacobum

Scarparienſem vocaret . *ibid.* Multorum Pontificum epiſtolas ſcripſit. 125. Moritur admodum ſenex Reip. Florent. Secretarius . 126.

Politianus Bartholomæus , poeta tolerabilis . 65. Eugenii IV. & Martini V. Secretarius. 144. Homo ventoſus a Leonardo Aretino irriſus. 145.

Pontifex Romanus habet a Deo in Chriſtiana rep. locum principem . 26. Ejus auctoritas in epiſtolis maxime apparet , quæ ſint Pontifice dignæ . *ibid.* Cæleſtem ſapientiam ad civilem uſum , atque in ipſam regiam quodammodo introducit . 27. Oratores Principum niſi latine loquentes non audiebat . 39. Ejus perſona præſtantiſſima omnium , omniumque oculis ſermonibuſque propoſita . 46.

Pontifices , viros non ſolum doctos , ſed latinæ etiam linguæ admodum peritos adhibuerunt ad præcepta tradenda Chriſtianæ religionis . 46. Ad ſcribendas item epiſtolas ultro eos evocarunt . 61. Doctorum hominum ſtudia ad ſuas & Pontificatus rationes alliciunt . 71. 190.

Pontificum antiquorum epiſtolæ ſingulari gravitate & doctrina conſcriptæ . 52. Barbaris etiam temporibus non omnino inelegantes . 55. Communi tamen temporis labe uſque ad Gregorium VII. contaminatæ .

Pontificum Romanorum in Latina lingua conſervanda cura ac diligentia . 39.

Poſianus Richardus , Innocentii IV. Secretarius . 60. Ejus Epiſtolarum codex perantiquus in Chiſiana Bibliotheca . 118.

Proſper Aquitanus , incertum , an Leonis I. Secretarius fuerit . 53. Scriptorum de ea re opinio . 114. Alter a Proſpero Regii Lepidi Epiſcopo . 115.

R

Reatinus Baptiſta, Secret. Apoſtolicus, Scriptor ornatus. 75. 175.
Religio ad humanam ſocietatem continendam pernecesſaria. 24. Ejuſdem ſocietatis effectrix & cuſtos. 49.
Reſpublica, quæ religione caret, infirma. 24.
Romanæ Eccleſiæ hoſtes in admirationem rapti ab epiſtola Pauli III. plena gravitatis & elegantiæ. 46. Iidem aliis epiſtolis non ſatis accurate ſcriptis ſtomachati. *ibid.*
Romani homines quantum dolere debeant, ſe latine neſcire. 40.
Rondininus Natalis, Secretarius Alexandri VII. 101. Magna in eo ingenii vis. 283. Ejus epitaphium in templo s. Mariæ ad portam Flaminiam. *ibid.*
Roſpilioſius Julius Piſtorienſis Secretarius Apoſtolicus. 100. Ejus poetica ſcripta celebrata. *ibid.*
Roſſius Nicolaus, Emi Andreæ Corſinii Cardinalis ampliſſimi ab epiſtolis, laudatus. 242. Auctor elegantiſſimæ præfationis in Joannis Caſæ Opera Romæ nuper edita. *ibid.*
Rugerius Conſtantinus, laudatus. 119. Ejus miſerabilis interitus. *ibid.*
Rugerius Julius, Secretarius Apoſtolicus. 90. Ejus liber de ſcribendi elegantia a Theologo non repudianda. *ibid.* S. Sedis Legatus ad Poloniæ regem. 249. Hujus legationis acta in exquiſitiſſima Mareſuſchii Præſulis bibliotheca. *ibid.*
Ruſticus Marcellus, Secretarius Apoſtolicus. 76. Ejus epitaphium. 143.

S

Sacerdotes ab Athenienſibus publicis conſiliis adhibiti. 24.
Sacerdotii cum Imperio conjunctio Reip. neceſſaria. 24. Diſſenſio quam pernicioſa. 25. 26.

Sade-

Sadoletus Jacobus, Cardinalis: Rainutium Farneſium a ſtudio forenſis juriſprudentiæ ad majora quædam revocat. 21. Ad rerum ſacrarum ſtudium hortatur. 35. Ejus diploma elegantiſſimum marmore ſculptum. 36. Leonis X. Secretarius, & Bembi collega. 82. Ejus ſcribendi ratio copioſa, & colore quodam eccleſiaſtico leviter tincta. *ibid.* In quo differat a Bembi ſtylo. *ibid.* Eadem fere doctrinæ fama illuſtris, qua P. Bembus. 210. Ejus conatus & ſtudium. 211. Ejus vita a Florebello ſcripta. 213. Ejus epitaphium an vere fuerit in Templo s. Petri ad Vincula. 214.

Sadoletus Paulus, Julii III. Secretarius. 88. Jacobi patrui vitæ & ſtudiorum imago. 89. Gloriam a patruo acceptam auget ſua virtute & induſtria. 234. Ejus epiſtolæ aliquot. 237.

Salutatus Colutius, Urbani V. Secretarius. 61. Ejus ſcribendi perſpicuitas & eruditio. 62. Parens doctorum omnium a Poggio appellatus. 123. Ejus eloquentiæ vis quam formidabilis. *ibid.*

Sandonninus Nicolaus Lucenſis, Pauli II. Secretarius. Ejus res geſtæ & elogium. 176.

Sanga Jo. Baptiſta, Clementis VII. Secretarius. 86. Antea Matthæo Giberto ab epiſtolis. 224. Bernii & Areoſti amicus. 225. Veneno infeliciſſime ſublatus. 226.

Scala Bartholomæus, Secretarius Apoſtolicus. 77. Mediceorum ope omnes Reip. Florentinæ honores adeptus. 187. Simultates exercet cum Politiano. *ibid.* Ejus ſcripta egregia. 188.

Scaliger Julius Cæſar perridiculus Eraſmi cenſor. 42.

Scallionius Matthæus, Secretarius Innocentii XIII., Scriptor ignotus & repentinus. 104. Vix locum tenuit breviſſimo Innocentii Pontificatu. 288. Obiit Canonicus Baſilicæ Lateranenſis, *ibid.*

Scientia civilis domina, & caput conſiliorum omnium. 17.

Scriptor Pontificiarum epiſtolarum qualis eſſe debeat. 12. Quanta prudentia & doctrina. 13. Scientia civilis ei perneceſſaria. 18. 19. Item cognitio rerum externarum. 20. Rerum etiam divinarum ſcientia præſtare debet. 24. Ab eo omne Pontificiæ doctrinæ robur, & dignitatis ornamentum quodammodo dependet. 26. Opus habet divinitate quadam ſermonis a ſacris literis hauſta. 27. Neque reliquæ Theologiæ partes ab eo negligendæ. 29. Cognoſcere etiam debet decreta Conciliorum & Patrum doctrinam. *ibid.* Optimus hujuſmodi epiſtolarum Scriptor qualis. 34. 47. Latinis literis inſtructiſſimus ſit, oportet. 37. Quid in ſcribendo fugere, quidve ſectari debeat. 45. Decorum ab eo præcipue ſervandum. 47. Alia ejus orationis ornamenta. 49.

Seraſſius Petrus Antonius, auctoris amiciſſimus, laudatus. 210. Florentiolæ fragmenta quædam edidit. *ibid.*

Simeonius Gaſpar Aquilanus, Secretarius Innoc. X., homo non vulgaris doctrinæ. 100. Eruditus tamen magis, quam elegans. 280. Ejus ſcripta. *ibid.*

Spinula Marius, quatuor Pontificum Secretarius, neque clari nominis neque ignoti. 101. Ejus epiſtolæ tenues & jejunæ. 284.

Stacciolus Anguſtinus, Innocentii VIII. Secretarius, vir ſummi ingenii. 78. Ejus Carmina Bononiæ edita. 185.

Stajus Benedictus, SSmi D. N. CLEMENTIS XIV. Secretarius, vir excellentis virtutis atque doctrinæ, & auctoris amiciſſimus. 318. Ejus doctiſſima atque elegantiſſima poemata celebrata. *ibid.*

Strata Zenobius, ab Innocentio VI. ad ſcribendas epiſtolas accerſitus. 61. Poeta & orator nobilis. 121. Ejus epiſtolæ nuper editæ. 122. Ejus Itala verſio Moralium s. Gregorii. *ibid.*

Strotius Petrus Florentinus, Leonis XI. Secretarius. 96. La-

96. Lazari Bonamici auditor. *ibid.* Plurimum abfuit a præceptoris ſcribendi puritate & vi. 97. Ejus Orientalium linguarum cognitio. 98. Liber de dogmatibus Chaldæorum. 267. E Pauli V. gratia dejectus in Etruriam redit, uxoremque ducit puellam elegantiſſimam. *ibid.*

T

THuani error de anno emortuali Romuli Amaſæi. 234.

Tortellius Joannes, Nicolai V. Secretarius. 69. A Laurentio Valla ſumma cum laude appellatus. 163. Præfecturam Biblioth. Vaticanæ a Nicolao V. obtinet. *ibid.*

Trapezuntius Andreas, Georgii filius, Secretarius Apoſtolicus. 76. Ejus filia nuptui tradita Fauſto Magdalenæ. 180.

Trapezuntius Georgius, a Franciſco Barbaro laudatus. 70. Vita non minus quam oratione turbulentus. *ibid.* In eum Nicolai Pontificis humanitas. 71. In Secretariorum numerum relatus, 166. Homo natura importunus palam a Poggio verberibus male multatus. 167. Ejus verſiones e Græco quales. *ibid.* Epitaphium vetuſtate attritum. 168.

V

VAldabarinus Paulus, Clementis VII. Secretarius, in Urbana Hiſpanorum direptione foede interemptus. 86. 222.

Valentius Sylvius Cardinalis, quibus diſciplinis inſtructus ad tractationem rerum maximarum acceſſerit. 20. Benedicto XIV. probatiſſimus. *ibid.*

Valla Laurentius, Nicolai V. Secretarius, Placentinus ne fuerit, an Romanus. 69. Ob Thucydidem ex Græco latinum factum quingentos aureos accipit. 165. Veteris latinæ linguæ defenſor. 166.

Van-

Vannuccius Jacobus, Nicolai V. Secretarius. 69.
Ubaldinus Robertus, vir ſapiens & rectus. 96 Ejus epiſtolarum gravitas & majeſtas. *ibid* Natus ex Leonis XI. Sororis filia. 274. Ab Erythræo mirè laudatus. *ibid.* Legatus in Galliam miſſus prudentiæ præmium Cardinalatum accepit. *ibid.* Ejus charitas erga Maſcardum obtrectatorem ſuum. 275.
Vegius Maffæus Laudenſis, poeta non ſatis magnificus. 66. Eugenii IV. Secretarius. 152. Nicolao V. apprime carus. *ibid.* Ejus ſcripta & pietas erga memoriam s. Auguſtini. 153.
Venierius Jacobus Cardinalis Recinatenſis. 74. Natura vehementior & oratione liberior. 75. Ejus vita ex diario Jacobi Volaterrani. 172.
Verardus Carolus, Secretarius Apoſtolicus. 77. Ejus epitaphium. 201. Comædia multorum laudibus celebrata. 202. 203.
Verborum cura in ſcribendo neceſſaria. 40.
Vergerius Aurelius, Clementis VII. Secretarius. 86. Favonius appellatus. 227. Ejus miſerabilis interitus. *ibid.*
Veritas interdum obruitur infantia, & perverſitate ſcribentis. 39.
Veſtrius Marcellus, Secretarius Apoſtolicus alicujus nominis. 93. Mureti diſcipulus. 262. Operam in Brevibus ſcribendis navat Gregorio XIV., Clementi VIII., & Paulo V. 263. Ejus oratio de Pontifice eligendo. *ibid.*
Vigil Fabius, Clementis VII. Secretarius, poeta elegans, cujus tamen ſoluta oratio carminum gloriæ non reſpondet. 86. Ejus Carmina inter Coryciana. 327. Romæ moritur ſingulari fama eruditionis, *ib.*
Villa Ateſtina in Tiburtino amoenitate, & magnificentia celebris. 6.
Volaterranus Jacobus, latinarum literarum non imperitus. 76. Cardinalis Ammanati familiaris. *ibid.* Qua ex gente fuerit. 180. A Voſſio perperam pro Jacobo Ammanato acceptus. *ibid.* Sixti IV. Secreta-

cretarius orationem habet ad collegas. 181. Legatus ab Innocentio VIII. ad Mediolani Ducem, & Ferdinandum Neap. regem. 182. ab Leone X. Epiſcopus Aquinas creatur. *ibid.*

Urſus Antonius, Epiſcopus Agienſis, Secretarius Apoſtolicus non indoctus. 79. Cardinalis Michaelii Veneti familiaris. 199. A Marco Fuſcareno nobiliſſimo & eruditiſſimo viro laudatus. *ibid.*

FINIS

ERRATA

P. 86.	Valrabarinus	Valdabarinus
123.	doctorem	doctorum
152.	Eugenio quinto	Eugenio quarto
160.	NUCETAUS	NUCETANUS
179.	Eugenio IV.	Sixto IV.

